KONGERIGET NORGE
OG
DET NORSKE FOLK,

DETS SOCIALE FORHOLD, SUNDHEDSTILSTAND, NÆRINGSVEIE,
REDNINGSVÆSEN, SAMFÆRDSELSMIDLER OG EKONOMI.

VED
Dr. **O. J. Broch**,
Professor i Mathematik ved Universitetet i Kristiania.
Medlem af Videnskabernes Selskaber i Throndhjem og Kristiania.
Medlem af Videnskabernes Akademie i Stockholm,
og af det fysiografiske Selskab i Lund.
Korresponderende Medlem af Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn,
af det geologiske Institut i Wien,
af det franske Institut, Videnskabernes Akademie i Paris,
og af Videnskabernes Akademie i Berlin.

BERETNING
AFGIVEN TIL
KONGRESSEN FOR SUNDHEDSFORHOLD OG REDNINGSVÆSEN I BRYSSEL 1876.

Kristiania.
Trykt i det Steenske Bogtrykkeri.
1876.

Förord till den elektroniska utgåvan

Det scannade verket kopierades i januari 2010 till Projekt Runeberg. Pagineringen börjar om på 1 i tillägget, och i den elektroniska utgåvan har dessa sidor för tydlighets skull numrerats t1, t2, och så vidare.

Till verket hör även ett "anhang" på 32 sidor (36 sidor enligt innehållsförteckningen) om "Den norske Armés og Marines Sanitetsindretninger", skrivet av brigadeläkaren W. Preus. Detta finns tydligen inte i alla exemplar, till exempel inte det som digitaliserats av Nasjonalbiblioteket och använts som förlaga för Projekt Runebergs utgåva. Dock har Nasjonalbiblioteket digitaliserat **ytterligare ett exemplar av verket** och de 32 sidorna därifrån har lagts till här. (Att vi inte använder detta andra exemplar som vår förlaga för hela verket, beror på att det är

nedklottrat med anteckningar.) Anhangets 32 sidor har här numrerats a1, a2, etc.

Ett liknande verk för Sverige är ***Sveriges land och folk*** (1901).

I April 1875 blev gjennem Udenrigsministeriet Norge indbuden til at tage Del i den Udstilling og Kongres for Sundhedsvæsen og Redningsvæsen, der var bestemt til Afholdelse i Bryssel Sommeren og Høsten 1876.

Ved Kongelig Resolution af 11te December 1875 blev som Følge af denne Indbydelse nedsat en Kommission med Undertegnede som Formand, «for at fremme og lede Deltagelse fra norsk Side i den internationale hygieniske Udstilling og Kongres, som afholdes i Bryssel i 1876.«

Jeg blev ved denne Anledning tillige opfordret til at afgive en Beretning til denne Kongres over de samme vedrørende norske Forhold.

Deltagelse i Udstillingen og Kongressen, der i den gjennem Udenrigsministeren modtagne Indbydelse til Deltagelse officielt benævntes «Udstilling og Kongres for Sundhedsvæsen og Redningsvæsen», under hvilken sidste Betegnelse, ifølge det samme ledsagende detaillerede Program, også er indbefattet den sociale Ekonomi, hvilken ved Kongressen endog danner en egen Hovedafdeling, var ved ovennævnte Resolution indskrænket til den hygieniske Del, og jeg måtte derfor anse det som nærmest vedkommende de lægekyndige Medlemmer af den norske Kommission at udarbeide Beretningen herom. Dette er også for Sundhedslovgivningens Vedkommende skeet af Medicinaldirektør Dahl i Tillæg V Side 9—17.

Ved Kgl. Resolution af 1ste April 1876 blev jeg bemyndiget til på Norges Vegne at afgive Møde ved den internationale Kongres for Sundhedsvæsen og Redningsvæsen.

Det var efter denne Bestemmelse, at jeg påtog mig at udarbeide for Norges Vedkommende en fuldstændig Beretning over alle Kongressens Øiemed omfattende Forhold, de sociale Forhold, Sundhedstilstanden, Næringsveiene, Redningsvæsenet, Samfærdselsmidlerne og Ekonomien.

Da jeg få Dage efter Meddelelsen til mig af nævnte Resolution i andet internationalt Hverv afreiste til Udlandet, hvorfra jeg først kom tilbage ved Midten af Juni, var det først nogen Tid derefter, at jeg har kunnet påbegynde nærværende Arbeide, hvis Ufuldstændighed i flere Retninger må søge sin Undskyldning i den korte Tid af 10 Uger, jeg dertil har havt.

Jeg har til dette Arbeide selvfølgelig i Detaillerne støttet mig på det i den officielle Statistik, i Femårsberetningerne og i Storthings-Forhandlingerne meddelte rige Materiale, hvilket jeg har bearbeidet for Øiemedet. Det har herved kun sjelden været muligt ligefrem at benytte de der meddelte Tabeller, hvilke jeg i Regelen har måttet sammendrage fra de forskjellige Årgange, og omberegne samt omarbeide. Jeg har til Bekvemmelighed ved Trykningen, og som jeg tror også til Lettelse for Læserne, henvist samme til en Række af Tillæg.

Ofte har jeg også måttet ty til Departementstidenden samt til forskjellige Tidsskrifter, tildels endog håndskrevne Materialier.

Af andre Skrifter har jeg i væsentlig Grad havt Nytte af Eilert Sundt's talrige Skrifter. Jeg har dog herved væsentligst måttet stole på min Hukommelse, da den korte Tid, der var mig levnet til nærværende Arbeide, ikke tillod mig pány at gjennemlæse dem fuldstændig. Jeg har også havt væsentlig Hjælp i Prof. Dr. juris Brandt's Tingsret, ligesom Prof. Brandt velvilligen har veiledet mig i flere Retninger, hvor særlige juridiske Kundskaber udkrævedes. Afsnittet (Side 1—3) om Norges Orografi er efter Prof. Sexe's Bidrag til den af mig tidligere udgivne statistiske Årbog. Afsnittet om Bådbygning (Side 57 og 58) er efter Fyrdirektør Diriks «Om de forskjellige Slags Både i Norge» i Folkevennen for 1863. Afsnittet om Norges Statsgjeld (Side 186—191) er tildels efter Expeditionssekretær E. Rygh i Folkevennen for 1875. Jeg har forøvrigt at takke de Læger, der vare mine Kolleger i Kommissionen, for den Velvillie, hvormed de have lånt mig medicinske Skrifter, hvor jeg kunde

søge de for mig nødvendige Oplysninger til Afsnittet om Sundhedstilstanden.

Særlig har jeg at takke min Ven Prof. Dr. Schübeler for hans Velvillie, ved at assistere mig ved Korrekturlæsningen og for de Vink og Bemærkninger, han herved har givet mig.

Kristiania 7de September 1876.

Dr. **O. J. Broch.**

Kongeriget Norge danner den vestlige Del af den skandinaviske Halvø. Det strækker sig over noget mere end 13 Breddegrader fra 57° 59' nordlig Bredde ved Cap Lindesnes til 71° 10' nordlig Bredde ved Nordkap i en retlinet Længde af 1700 Kilometer. Den nordligste Del heraf mellem 71° og 65° nordlig Bredde (Amterne Finmarken, Tromsø og Nordland) er et næsten fuldstændigt Kystland, medens den sydligere Del har større Bredde, som dog ingensteds overskrider 420 Kilometer. Dets omhyllende Kystlinie, — uden Hensyn til indgående Fjorde og Bugter, og uden Hensyn til Øer, — fra den russiske Grændse ved Jakobselven (69° 45' Bredde, 28° 29' østlig Længde fra Paris) til den svenske Grrændse ved Bunden af Iddefjorden (58° 59' 30" nordlig Bredde, 9° 7' 30" østlig Længde) udgjør omtrent 2800 Kilometer. Dets Landgrændse udgjør 2540 Kilometer, hvoraf 870 Kilometer mod Rusland og 1670 Kilometer mod Sverige. Dets Fladeindhold udgjør 316600 Kvadrat-Kilometer.

Norge er i det hele taget et høit, ryt og afskrabet Klippeland med trange Dale, fossende Elve og Klipper, der ofte ere uden nogen fremtrædende orografisk Retning, på flere Steder danne Høisletter af betydelig Udstrækning, på andre Steder antage Alpernes dristige og maleriske Former.

Kun enkelte Dele af det sydlige Norge, Kristianiafjordens Omgivelser (Smålenenes og den sydlige Del af Jarlsberg og Laurviks Amt), en Del af Glommens og Vormens samt af Dramselvens Flodområde (en Del af Akershus, den sydlige Del af Hedemarkens, noget af Kristians og af Budskeruds Amter) samt nordligere Omgivelserne af Trondhjemsfjordens indre Bugter (en Del af Søndre Trondhjems og af Nordre Trondhjems Amter) frembyde noget bredere Dale med mildere Bølgeformer af noget større Udstrækning

dyrket eller dyrkbar Mark, ligesom også i Sydvest henimod Stavanger (Jæderen) forekommer noget større Sletter. I Resten af det sydlige Norge træffer man overalt den udprægede Klippeform. Den indre Del af Landet dannes for en stor Del af Høisletter med betydelig Udstrækning i en Høide af 1000 til 1200 Meter over Havet, derover Høifjelde, der rage op indtil mellem 2000 og 2500 Meter over Havet. Galhøpiggen, Norges og den hele skandinaviske Halvøs høieste Fjeld (61° 39' Bredde, 6° østlig Længde fra Paris) rager 2560 Meter op over Havfladen. Op imod Fjeldene næsten overalt indknebne Dale langs med Elvedragene, bratte Lier op fra disse, sterile Klippevægge, nøgne Fjeldknauser, mellem hvilke en ofte til få Ar indskrænket, sjelden sammenhængende til mange Hektar udstrakt, dyrket Jord.

Den vestlige Kyst består dels af en talløs Mængde Klippeøer, dels af en ligeså talløs Mangfoldighed af klippige og bizartformede Udløbere af Fastlandet mellem de talrige her indskjærende Fjorde, dels af trange og korte Dalstrøg, som føre op på den nøgne Fjeldvidde. Næsten Alt her er brat Skråning, ofte rene Præcipiser, som reise sig fra Fjordenes Dyb eller fra den smale Dalbund ofte til svindlende Høider, så at man kan se dem omkrandsede af flere Skylag over hinanden. Hvor Fjeldsiderne ikke ere så bratte, at de ere nøgne, ser man gjerne inde i Fjordene og op efter Dalene en af nøgent Skarv hyppig afbrudt Strimmel dyrket Mark; nærmest ovenfor kommer en Skogzone eller Li, ofte afbrudt af nedstyrtede Stenure, som læne sig op til Bjergskråningen, og øverst den nøgne Fjeldegg med Flogbjerg og Fjeldskar, igjennem hvilke Høilandets kolde Luftstrøm falder ned med hvirvlende Kastevinde.

Det nordlige Norge mellem Trondhjemsfjorden (63 1/2° Bredde) og Vefsenfjorden (66° Bredde) er et af Fjorde gjennemkrydset Land, men af middels Høide, der sjelden overstiger 300 til 400 Meter. Afhældet her er ikke overvættes brat og Klippekarakteren noget mere moderat.

Nordligere mellem Vefsenfjord (66° Bredde) og Magerøen, Norges nordligste Ø, hvis nordligste Spids er Nordkap (71° 10' Bredde og 23° 31' østlig Længde fra Paris) bliver Kysten atter mere ry og vild. Fjeldene såvel

på Fastlandet, som på de talrige, tildels meget store, Øer, reise sig ofte næsten lodret fra Havet, og deres takkede Tinder frembyde ofte de mest storartede og på samme Tid pittoreske og maleriske Former, der ofte have givet Anledning til særegne fra deres Form

hentede Benævnelser. De hæve sig ofte til næsten 1000 og 1200 Meter over Havet. Sulitelma på Grændsen mod Sverige under 67° 5' Bredde, det nordlige Norges høieste Fjeld, rager 1880 Meter over Havet.

Indenfor den nordligste Del af denne Kystrand fra Altenfjord (70 1/2° nordlig Bredde og 20 1/2° østlig Længde) og videre østover samt sydover til den russiske Grændse danner Landet en stor monoton Bjergslette med en gjennemsnitlig Høide af 300 Meter over Havet, hvorover kun få og spredte Fjelde hæve sig op indtil mellem 600 og 700 Meter enkeltvis til 1050 Meter over Havet. Kysten viser sig østenfor Nordkap med en jævn Høide af omtrent 150 Meter. Den ligger her åben mod Nordishavet ubeskyttet af nogen Skjærgård, og den fremviser kun mørke, triste, nøgne Klipper, hvor neppe et Træ, eller endog blot en Busk formår at spire frem. Dybe og brede Fjorde skjære også her ind med Retning mod Syd og tilsidst mod Vest.

Af Norges samlede Fladeinhold 316600 Kvadrat-Kilometer ligge omtrent 39000 Kvadrat-Kilometer mere end 1000 Meter over Havet, omtrent 91000 Kvadrat-Kilometer ligger mellem 500 og 1000 Meter over Havet. Den midlere Høide af den hele Landmasse over Havet er omtrent 490 Meter.

Den norske Kyst er stærkt udtunget ved Fjorde. Disse danne ofte ved deres konvergerende Retning Halvøer, som kun ved smale Eid hænge sammen med Fastlandet. Disse Eid ere undertiden temmelig høie og klippefulde, men enkeltvis, navnlig i det nordligste Norge, Finmarken, lave og flade, så at der endog har været foreslået at gjennemskjære enkelte af dem, for derved at vinde en lettet Forbindelse tilsøs.

På nogle af disse høie og klippefulde Halvøer af Norges Vestkyst hvile Norges, og det europæiske Fastlands, største Snefonner, der skyde sine Isbræer ned i Dalene, ofte nær til Havets Overflade. Således bærer den mellem Sognefjorden og Nordfjord (mellem 61° og 62° Bredde) beliggende Halvø på sin omtrent 1600 Meter høie Ryg det europæiske Fastlands største Snefonn, *Justedalsbræen,* en sammenhængende Masse af evig Sne og til alle Sider nedgående Isbræer med en Længde fra Nordost til Sydvest af 90 Kilometer, og et samlet Fladeindhold af 1200 Kvadrat-Kilometer. Enkelte af dens Isbræer skyde sig ned til en Afstand af blot 3 Kilometer fra Havet og en Høide af 130 Meter over samme. Sydligere ligger mellem Hardangerfjorden og en Arm af samme,

Sørfjorden, (mellem 60° og 60 1/2° nordlig Bredde) en Halvø der på sin 1400 til 1500 Meter høie Ryg bærer en Snefonn, *Folkefonnen,* med et samlet Fladeindhold af omtrent 250 Kvadrat-Kilometer. Nordligere mellem Ranenfjorden og Beierfjorden under Polarcirkelens Bredde bærer den af Fjordenes Indskjæring dannede store Halvø på sin 1000 til 1250 Meter høie Ryg Norges næststørste Snefonn, *Svartisen,* med en Længde fra Sydvest til Nordost af 65 Kilometer og et samlet Fladeindhold af over 1000 Kvadrat-Kilometer.

Langs med Norges Kyst fra den svenske Grændse i Skagerak til Nordkap drager sig med kun kortere Afbrydelser en talløs Mangfoldighed af større og mindre Øer, Holmer, Skjær, samt af undersøiske Boer, Banker, Revler og Rev. Denne næsten sammenhængende Række danner den såkaldte Skjærgård, der beskytter det faste Land mod Havet: Skagerak fra den svenske Grændse til Forbjerget Lindesnes, Nordsøen derfra til Forbjerget Stadt, Atlanterhavet derfra til Lofotøerne, Nordishavet derfra til den russiske Grændse. Indenfor denne Skjærgård dannes herved en for Kommunikationerne tilsøs vigtig mod Havets større Bølger bekyttet Seilled. Afbrydelser i denne Skærgård af nogen Betydning findes blot på Sydvestkysten, hvor Jæderens lave flade Strand i en Strækning af henimod 50 Kilometer (mellem 58° 30' og 58° 50' Bredde) ligger ubeskyttet udsat for det her ofte voldsomme Hav, samt nordligere ved Forbjerget Stadt (62° 10' Bredde) på en Strækning af 20 Kilometer.

Flere af disse Øer ere meget store. De største findes i det nordligste Norge, i Lofoten, hvor Hindøen (mellem 68° og 69° Bredde) har et Fladeindhold af 2238 Kvadrat-Kilometer, nordligere Senjen (mellem 69° og 69 1/2° Bredde) med 1660 Kvadrat-Kilometer, Sørøen (70 1/2° Bredde) med 972 Kvadrat-Kilometer. Det samlede Fladeindhold af samtlige mindre og større Øer og Skjær kan anslåes til 22000 Kvadrat-Kilometer. Antallet af Øer, der ere fast beboede anslåes til 1160.

Østenfor Nordkap ligger Fastlandet ubeskyttet mod Nordishavet, og endog de her indgående betydelige Fjorde indeslutte kun få og mindre Øer. De eneste Øer udenfor Kysten er mod Øst et Par små Klippeøer, på den største af hvilken (3 Kvadrat-Kilometer) ligger Norges østligste Kjøbstad og Fæstning, Vardø (70° 20' Bredde, 28° 50' østlig Længde fra Paris).

Norge har en stor Mængde Indsjøer, udbredte over Lavlandet såvel

som over Høisletterne, og gjennemfures overalt af mindre og større Vasdrag og Elve. På Fjeldvidderne udspringe disse sidste dels fra Moradser, dels fra Snebræer, dels fra Vandkulper, som intet synligt Tilløb have, dels fra Høider, hvor de fugtige vestlige Luftstrømme stadig fortættes. I sin spæde Tilstand sno Elvene sig på Høisletterne gjennem utallige småbrudte Krinkelkroge fra Pyt til Pyt, Kulp til Kulp, Tjærn til Tjærn. Halvvoxne ile de frem i mere storbugtede Slangelinier fra Vand til Vand, og iblandt fra Sjø til Sjø, hvilke Vandsamlinger følge på hverandre som Perler på en Snor, des tættere jo mindre de ere. Jo mere kuperet Terrain, desto dybere og i Regelen med Hensyn til Bredde indskrænkede Vandsamlinger. Mange af disse Indsjøers Bund ligge i en stor Dybde under Havfladen, en Dybde, der oftere først gjenfindes i det omgivende Hav i større Afstand fra Land. Norges største Indsjø, Mjøsen, (mellem 60° 24' og 61° 7' Bredde) næsten 100 Kilometer lang og med et Fladeindhold af 364 Kvadrat-Kilometer har således i en større Længde en Dybde af 450 Meter og en større Del af dens Bund ligger altså 330 Meter under Havfladen, en Dybde som i Skagerak først findes 15 til 20 Kilometer fra Land.

På Grund af Norges almindelige Konfiguration kunne større Elve alene forekomme med Hovedretning fra Nord mod Syd, og i det nordligste Norge omvendt fra Syd mod Nord. Norges længste Elv med det største Nedbørdistrikt er Glommen, med en Længde af 567 Kilometer, og alle Bielve medregnede har den et Nedbørdistrikt af 40400 Kvadrat-Kilometer. Den har sit Udløb ved Fredrikstad i Skagerak. Derefter kommer i Betydning Dramselven med Længde efter Hovedelven, Bægna, af 263 Kilometer og Nedbørdistrikt 16900 Kvadrat-Kilometer, samt Udløb forbi Drammen i Kristianiafjorden, ligeledes til Skagerak. Den derefter i Størrelse nærmest kommende Elv er Tanaelven i Finmarken, med Længde efter Hovedelven, Karasjokke, 280 Kilometer og Nedbørdistrikt 14800 Kvadrat-Kilometer; Udløb i Tanafjorden til Nordishavet.

Norges Indsjøer anslåes til et samlet Fladeindhold af 7600 Kvadrat-Kilometer. De danne næsten overalt vigtige Komunikationsmidler og de, der ligge i de noget lavere og mere bebyggede Egne, have Dampskibe der gå i regelmæssig Fart.

Af de norske Elve kunne derimod alene få og i korte Strækninger befares af Dampskibe, eller endog af Både. Om Vinteren danne de

derimod på flere Steder bekvemme Kommunikationer ved Vinterveie på Isen. Den vigtigste Rolle spille de imidlertid ved Tømmerflødningen.

Kanalisering af Elvene findes kun på få Steder: ved Skien til Forbindelse af Telemarkens Vasdrag med Havet, og i det Fredrikshaldske Vasdrag til indbyrdes Forbindelse af den Række Sjøer, der strække sig langs Grændsen mod Sverige.

Norges Fjeldkarakter gjør, at Elvene danne talrige Stryk, Fosse og Fossefald. De bekvemmest beliggende af disse afgive en for Industrien vigtig Drivkraft. Enkelte Fossefald udmærke sig ved sin store lodrette Høide, ofte i Forbindelse med temmelig betydelig Vandmasse. Det med Hensyn til Vandmasse mægtigste og formedelst sin Beliggenhed nær Havet tillige vigtigste Vandfald er *Sarpfossen,* der dannes af Glommen nær dennes Udløb. Dens Vandføring varierer fra 100 Kubikmeter i Sekundet om Vinteren, til 3000 Kubikmeter ved Flomtid, enkelte Aar indtil 4000 Kubikmeter i Sekundet, og kan i Gjennemsnit ansættes til 800 Kubikmeter i Sekundet. Det har en næsten lodret Faldhøide af 21 Meter. Af andre ved sin lodrette Høide mærkelige Fossefald anføres i Bielven Kvænna til Skienselvens Vasdrag, Vandfaldet *Rjukan* med en lodret Høide af 245 Meter og betydelig Vandmasse; i Tysso med Udløb i Hardangerfjorden, Vandfaldene *Tyssestrengene* og *Ringedalsfossen,* med omtrent 160 Meter lodret Fald: i Bjoreia, Biflod til Kinso med Udløb ligeledes i Hardangerfjorden, Vandfaldet

Vøringfos med et 144 Meter høit lodret Fald.

Norges Klimatologie udmærker sig fremfor de tilstødende Nabolandes ved et over en større Del af Landet udpræget Kystklima, med en forholdsvis høi årlig Middelvarme. Medens Års-Isothermerne ellers i det hele taget løbe langs Paralelcirklerne, følge de i Norge mere Kystens Retning og falde således nærmere Meredianerne. Medens Varmen ellers i det hele taget aftager mod Nord, er Forholdet i Norge det, at Varmen aftager jo nærmere man kommer mod Øst og jo mere man fjerner sig fra Kysten.

Årsagen hertil er ikke alene Norges betydelige Kystlinie, og den kortere Afstand der således overalt haves fra Havet, men også Golfstrømmen, der fra New-Foundlands Banker sætter østover Atlanterhavet, og hvis varme Vand strømmer langs Norges Vestkyst lige til og forbi Grændsen mod Rusland. Denne Havstrøm opvarmer Landet og Luften det hele År, og navnlig om Vinteren er dens Indflydelse selvfølgelig meget

derimod på flere Steder bekvemme Kommunikationer ved Vinterveie på Isen. Den vigtigste Rolle spille de imidlertid ved Tømmerflødningen.

Kanalisering af Elvene findes kun på få Steder: ved Skien til Forbindelse af Telemarkens Vasdrag med Havet, og i det Fredrikshaldske Vasdrag til indbyrdes Forbindelse af den Række Sjøer, der strække sig langs Grændsen mod Sverige.

Norges Fjeldkarakter gjør, at Elvene danne talrige Stryk, Fosse og Fossefald. De bekvemmest beliggende af disse afgive en for Industrien vigtig Drivkraft. Enkelte Fossefald udmærke sig ved sin store lodrette Høide, ofte i Forbindelse med temmelig betydelig Vandmasse. Det med Hensyn til Vandmasse mægtigste og formedelst sin Beliggenhed nær Havet tillige vigtigste Vandfald er *Sarpfossen,* der dannes af Glommen nær dennes Udløb. Dens Vandføring varierer fra 100 Kubikmeter i Sekundet om Vinteren, til 3000 Kubikmeter ved Flomtid, enkelte Aar indtil 4000 Kubikmeter i Sekundet, og kan i Gjennemsnit ansættes til 800 Kubikmeter i Sekundet. Det har en næsten lodret Faldhøide af 21 Meter. Af andre ved sin lodrette Høide mærkelige Fossefald anføres i Bielven Kvænna til Skienselvens Vasdrag, Vandfaldet *Rjukan* med en lodret Høide af 245 Meter og betydelig Vandmasse; i Tysso med Udløb i Hardangerfjorden, Vandfaldene *Tyssestrengene* og *Ringedalsfossen,* med omtrent 160 Meter lodret Fald: i Bjoreia, Biflod til Kinso med Udløb ligeledes i Hardangerfjorden, Vandfaldet

Vøringfos med et 144 Meter høit lodret Fald.

Norges Klimatologie udmærker sig fremfor de tilstødende Nabolandes ved et over en større Del af Landet udpræget Kystklima, med en forholdsvis høi årlig Middelvarme. Medens Års-Isothermerne ellers i det hele taget løbe langs Paralelcirklerne, følge de i Norge mere Kystens Retning og falde således nærmere Meredianerne. Medens Varmen ellers i det hele taget aftager mod Nord, er Forholdet i Norge det, at Varmen aftager jo nærmere man kommer mod Øst og jo mere man fjerner sig fra Kysten.

Årsagen hertil er ikke alene Norges betydelige Kystlinie, og den kortere Afstand der således overalt haves fra Havet, men også Golfstrømmen, der fra New-Foundlands Banker sætter østover Atlanterhavet, og hvis varme Vand strømmer langs Norges Vestkyst lige til og forbi Grændsen mod Rusland. Denne Havstrøm opvarmer Landet og Luften det hele År, og navnlig om Vinteren er dens Indflydelse selvfølgelig meget

stor. Den hele norske Kyst, med Undtagelse af de længere Fjordes inderste Bund, er i Regelen isfri det hele År, og kun den til Skagerak mod Syd stedende Kyst kan undertiden, dog sjeldent og kortvarigt, om Vinteren være hindret fra fri Skibsfart.

Vestkysten fra Lindesnes (57° 59' Bredde) til Stadt (62° 10' Bredde) har en årlig Middelvarme af + 7° C, hvilken Middelvarme man først gjenfinder i Sverige ved Gøtheborg (57° 42' Bredde) og Wexiø (56° 55' Bredde). Års-Isothermen fra 6° går over Hiteren ved Indløbet til Trondhjemsfjorden (63° 30' Bredde) Midten af Kristianiafjorden (59° 30' Bredde) og lidt søndenfor Stockholm (59° 10' Bredde). Den for + 5° går over Fosen nordenfor Throndhjemsfjorden (63° 40' Bredde) ned mod Kristiania (59° 55' Bredde) og lidt søndenfor Upsala i Sverige (59° 50' Bredde). Den for + 4° går over Lofoten (68° 20' Bredde) Kysten af Helgeland, langs

Rigsgrændsen mod Sverige og senere østefter til Åbo i Finland (60° 25' Bredde). Den for + 3° går Over Andenes og Hindøen (69° Bredde), Saltenfjord, nedover til Finliderne i Namdalen ved Rigsgrændsen (64° 10' Bredde) og derfra mod Sydost til sydenom Hernøsand i Sverige (62° 30' Bredde); Den for + 2° går over Nordkap (71° 10' Bredde) mod Sydvest til Senjen (69° 30' Bredde) mod Syd til Østersund og Jemtland i Sverige (63° 10' Bredde), hvorfra den bøier mod Nordost. Den for + 1° går over Tanafjordens Munding mod Sydvest over Altenfjorden, derfra mod Syd og senere mod Øst. Den fra 0° går over Vardø mod Vest-Syd-Vest, over Sverige mod Syd og støder til den nordligste Del af den Botniske Havbugt. Det indre af Finmarken ligger på – 1° til – 2° C, midlere Års-Isotherme, og danner således tilligemed den tilstedende svenske og russiske Lapmark den skandinaviske Halvøs Kuldecentrum der, hvor denne Halvø er fast forenet med det store Fastland.

Om Vinteren er denne Isothermernes Retning efter Kysten endnu mere udpræget. Januar-Isothermen for 0° går fra Lofoten (68° 20' Bredde) langs Kysten mod Syd til Hiteren over Søndmør, Nordfjord, Ytre Sogn, lidt østenfor Bergen, over Bømmelfjorden, det Indre af Stavangerfjorden, træder ud i Havet ved Lindesnes, bøier her strax mod Nordost og går udenfor Kysten med en Sving henimod Kristianiafjorden, langs den svenske Kyst til Gøtheborg og Kjøbenhavn. Januar-Isothermen for – 5° C. går over Hammerfest, Norges nordligste Kjøbstad (70° 38' Bredde), langs Kysten til Senjen, derfra noget indenfor Kysten til Saltdalen (67° Bredde)

8 hvorfra den følger Rigsgrændsen til Røros (62° 34' Bredde), derfra langs Glommen noget vestenfor samme nedover til Høiden af Kristiania, hvor fra den bøier brat af mod Øst og går hen til Upsala (59° 52' Bredde) og over Østersøen i Retning mod Riga i Rusland (56° 55' Bredde). Januar-lsothermen for -f- 10° C. går over Sydsiden af Varangerfjorden, nordenom Kautokeino (69° 5' Bredde, 21° 20' østlig Længde fra Paris), derfra mod Syd til Østersund i Jemtland i Sverige (63° 10' Bredde, 12° 20' østlig Længde), hvor den bøier mod Øst og går nordenom Hernøsand (62° 40' Bredde) over Østersøen i Retning mod St. Petersburg (59° 57' Bredde). Januar-lsothermen for *i- 15° C. berører neppe Norge Syd for Kautokeino, går derfra mod Sydsydvest og senere mod Øst mellem Haparanda ved den botniske Bugts Nordende til Uleåborg i Finland (65° Bredde) og videre til det hvide Hav. Om Sommeren fremtræder Isothermernes Afhængighed af Kystlinien mindre stærkt, men er dog påtagelig. Juli-Isothermen for -f- 17,5° C. går således over Lund, Gøtheborg, Carlstad og Stockholm i Sverige uden at berøre Norge. Den midlere Temperatur for Juli er i Kristiania -j -16,5°. Juli-Isothermen for -j- 15° C. går over Mandal mod Nord, pas serer over Hardangerfjorden og Voss, østenfor Bergen (4° østlig Længde) medens Bergens midlere Temperatur for Juli er -f- 14,5° C., og bøier derfra østover tvers over den skandinaviske Halvø til Hernøsand ved den botniske Bugt (62° 40' Bredde); herfra gjør den en stor Sving ind i Sverige op mod Tromsø Stifts Grændse og går derfra atter sydover nor denom Haparanda mod Åbo og Helsingfors i Finland, hvorfra den atter går mod Nordost til Archangel ved det hvide Havs sydligste Ende. Juli-Isothermen for -f- 12,5° C. går fra Stadt langs Kysten over Fosen. Helgeland, Salten, søndenom Tromsø (69° 40' Bredde), hvorfra den bøier mod Øst. Juli-Isothermen for -f- 10° C. går fra Tromsø langs Kysten over Nordkap og videre langs Kysten til Bunden af Varangerfjorden. Den på en liden 0 øst for Fastlandet liggende Kjøbstad og Fæstning Vardø (70° 22' Bredde, 28° 50' Længde fra Paris) har for Juli Måned en Middelvarme af -f- 8,5° C. Den stærkeste Varme om Sommeren og den stærkeste Kulde om Vin teren findes begge inde i Landet, medens Kysten har mild Vinter og kjølig Sommer. Det varmeste Sted i Norge er Lister på Sydvestkysten (58° 6' Bredde og 4° 14' Længde fra Paris), der har en årlig Middel9 temperatur af -f- 7,4° C.; Døgnets Middeltemperatur går her om Vin teren ikke ned under Frysepunktet. Kristiania har en årlig Middeltempe ratur af -f- 5,2° C. Den høieste i Kristiania i de sidste 40 År nøiagtig observerede Lufttemperatur har været nær 32° C, der er iagttagen 3die Aug. 1846, 13de Juli 1872 og 26de Juni 1876. Den største Vinterkulde findes i det nordlige Norge på Finmarkens Bjergslette, og i det sydlige Norge i Glommendalen, hvor den kolde Nor denvind uhindret kan følge Elvenes Retning fra Nord mod Syd fra Høi fjeldene nordost for Røros til Kongsvinger. Her er det ikke så ganske sjeldent at Kviksølvet fryser om Vinteren lige ned til Kongsvinger (60° 12' Bredde). Opover Dalsiderne på begge Sider af Elven er Tempera turen i Regelen noget høiere. Døgnets laveste Middeltemperatur indtræffer i Norge i Slutningen af Juli' eller Begyndelsen af August, den laveste i Slutningen af Januar eller Begyndelsen af Februar. I det Indre af Landet indtræffe begge Yderligheder i Regelen tidligere end ved Kysten. Nedbøren er størst på Vestkysten mellem

Sognefjorden og Forbjerget Stadt, hvor Justedalsbræens mægtige Sne- og Ismasse virker konden serende på den fugtige, af Golfstrømmen opvarmede Luft. Her falder indtil 2 Meters Nedbør, ikke så sjelden derover. Ved Domsten (61° 53' Bredde) faldt i Året 1874 en Nedbør af 2755 Millimeter. Nordenfor Stadt aftager Nedbøren til mellem 1000 og 600 Milli meter, indtil den ved Nordlands Kyst, hvor Norges næst største Snebræ. Svartisen, udøver en lignende Indflydelse som Justedalsbræen, atter stiger til over 1 Meter. Nedbøren går dog her på Grund af den lavere Tempe ratur og deraf følgende ringere Dampmængde ikke så høit op som syd ligere, og overstiger ikke 1200 til 1500 Millimeter, Nordligere aftager Nedbøren atter til omkring 500 Millimeter. Syd for Sognefjorden aftager Nedbøren, men er dog i Middel ved Bergen (60° 24' Bredde) 1835 Millimeter, ved Skudesnes (59° 9' Bredde) 1088 Millimeter. Antallet af Dage med Nedbør er på hele Vestkysten mellem 1/s og 72 Del af Året. På hele Vestkysten falder Nedbøren fornemlig i Form Form af Regn, medens Sne her er sjeldnere. På Sydkysten er Nedbøren betydelig mindre. Ved Mandal, lidt østenfor Lindesnes, er den endnu 1140 Millimeter, men aftager derefter10 raskt indtil den ved Sandøsund ved Indløbet til Kristianiafjorden er 588 Millimeter, i Kristiania 538 Millimeter. I det Indre af det sydlige Norge, er Regnmængden betydelig mindre end langs Kysten. Ved Dovre Station (62° 5' Bredde, 6° 48' Længde øst for Paris, og 643 Meter over Havet) er det midlere Nedbør kun 363 Millimeter. Antallet af Dage med Nedbør er her kun 1/i af Året, hvoraf det større Antal Dage med Sne. I Gudbrandsdalen er ligeledes Regn høiden liden, i Middel neppe over 400 Millimeter. I Glommendalen er Regnhøiden noget større, omkring 500 Millimeter. På Vestkysten og i det nordlige Norge fra Stavanger til Vardø ere de sydlige og vestlige Vinde de fremherskende. På Sydvestkysten ved Listerlandet indtil Lindesnes ere de vestlige Vinde fremherskende. Ved Kristianiafjordens Munding atter de sydvestlige Vinde, i Kristiania ved Bunden af denne Fjord derimod de nordlige Vinde. For det hele Lands Vedkommende er Sydvesten den fremherskende Vind. Vindforholdene skifte forøvrigt fra Vinter til Sommer. Den herskende Vindretning føl ger i Regelen Kysten, men således at den om Vinteren følger denne fra Kristiania til Vardø, om Sommeren omvendt fra Vardø til Kristiania. Den nærmeste Årsag hertil er Lufttrykkets skiftende Fordeling, der om Vinteren frembyder en Luftfortætning, hvorfra Vindene strømme ud, om Sommeren en Luftfortyndning, imod hvilken Vindene strømme ind mod den centrale Del af den skandinaviske Halvø. Den Stræben, Vindene have til at løbe langs med Kysten, er så stor, at der blæser dobbelt så mange Vinde langs med Kysten, som lod ret mod Kysten, såvel den ene Vei som den anden. Denne Kystens og Landets overveiende Indfiydelse taber sig temmelig snart, når man kom mer ud fra Kysten, og på de yderste Øer og Skjær blæse Vindene omtrent med lige Lethed fra alle Kanter. Vindenes Styrke er betydelig større på Kysten end inde i Landet. I det nordligste Norge, på Finmarkens Kyster og i Lofoten, synes den at være størst. Inde i Landet ere stærke Storme sjeldnere. Stormenes Styrke og Hyppighed er på Kysten størst om Vinteren. De hyppigste Storme komme fra Havet. Stærke Landvinde kunne dog også opstå, ofte plud selig, navnlig når Kulden om Vinteren er meget stærk over Landet, og dettes Varmekontrast mod Havet er brat. Dette er fornemlig Tilfældet i det nordlige Norge. Luftstrømmen søger da Fjordene, ud af hvilke der11 da står en stærk Strøm af tung kold Luft. I denne lægge det varmere Havs Dampe sig som en tæt Frosttåge over Våndet. I det Indre af det sydlige Norge er Vinteren Tagernes Tid. Med Undtagelse af enkelte Dale ere dog Tåger her ikke meget hyppige. På Kysten er Tågen hyppigere om Sommei*en, da den dannes som en Hav tåge, og med de herskende Havvinde føres ind mod Landet. Fornemlig finder dette Sted på Vestkysten og i Finmarken. Antallet af Dage med Tåge er dog her ikke meget stort, og overstiger sjelden 30 Dage årlig, men er ofte betydelig mindre. Grændsen for den evige Sne er lavest på Vestkysten, hvor den i Finmarken går ned til 900 Meter over Havet, på Vestkysten sydligere 1200 til 1400 Meter, undtagelsesvis dog også her 800 til 1000 Meter. På Østsiden af Fjeldryggen er den ved Dovre 1600 Meter til 1700 Meter over Havet. Af Norges hele Areal, 316600 Kvadrat-Kilometer, eller efter Fra drag af Indsjøer, 309000 Kvadrat-Kilometer, er kun omtrent 2700 Kva drat-Kilometer dyrket Mark. Naturlig Eng anslåes til 12000 Kvadrat- Kilometer. Heraf er en Del skikket til Opdyrkning og årlig opdyrkes omtrent 30 Kvadrat-Kilometer. Til naturlig Eng er herved ikke med regnet Fjeldslåtterne og Sæterhavnene. Over Udstrækningen af disse sidste haves ingen endog kun tilnærmelsesvis rigtig Angivelse. Med Skog antages bevoxet 64000 Kvadrat-Kilometer. Dette Areal kan dog langtfra ansees som skogfast. Store Dele af samme er Myr og Bjerg med yderst sparsom og ringe Skogvæxt. De betydeligste Skoge findes i Glommens, Dramselvens og Skienselvens Vasdrag.

Af Skogene tilhøre noget over 7000 Kvadrat-Kilometer Staten, Kommunerne og offent lige Indretninger. Disse ere undergivne forstmæssig Tilsyn og Behand ling, medens Lovgivningen intet Bånd lægger på de Private tilhørende Skoge, og kun en ringe Del af disse ere undergivne forstmæssig Behand ling. Mod den vedblivende Afskogning benytter Staten fortiden intet andet Middel end Indkjøb af Skog, hvortil i de senere År noget større Midler anvendes, medens Staten endnu for 30—50 År siden solgte store Skogstrækninger. Kun i Finmarkens Amt eies al Skog af Staten. Vegetationsgrændsen for de dyrkede Væxter er i Norge betydelig nordligere end i noget andet Land. Kvede dyrkes indtil 64-72° Bredde, i den sydligere Del af Landet 11 da står en stærk Strøm af tung kold Luft. I denne lægge det varmere Havs Dampe sig som en tæt Frosttåge over Våndet. I det Indre af det sydlige Norge er Vinteren Tagernes Tid. Med Undtagelse af enkelte Dale ere dog Tåger her ikke meget hyppige. På Kysten er Tågen hyppigere om Sommei*en, da den dannes som en Hav tåge, og med de herskende Havvinde føres ind mod Landet. Fornemlig finder dette Sted på Vestkysten og i Finmarken. Antallet af Dage med Tåge er dog her ikke meget stort, og overstiger sjelden 30 Dage årlig, men er ofte betydelig mindre. Grændsen for den evige Sne er lavest på Vestkysten, hvor den i Finmarken går ned til 900 Meter over Havet, på Vestkysten sydligere 1200 til 1400 Meter, undtagelsesvis dog også her 800 til 1000 Meter. På Østsiden af Fjeldryggen er den ved Dovre 1600 Meter til 1700 Meter over Havet. Af Norges hele Areal, 316600 Kvadrat-Kilometer, eller efter Fra drag af Indsjøer, 309000 Kvadrat-Kilometer, er kun omtrent 2700 Kva drat-Kilometer dyrket Mark. Naturlig Eng anslåes til 12000 Kvadrat- Kilometer. Heraf er en Del skikket til Opdyrkning og årlig opdyrkes omtrent 30 Kvadrat-Kilometer. Til naturlig Eng er herved ikke med regnet Fjeldslåtterne og Sæterhavnene. Over Udstrækningen af disse sidste haves ingen endog kun tilnærmelsesvis rigtig Angivelse. Med Skog antages bevoxet 64000 Kvadrat-Kilometer. Dette Areal kan dog langtfra ansees som skogfast. Store Dele af samme er Myr og Bjerg med yderst sparsom og ringe Skogvæxt. De betydeligste Skoge findes i Glommens, Dramselvens og Skienselvens Vasdrag. Af Skogene tilhøre noget over 7000 Kvadrat-Kilometer Staten, Kommunerne og offent lige Indretninger. Disse ere undergivne forstmæssig Tilsyn og Behand ling, medens Lovgivningen intet Bånd lægger på de Private tilhørende Skoge, og kun en ringe Del af disse ere undergivne forstmæssig Behand ling. Mod den vedblivende Afskogning benytter Staten fortiden intet andet Middel end Indkjøb af Skog, hvortil i de senere År noget større Midler anvendes, medens Staten endnu for 30—50 År siden solgte store Skogstrækninger. Kun i Finmarkens Amt eies al Skog af Staten. Vegetationsgrændsen for de dyrkede Væxter er i Norge betydelig nordligere end i noget andet Land. Kvede dyrkes indtil 64-72° Bredde, i den sydligere Del af Landet12 indtil 300 til 400 Meters Høide over Havet. Sommerhveden bruger i Gjennemsnit 110 til 120 Dage fra Udsæd til Indhøstning. Det med Hvede dyrkede Areal er beregnet til noget over 50 Kvadrat-Kilometer. væsentlig beliggende i den sydligste Del af det østenfjeldske Norge. Ud sæden anslåes til 13 000 Hektoliter, Avlen i Gjennemsnit til 100 000 Hektoliter. Rug, væsentligst Vinternig, dyrkes indtil 69° Bredde. I den sydligere Del af Landet kan den dyrkes til en Høide af 600 Meter over Havet. Den er tilligemed Havren Hovedsæden i Fladbygderne. Den indhøstes i de sidste Dage af Juli og i Løbet af August. Det med samme besåede Areal udgjør omtrent 130 Kvadrat-Kilometer, Udsæden 25 000 Hektoliter og Avlen i Gjennemsnit 250 000 Hektoliter. Byg er ved Siden af Havren Hovedsæden på hele Vestkysten og i Fjeldbygderne samt udgjør en betydelig Del af Udsæden også i Fladbyg derne. Det dyrkes lige til den 70de Breddegrad. I den sydlige Del af Landet kan dets Høidegrændse sættes til 630 Meter over Havet, under 64° Bredde til 350 Meter og synker mere og mere mod Nord. Til Dyrk ning af Byg anvendes noget over 500 Kvadrat-Kilometer. Udsæden an slåes til 180 000 Hektoliter, Avlen som Gjennemsnit til 1 300 000 Hekto liter. Det bruger over hele Landet i Gjennemsnit 90 Dage fra Udsæd til Indhøstning, i enkelte Fjelddale endnu kortere Tid. Havre dyrkes indtil den 69de Breddegrad. Den bruger omtrent 3 Uger længere Tid fra Udsæd til Indhøstning end Bygget, altså omtrent 110 Dage, og kan derfor ikke dyrkes så høit over Havets Overflade som Byg. Til Havre bruges omtrent 920 Kvadrat-Kilometer, og Blanding af Havre og Byg, her kaldet Blandkorn, omtrent 190 Kvadrat-Kilometer. tilsammen noget over 1100 Kvadrat-Kilomeeter. Havre og Blandkorn optage omtrent det Halve af det med Korn og Poteter dyrkede Areal. Udsæden anslåes til 590 000 Hektoliter og Avlen i Gjennemsnit til 3 500 000 Hektoliter. Medens der til Hvede og Rug altid gjødsles, undertiden også til Byg, anvendes Gjødning aldrig til Havre, der sædvanlig kommer først i Sædskiftet, medens Rugen kommer sidst. Poteter optage en betydelig Del af det dyrkede Areal. I det nord lige

Norge fra Lofoten nordover anvendes omtrent Halvdelen af den dyr kede Mark til Poteter, på Vestkysten af Norge søndenfor Lofoten lige til13 Kristiansand omtrent i den øvrige Del af det sydlige Norge omtrent 78 af det dyrkede Areal. Det samlede med Poteter dyrkede Areal be regnes til 350 Kvadrat-. Horneter. Udsæden anslåes til 1100 000 Hekto liter, Avlen i Gjennemsnit til 8000000 Hektoliter*). Til Erter og Bauner (Vicia Faba) anvendes mellem 40 og 50 Kva drat-Kilometer. Resten af den dyrkede Jord anvendes dels til Næper og andre Rodfrugter samt til kunstig Eng, dels lægges den brak. Af Frugttræer mærkes: Æbletræet (Pyrus malus), som kan dyrkes indtil 65° 10' Bredde, og i den sydlige Del af Landet indtil 400 Meter over Havet, Pæretræet (Pyrus communis), som kan dyrkes indtil 63° 52' Bredde, Plommetræet (Prunus domestica), der dyrkes, indtil 64° Bredde, dog i det nordenfjeldske ialmindelighed kun som Spalier, i det sydlige Norge derimod som Kronetræ, Kirsebær, søde og sure (Prunus avium et Cerasus), der dyrkes til den 66° Grad Bredde. Af Frugtbuske mærkes: Stikkelsbær (Ribes grossularia), der dyrkes lige til Polarcirkelen, Ribs (Ribes rubrum), der er vildtvoxende over hele Norge, Solbær (Ribes nigrum), der dyrkes til Polarcirkelen, Bringebær (Rubus idæus)^ vildtvoxende til 70° Bredde i Vest-Finmarken, i det sydlige Norge indtil 900 Meter over Havet, Bjørnebær (Rubus cæsius), vildtvoxende indtil 62° Bredde. Af frugtbærende Urter mærkes: Jordbær (Fragaria vesca), over hele Norge, i det sydlige indtil 900 Meter over Havet, Molter (Rubus chamæmorus), overalt på sumpig Grund, i det sydlige Norge indtil 950 Meter over Havet, i det nordlige Norge forholdsvis lavere. Andre Frugttæer og Frugt buske dyrkes kun i ringe Mængde, Valnød (Juglans regia), forekommer lige til 63° 35' Bredde og har der i meget varme Sommere givet moden Frugt. Blåbær (Vaccinium myrtillus), Skindtryte (V. uliginosum), Tyte bær (V. vitis idæa) og Tranebær (V. oxycoccos) findes vildtvoxende over alt i Landet til 70°— 71°, og på Fjeldene til 1000 til 1200 Meter over Havet. Frugtavl drives næsten udelukkende i Byerne og deres Nærhed, samt på Embedsgårde og større Eiendomsgårde på Landet. Kun enkelte Ste der i det Indre af Hardangerfjorden og Sognefjorden drives den af Bøn *) Poteter måles hidtil hos os ved Topmål. Ved Angivelse i det metriske Sy- stem, hvor fremtidig blot «velfyldt» Mål skal brages,- må '/: tillægges. Tøn- den Topmål regnes til 160 Liter vel fyldt.14 derne som en Binæring af noget større Betydning. Samling af vilde Bær er derimod en Næringskilde, især for Børn, Molter i enkelte Dele af Nordland og Finmarken endog en større Indtægtskilde for Grundeieren. Af Skogtrær er uden Sammenligning Fure og Gran de vigtigste. Det er kun disse to Træarter, der danne de egentlige Skoge, medens Gråolderen, Bøg og Eg kun ganske enkelte Steder danne mindre Skoge. Furen (Pinus sylvestris) findes over det hele Land, i den sydlige Del op til en Høide af 930 Meter over Havet, på Sydsiden af Dovre (62° Bredde) op til mellem 900 og 800 Meter, i Throndhjems Stift (63° til 65° Bredde) til mellem 650 og 500 Meter, hvorefter dens Høide grændse synker og i Finmarken kun er 200 Meter over Havet. Granen (Abies excelsa, DC.) findes fornemlig i de østlige Dele af Landet. På Vestkysten findes den ikke i vild Tilstand søndenfor den 62de Breddegrad, hvorimod den fra den 63de til den 65de Breddegrad findes endog på Øerne. Dens Polargrændse er 6672 ° Bredde, men den findes dog meget spredt i Øst-Finmarken på 6972 ° Bredde. Dens Høide grændse er i Almindelighed 80 til 100 Meter lavere end Furens. Udførsel af Fure og Gran har i Gjennemsnit af de sidste 10 År udgjort omtrent 27* Millioner Kubikmeter årlig. Det indenlandske For brug, hvorved endnu stor Ødselhed udvises, anslåes til mellem 4 og 6 Millioner Kubikmeter. '» Foruden Fure og Gran er endnu Birken (Betula alba L.) af Vigtig hed, fornemlig til Brænde. I Landets lavere Egne forekommer den ad spredt, og danner ikke egentlige Skoge. Men nærmere den egentlige Skoggrændse, 900 til 950 Meter ever Havet i det søndenfjeldske Norge, begynder den at fortrænge Bartræerne, og når høiere op på Fjeldene end disse; på Steder, der ligge i Ly for nordlige Vinde, når den op til 1000 Meter over Havet, enkeltvis derover. I Vest-Finmarken danner den enkeltvis Skogpartier af nogenlunde ren Bestand. Også Gråolderen (Alnus incana) danner enkelte Steder, særlig på Vestlandet, Skoge. Den når op til den 70de Breddegrad i Vestfinmarken, hvor den er almindelig, og når her op til 380 Meter over Havet. Endnu høiere end Birken strækker sig Eneren (Juniperus comnmnis), Dvergbirken (Betula nana) samt mindre Vidjearter (Salices), lige op til 1200 Meter, på beskyttede Steder i det sydlige Norge endog til 150015 Meter over Havet. På det sydlige Norges Høisletter levere disse Buske det til Sæterdriften fornødne Brænde. Som Repræsentant for Vegetationen følger derefter Græs og Halv græsarter, og tilsidst Lichener. De jævnere Flader af det sydlige Norges store Fjeldvidder bestå forøvrigt dels af Moradser og Myre, undertiden bedækkede af Molter, dels af Græssletter, der tildels benyttes til Slåt af Hø, som om Vinteren, når

Sneen har banet Vei, føres ned til Dalbygden, men væsentligst til Sæterdrift og til Slagtedrifter, enkelte Steder også til Hestenes Opfodring og Avl. En stor Del af Høisletterne og Fjeldvidderne består dog af tør Lav, navnlig Renlav og islandsk Lav, (Cladonia rangiferina og Cetraria islandica), og af nøgne Klippeflader, ofte bedækkede af store Stenure. Norges Folkemængde anslåes for Året 1665 ifølge et dengang optaget temmelig detailleret Skattemandtal til 460000 Mennesker. Den udgjorde ifølge Folketællingerne *) af 15 August 1769 730000 1 Februar 1801 885000 30 April 1815 918000 27 Novbr. 1825 1068000 29 — 1835 1212000 Decbr. 1845 134000031 31 1855 1505000 1865 170500031 31 1875 1817000 Den årlige Tilvæxt fra 1815 til 1865 har således i Gjennemsnit været 17* pCt. årlig, en Tilvæxt, der er større end i noget andet euro pæisk Land. *) De umiddelbare i Folketællingerne angivne Tal ere noget korrigerede efter Opgaverne af Fødte og Døde. 15 Meter over Havet. På det sydlige Norges Høisletter levere disse Buske det til Sæterdriften fornødne Brænde. Som Repræsentant for Vegetationen følger derefter Græs og Halv græsarter, og tilsidst Lichener. De jævnere Flader af det sydlige Norges store Fjeldvidder bestå forøvrigt dels af Moradser og Myre, undertiden bedækkede af Molter, dels af Græssletter, der tildels benyttes til Slåt af Hø, som om Vinteren, når Sneen har banet Vei, føres ned til Dalbygden, men væsentligst til Sæterdrift og til Slagtedrifter, enkelte Steder også til Hestenes Opfodring og Avl. En stor Del af Høisletterne og Fjeldvidderne består dog af tør Lav, navnlig Renlav og islandsk Lav, (Cladonia rangiferina og Cetraria islandica), og af nøgne Klippeflader, ofte bedækkede af store Stenure. Norges Folkemængde anslåes for Året 1665 ifølge et dengang optaget temmelig detailleret Skattemandtal til 460000 Mennesker. Den udgjorde ifølge Folketællingerne *) af 15 August 1769 730000 1 Februar 1801 885000 30 April 1815 918000 27 Novbr. 1825 1068000 29 — 1835 1212000 Decbr. 1845 134000031 31 1855 1505000 1865 170500031 31 1875 1817000 Den årlige Tilvæxt fra 1815 til 1865 har således i Gjennemsnit været 17* pCt. årlig, en Tilvæxt, der er større end i noget andet euro pæisk Land. *) De umiddelbare i Folketællingerne angivne Tal ere noget korrigerede efter Opgaverne af Fødte og Døde.16 Denne stærke Tilvæxt har fundet Sted uagtet og samtidig med en forholdsvis stærk Udvandring, mod en übetydelig Indvandring. Den regel mæssige Udvandring begyndte i 1836 og udgjorde i Tidsrammet 1836—1845 tilsammen . . 6 200 1846—1855 32 270 1856—1865 33 350 1866—1875 125 000 medens samtidig Antallet af indvandrede Personer var übetydeligt, så at ved Folketællingen i 1865 kun ialt fandtes 21 260 her bosatte fra andre Lande indvandrede Personer. I det sidste Tiår, 1865—1875 har Folkemængdens Tilvæxt været mindre, nemlig i Gjennemsnit kun 2/s pCt. årlig. Men i dette Tidsrum har også Udvandringen været overordentlig stor, forholdsvis større end i noget så langt Tidsrum fra noget andet Land, i Gjennemsnit årlig noget over 2/3 pCt. af Befolkningen. Uden denne Udvandring vilde Tilvæxten i Folkemængde have været den dobbelte, og med en kun almindelig stor Udvandring omtrent den samme Procent af Befolkningen som i det tid ligere halve Århundrede. Udvandringen var størst i Femåret 1866—1870, da den omfattede 78000 Individer, altså årlig 9/10 P^t. af Befolkningen. I Året 1869, en Menneskealder efter den første regelmæssige Udvandring, var dens Strøm på det høieste, og udgjorde 18 762 Individer, altså over 1 pCt. af Befolkningen. I det sidste Femår, 1871—1875, har den aftaget be tydelig, udgjorde kun ialt 47000 Individer, i Gjennemsnit altså årlig 72 pCt. af Befolkningen; i de to sidste År, 1874 og 1875, har den kun udgjort 4000 Individer årlig eller mellem 7* °S V5 POL af Befolk ningen. Indvandringen udgjorde i Femåret 1866—1870 ialt 10 500 Individer, i Gjennemsnit årlig noget over 2000. Udvandringen har overveiende, i Begyndelsen udelukkende, fundet Sted til de nordamerikanske Fristater, senere tillige til Kanada, og til Nyholland og Nyzeeland. I de forenede amerikanske Fristater ere store Dele af de nordvestlige Stater, Wisconsin og Minnesota, tildels også af lowa og Illinois, beboede af Norske i sammenhængende Setlementer. Indvandringen har væsentlig fundet Sted fra Sverige, til Finmarken tildels fra Finland (Kvæner).17 Det årlige Overskud af Fødte over Døde har i de sidste 30 År ud gjort i Gjennemsnit 1,38 pCt. af den til enhver Tid stedfindende Folke mængde. Dette forholdsvis høie Tal er ikke begrundet i noget usædvan ligt høit Antal Fødsler, som i dette Tidsrum i Gjennemsnit har udgjort årlig Levendefødte 3,ii pCt. af den til enhver Tid stedfindende Befolkning, et Tal, som overgåes af flere andre europæiske Lande, og er lavere end Middeltallet for hele Europa, der er omtrent 3,8 pCt. Det skyldes der imod det særdeles ringe Antal Dødsfald, der i Gjennemsnit kun har ud gjort årlig 1,76 pCt. af Folkemængden. Dette Forhold er mindre end i noget europæisk Land. I Europas øvrige Kulturstater er det i Regelen mellem 2 og 2,5 pCt., og går i enkelte Lande, som Rusland, op til og over 3 pCt. af Befolkningen. Før

1815 var Dødeligheden i Norge be tydelig større, mellem Årene 1736 og 1815 i Gjennemsnit årlig 2,5 pCt. af den til enhver Tid stedfindende Befolkning. Idet der med Hensyn til Dødelighedsforholdene henvises til de denne Beretning som Tillæg VIII medfølgende detaillerede Tabeller, fremhæves her kun, at den betydelig ringere Dødelighed i Norge mod i de fleste andre europæiske Lande væsentlig finder Sted ide første Barneår. Således har Dødeligheden blandt Levendefødte i deres første Leveår i Norge i Gjen nemsnit af de sidste 30 År kun været 11 pCt., medens den i de fleste europæiske Lande har været mellem 15 og 20 pCt. Som overalt har også i Norge Dødeligheden i det første År været mindre blandt Pige børn end blandt Drengebørn. Som en Hovedgrund til den ringere Dødelighed af spæde Børn frem hæves den i Norge herskende Sædvane at Mødre, ligesåvel af de i eko nomisk Henseende bedre stillede som af den fattigere Befolkning, selv opamme sine Børn i det første År, undertiden endog længere. Ide ovennævnte Tal ere ikke de Dødfødte medregnede. Disse have i Norge i Gjennemsnit udgjort noget over 4 pCt. af de Levendefødtes Antal, altså noget mere end i flere at Europas øvrige Stater. Forholdet mellem Mandkjøn og Kvindekjøn har i Gjennemsnit af de sidste 40 År været således, at ved Fødselen 51,3 pCt. har været Mandkjøn og 48,7 pCt. Kvindekjøn. Af den samlede Befolkning har derimod i Gjennemsnit 49,2 pCt. tilhørt Mandkjønnet, 50,8 pCt. Kvindekjønnet. Denne Forringelse i Antal af Mandkjøn kommer væsentlig af den ringere18 Dødelighed som overalt findes hos Kvindekjønnet, men her endvidere af at Udvandringen i høiere Forhold omfatter Mandkjøn end Kvindekjøn. Med Hensyn til Nationalitet tilhører, foruden de fra fremmede Lande, væsentlig fra Sverige, med en den norske så nær beslægtet Nationalitet, Indvandrede, efter Folketællingen 1865 et Antal af 25 724 den lappiske og kvænske Nationalitet. Heraf vare 7637 Kvæner, 17 178 Lapper og 909 Afkom af Kvæner og Lapper. Heri ere de fra Finland indvandrede Kvæner medregnede. Desuden fandtes 2961 Afkom af Norske med Kvæ ner og Lapper. Den kvænsk-lappiske Nationalitet findes fornemlig i Finmarkens og Tromsø Amter, samt i den nordligste Del af Nordlands Amt. Den forekommer kun ganske undtagelsesvis søndenfor den 67de Breddegrad. Dog forekom i 1865 meget sydligere, under 60720 Bredde nær Grændsen mod Sverige, som Levninger af en ældre Indvandring i Solørs Skogbygder et Antal af 1708 og Kvæner. Kvæner og 269 Afkom af Norske I Finmarkens og Tromsø Amter piske Nationalitet noget over 28 pCt. udgjorde den rene kvænske og lap af den samlede Folkemængde. udgjorde ved Folketællingen i 1865Antallet af nomadiserende Lapper blot 1577 Individer. Det norske Folk tilhører næsten helt den evangelisk-lutherske Kirke, der også danner Statens offentlige Religion. Denne Kirke er således den eneste, der understøttes af Staten. Dens Geistlige udnævnes af Kongen. Dissentere, det er. sådanne, som bekjende sig til den kristelige Religion uden at være Medlemmer af Statskirken, samt de, der bekjende sig til den mosaiske Tro, have fri offentlig Religionsøvelse, og kunne danne Me nigheder under Ledelse af egne Præster. Deres Antal er dog meget lidet, neppe over 5000 Individer. Talrigst ere Methodisterne. De Romersk- Katholke ere næsten uden Undtagelse indflyttede Fremmede, og udgjøre neppe 400 Individer. Israeliternes Antal er forsvindende lidet. Fordelte efter den geografiske Beliggenhed boede ved Udgangen af 1865 et Antal af 1105000 Mennesker i de til Havet grændsende Kom muner og ikke fuldt 600000 Mennesker i det Indre af Landet. Af de første boede 212000 på de Kysten omgivende Øer. Senere har Tilvæxten i det Hele tåget næsten udelukkende kommet Kystdistrikterne og navnlig Kystbyerne tilgode. Fordelte efter Beboelsesstedernes Høide over Havet, antages 5500019 at bo mere end 500 Meter over Havet. Det høieste det hele År igjen nem fast beboede Hus ligger i 1300 Meters Høide over Havet. Fordelte efter Distrikternes Hovednæringsveie boede ved Udgangen af 1865 i Fjeldbygder 262 000 Individer. i Fladbygder 355 000 — i Skogbygder 144 000 i Industribygder 99 000 i Sjøfartsbygder ..... 136 000 i Fiskebygder 440 000 i Byerne ' 269 000 Tilsammen 1 705 000 Individer. Af Tilvæxten i Folkemængden fra 1866—1875, ialt 113 000, falder 64 000 på Byerne, Resten væsentlig på Industribygderne og Sjøfartsbyg derne, tildels på Fiskebygderne, medens Indvånerantallet i Fjeldbygderne og tildels i Fladbygderne har aftaget. Byerne ere næsten alle beliggende ved Havet. Deres Antal udgjør fortiden 61, hvoraf blot 6 ere beliggende i det Indre af Landet, — eller 7 om man hertil viPmedregne Bjergstaden Røros, der dog ikke har By rettigheder, med ialt 11200 eller Røros medregnet 13 000 Indvånere. Byernes Folkemængde udgjorde i 1665 antagelig 37 000, eller 8 pCt. af Landets samlede Befolkning. og efter Folketællingen 15 August 1769: 65000, eller 9 pCt. lFebr. 1801: 80000, — 9 30 April 1815: 80000, 8 27Novbr. 1825: 120000, — 11,2 20 — 1835: 130000, — 10,7 31Decbr. 1845: 162000, — 12,i — 1855: 200000, — 13,3 1865: 269000, — 15,8

1875: 333000, — 18,3 Den stærke Tilvæxt af Byernes fremfor af Landdistrikternes Befolk ning, som har fundet Sted, navnlig i de sidste 20 År, har væsentlig havt lignende Grande som i det øvrige Europa. Den større Anvendelse af mindre og større Maskiner i Jordbrugets Tjeneste har sat dette istand til 2*20 at kunne nøie sig med en forholdsvis mindre Arbeidskraft. De lettere Kommunikationsmidler samt den høiere Arbeidsfortjeneste i Byerne har opmuntret Indvandringen fra Landdistrikterne til disse, hvor den stærkt tiltagne industrielle Udvikling og den stærkt forøgede Handelsomsætning har tiltrængt forøget Arbeidskraft, og for denne har kunnet yde en høiere Arbeidsløn end Landbruget. Også den stegne Oplysning har lettet Be folkningens Bevægelighed, og den samtidig stegne større Tilbøielighed og Stræben efter Livsnydelser, såvel åndelige som materielle, har givet Byerne en ikke ringe Tiltrækningskraft overfor Landdistrikterne. Beboelsen. Beboelsen i Landdistrikterne er spredt, ikke samlet i Landsbyer. Kun ganske undtagelsesvis ved enkelte Strandsteder, eller, enkelte Steder i de dybe og trange Fjorde på Vestkysten, hvor der har været Vanske lighed for at finde nogenlunde hensigtsmæssige og mod de her hyppige Sneskred og Jordskred beskyttede Byggepladse, er Bebyggelsen noget mere saminentrængt. Som Regel bor enhver Jordbruger på sit Brug om givet af den dyrkede Mark. Endog med Jordbrugsarbeiderne, forsåvidt de ikke bo hos Husbonden, hvilket i Regelen kun er Tilfældet med de ugifte, tinder det samme Forhold Sted, idet disse, de såkaldte Husmænd, sædvanlig have et lidet Stykke Jord til eget Brug og herpå opførteHuse, der endog undertiden er deres egen Eiendom. Bygningerne ere næsten uden Undtagelse af Træ, i de skogrigere Egne talrige og rummelige, i de skogfattigere Egne og hos Husmændene af mindre Størrelse. Kun i ganske enkelte af de skogfattigste Distrikter forekomme Fæhuse af Sten, rå Skifer eller Kampesten tættet med Torv, men tillige da stedse med en Overbygning af Træ til Opbevaring af Høet. Tagtækningen er i Fladbygderne i Regelen af Sten, dels brændt Tegl sten, dels Skifer, hvor sådan forekommer i Nærheden. Også i Fjeldbyg derne og i enkelte Fjorddistrikter anvendes i så Tilfælde Skifer. Denne brydes gjerne i store og tykke Plader. På Vestkysten og i høitliggende Fjelddale, hvor ikke Skifer findes at tilga i Nærheden, benyttes ofte Tage af Græstorv med omhyggelig underlagt Birkenæver. Hvor Stedet er veirhårdt, 20 at kunne nøie sig med en forholdsvis mindre Arbeidskraft. De lettere Kommunikationsmidler samt den høiere Arbeidsfortjeneste i Byerne har opmuntret Indvandringen fra Landdistrikterne til disse, hvor den stærkt tiltagne industrielle Udvikling og den stærkt forøgede Handelsomsætning har tiltrængt forøget Arbeidskraft, og for denne har kunnet yde en høiere Arbeidsløn end Landbruget. Også den stegne Oplysning har lettet Be folkningens Bevægelighed, og den samtidig stegne større Tilbøielighed og Stræben efter Livsnydelser, såvel åndelige som materielle, har givet Byerne en ikke ringe Tiltrækningskraft overfor Landdistrikterne. Beboelsen. Beboelsen i Landdistrikterne er spredt, ikke samlet i Landsbyer. Kun ganske undtagelsesvis ved enkelte Strandsteder, eller, enkelte Steder i de dybe og trange Fjorde på Vestkysten, hvor der har været Vanske lighed for at finde nogenlunde hensigtsmæssige og mod de her hyppige Sneskred og Jordskred beskyttede Byggepladse, er Bebyggelsen noget mere saminentrængt. Som Regel bor enhver Jordbruger på sit Brug om givet af den dyrkede Mark. Endog med Jordbrugsarbeiderne, forsåvidt de ikke bo hos Husbonden, hvilket i Regelen kun er Tilfældet med de ugifte, tinder det samme Forhold Sted, idet disse, de såkaldte Husmænd, sædvanlig have et lidet Stykke Jord til eget Brug og herpå opførteHuse, der endog undertiden er deres egen Eiendom. Bygningerne ere næsten uden Undtagelse af Træ, i de skogrigere Egne talrige og rummelige, i de skogfattigere Egne og hos Husmændene af mindre Størrelse. Kun i ganske enkelte af de skogfattigste Distrikter forekomme Fæhuse af Sten, rå Skifer eller Kampesten tættet med Torv, men tillige da stedse med en Overbygning af Træ til Opbevaring af Høet. Tagtækningen er i Fladbygderne i Regelen af Sten, dels brændt Tegl sten, dels Skifer, hvor sådan forekommer i Nærheden. Også i Fjeldbyg derne og i enkelte Fjorddistrikter anvendes i så Tilfælde Skifer. Denne brydes gjerne i store og tykke Plader. På Vestkysten og i høitliggende Fjelddale, hvor ikke Skifer findes at tilga i Nærheden, benyttes ofte Tage af Græstorv med omhyggelig underlagt Birkenæver. Hvor Stedet er veirhårdt,21 bliver dette Torvlag ofte belæsset med store Stene. for bedre at kunne rnodstå Stormenes Magt. Tagtækning med Træspån eller med Halm be nyttes derimod ikke. Antallet af Bygninger tilhørende et og samme Gårdsbrug er sæd vanligt meget stort. Faren for Ildsvåde har fremkaldt Ønskeligheden at fordele Risikoen på mange små Bygninger. Ældre Tiders større Over flod på og bekvemmere Adgang til Skog har lettet dette. Af Udhusbyg ningerne ere derfor flere ofte ganske små, hvert kun bestående af et eneste Rum, og hvert bestemt til sit særegne Brag. Den

sædvanlige Skik hos Bønderne i Norge at Forældrene, når den ældste Søn eller, i Mangel af Søn, Datteren er gift^ overgive Gården til denne og selv tåge Føderåd, har ligeledes fremkaldt en stærk Bebyg gelse af Gårdsbruget, da meget ofte særegne Bygninger ere opførte, for at kunne optage Føderådsfolkene, og dette ikke blot til Beboelse, men også til deres øvrige Stel, idet i Føderådet ofte er indbefattet Brugen af et lidet Stykke Jord og næsten altid Furage til et vist Antal Kreature. Beboelseshusene på Landet ere nu næsten overalt forsynede med Jern ovne til Opvarmning, og ofte tillige med Kogeovne af Jern. Det ældre, åbne Ildsted, Peisen, og den åbne Skorsten har mere og mere måttet vige for Nødvendigheden af at indskrænke Forbrugen af Brænde med den af tagende lette Adgang til samme. Samtidig have de lavere Jernpriser og lettere Adgang til Forsyning med hensigtsmæssigt konstruerede Opvarm nings- og Koge-Apparater lettet Overgangen til en bedre Ekonomi i denne Henseende. I de skogrige Egne benyttes dog endnu den åbne Skorsten i Kjøkkenet ved Siden af Kogeovnen, ligesom den endnu forekommer næsten overalt i Bryggerhusene. Brændeødslen linder dog endnu overalt Sted på Landet, ikke alene ved Ildstederne, men også ved Brændets Tilgodegjørelse, da dette næsten aldrig haves i tilbørlig Tid hugget og vindtørret, men ofte hentes og ialt fald ophugges for Dagens Behov. Ved Sæterdriften og Melkens Tilgodegjørelse ved denne benyttes endnu næsten overalt Peisen og den åbne Skorsten. Brændeforbruget ved Sæterdriften er derfor overmåde stort. Indsamlingen af samme medtager en stor Arbeidskraft, og har mangesteds på høitliggende Sætre aldeles ødelagt al Trævæxt, og nødvendiggjort Sæterens Nedlæggelse og Over gang til Slagtedrift.22 Også i Byerne er Bebyggelsen ofte temmelig spredt, med store mel lomliggende åbne Strækninger, tildels benyttede til Kjøkkenhaver, til Frugt haver, tildels endog til Dyrkning af Korn og fornemlig Poteter samt af Græs, tildels bestående af nøgne Klipper. De fleste norske Byer skylde Trælasthandelen, Fiskerierne og Skibsfarten sin Oprindelse og ere etter hånden, hvor Beliggenheden var bekvem for deres Bedrift, voxede frem fra Strandsteder og Ladesteder til Byer. Kun ganske få have fra ældre Tider et regelmæssigt Anlæg og selv i de nyere Byer, hvortil blandt andre Hovedstaden Kristiania må henregnes, da den først blev anlagt på sit nærværende Sted for 250 År siden og dengang efter en regelmæssig Plan, har den senere Bebyggelse været temmelig uregelmæssig ; først i de sidste 10 til 20 År er her større Anstrængelser gjort for at rette på de ældre Uregelmæssigheder og sikre mod sådanne for Fremtiden. Byernes Bebyggelse var for ikke meget længe siden endnu hoved sagentlig Træ. Kun i den ældre Del af Kristiania fandtes i Begyndelsen af Århundredet et større Antal Murhuse, dog mod Naboerne og indad mod Gården ofte kun bestående af udmuret Bindingsværk. Først for næsten over 50 År siden blev i Kristiania Murtvang indført ved Lov og senere etterhånden skjærpet og udvidet til det hele ligeledes etterhånden udvidede Byterritorium. Først i de sidste 20 År er- en mere eller mindre streng Murtvang indført i flere af de større Byer, ofte dog med Adgang til Anvendelse af lave Træhuse med bestemte mindste Afstand fra Nabo eiendom. Endnu bo de fleste Byindvånere i Norge i Træhuse af Laft værk. Navnlig i de mindre Byer har Træbebyggelsen lettet Arbeids klassen Adgangen til at blive Eier af små Huse passende for deres Brug. Huse af udmuret Bindingsværk ere forholdsvis sjeldnere. Tagtækningen i Byerne er sædvanlig Tagsten af Tegl, sjeldnere Skifer eller Metalplader. Fabrikbygninger og Bygninger til offentligt Brug, Statens eller Kom munens, bygges i den senere Tid næsten udelukkende af Mursten. Dog foregår endnu Bebyggelse af de Staten tilhørende Embedsgårde på Landet i Regelen af Træ. s Den større Del af Kirkerne på Landet er endnu af Træ, i Byerne derimod som oftest af Mur. 23 Kl æd edragten. Beklædningsstoffene bestod endnu for 30 År siden blandt Almuen på Landet væsentlig af Uld samt Lin. begge Dele hjemmespundet og hjeinme vævet. Den almindelige Dragt var for Mændene Sko, grove Uldstrømper, Knæbuxer af hjemmevævet Uld, «Vadmel», undertiden af garvet Skind, kort ulden Vest og en som oftest kort Trøie; de to sidste besatte med et stort Antal Metalknappe, som hos de mere velstående Bønder vare af Sølv, samt endelig en Hue af Skind eller også Tophue strikket af Uld, enkelte Steder dog af Filthatte af særegen Form, der noget nærmede sig Cylin derformen. Skjorten var af grovt hjemmevævet Linlærred, over eller under hvilken gjerne bares en strikket Uldtrøie af grov Uld. De for skjellige Bygder havde- forskjelligt Snit på Klæderne, særegen Farve og særegen Udsmykning med påsyede Lidser og Broderier. Flere Steder har man kunnet udlede Indførelsen af dette Snit, af Klædningsfarven og Ud smykning fra ældre militære Uniformer, navnlig fra den Tid at flere norske Regimenter som Leietropper deltoge i MalborougVs Felttog. Klæ derne for Kvinderne af Almuestanden vare også af grovt hjemmespundet og hjemmevævet Uldtøi og Undertøiet af ligeledes hjemmespundet og hjemme vævet Lin. På Hovedet havdes

sædvanlig et sammenbundet Tørklæde, «Skout», eller en Hue. De ugifte Piger bare ofte intet særligt Hovedplag. Om Sommeren gik Almuen meget sædvanlig barbent. Nu ere de nationale Dragter mere og mere forsvundne og findes kun tilbage i enkelte mere afsides Fjeldbygder, hvor også den opvoxende Slægt niere og mere forlader den. Fabrikmæssig spundet og vævet Klæde, ofte blandet med Bomuld, indtager overalt mere Pladsen for den ældre Husflids grovere men stærkere Vadmel, og det maskinvævede Bomuldslærred træ der mere istedetfor det hjemmespundne og hjemmevævede Lin, for Kvinde dragtens Vedkommende til Kjoletøi også istedetfor Ulden. Spinding er næsten overalt ophørt som Husflid, og, hvor Vævning endnu vedbliver som sådan, anvendes til samme maskinspundet Uldgarn og Bomuldsgarnet i stor Udstrækning fremfor Lingarnet. Snittet er også i Landdistrikterne, selv følgelig endnu mere i Byerne, bleven det almindelige nordeuropæiske, for Mændenes Vedkommende altså Langbuxer og Frakke. Den strikkede Uldtrøie, som oftest meget tyk af grovt Uldgarn, er24 dog bibeholdt dels som et hensigtsmæssigt Arbeidsplag, dels for Varmens Skyld. Den vesteuropæiske Blouse af Lærred er derimod ukjendt i Norge. Hovedbeklædningen bliver for Mændenes Vedkommende mere og mere den sædvanlige Cylinderhat eller også den runde Filthat, for Kvindernes Vedkommende, navnlig på Østlandet, Stråhatte af en den moderne europæiske tilnærmet Form, og følgende Modeforandringerne ved denne om end med længere Tids Frastand. Det er også nu sjeldnere at voxne Mænd og Kvinder gå barbente. Born af Almueklassen på Landet og af Arbeidsklassen i Byerne gå derimod 9iidnu meget ofte barbent om Sommeren. Fodbeklædningen er sædvanlig Sko, dog også Støvler. Træsko benyttes kun undtagelsesvis i enkelte Bygder i Nærheden af Kristiansand; oftere derimod, navnlig af Arbeidsklassen i Byerne, Sko eller Tøfler af Læder, men med Træsåler. I Sjøfartsbygderne var allerede i ældre Tider den almindelige Sjømandsdragt den sædvanlige for Mændenes Vedkommende. Om Vinteren benyttes på Reiser i det Indre af Landet og på Arbeide i Skogen som Yderplag udenpå eller over Fodbeklædningen dels Kamascher af Vadmel, dels store og grove Strømper, vævede af Gederag, Nødehår og Svinebørst, de såkaldte «Raggesokker», der tjækkes over Skoen eller Støvlen og bedække Foden til Knæet og derover, dels store Yderstøvler, ofte forede med Uldskind. Af særegne Klædedragter kan i Fiskeridistrikterne, navnlig i Nord land og Finmarken, for Mændenes Vedkommende mærkes fuldstændig Dragt af barket Skind med store Sjøstøvler og Sjøhue af Skind foret med Uldtoi. Under denne vandtætte Skinddragt, kaldet «Sjøhyre», bæres uldne Underklæder. Denne Dragt er meget tung, men vel skikket at holde Fugtighed og Kulde ude. De få nomadiserende Lapper have bibeholdt den for Polaregnenes Nomader sædvanlige og for disses Levevis nødvendige Klædedragt af Rensdyrskind med Hårene vendt ud. Lappernes Fodbeklædning, de såkaldte «Komager», syede af Rensdyrskind med Hårene ud, Sålerne af Rensdyrenes Skalle, benyttes også ofte af den mere velstående Klasse som et udmærket Ydertøi på Fødderne om Vinteren. Ved Brugen indlægges en Håndfuld Hø, bedst en egen Art Storrgræs eller Siv. Det er det bedste Ydertøi for Fødderne til at holde Vinterkulden ude, og samtidig det letteste.

25 Næringsmidlerne. Næringsmidlerne ere på Landet væsentlig Melspiser, dels tillavede som Velling eller Grød, dels som Brød, samt Poteter, tilligemed saltet Sild, i mindre Grad saltet eller speget Kjød og Flesk, og endelig i betydelig Mængde Melk; ved Kysten desuden fersk Fisk. Brødet bages enten på sædvanlig Måde af gjæret Deig, hvortil fornemlig Rugmel anvendes, og steges i Ovn, eller også på en for Norge særegen Måde af ugjæret Deig af Byg og Havremel, ofte blandet med Ertemel, som Fladbrød og Lefser. Fladbrødet, hvis Navn antyder dets Form, udvalses i store cirkelformede Skiver af 60 til 80 Centimeters Diameter og af Tykkelse som grovt Papir eller tyndt Pap, og steges derefter på en Jernhelle. I Deigen indknades ofte kogte Poteter. Lefsen tilberedes på samme Måde som Fladbrødet, men samme foldes strax efterat det er omtrent halvstegt, sædvanlig firdobbelt. Fladbrødet har den Fordel at holde sig meget længe. Det opbevares i Forrådshuset, Staburet, i store cylindriske Houge, ofte det halve År og længere. Lefsen med sin bekvemme Form for Transport er bestemt til Reisemad. Fladbrødet var for ikke længe siden det almindeligste Brød på Landet og benyttedes også ofte i Byerne. Det begynder nu i de bedre Fladbygder mere at fortrænges af Rugbrødet, og i Byerne er det nu en Sjeldenhed. Fladbrødet leverer, som bagt af ugjæret Deig, mere Næringsstof af den samme Mængde Mel end det gjærede Brød. Det er også velsmagende. Det belægges, fornemlig når det spises til Kaffeen, ofte af Almuen, navnlig i Fjeldbygderne med en uforholdsmæssig Mængde Smør. Grød er den daglige Hovedret for den norske Almue, navnlig på Landet, og dens gode Tillavning er en Hovedfordring, der stilles til en dygtig Husmoder. Til Grøden anvendes

hovedsagentlig Bygmel, under tiden Havremel, i Byerne dog også Rugmel. I Gjennemsnit regnes, at der for hvert Individ af Almuen på Landet, Mænd og Kvinder, Voxne og Børn, fortæres årlig henimod 80 Kilogram Mel i Form af Grød. Til Grøden spises skummet Melk, helst sur. Grøden tilsættes undertiden en Del Mel, efter at Gryden er tagen af Ilden og Kogningen altså ophører, for derved at frembringe en større Fasthed, og gjøre den mere skikket til at medtages som Nistemad eller Skræppemad, «Nævergraut», til aflægsne Arbeidssteder.

26 Til Høitidskost laves Grøden med Melk istedetfor med Vand, ofte endog med Fløde. Til denne Grød bruges da finere Mel, ofte Hvedemel. Flødegrøden tilsættes ofte såmegen Fløde, at Smørret flyder høit over den ; den spises undertiden endvidere med Fløde som Tilgift. På Sætrene vistes tidligere en stor Ødselhed med Fløde i så Henseende og Fremmede som kom til Sæteren bleve almindelig trakterede med Flødegrød. De stegne Priser på Smør have i den senere Tid indført noget bedre Ekonomi i såHenseende. I Byerne spises ofte Grød kogt af Gryn, dels Byggryn, dels Havre gryn; på Landet er dette sjeldnere. Velling lavet med Melk af Bygmel og Havremel, sjeldnere af Gryn, er ligeledes en Hovedret såvel på Landet som i Byerne. Det er den almindeligste Skeniad. Som Tilgift til samme spises Fladbrød og Poteter. Forbruget af Poteter i Husholdningen har tiltaget overordentligt. Indført i Norge i Midten af forrige Århundrede, og kun dyrket i ringe Udstrækning, næsten blot i Urtehaverne, i Begyndelsen af dette Århun drede, har dens Dyrkning tiltaget med rivende Hurtighed. Den danner i kogt Tilstand tilligemed Grøden Almuens Hovednæringsmiddel på Landet som i Byerne. Som Tilgift til samme spises sædvanlig saltet Sild, i Kystdistrikterne også anden Fisk, sjeldnere saltet eller speget Flesk. En fast Aftensmad for Arbeidsklassen på Landet er på de fleste Steder Po teter med skummet Melk, fornemlig sur Melk. Andre Rodfrugter end Poteter benyttes endnu kun lidet i Landdi strikterne. I Byerne benyttes de noget mere, dog kun i ringe Mængde af Arbeidsklassen, der i Regelen foretrækker Poteten. I enkelte af de sydlige Søfartsbygder benyttes noget Hovedkål, og i det Throndhjemske noget hyppigere Kålrabi kogt sammen med Kjød og Erter. Kjød og Flesk benyttes på Landet og særlig af Arbeidsklassen og af den mindre Gårdbruger sjelden i fersk Tilstand. Den spredte Bebyggelse hindrer Handelen med ferskt Kjød og Flesk udenfor Byerne, og det nydes derfor i fersk Tilstand kun sjelden på Landet udenfor den regelmæssige Slagtetid senhøstes, endog da blot i liden Mængde af Almuen. Saltet eller røget og speget kan det opbevares længere og nydes derfor fornem melig i denne Tilstand. Grynsod kogt på saltet Kjød eller Flesk, ofte med Erter til, hører til Høitidsretterne på Landet og er meget .almindelig i Byerne. Spegning af Kjød, særlig Fårekjød, og af Flesk er navnlig almindelig i Fjeldbygderne og et stort Antal spegede Fleskeskinker og

27 Fårelår ophængte i Rad på Stabburet udgjør der Husmoderens Stolthed. De opbevares ofte altfor længe, undertiden flere År, indtil de erholde den for den dertil uvante übehagelige harske Smag. I Fjeldbygderne ei- Forbruget af Kornvarer adskilligt mindre. For bruget af Kjødvarer og af Melk derimod større end i Fladbygderne. For skjellen mellem Fjeldbygder og Fladbygder var i denne Henseende tid ligere meget større på Grand af de besværlige Koniuiunikationsmidler, og som Følge deraf høie Transportomkostninger for Kornet, hvoraf Fjeldbyg derne blot kunne producere lidet. De forbedrede Veie og Jernbanerne saifit Dampskibe på Fjordene og Indsjøerne, og endelig de betydelig stegne Priser på Kjødvarer og på Smør i Byerne have forandret dette Forhold ikke lidet. Endnu er dog Forbruget af Kornvarer meget mindre, For bruget af Kjødvarer og af Smør adskilligt større i Fjeldbygderne end i Fladbygderne eller i Kystdistrikterne. I Byerne er Forbruget af ferskt Kjød og Flesk større, og i de større Byer det almindelige, medens Forbruget af salt Kjød har aftaget betyde lig og væsentlig er indskrænket til Flesket. Endnu for omtrent 20 Årsiden var det almindeligt at, endog til Kristiania, Slagtedrifter kom ind fra Fjeldbygderne hver Høst, og da indkjøbtes ikke blot af Slagterne, men af de bedre stillede Familier til Slagt i Hjemmet. Hver Høst i Slutningen af September eller Begyndelsen af Oktober slagtedes i næsten alle mere velhavende Familier efter Familiens Størrelse, et eller flere Naut. Nu er dette næsten ophørt i de større Byer, og aftager også ide mindre. Slagt ningen foretages nu dels på Landet, hvorfra Kjødet derpå i hele Skrotter forsendes til Byerne, dels af Slagterne i disse, og holdes daglig tilsalg af dem. Fisk spises selvfølgelig meget i Norge, i det Indre af Landet JFersk vandsflske som Gjedde, Lagesild, Sik, Ørret, Lax, på Kysten af Salt vandsflske foruden Laxen, Sild, Torsk, Sei, Lange, Brosme, Kolje, Hvit ting, flere Arter Flyndre, Makrel. Af disse tilberedes ved de store Fiskerier til Handelsvare Silden nedsaltet i Tender, Torsken som Klepfisk eller

Tørfisk, endvidere Laxen: som Røgelax, Makrelen også om end i mindre Grad, nedsaltet i Tønder. Også af Ferskvandsfiskene opbevares en Del ved Saltning eller Røgning. En endnu større Del fortæres som fersk Fisk, undertiden opbevaret en kortere Tid ved lind Saltning. Den saltede Sild spises altid uden videre Tilberedning end tildels Udvan28 ding, Klepfisken kogt, og Tørfisken tilberedet i klaret Askelud som Luder fisk. Af Ferskvandsfisken undergår Ørreten, efter at være svagt saltet, i flere Bygder ofte først en Gjæring, og spises da rå, såkaldet Rakørret. Lax, der i forrige Århundrede på flere Steder udgjorde et så alminde ligt Fødemiddel, at Tyendet betingede sig, at der ikke måtte spises Lax mere end to Gange ugentlig, er nu bleven en betydelig Gjenstand for Export, og herved så kostbar, at den i Regelen kun forekommer på den mere velstående Klasses Bord. Foruden at fortæres og at udskibes i fersk Tilstand, i sidste Tilfælde indpakket i Is, bliver den ofte tilberedt som Røgelax, og ei- som sådan en yndet Biret på de velhavende Klassers Bord. Også Makrelen udføres i stor Mængde, indpakket i Is. Den fanges især på Sydkysten og Sydvestkysten af Norge, men forekommer langs hele Kysten lige til Finmarken. Fra Udgangen af Mai kommer den i store Stimer ind under Kysten, og fanges da i Garn, dels faststå ende, dels som Drivgarn, ofte i den Mængde, at den, uagtet den stedfin dende Udførsel i Is til England, dog enkelte Tider bliver et af de bil ligste Fødemidler for Arbeidsklassen i Byerne, ligefra den svenske Grændse til henimod Stavanger. Den fanges i størst Mængde i Juni og Begyn delsen af Juli, men Fangsten fortsættes udover hele Sommeren til Høsten om end i ringere Udstrækning. Den fede Høstmakrel er da et søgt og værdifuldt Næringsmiddel. Den opbevares da tildels saltet. Vildt spises i Regelen ikke af Almuen på Landet,, som endog for samme yttrer Modbydelighed, tildels grundet på Fordom. Det er derimod en yndet Ret på de bedre stillede Klassers Bord. Kun det store Vildt, Renen og Elgen gjøre herfra en Undtagelse og spises tillige af Almuen. Af Fuglevildt forekommer Tiuren med sin Hun, Røien, Årfuglen, Rypen og Hjerpen. Af disse er det især Rypen, der på Høifjeldet om Vinteren fanges i store Mængder over hele Norge fra Lindesnes til Nordkap, og som spises i størst Mængde, dog aldrig af Almuen. Den i Norge fore kommende Have (Fjeldharen, Lepus borealis) er forskjellig fra og mindre end den udenfor den skandinaviske Halvø forekommende. Af større Vildt kan foruden Ren og Elg også som en faunistisk Mærkelighed nævnes Hjort, der forekommer på Norges Vestkyst, tidligere mere udbredt lige op til Nordland, nu næsten alene indskrænket til Roms dals Amt, og de udenfor samme liggende større Øer. Den afgiver dog et heist übetydeligt Bidrag til Ernæringen, endog i disse Distrikter.29 Smør spises i Norge i betydelig Mængde. Rugbrød, der i Norge næsten udelukkende spises, idet Hvedebrød næsten kun anvendes som Sel skabsmad, kræver mere Smør end det i Vesteuropa sædvanlige Hvedebrød. Også Fladbrød belægges ofte med Smør. Den norske Almue spiser Smør i høiere Grad end nogen anden europæisk Almue, den danske undtagen. Smørret tilberedes og sælges altid i saltet Tilstand. Af Ost tilberedes og spises i Norge foruden sådanne Arter, der etter ligne de hollandske, schweizerske og engelske Osteslags, såvel magre som fede, endvidere som seregne Osteslags, eiendommelige for Norge, Mysost, Gammelost og Pultost. Mysosten laves af den efter den almindelige Ost tilbageværende Myse (Valle), der indkoges; den er således egentlig ingen Ost, men består væsentlig af Melkesukker. Den dannes i firkantede For mer på 172 til 2 Kilograms Vægt, og spises skåret i tynde Skiver på Smørrebrødet. Mysost er en sund og især af Børn og Fruentimmer yndet Tilgift til dette. Den bedste Mysost laves af Gjedemelk. Dens nuvæ rende Tilvirkningsmåde er i høi Grad brændeødende. Gammelosten laves af sur skummet Melk, og er en gjæret Ost, der formes i almindelig rund Osteform; den nærmer sig i Smag noget til den engelske Stiltonost, eller den hollandske Limburgerost, men har gjæret stærkere end denne. Pult osten er ligeledes en gjæret Ost, men som ikke gives nogen fast Form og opbevares i Træbutter; den tilsættes stedse med Karve. Tilberedningen af Maden nærmer sig for de mere velstående Klasser i Norge, mest til den i Nordtyskland sædvanlige, kun at meget mindre Grøntsager anvendes. Derimod anvendes overalt i Norge en usædvanlig Mængde Fløde og Smør ved Madens Tilberedning, som Saucer til samme, til Kaffeen og til Brødet. I Gjennemsnit for den hele Befolkning kan det årlige Forbrug af Kornvarer til Menneskeføde, reduceret efter Ernæringsværdien til Byg, ansættes pr. Individ til 3 Hektoliter eller 190 Kilogram, af Poteter til 2,8 Hektoliter eller 200 Kilogram, af Kjød og Flesk, Benene medregnede, til 25 Kilogram årlig. Over Forbruget af Fisk mangle de til en Bereg ning fornødne Data, men kan det i Gjennemsnit for det hele Land an tages mindst at være omtrent ligeså meget i Vægt som af Kjød og Flesk, altså mindst omtrent 25 Kilogram årlig. Forbruget af Melk, dels umiddel bar som sådan, dels til Velling, dels som

Fløde, Smør og Ost ansættes til 40030 / Liter årlig. Særlig af Smør kan det årlige Forbrug i Gjennemsnit an sættes til mellem 15 og 20 Kilogram pr. Individ. Dette Forbrug er dog kun et Gjennemsnit for det hele Land. I Fjeld dalene er Forbruget af Kornvarer meget mindre, maske neppe det Halve af Gjennemsnitsforbruget, derimod Forbruget afKjød og navnlig af Melk og Melkeprodukter betydelig større. I Kystdistrikterne er Forbruget af Kjød betydelig mindre, derimod af Fisk betydelig større end i det Indre af Landet. Som Nydelsesmidler må fremhæves, Kaffe, Sukker og Tobak. Kaffe og Sukker konsumeres i Norge i stor Mængde af begge Kjøn og af alle Aldere, Tobak ligeså men næsten alene af voxne Mænd, sjelden af Kvinder. Kaffe og Sukker vare i Begyndelsen af Århundredet lidet kjendte uden for Byerne og disses nærmeste Omgivelser. I Årene 1815—1820 var det årlige Forbrug af Kaffe under 72 Kilogram, af Sukker 1 Kilogram og af Sirup 74 til 73 Kilogram pr. Individ i Gjennemsnit af den hele Befolk ning. Forbruget hævede sig herfra etterhånden indtil det i Tidsrammet 1835—40 blev af Kaffe 1,27 Kilo., af Sukker 1,43 Kilo., af Sirup 0,5 iKilo. i Gjennemsnit pr. Individ. Efter 1840 begyndte Forbruget at tiltage stærkt og har for Årene 1871—1875 været af Kaffe 3,42 Kilo., af Sukker 4,52 Kilo. og af Sirup 2,20 Kilo. pr. Individ i Gjennemsnit af den hele Befolkning. Norge er således næst Holland og Belgien et af de mest kaffedrikkende europæiske Lande, og næst Danmark, Storbri tanien og Sverige et af de mest sukkerforbrugende Lande, omtrent stående ved Siden af Schweiz, Tyskland, Holland og Belgien. Kaffeen er væsentligst brasiliansk. Den brændes i Regelen i Hus holdningerne, og er som Følge heraf uforfalsket. Kaffesurrogater brages kun i ringe Mængde. Kaffeen drikkes i Regelen med Fløde, aldrig med Melk; den fattigere Klasse drikker den sort, uden anden Tilsætning end Sukker. I bedre Husholdninger erholder Tjenestetyendet altid ren, frisk Fløde til Kaffeen, årlig mellem 4 og 5 Liter for hver Person. The bruges kun lidet og i Regelen alene af de bedre stillede Familier. I Gjennemsnit pr. Individ af den hele Befolkning er Forbruget kun 0,45 Kilogr. Tobaken benj^ttes især som Skråtobak, i hvilken Form den ansees som et næsten uundværligt Nydelsesmiddel for Fiskerne og Sjøinæmlene. Også Arbeidsklassen såvel på Landet som i Byerne brager meget Skrå31 tobak. Derimod benytte de ekonomisk bedre stillede Klasser Tobakken under Form af Røgtobak og Cigarer. Navnlig har Forbrugen af Cigarer i den senere Tid tiltaget i denne Klasse. Snus benyttes kun i ganske übetydelig Mængde. Fordelt paa den hele Befolkning var Forbruget af Tobak pr. Indi vid i Tidsrammet 1815—1835 0,65 Kilog. og hævede sig endnu i Fem året 1836—40 ikke til mere end 0,75 Kilog. Men fra den Tid har For bruget af denne Artikel, som af næsten alle Konsuintionsartikler, tiltaget raskt og udgjør for Femåret 1871—-75 i Gjennemsnit l,u Kilog. pr. In divid af den samlede Befolkning. Da den voxne Del af den mandlige Befolkning over 18 Års Alderen omtrent udgjør 7* af den samlede Be folkning, må ovennævnte Tal multipliceres med 4 eller lidt derover, for at finde det gjennemsnitlige Forbrug af hver Tobakkonsument. Norge er et af de mest Tobak konsumerende Lande i Europa og står i denne Hen seende formodentlig kun tilbage for Tyskland. Den sædvanlige Drik i Norge udenfor Måltiderne er i Landdistrik terne skummet Melk, såvel sød og blandet med Vand, som sur, og navn lig Myse, eller det efter Tilberedning af Smør og Ost tilbageblevne. Dog konsumeres også på Landet 01 i ikke ringe Mængde. I Byerne er den sædvanlige Drik 01 og i den senere Tid tillige kunstige kulsyreholdige Vande. Forbruget af 01 er betydelig. Det beregnes i Gjennemsnit for Årene 1857—70 til 12 Liter pr. Individ, for Årene 1871—73 til 13 Liter, men for de to sidste År 1874 og 1875 til 17 Liter pr. Individ af den samlede Befolkning. Den aldeles overveiende Del af det norske 01, det såkaldte Baierøl, brygges med Undergjær, og Gjæringen fortsættes fuldstændig. Det er derfor meget spirituøst og dets Gehalt af ren Alkohol er fortiden i Gjen nemsnit 472 Volumprocent, Vægtprocenten altså noget over 372 pCt. Af Extraktivstoffe indeholder det 572 Vægtprocent. Tidligere blev det bryg get endnu stærkere, med 5 Volumprocent ren Alkohol. Det er således stærkt berusende. Der brygges også, men i den senere Tid i meget mindre Mængde, et svagere 01, Sødtøl eller Potøl, med kun 1 72 til 2 Volumprocent Alko hol. Dette Sødtøl havde tidligere over 6 Vægtprocent Extraktivstoffe, men brygges nu altid tyndere, indtil blot 4 pCt. Extraktivstoffe, ofte endog derunder.- 31 tobak. Derimod benytte de ekonomisk bedre stillede Klasser Tobakken under Form af Røgtobak og Cigarer. Navnlig har Forbrugen af Cigarer i den senere Tid tiltaget i denne Klasse. Snus benyttes kun i ganske übetydelig Mængde. Fordelt paa den hele Befolkning var Forbruget af Tobak pr. Indi vid i Tidsrammet 1815—1835 0,65 Kilog. og hævede sig endnu i Fem året 1836—40 ikke til mere end 0,75 Kilog. Men fra den Tid har For bruget af denne Artikel, som af næsten alle Konsuintionsartikler, tiltaget raskt og

udgjør for Femåret 1871—-75 i Gjennemsnit l,u Kilog. pr. In divid af den samlede Befolkning. Da den voxne Del af den mandlige Befolkning over 18 Års Alderen omtrent udgjør 7* af den samlede Be folkning, må ovennævnte Tal multipliceres med 4 eller lidt derover, for at finde det gjennemsnitlige Forbrug af hver Tobakkonsument. Norge er et af de mest Tobak konsumerende Lande i Europa og står i denne Hen seende formodentlig kun tilbage for Tyskland. Den sædvanlige Drik i Norge udenfor Måltiderne er i Landdistrik terne skummet Melk, såvel sød og blandet med Vand, som sur, og navn lig Myse, eller det efter Tilberedning af Smør og Ost tilbageblevne. Dog konsumeres også på Landet 01 i ikke ringe Mængde. I Byerne er den sædvanlige Drik 01 og i den senere Tid tillige kunstige kulsyreholdige Vande. Forbruget af 01 er betydelig. Det beregnes i Gjennemsnit for Årene 1857—70 til 12 Liter pr. Individ, for Årene 1871—73 til 13 Liter, men for de to sidste År 1874 og 1875 til 17 Liter pr. Individ af den samlede Befolkning. Den aldeles overveiende Del af det norske 01, det såkaldte Baierøl, brygges med Undergjær, og Gjæringen fortsættes fuldstændig. Det er derfor meget spirituøst og dets Gehalt af ren Alkohol er fortiden i Gjen nemsnit 472 Volumprocent, Vægtprocenten altså noget over 372 pCt. Af Extraktivstoffe indeholder det 572 Vægtprocent. Tidligere blev det bryg get endnu stærkere, med 5 Volumprocent ren Alkohol. Det er således stærkt berusende. Der brygges også, men i den senere Tid i meget mindre Mængde, et svagere 01, Sødtøl eller Potøl, med kun 1 72 til 2 Volumprocent Alko hol. Dette Sødtøl havde tidligere over 6 Vægtprocent Extraktivstoffe, men brygges nu altid tyndere, indtil blot 4 pCt. Extraktivstoffe, ofte endog derunder.-32 I 1858 blev en Maltafgift indført, dels af fiskale Hensyn, dels for derved at hemme den Overhånd tagende Øldrik. Den var i Begyndelsen 4,5 Øre (6,3 Centime) af hvert Kilog. maltet Byg, blev i 1860 forhøiet til 9 Øre (12,5 Centime) og i 1871 til dens nærværende Høide 11,2 Øre (15,6 Centime) af hvert Kilogram maltet Byg. Brændevinsbrænden var under Foreningen med Danmark forbudt i Norge, og i Byerne indskrænket til nogle få og mindre ældre Brænderier medens efter Året 1807 ingen nye tillodes oprettede. Indførsel af Korn brændevin fra andre Lande end Danmark var forbudt. Indførsel af Drue brændevin var übetydelig. Forbruget af Brændevin ansloges i de sidste År før 1814 i Gjennemsnit årlig til 6 Millioner Liter Brændeviu af al mindelig Styrke (4672 pCt. Alkohol) eller 6,8 Liter årlig pr. Individ af den samlede Befolkning. I 1816, kort efter Adskilleisen fra Danmark, blev Brændevinsbræn den givet fri, dog således, at der på Landet kun skulde brændes af hjem meavlét Korn og Poteter, hvilken Indskrænkning dog ikke blev strengt overholdt. I Byerne blev det tilladt at oprette nye Brænderier. For budet mod Indførsel af Kornbrændevin blev opretholdt og nu også gjæl dende mod Danmark. Samtidig blev som tilsvarende den Fordel, man antog Landbruget vilde have af Friheden til at brænde Brændevin, en særegen Brændevinsafgift pålagt Jordgodset, og dette således, at den måtte erlægges enten Friheden til Brænding benyttedes eller ei. Brænde vinsbrænden af Korn og fornemlig af Poteter tiltog nu i det sydlige Norge med en rivende Fart, som oftest i meget små Brænderier, for en større Del med ganske små Kjedler og på en høist ufuldkommen Måde. I 1827 blev en Særskat pålagt Kjedlerne og denne-beregnet efter Kjed lens Indhold og den Tid, hvori den brugtes, idet som Minimum for Kjed lens Indhold, hvoretter Skatten beregnedes, fastsattes 193 Liter for Byerne og 57 Liter for Landdistrikterne; på Landet måtte ingen benytte mere end en Kjedel. Det på Landet producerede Brændevin var dårligt og urenset, herved uskikket til Handelsvare og det forbrugtes som Følge heraf som oftest på Produktionsstedet. Brændingen blev således for en større Del en Husindustri til eget Forbrug. I Byerne dreves Brændingen med noget mere Kyndighed, men om Export til Udlandet. kunde der dog ikke være Tale, såmeget mindre som der på den Tid i de fleste europadske Lande, hvor Kornbrændevin benyttedes, bestod lignende Forbud mod Ind33 førsel deraf som i Norge. Teknisk Brug havdes dengang næsten ikke derfor. For Året 1833 angives at have været i Brug i Byerne 151 Kjedler, i Landdistrikterne 9576 Kjedler, ialt 9727 Brændevinskjedler. For samme År ansloges Produktionen af Brændevin til 19 Millioner Liter eller over 16 Liter for hvert Individ af den hele Befolkning. Den som Følge af denne Måde, hvorpå Brændevinsbrændingen blev drevet, så stærkt tiltagende Brændevinsdrik og deraf følgende Demora lisation påkaldte snart Fædrelandsvenners høieste Opmærksomhed, og navn lig efter 1830 blev Brændevinsondet og Midlerne til at hemme Brænde vinsdrikken et af de store Spørgsmål i den offentlige Diskussion og i Nationens lovgivende Forsamling, Storthinget. Den påkaldte snart Stats magternes Indskriden ved indskrænkende Bestemmelser med Hensyn til Brændingen og til Udsalget, tillige ved en stigende Beskatning af den første. Til Storthingene i 1833 og 1836 indkom, foruden Regjeringens Forslag i sådan Retning, en Mængde

private Forslag, enkelte meget vidt gående, hvorved endog foresloges Anvendelse af kriminelle Straffe for Drik fældighed, i Gjentagelsestilfælde indtil 3 Års Tugthus. Af Storthinget i 1842 blev endog et Lovforslag vedtaget, hvorved Brændevinsbrænden såvel som Indførsel af Brændevin blev aldeles forbudt. Dette Forslag blev dog ikke sanktioneret, men viser dog hvor stort Brændevinsondet dengang var, og hvilke radikale Midler man da anså nødvendige mod samme. Derimod blev Beskatningen af Brændevinet etterhånden stadig for høiet, og efter 1840 fra Kjedlen lagt på det færdige Produkt, nøiagtigt graderet og opmålt. For at hindre Smugbrænden med de ældre små Kjedler, som det under den ny Beskatning ikke kunde svare Regning at anvende, bleve disse fra 1848 af indkjøbte for Statens Regning for en Pris høiere end Metalværdien og Brændingen herved aldeles afskaffet som Husbrænden og etterhånden indskrænket til et Antal større Brænderier. Antallet af disse som i 1840 var 1387 sank herved i 1845 til 714 og efter Loven af 1848 i Året 1850 til 40. I Året 1865 vare blot 27 og i 1875 22 Brænderier i Drift. Disse Brænderier ere alle store og beliggende i de Poteter og Korn stærkest producerende Fladbygder eller i de mindre i disse Bygder beliggende Byer. Brænderier anlagte på For brug af fra Udlandet indført Korn eller Poteter findes ikke, uagtet intet Forbud existerer herimod. I de større Kjøbstæder findes derimod Destil34 lationer, hvor den fra Brænderierne leverede Spiritus underkastes Omdestil lation og Rensning. Produktionsmåden, såvel ved Brændingen, som ved Rensningen er betydelig forbedret, og Brændevinet leveres nu til Forbrug som en udmærket Vare, der endog har vundet et Navn i Udlandet, om Udførselen deraf end er ringe, i Gjennemsnit blot 10 000 Liter årlig. Indførsel af såvel Spiritus som af Kornbrændevin og alle andre Sorter Brændevin er fri mod en Toldafgift, der kun giver en ringe Beskyt telse for de indenlandske Brænderier. Indførselen er derfor undertiden betydelig, idet den retter sig efter Årsvæxten i Norge og Priserne for Spiritus i Udlandet. Smugbrænden er aldeles ophørt og Smugling af Brændevin er høist übetydelig. Samtidig med den stærkere Beskatning af Brændingen blev fra 1837 af Indskrænkninger og Beskatning indført også ved Udsalg i mindre Par tier og ved Udskjænkning deraf. Ved Lov af 6te Septbr. 1845 blev det endelig bestemt, at ingen ny Rettighed til Detailudsalg i Partier under 39 Liter, eller nogen ny Rettighed til Udskjænkning for Fremtiden kunde erhverves i Forbindelse med nogen anden Næring, til hvis Udøvelse Bor gerskab udkrævedes, altså navnlig ikke med Handel med udenrigske Varer. Ifølge denne Lov, der endnu er den gjældende Hovedlov i dette Emne, kunne således i Byerne alene ældre Handlende med Handelsret fra Tiden før 1845 forene Detailudsalg og Udskjænken med almindelig Handel. Den fordærvelige Skik, der tidligere var almindelig, at der skjænkedes Mt Brændevin til Handelen, blev herved afskaffet, og Udskjænkningen henvist fra Kjøbmandsbutikken til Vertshusene, idet endog de ældre Hand lende, der endnu have Ret til Udskjænken, i Regelen have ophørt med denne Uskik. Salg og Udskjænken af Brændevin er også med Hensyn til Tiden blevet indskrænket, og er nu forbudt på Søndage og Helligdage, på de disse foregående Dage efter Kl. 5 Ettermiddag og endelig daglig før Kl. 8 Formiddag; kun Hotelværter have Tilladelse til Udskjænken i denne Tid til de hos dem logerende Reisende. Beskatningen af Detailudsalget som af Udskjænkningen tilfalder vedkommende Kommuner. Skatten på Produktionen har i de sidste År været 41,5 Øre (58 Cen timer) pr. Liter, og er fra Iste Juli 1876 forøget til 46,6 Øre (65 Cen timer) pr. Liter Brændevin reduceret efter Beregning til 50 pCt. Alko holstyrke. Denne Skat tilfalder udelukkende Staten. Tillagt Tolden af35 indført Brændevin, med Fradrag af hvad der er udført, har den i Gjen nemsnit for Femåret 1870—74 udgjort årlig noget over 372 Million Kroner (5 Millioner Francs). Skatten på Detailudsalget og på Udskjænk ningen, der udelukkende tilfalder vedkommende Kommuner, beregnes efter en Afgift af 13 Øre (18 Centimeter) for hver Liter, i Byerne efter an slået samlet Udsalg og den fordeles her lige på alle i samme By der til Berettigede. Afgiften på Brændevins Udsalg i Byerne har i de sidste År i Gjennemsnit udgjort 550 000 Kroner (750 000 Francs). I Landdi strikterne har Afgiften blot udgjort 35 000 Kroner (50000 Francs) årlig. Den samlede Beskatning af Brændevin til Stat og Kommuner har således i de sidste År i Gjennemsnit udgjort 4 100 000 Kroner (henimod 6 Mil lioner Francs), eller for hvert Individ af den samlede Befolkning 2 Kr. 30 Øre (3 fr. 20 c.) årlig. Foruden ved indskrænkende Bestemmelser med Hensyn til Udsalget og stærk Beskatning af såvel Produktionen og Indførselen som af Udsal get, søgte man også fra 1840 af at angribe Brændevinsondet ved Over bevisningens og ved den offentlige Opinions gjennem Foreninger udtalte Indflydelse. Overalt stiftedes Mådeholds- og Afholdenheds-Selskaber og Foreninger. Disse Selskaber og Foreninger søgte at påvirke den offent lige Mening, dels ved udgivne Skrifter, dels ved offentlige Møder, dels

ved omreisende Agenter, der holdt Foredrag for Almuen om Brændevins ondet og Afholdsagen. Denne Virksomhed blev en Tid også understøttet af Staten. Forbruget af Brændevin, der i 1833, da Brændevinets Flod strøm mede som værst over Landet, som ovennævnt ansloges til 16 Liter for hvert Individ af den samlede Befolkning, holdt sig endnu en Tid herved, men sank derefter så at den for 1843 kun ansloges til 10 Liter pr. Individ. I Gjennemsnit for Femåret 1851—55 udgjorde den 6,3 Liter, for Femåret 1856—60 kun 5,5 Liter, 1861—65 kun 4,4 Liter, hvoretter den atter tiltog noget i Femåret 1866—70 til i Gjennemsnit 4,8 Liter årlig for hvert Individ af den samlede Befolkning. Derefter er imidlertid Forbruget steget stærkere og udgjorde i Gjennemsnit for de tre År 1871—73 pr. Individ 5,2 Liter og for de to sidste År 1874 og 1875 endog 6,7 Liter. Den almindelige Styrke af det til Drik benyttede Brændevin er 4672 pCt. Alkohol. Beregningen er udført efter hele Produktionen og Indfør selen med Fradrag af Udførselen reduceret til 50 pCt. Alkoholstyrke,36 idet Forskjellen mellem 50 og 4672 pCt. antages omtrent at svare til hvad der benyttes til teknisk Brug, hvilket i de senere År har tiltaget. Lige med Brændevin er i Lovgivningen stillet al af Brændevin tilberedt Drik, såvelsom eftergjorte Vine, der ere tilsat med større Alkoholmængde. Årsagen til det i de senere og særlig i de to sidste År så stærkt stegne Forbrug af berusende Drikke, 01 og Brændevin, er væsentlig den samme som i de fleste øvrige nordeuropæiske Lande, hvor Forbruget heraf ligeledes er steget stærkt i de senere År, nemlig de stegne Arbeidspriser, og navnlig den Hurtighed hvormed denne Stigning har fundet Sted for det simpleste Arbeides Vedkommende. Arbeidslønnen var indtil for få År siden idetheletaget lav, i Regelen utilstrækkelig til Forsørgelse, når Familien blev noget større, og utilstrækkelig til at sikre den simplere Arbeider nogen Forsørgelse i Sygdomstilfælde og for hans ældre Dage. I det sidste Femår begyndte imidlertid af forskjellige Grunde et stærkere Opsving af flere Næringsveie, og især af Handels- og Fabrikvirksomhed. Byerne tiltoge stærkt i Folketal og krævede betydelige Byggeforetagender til Boliger, til Anlæg af Fabriker og til offentlig Brug. Også Statens Byggevirksomhed udvidedes stærkt, især dens Jernbanebygninger. Sam tidig havde den stærke Udvandring i det foregående Femår berøvet Lan det en betydelig Arbeidskraft. Følgen heraf var en stærk Sogning efter Arbeidskraft, og en hurtigt stigende Forhøielse i Arbeidslønnen, ikke blot for det Arbeide, hvortil særlig Uddannelse og Øvelse udkrævedes, men også, endog forholdsvis stærkest, for det rene Sjauerarbeide, hvortil blot fysiske Kræfter, men ingen foregående Uddannelse fordredes. Denne Stig ning, for det simpleste Sjauerarbeide flere Steder lige til det dobbelte, af den tidligere Arbeidsfortjeneste kom for hurtig til af Arbeidsklassen som Helhed at kunne benyttes på en bedre Måde, og anvendtes fortrinsvis til . forøget Livsnydelse, hvilket for en stor Del bestod i større Lediggang og dermed i Forbindelse stående Nydelse af berusende Drikke. En lang sommere Væxt af Arbeidsfortjenesten om end til samme Høide vilde have været mere ønskelig, og sikkerlig have ført til en bedre Anvendelse af samme, til bedre Boliger, bedre Beklædning, bedre Børneopdragelse og nogen Opsparen for trange Tider. Den større Brug af berusende Drikke i de sidste År har allerede påkaldt lignende Midler til sammes Bekjæmpelse som tidligere; Afhold37 sagen er atter optågen med fornyet Iver, og Staten er påny trådt hjel pende til med Pengebidrag i denne Retning. Detailudsalg og Udskjænken samt i Forbindelse hermed Drukken skaben er høist ulige fordelt over Landet. I Landdistrikterne have Kom munebestyrelserne mange Steder benyttet sin Ret til at nægte Tilladelse til Detailudsalg og til Udskjænken, og der er nu lange sammenhængende Strækninger, såvel af det Indre af det sydlige Norge som af Kysten, hvor intet Udsalgssted findes udenfor Byerne. I det nordlige Norge er det dog almindeligere at Landhandlere tillige have Udsalgs- og Udskjænknings- Ret. I Kjøbstæderne er også flere Steder Brændevinssalget af Kommune bestyrelserne overdraget til Samlag, der ikke tilsigte Handelsfordel, men en bedre Overholden af Orden og hvis Overskud anvendes til veldædige Øiemed. På Markeder er Brændevins Salg og Udskjænken forbudt. Medens det tidligere var almindeligt at også de høiere Klasser af Samfundet nød Brændevin som daglig Drik til Måltiderne, er dette fra Fyrgetyveårene af mere og mere aftaget og var i Årene 1850—60 næsten ophørt. I væsentlig Grad medvirkede herved Exemplet fra Hoffet, hvor Oscar I afskaffede Brændevinsdrikningen. Senere har dog denne Sædvane med en Dram før Middagen og Toddy eller Punsch om Aftenen atter til taget blandt de bedre stillede Klasser af Samfundet.• Sammenlignes Norge med sine Nabolande, Sverige og Danmark, da står det i Forbruget af Brændevin betydelig bedre end disse. I Sve rige udgjorde således Produktion og Indførsel af Brændevin i Gjennem snit af det sidste Femår 1870—75 årlig over 50 Millioner Liter, be regnet efter 50 pCt. Alkoholstyrke eller 11,9 Liter for hvert Individ af den

samlede Befolkning. I Danmark beregnedes Produktion og Indførsel med Fradrag af Udførsel for Finantsåret 1865—66 til 3472 Million Liter Brændevin af 50 pCt. Alkoholstyrke, eller 19,2 Liter pr. Individ af den sam lede Befolkning. I Gjennemsnit er altså Forbruget i Sverige 2, og i Dan mark 3 Gange så stort som i Norge. Men herved er at bemærke, at i begge Lande, og især i Danmark, Brændevinsdrikken er mere jævnt udbredt over det hele Land, og én Dram til næsten hvert Måltid almindeligt for de fleste voxne Mænd, i Danmark dog blandt de bedre Klasser mindre end i Sverige. I Sverige benyttes sædvanlig et svagere Brændevin, lige ned til blot 40 pCt. Alkoholstyrke, men hertil er i ovenstående Bereg ning taget det nødvendige Hensyn.38 Forbruget af Vin er selvfølgelig i Norge, som i alle ikke vinprodu cerende Lande, indskrænket til de bedre stillede Samfundsklasser, og endog hos disse sædvanlig blot ved Selskaber og høitidelige Anledninger. Det Antal Familier, hvor Vin nydes daglig til Middagen, er forsvindende lidet. Den væsentligste Bordvin er Bordeauxvin, derefter Sherry og Rhinskvin, og ved høitidelige Anledninger Champagne. Indførselen af Vin er dog efter Afslutningen af den franske Handelstraktat i 1865 tiltaget ikke så lidet. Medens den tidligere kun udgjorde ialt omtrent 0,4 Liter årlig pr. Individ, er den for Femåret 1866—1870 steget til 0,6 Liter og for det sidste Femår 1871—75 endog til 0,9 Liter årlig pr. Individ af den samlede Befolkning. I Sverige har den årlige Indførsel af Vin forholds vis til Folkemængden i dette sidste Femår været næsten nøiagtig lig den i Norge stedfindende. Foruden den ægte Vin drikkes imidlertid i Norge, navnlig i Skov bygderne og i de nordenfjeldske Fiskeribygder, en Del Frugtvin, lavet væsentlig af Ribs og af Blåbær, samt tilsat med lidt Sukker og med eller uden Spiritus. Den udsælges ofte under falskt Navn som virkelig Vin. Is benyttes om Sommeren meget i Byerne såvel til Afkjøling af Drikkevandet som til Opbevaring af Levnetsmidler. Is anvendes også ved Udskibning af fersk Fisk til London, ligesom den danner en særegen Udførselsartikel af stigende Vigtighed. Den indsamles sædvanlig i store Blokke fra Indsjøer beliggende nær en Havn, og opbevares i Huse af let Stænderværk, beklædte med Bord. Overdækket med Sagflis kan den her holde sig fra, År til andet, med forholdsvis ringe Tab. Renligheden er meget forskjellig i de forskjellige Dele af Landet. I Byerne kan den sættes på det samme Trin som i det øvrige Nordeuropa, såvel hvad den private Renlighed, som hvad den offentlige Renholdelse af Gader og Torve angår. Ide fleste Byer ere nu offentlige Vandledninger, sædvanligt med meget godt og rent Drikkevand, og således anlagte, at Våndet kan ledes ind i Bygningerne og op i disses høieste Etager. På de fleste Steder haves det også i tilstrækkelig Mængde til at det kan benyttes overflødigt til den offentlige Renholdelse af Kloaker og Rendestene og af Gader. 38 Forbruget af Vin er selvfølgelig i Norge, som i alle ikke vinprodu cerende Lande, indskrænket til de bedre stillede Samfundsklasser, og endog hos disse sædvanlig blot ved Selskaber og høitidelige Anledninger. Det Antal Familier, hvor Vin nydes daglig til Middagen, er forsvindende lidet. Den væsentligste Bordvin er Bordeauxvin, derefter Sherry og Rhinskvin, og ved høitidelige Anledninger Champagne. Indførselen af Vin er dog efter Afslutningen af den franske Handelstraktat i 1865 tiltaget ikke så lidet. Medens den tidligere kun udgjorde ialt omtrent 0,4 Liter årlig pr. Individ, er den for Femåret 1866—1870 steget til 0,6 Liter og for det sidste Femår 1871—75 endog til 0,9 Liter årlig pr. Individ af den samlede Befolkning. I Sverige har den årlige Indførsel af Vin forholds vis til Folkemængden i dette sidste Femår været næsten nøiagtig lig den i Norge stedfindende. Foruden den ægte Vin drikkes imidlertid i Norge, navnlig i Skov bygderne og i de nordenfjeldske Fiskeribygder, en Del Frugtvin, lavet væsentlig af Ribs og af Blåbær, samt tilsat med lidt Sukker og med eller uden Spiritus. Den udsælges ofte under falskt Navn som virkelig Vin. Is benyttes om Sommeren meget i Byerne såvel til Afkjøling af Drikkevandet som til Opbevaring af Levnetsmidler. Is anvendes også ved Udskibning af fersk Fisk til London, ligesom den danner en særegen Udførselsartikel af stigende Vigtighed. Den indsamles sædvanlig i store Blokke fra Indsjøer beliggende nær en Havn, og opbevares i Huse af let Stænderværk, beklædte med Bord. Overdækket med Sagflis kan den her holde sig fra, År til andet, med forholdsvis ringe Tab. Renligheden er meget forskjellig i de forskjellige Dele af Landet. I Byerne kan den sættes på det samme Trin som i det øvrige Nordeuropa, såvel hvad den private Renlighed, som hvad den offentlige Renholdelse af Gader og Torve angår. Ide fleste Byer ere nu offentlige Vandledninger, sædvanligt med meget godt og rent Drikkevand, og således anlagte, at Våndet kan ledes ind i Bygningerne og op i disses høieste Etager. På de fleste Steder haves det også i tilstrækkelig Mængde til at det kan benyttes overflødigt til den offentlige Renholdelse af Kloaker og Rendestene og af Gader.39 \ I Landsbygderne retter Forholdet i denne Henseende sig væsentlig efter de Vanskeligheder

Vandforsyningen og Jordsmonets Beskaffenhed lægger i Veien derfor. Sædvanlig er Vandforsyningen nogenlunde let, idet Adgangen til samme altid har været et Hovedmotiv ved Valget af Hustomt. I den senere Tid har også på Landet de lidt mere velstående Bønder bestræbt sig for at få Vandledning lagt til Gården med stedse rindende Vand, sædvanligt et Spring i en stor nedgravet Trækum midt på Gårdspladsen, ofte med Afstikker til Fjøs og Stald, sjeldnere til Kjøk kenet. Våndet er ialmindelighed rent og godt. I det Indre af det sydlige Norge, i Glommendalen og Gudbrands dalen, i Randsfjordens Omegn og på Ringerike må Renligheden siges at være meget god. Også i Fladbygderne om Kristianiafjorden og det Indre af Trondhjemsfjorden samt i det sydlige Norges egentlige Sjøfartsbygder må den siges i Regelen at være god. I Fiskeribygderne på Vestkysten og i flere af det sydlige Norges fattigere Fjelddale, som Sætersdalen, Thele marken, Hallingdal, endog i Valders er Rensligheden derimod ofte mindre god. I det nordlige Norge er den i Regelen forholdsvis god, især når Hensyn tåges til de Vanskeligheder Fiskerinæringen her medfører. Hos Lapperne i Finmarken er den slettest, hos Kvænerne lidt bedre. Lørdagen (udtales på Bygdemålene som Laurdagen) er den alminde lige Renselsesdag for Huset og har også deraf sit Navn nemlig af den «Laug» som da blev tilberedt til den almindelige Tvætning. Da vaskes og skures såvidt mulig Gulve, Trapper og faststående Bohave i det hele Hus. Kun i ganske enkelte af de fattigste og mest afsides liggende Fjeldbygder er denne almindelige Rengjøring af Gulvene indskrænket til enkelte Gange om Året. Sandstrøning på det nyskurede Gulv tinder hyp pig Sted og næsten overalt på Landet i Kjøkkenet. Også Strøning af fin hakket Bar af Ener, der meddeler en frisk og behagelig Lugt, benyttes. Sopning af Gulvene finder også daglig Sted i de med Hensyn til Renlig hed bedre Bygder. En større Storvask af det hele Hus med Yægge og Døre, og af alleslags Træmøbler og Kjøreler, samt Skuring af Metalkjø reler finder overalt Sted til de to store kirkelige Høitider, Julen og Påsken. I Byerne og i de mere velstående Bygder er det i de senere År almindeligere at Gulvene, ialtfald i enkelte Værelser, males med Oliefarve ; disse vaskes eller ialfald aftørres med en våd Klud oftere, hos de bedre Familier daglig. At Sandstrøning ganske bortfalder på maiede Gulve er40 en Selvfølge, derimod lægges der oftere Klæder enten af Lærred eller helst vævet af uldne Lidser på Gulvet i de Retninger, hvor der mest gåes over samme. Fuldstændige Gulvtæpper ere derimod sjeldne, og findes næsten kun i Rigmænds Huse. På Sætrene, hvor flere Steder en stor Del af Befolkningen flytter op med Kreaturene om Sommeren, haves i Regelen Gulv af Stenheller eller af stampet Jord. Med Udluftning af Beboelsesværelserne stod det endnu for en 20 til 30 År siden i Regelen dårligt til på Landet, og ofte vare Vinduerne aldeles ikke indrettede til at åbnes. Luftvexlingen foregik da udeluk kende gjennem Døren og gjennem Skorstenspiben, hvilken sidste dog sæd vanlig har store Dimensioner. Nu er dette noget bedre, så at i Regelen ialtfald et enkelt Vindu i hvert Beboelsesrum er indrettet til at lukkes op. Imidlertid benyttes dog den Adgang til Udluftning, dette giver, sjeldent på Landet, og heller ikke så meget som ønskelig hos Arbeidsfolk i Byerne, navnlig ikke om Vinteren, da man gjerne vil beholde Varmen i Stuen. Luftvexlingen er da ofte dårlig og Luften kvalm og trykkende. Ind førelse af Kogeovne istedetfor den åbne Peis har også mangensteds for værret Luftvexlingen i Kjøkkenet. Den åbne Skorstenspibe er dog bibe holdt, og næsten ingensteds i Norge bliver denne afstængt med et Spjeld, hvilket derimod i Sverige er det almindelige ved de der brugelige Sten ovne, og da ofte ved fortidlig Afstængen giver Anledning til Kulos. Undertiden kan man dog høre om, at Skorstenspiben med Villie er til stoppet for at beholde Varmen i Værelset om Natten og at Kulosen da har medført Ulykkestilfælde. Sengklæderne bestå på Landsbygden i Norge som Regel af en Ma drats af Strie, stoppet med Halm, derover en Dyne og Lagen eller blot det sidste og som Overbredsel enten Skindfeld, eller et særeget uldent Over bredsel, kaldet Åklæde, eller Fjærdyne, under de to sidste endnu et Lagen. Til Skindfelden, i det nordligste Norge af Renskind, i det sydligere af Saueskind, enkelte Steder af Kalveskind, hører også ofte en Underfeld af lignende Skind. Åklædet er på en særegen Måde vævet af simpel Uld, tykt og varmt. Til Dyne-Seng bruges Fjær, fornemlig af Vildfugle, dog også af Gjæs, sjeldnere af Høns, i det nordlige Norge hos de mere velstående Familier Edderduu. I den senere Tid har fabrikmæssig vævede Uldtæpper begyndt at fortrænge både Skindfelden og især Åklædet.41 Skindfelden luftes og pidskes ofte; Åklædet bliver kun vadsket få Gange om Året; Fjærdynerne udluftede en enkelt Gang om Sommeren, men Fjærene selv blive sjelden udpidskede og omstoppede. Halmen i Madratsen bliver også kun ombyttet sjeldent, sædvanlig kun et Par Gange årlig. Lagen vaskes og skiftes derimod noget oftere, i Regelen en Gang om Måneden, i velstående Huse oftere. Skindfeld-

Sengen og Åklæde-Sengen samt Halmmadratsen give Anled ning til Opsamlen af megen Smuds og Utøi. Übehagelig Sengelugt og Utøi (såkaldet «Bit») er derfor almindelig. Om Sommeren bæres derfor undertiden Sengklæderne ud på en Myrtue, for at lade Myrene gjøre det af med Utøiet. Også Ophængen af Seng klæderne i den, egentlig til Tørkning af Korn, indrettede Badstue, for ved Heden at fordrive Utøiet, benyttes ofte. I Byerne er Sengetøiet hos Arbeidsklassen ligeledes Halmmadratser og herover gjerne Lagen og Fjærdyner, tildels Uldtæppener. Hos Mid delstanden og de mere velhavende Klasser benyttes Madratser stoppede med Nødehår, hos de rigere Krølhår, og ofte forsynede med Springfjædre af Metal, samt derover Lagen, Fjærdyner, Dundyner eller Uldtæpper. Madratser stoppede med Uld ere derimod ukjendte i Norge. De ydre Bekvemmeligheder for Renligheden ere på Landet mangesteds dårlige. Kjøkkenaffaldet og Feiebøset kastes i Regelen ud i en Haug lige udenfor Kjøkkendøren, der ofte er Husets eneste Udgangsdør. Affal det bortføres gjerne kun hver Vår. Også Skyllevand slåes ud her, og har i det høieste en almindelig Grøft til Afledning. Aflukke, sædvanlig kaldet «Vandhus», manglede tidligere almindelig endog i bedre Bygder, og er endnu sjeldent i flere af Fjelldalene og på Sætrene. Hvor Aflukke haves, er det ofte dårligt opført af lette Bord, der neppe kunne holde sammen. I Byerne er Forholdet hermed i Regelen bedre endog i Arbeidsklassens Boliger. Ide større Byer haves nu almindelig Kloakker til Afledning af Skyllevandet, hvori Kjøkkenaffald og Feiebøs ikke tillades nedkastet, hvorimod dette må opsamles i Hauge eller Kasser i en Baggård og derfra af og til bortføres. Urinen, også fra Stald og Fjøs, tillades af ledet til Kloakken, derimod ikke de faste Exkrementer. Anvendelse af Vandkloset er i Regelen forbudt. Derimod er den såkaldte Pudrettering, Exkrementernes jevnlige Overdækning med Kalk eller andre desinficerende Stoffe, almindelig i de større Byer og påbudt i Hovedstaden.42 Hvad den personlige Renlighed angår, da er Regelen den, at Kvinderne overalt vaske sig selv og de mindre Børn daglig, medens Mændene på Landet og Arbeiderne i Byerne som oftest kun vaske sig Lørdag Aften, og ellers kun, når de skulle pynte sig. Kun hvor Arbeidet med fører meget Smuds vaskes Hænderne til Måltiderne. Linned skiftes i Regelen mindst en Gang om Måneden, i Byerne ugentlig. Særligt Nat linned er næsten ukjendt for Landbefolkningen og hos Arbeidsklassen i Byerne. Blandt Middelstanden i Byerne og hos de høiere Stænder er den personlige Renlighed omtrent som hos de tilsvarende Klasser i det øvrige Nordeuropa. Bad om Sommeren i Havet, eller i det Indre af Landet i Elve og Indsjøer er ikke almindelig for Voxne, hvorimod det noget hyppigere be nyttes af Drengebørn. I Byerne, der næsten alle ligge ved Kysten, er det noget almindeligere. Det er her ved Middelskolerne og de høiere Skoler forenet med Undervisning i Svømning, derimod endnu ikke ved Almuskolerne. Svømning er derfor heller ikke almindelig udenfor Byernes Indvånere og selv hos disse næsten kun hos de høiere Stænder. Sjø mændene kunne i Regelen svømme, men endog blandt disse forekomme ikke få Undtagelser. I de fleste noget større Byer haves Adgang til Bad i åben Sjø både for Mænd og Kvinder, såvel Mt som for Betaling. Varme Bad benyttes, udenfor Sygdomstilfælde, sjelden på Landet eller ide mindre Byer. Ide større Byer haves derimod gjerne dertil særlig indrettede Badeanstalter, hvor varme Karbad kunne erholdes for en billig Pris. De benyttes også her ret flittig af den bedre Del af Arbeids klassen, og deres Brug, ialtfald enkelte Gange årlig, udbreder sig mere også til den fattigere Arbeidsklasse. Anledning til Dampbad haves kun i de største Byer, og endog her benyttes den sjelden uden efter Forskrift af Læger, altså søm et terapeu tiskt Middel. Kun den Del af Befolkningen, der er af kvænsk Natio nalitet, har bibeholdt deres nedarvede Skik med hyppige Dampbad. I flere Fjeldbygder er, som Følge af manglende personlig Renlighed, Skab og Skurv hyppig, enkelte Steder endog almindelig. Som Skabsygens Hovedhjem må ansees Fjeldbygderne på begge Sider af Langfjeldene, såvel på Vestsiden i Bergens Stift fra Romsdalen til Hardangerfjorden, som fornemlig på Østsiden fra Lom nedover til Thele marken og Sætersdalen. Enkelte År har denne Plage antaget større43 Dimensioner og udbredt sig videre nedover Fladbygderne på Østlandet. Således sidste Gang i Årene 1860—63, efter Misvæxtåret 1860 og de derpå følgende mindre gode År, da Skabklåen forplantede sig nedover til Hede marken og Toten, ja lige til Akerhus, Smålenene og Nedenes. Der blev dengang fra de kommunale Autoriteters og fra Sundhedskommissionernes Side gjort extraordinære Anstrængelser for at indskrænke denne væmme lige Sygdom. Undersøgelser anstilledes næsten fra Hus til Hus, Almue skolens Børn undersøgtes og Skolegangen blev standset for de smittede Børn; der uddeltes Skab-Salve og Brugsanvisninger og holdtes Foredrag for Almuen om Skabklåens Natur og Skabmidens Udryddelse. Som Følge heraf blev denne Landeplage også betydelig indskrænket og næsten ud ryddet i

Fladbygderne, hvorimod den endnu er temmelig almindelig i flere af de fattigste Fjelddale, navnlig på Østsiden af Langfjeldene. Denne Sygdom forekommer dog fremdeles over det hele Land. I Året 1872 er af Lægerne opgivet som Behandlede af Skab 2530 Personer, fordelte over det hele Land. Skurvens Hovedhjem var tidligere Hallingdal, men er der aftaget betydelig i den senere Tid, netop en Følge af den Opmærksomhed, som den ved sin stærke Udbredelse der vakte. Af Lægerne er opgivet som be handlede i 1872 for Skurv 162 Personer, fordelte over det hele Land. Belysning og Opvarmning af Beboelseshuse. Belysningen i Husene var endnu for en Menneskealder siden meget tarvelig, endog i Byerne og hos Embedsstanden og de mere velhavende Bønder på Landet. Hos Almuen på Landet var det Luen fra Peisen, der gav den for Arbeidet inde i Huset om Vinteren, såvel Morgen som Aften, fornødne Belysning. Ofte benyttedes Stikker hugne af Tyreved, den federe harpixholdige Del af Furetræet, der bleve brændte enten på en Sten eller Jernplade, der undertiden var ophængt under Tåget, eller stuk ket ind i en Sprække i Bordet eller Væggen. Med Talglys, sjelden form støbte, som oftest lavede ved gjentagen Neddypning i smeltet Talg, var man sparsom, også i Byerne. Endog i Familier i bedre Kår, som Embeds 43 Dimensioner og udbredt sig videre nedover Fladbygderne på Østlandet. Således sidste Gang i Årene 1860—63, efter Misvæxtåret 1860 og de derpå følgende mindre gode År, da Skabklåen forplantede sig nedover til Hede marken og Toten, ja lige til Akerhus, Smålenene og Nedenes. Der blev dengang fra de kommunale Autoriteters og fra Sundhedskommissionernes Side gjort extraordinære Anstrængelser for at indskrænke denne væmme lige Sygdom. Undersøgelser anstilledes næsten fra Hus til Hus, Almue skolens Børn undersøgtes og Skolegangen blev standset for de smittede Børn; der uddeltes Skab-Salve og Brugsanvisninger og holdtes Foredrag for Almuen om Skabklåens Natur og Skabmidens Udryddelse. Som Følge heraf blev denne Landeplage også betydelig indskrænket og næsten ud ryddet i Fladbygderne, hvorimod den endnu er temmelig almindelig i flere af de fattigste Fjelddale, navnlig på Østsiden af Langfjeldene. Denne Sygdom forekommer dog fremdeles over det hele Land. I Året 1872 er af Lægerne opgivet som Behandlede af Skab 2530 Personer, fordelte over det hele Land. Skurvens Hovedhjem var tidligere Hallingdal, men er der aftaget betydelig i den senere Tid, netop en Følge af den Opmærksomhed, som den ved sin stærke Udbredelse der vakte. Af Lægerne er opgivet som be handlede i 1872 for Skurv 162 Personer, fordelte over det hele Land. Belysning og Opvarmning af Beboelseshuse. Belysningen i Husene var endnu for en Menneskealder siden meget tarvelig, endog i Byerne og hos Embedsstanden og de mere velhavende Bønder på Landet. Hos Almuen på Landet var det Luen fra Peisen, der gav den for Arbeidet inde i Huset om Vinteren, såvel Morgen som Aften, fornødne Belysning. Ofte benyttedes Stikker hugne af Tyreved, den federe harpixholdige Del af Furetræet, der bleve brændte enten på en Sten eller Jernplade, der undertiden var ophængt under Tåget, eller stuk ket ind i en Sprække i Bordet eller Væggen. Med Talglys, sjelden form støbte, som oftest lavede ved gjentagen Neddypning i smeltet Talg, var man sparsom, også i Byerne. Endog i Familier i bedre Kår, som Embeds44 standen og Kjøbmandsstanden, brændtes sjelden mere end et Talglys, om hvilket da Familien samledes. Voxlys såes daglig kun på de Riges Bord og ved festlige Leiligheder i de Velhavendes Huse. I Kjøkkenet i Byerne og næsten overalt på Landet, hvor anden Belysning end den fra Peisen brugtes, var Tranlampen det sædvanlige Belysningsmiddel. Senere, for omtrent 30 År siden, indførtes først Olielamper med Lampe glas til Befordring af det for Brændingen fornødne Lufttræk efter Fransk manden Argand"s Opfindelse af 1784, og endnu senere de såkaldte Modera tørlamper med Urværk til Oliens Oppumpning og stadige Fornyelse. Stea rinlys og senere Parafinlys begyndte for 20 til 25 År siden at blive almindeligere blandt de mere velstående Klasser og fortrængte aldeles Talglyset. Fordringerne til Værelsernes Belysning steg hurtig, og der benyttedes nu sædvanlig i de mere velstående Huse flere Lys på Bordet, eller også store og stærktlysende Olielamper. I det sidste Tiår ere de mineralske Olier blevne almindelige, og have fortrængt Brugen af Tran, ja endog i høi Grad af Rapsolie. Den første Ladning med Parafin indførtes i 1862. Brugen af denne og af den dermed beslægtede amerikanske Jordolie, Petroleum, har der efter tiltaget med rivende Hurtighed. Dette skyldes især den Lethed, hvormed disse Belysningsvædsker kunne anvendes i Lamper af simpel og billig Konstruktion. Herved er et helt Omsving foregået i Husenes Be lysning og hermed også i Arbeidet inde i Hus, ja også i Folkets ånde lige Oplysning. Disse Lamper lyse nu såvel i Fattigmandens Hytte og i de mest afsidesliggende Fjelddale som i Rigmandens Sale og i Byerne; af simpleste Form og prisbillige hos de første, af elegant Konstruktion og udsmykkede med kostbarere kunstmæssig

forarbeidede Fodstykker hos de sidste. De have spredt Dunkelheden i Hyttene, fremkaldt Liv og Virk somhed, fremkaldt Håb og Hygge, hvor tidligere den lange Vinteraften blev hendøset af Mangel på Lys, i høi Grad lettet Skoleundervisningen også om Vinteren, og opmuntret til Læsning og herved til Vedligehol delse af Skolens Lærdomme og til den almindelige Oplysnings Fremme. Få Opfindelser have så hurtigt udbredt sig over Landet, og frembragt den store Nytte i enhver Retning som Parafin- og Petroleumolien. Indførselen af disse Olier var i Middeltal for Årene 1862—65 årlig 1/i Million Kilogram, eller 0,i4 Kilog. pr. Individ, steg i Årene 1866—70 til 174 Million Kilogram, eller 0,74 Kilog. pr. Individ, i Gjennemsnit af45 Årene 1871—75 til 472 Million Kilogram eller til 2,5 Kilog. pr. Indi vid og i Gjennemsnit af de to sidste År: 1874—75 endog til 6 Millioner Kilogram eller 3,3 Kilogram for hvert Individ af den samlede Befolkning. Gasbelysning blev i Året 1850 for første Gang indført i Kristiania og er senere etterhånden indført i de fleste lidt større Byer. Også de fleste Fabrikker længere fra Byerne have anskaffet små Gasværker. Til Opvarmning af Husene benyttes næsten udelukkende Jernovne, medens de i Nabolandet Sverige almindelige opmurede Ovne af Kakel ere sågodtsom ukjendte. Ovnens Konstruktion har tidligere været dårlig og brændeødende, i den senere Tid bedre. I den seneste Tid forbindes hermed ofte Luftvexling udenfra gjennem under Gulvet indlagte Rør til Jernovnen, de såkaldte Ventilationsovne. Disse benyttes dog endnu næsten alene i Byerne, og selv der sjeldnere, undtagen i offentlige Bygninger, hvor god Ventilation kræves, såsom Skolebygninger, Sygehuse 0. d. Til Brændsel anvendes i Landdistrikterne fortrinsvis Ved, enkelte Steder dog også Torv. Brugen af det sidste Brændematerial, der tidligere var indskrænket til ganske enkelte Bygder på Vestlandet, som ganske manglede Skog, er dog i de seneste Ar tiltaget noget og Forseg ere fore tagne med sammes fabrikmæssige Tilberedning og Brug også på Steder, hvor Tilgang af Ved endnu haves, men hvor Brændepriserne ere høie. I Byerne anvendes ved Siden af Ved også meget Stenkul, hvilke erhol des næsten udelukkende fra Storbritanien, og i det sydlige Norges Kyst byer formedelst den betydelige Skibsfart på Storbritanien, kan haves som Returfragt meget billig, ligeså billig som i engelske Byer længere fra Kuldistrikterne. Sundhedstilstanden i Norge må som Regel betegnes som god, og Landet tilbyder Indvånerne idetheletaget et sundt Opholdssted. De Livskraften opløsende og tilintet gjørende Spirer udvikle sig her langsomt og Livets midlere Varighed er derfor i Norge større end i noget andet Land. Epidemiske Sygdomme kunne dog også i Norge udbredes, men det er også her lettere at standse •og begrændse dem på Grund af den spredte Befolkning og de fleste Byers ringere Størrelse. 45 Årene 1871—75 til 472 Million Kilogram eller til 2,5 Kilog. pr. Indi vid og i Gjennemsnit af de to sidste År: 1874—75 endog til 6 Millioner Kilogram eller 3,3 Kilogram for hvert Individ af den samlede Befolkning. Gasbelysning blev i Året 1850 for første Gang indført i Kristiania og er senere etterhånden indført i de fleste lidt større Byer. Også de fleste Fabrikker længere fra Byerne have anskaffet små Gasværker. Til Opvarmning af Husene benyttes næsten udelukkende Jernovne, medens de i Nabolandet Sverige almindelige opmurede Ovne af Kakel ere sågodtsom ukjendte. Ovnens Konstruktion har tidligere været dårlig og brændeødende, i den senere Tid bedre. I den seneste Tid forbindes hermed ofte Luftvexling udenfra gjennem under Gulvet indlagte Rør til Jernovnen, de såkaldte Ventilationsovne. Disse benyttes dog endnu næsten alene i Byerne, og selv der sjeldnere, undtagen i offentlige Bygninger, hvor god Ventilation kræves, såsom Skolebygninger, Sygehuse 0. d. Til Brændsel anvendes i Landdistrikterne fortrinsvis Ved, enkelte Steder dog også Torv. Brugen af det sidste Brændematerial, der tidligere var indskrænket til ganske enkelte Bygder på Vestlandet, som ganske manglede Skog, er dog i de seneste Ar tiltaget noget og Forseg ere fore tagne med sammes fabrikmæssige Tilberedning og Brug også på Steder, hvor Tilgang af Ved endnu haves, men hvor Brændepriserne ere høie. I Byerne anvendes ved Siden af Ved også meget Stenkul, hvilke erhol des næsten udelukkende fra Storbritanien, og i det sydlige Norges Kyst byer formedelst den betydelige Skibsfart på Storbritanien, kan haves som Returfragt meget billig, ligeså billig som i engelske Byer længere fra Kuldistrikterne. Sundhedstilstanden i Norge må som Regel betegnes som god, og Landet tilbyder Indvånerne idetheletaget et sundt Opholdssted. De Livskraften opløsende og tilintet gjørende Spirer udvikle sig her langsomt og Livets midlere Varighed er derfor i Norge større end i noget andet Land. Epidemiske Sygdomme kunne dog også i Norge udbredes, men det er også her lettere at standse •og begrændse dem på Grund af den spredte Befolkning og de fleste Byers ringere Størrelse.46 Af endemiske Sygdomme må fremhæves Spedalskheden (Elephantiasis græcorum), der er udbredt i Norges vestlige Kystdistrikter, fra den

59de til den 69de Breddegrad, kun undtagelsesvis udenfor disse. De i Havets umiddelbare Nærhed liggende Egne ere i Regelen stærkere hjemsøgte deraf end de længere ind mellem Fjeldene, medens dog de alleryderste ude i Havet liggende Øgrupper ikke sjelden ere mindre hjemsøgte, under tiden næsten frie for Spedalskhed. Byerne ere næsten fri for der hjemme hørende Spedalske. Sygdommen synes ganske at være den samme som i Oldtiden og i Middelalderen var udbredt over næsten hele Europas Kyst land samt i Lilleasien, Palæstina og Nedre-Ægypten. Medens Sygdom men nu har ringe Udbredning i det øvrige Europa, har den på Norges Vestkyst holdt sig, og synes først i de senere År at aftage, dels som Følge af den større Opmærksomhed, der er vist samme fra Lægernes og fra Statsstyrelsens Side, blandt andet ved Oprettelse af Pleiestiftelser, dels ved de lettere Samfærdselsmidler, der, nedbrydende Fordomme og Århundreders stillestående Bygdeskikke, bringe Oplysning og Kultur frem til de mest afsidesliggende Bygder. Over Antallet af Spedalske er fra 1856 af foretaget nøiagtige Tæl linger. Disse udvise efter de sidste Berigtigelser, at Antallet af Spedalske er aftaget fra 2847 i Året 1856 til 1832 i Året 1874. Idet der med Hen syn til Fordelingen over Riget i Årene 1856 og 1870 henvises til Tillæg 111, bemærkes her kun, at Nordre Bergenhus Amt stadig har vist sig som det af denne Sygdom mest hjemsøgte Amt i Landet, men også har været det Amt, hvori Forbedringen i Forholdet til det samlede Antal af Spe dalske har været stærkest. Antallet af Spedalske hjemmehørende i dette Amt, altså de på Pleiestiftelserne anbragte medregnede, var i' 1857: 11,36 pro mille af Amtets samlede Befolkning, og i 1870 6,8 i pro mille. Dette Amt, har også været det som i den seneste Tid stærkest har be nyttet Pleiestiftelserne ; medens det i 1856 ikkun havde 9,i pCt. af sine Spedalske anbragte i disse, var Forholdet i 1870 steget til Halvdelen. I det hele Rige udgjorde de Spedalskes Antal i 1856: 1,9ipro mille af den samlede Befolkning, men i 1870 ikkun 1,17 p. m., og i 1874 1,03 p. m. "Det forholdsvis til Folkemængden i vedkommende Sogn største Antal Spedalske fandtes i Nøstdals Sogn (61° 30' Bredde), hvor i 1856: 32,2 p. m., og i 1870 23,87 p. m. vare Spedalske, i Askevold (61° 20' Bredde), hvor i 1856 26,85 p. m., og i 1870 16,63 p. m. vare Spedalske, i Kinn (61° 30'47 Bredde), hvor i 1856 24,62 p. m., og i 1870 13,89 p. m. af Befolkningen vare Spedalske, de på Pleiestiftelser henlagte herved medregnede. Alle disse Steder ere beliggende i Nordre Bergenhus Amt. Af de Spedalske ere nu noget over 73 optagne i offentlige Pleie stiftelser. Af disse havdes fra ældre Tider et Hospital i Bergen stiftet År 1276. Også i Molde i Romsdalen var fra ældre Tider et Hospital for Spedalske, der dog nu er gået over til en Statsanstalt og betydelig udvidet. Senere blev i Bergen oprettet en Helbredelsesanstalt, væsentlig bestemt for Spedalske, men hvori også Patienter, der led af andre kro niske og ondartede Hudsygdommme, kunde optages. Endnu senere, fra 1857 af, ere 2 nye Pleiestiftelser for Spedalske opførte og underholdes for Statens Regning, uden Udgift for de deri optagne eller for deres Hjemstavn. Spedalskheden er noget, dog übetydelig, større blandt Mænd end blandt Kvinder. Spedalskheden antager to forskjellige Former, den knudede Form (Elephantiasis tuberculosa), der er den mest ondartede, og den glatte Form (Elephantiasis anæstetica). Den er en kronisk Sygdom af meget lang Varighed. Man har troet at finde at, etterat Spedalskheden tydelig har vist sig på Legemets Overflade, har den knudede Form i Gjennemsnit varet 972 År, den glatte 1872 År, forinden den endte med Døden. Forud for Spedalskhedens Udbrud gå næsten bestandig langvarige Prodromer. Der har været anstillet og anstilles fremdeles talrige Forseg med denne Sygdoms Helbredelse, uden at dog disse have ført til noget bestemt Resultat. Enkelte Helbredelser synes dog at være opnåede, når Sygdom men blev behandlet tidlig; men også da ere hyppig Recidiver forekomne. Som Årsager til Spedalskhedens Udbredelse og Opkomst har været anført Sygdommens Arvelighed, hvorved dog ikke sjelden et enkelt Led i Arverækken overspringes, Smitte, slet Ernæring med overveiende Fiske spise, usunde Boliger og manglende Renlighed, Jordbundens Fugtighed, usundt Arbeide, særlig Gjætning af Kreaturene i fugtigt Klima og i Kulde tidlig om Våren og senhøstes. Den førstfiævnte, Arveligheden, må heraf ansees som den væsentligste, men dog langtfra enestående. Sam virken af alle disse Sygdomsårsager kommer det nok væsentligst an på. Med det stigende Velvære og Oplysning vil denne skrækkelige Sygdom forhåbentlig hos os, som andetsteds, vige for Kundskabens rensende og48 forædlende Kraft, og de Syges Indlæggelse på Pleiestiftelser vil bidrage til dens Forsvinden som endemisk Sygdom. En anden endemisk Sygdom, der tidligere var meget udbredt i Nume dalen og den østlige Del af Telemarken samt en Del af Nedenes var «Radesygen» (Theria) der engang ansåes som en særegen Sygdom, men egentlig var tertiær Syphilis, fremkaldt og udbredt ved Forsømmelse af Sygdommen gjennem Generalloner. Denne Sygdom havde for et halvt Århundrede siden en så

stærk Udbredelse i ovennævnte Egne, at det væ sentlig var til Bekjæmpelse af samme at de første Amtssygehuse opret tedes, og at en særegen Overlæge for denne Sygdom blev ansat. Denne Sygdom må allerede for en 20 År siden ansees som forsvunden som ende misk, og forekommer nu kun sporadisk. Kræft (Cancer) er forholdsvis temmelig almindelig i Norge. Som Dødsårsag angives den i 4 °/o af de af Lægerne opgivne Dødsårsager, der atter omfatte over 1/$ af samtlige Dødsfald. Det antages, at den også overhovedet optræder i omtrent dette Forhold af 4 pCt. eller endog noget derover som Dødsårsag, og at altså årlig 0,7 p. m. af Befolk ningen dør af Kræft. Denne Sygdom findes udbredt over det hele Land, men forekommer stærkest i enkelte Byer, navnlig tidligere i Laurvig som 7 pCt. af de opgivne Dødsårsager, og forøvrigt i Landdistrikterne stær kest på begge Sider af Dovres Fjeldkjæde og af den nordligste Del af Langfjeldene; dog forekomme også her større Distrikter som Undtagelser. Nordligere fremhæves især den indre Del af Namdalen i Nordre Thrond hjems Amt samt Egnene om Vestfjorden i Nordlands Amt. Kræft angriber her som også andetsteds fornemlig ældre Personer, eller udvikles ialtfald først i den fremskredne Alder ; den optræder i Norge sjelden som Dødsårsag før det 40de År. I Forhold af Dødsfald udover denne Alder, udgjør Døde af Kræft omtrent 8 pCt. og i Forhold til den samlede Befolkning over 40 År dø af Kræft årlig 2,5 p. m. Noget over Halvdelen af de af denne Sygdom Døde tilhøre Kvindekjønnet. Kræftens hyppigste Sæde er Mavesækken (Ventriculus), hvor den har havt sit Sæde hos næsten Halvdelen af de Døde. Koldfeber (Febris intermittens) er som endemisk Sygdom sjelden i Norge, og forekommer ikkun som sådan på de østenfor Kristianiafjordens Munding beliggende Øer, Hvaløerne samt i Omegnen af Fredriksstad. Den hjembringes derimod hyppigere af hjemvendende Sjømænd.49 Svindsot (Phtisis et Tuberculosis pulmonum) opgives som Dødsårsag gjennemsnitlig i 14 pCt. af de anmeldte Dødsårsager. Forholdet er rime ligvis ikke mindre, men snarere større for de ikke anmeldte Dødsårsagers Vedkommende, og man kan således antage, at årlig omtrent 1/i pCt. af den samlede Befolkning dør af Svindsot. Denne Sygdom optræder stærkest i Nedenes, Lister og Mandals Amt, hvor der under samme Forudsætning i Gjennemsnit af de 10 sidste År, årlig skulde dø af Svindsot næsten 72 pCt. af Befolkningen. Krop findes ikke i Norge. Af epidemiske Sygdomme må som den hyppigst og mest udbredte nævnes Nervefeber (Typhus). Denne optræder hyppig såvel i Byer som i Landdistrikterne, dels sporadisk, dels som Epidemier, hvilke som oftest erholde en mindre Udbredelse, men undertiden dog også antage større Udstrækning. Som et Middeltal kan antages, at årlig 3 pro mille af Norges samtlige Indvånere angribes af typhøse Febre, og at i Gjennem snit 11 pCt. af de Angrebne dø deraf. Kighoste (Tussis convulsiva), Meslinger (Morbilli) og Skarlagensfeber (Scarlatina) ere almindelige Børaesygdomme, og optræde undertiden som temmelig voldsomme Epidemier. Skarlagensfeberen er oftere* ondartet. I Gjennemsnit af Årene 1862—72 angrebes af Skarlagensfeber årlig 2,5 pro mille af den hele Befolkning eller 6 p. m. af Befolkningen under 20 Års Alder. I Gjennemsnit dø 14 pCt. af de angrebne. Børnekopper (Variolæ) forekomme som oftest sporadisk, sjeldnere som Epidemi af noget større Udstrækning. Vaccination er almindelig og er påbudt inden Skolealderen. Den udføres på offentlig Bekostning, og benyttes sædvanlig i Løbet af de to eller tre første Børneår; mange Børn blive også privat vaccinerede. Under Epidemier udføres Revaccination ligeledes på offentlig Bekostning. Med Hensyn til Forekomsten af Skab og Skurv henvises til hvad derom ovenfor under Afsnittet om Renligheden (Side 42—43) er anført. Dødsfald af Lungebetændelse (Pneumonia) udgjør i Gjennemsnit af de 16 År 1857—72 7,3 °/o af de af Lægerne anmeldte Dødsårsager, og i Gjennemsnit for de 6År 1867—72 endog 8,7 %• Dersom man kan antage, at den optræder i samme Forhold som Dødsårsag også udenfor de anmeldte Tilfælde, vilde dette give en Dødelighed ved denne Sygdom af 1,3 pro mille, for de sidste År endog af 1,5 pro mille af den samlede Befolkning.50 Denne Sygdom synes at optræde stærkere i Indlandet, Jivor mere pludse lige Temperaturforandringer findes, end i Kystegnene. Den asiatiske Kolera (Cholera asiatica) hjemsøgte Norge første Gang i 1832, da den om Høsten udbrød i Kjøbstaden Drammen (59° 44' Bredde). Den udbredte sig også lidt i det tilgrændsende Landdistrikt. De An grebnes Antal var i Drammen 95 eller 1,3 °/o af Befolkniugen, hvoraf 59 eller 62 °/o døde; i Landdistrikterne 8 Angrebne, hvoraf 7 døde. lalt altså under denne Epidemi 103 Angrebne, hvoraf 66 eller 64 °/o døde. Næste År, 1833, udbrød den påny i Drammen, ligeledes om Høsten, og blev dennegang deraf 304 eller 4,3 °/o af Befolkningen angrebne, hvoraf 180 eller 59 °/o døde. Den udbredte sig derfra til det nærliggende Kri stiania med Forstæder på Landets Grund, hvoraf 1417 eller 6,4 % af Befolkningen bleve angrebne, og heraf 817 eller 57 %

døde. Videre til Holmestrand, strax syd for Drammen, hvor 34 Personer eller 2,2 °/o af Befolkningen bleve angrebne, og heraf 21 eller 62 °/o døde; til Moss på den østlige Side af Kristianiafjorden, hvor 56 Personer eller 1,7 % af Befolkningen bleve angrebne, og heraf 36 eller 64 °/o døde. Den an greb ligeledes de disse Byer omliggende Landdistrikter, altså den indre Del af Kristianiafjordens Omgivelser, hvor 212 bleve angrebne, og heraf 101 eller 48 °/o døde. lalt bleve under denne Epidemi 2023 Personer angrebne, hvoraf 1155 eller 57 % døde. Det følgende År, 1834, udbrød Kolera i August Måned i Fredriks stad ved Glommens Udløb (59° 13' Bredde), hvor 557 eller 21 % af Be folkningen bleve angrebne, og heraf 277 eller 50 °/o døde. Den udbredte sig herfra til det nærliggende Fredrikshald, hvor 318 Personer eller 6,5% af Befolkningen bleve angrebne og heraf 190 eller 60 °/o døde, og på den anden Side til Moss, hvor 78 eller 2,4 % af Befolkningen bleve angrebne og deraf 50 eller 64 °/o døde. I de disse Byer omliggende Landdistrikter bleve 346 Personer angrebne, hvoraf 200 eller 58 % døde. Vestligere udbrød den langs Kysten i den lille Kjøbstad Farsund, strax vestenfor Lindesnes, hvor 51 Personer eller 5,6 % af Befolkningen bleve angrebne og heraf 24 eller 47 °/o døde. lalt bleve under denne Epidemi 1350 Per soner angrebne, hvoraf 741 døde, eller 55 °/o. Norge var heretter fri for Kolera lige til 1848, da den udbrød i Bergen (60° 24' Bredde), hvor den angreb 1024 eller 4,3 7° a^ Befolk ningen, hvoraf 5605s605 eller 59 % døde. Den udbredte sig herfra over Land51 distrikterne i Søndre Bergenhus Amt til Stavanger, hvor 90 eller 0,9 °/o af Befolkningen bleve angrebne og heraf 42 eller 47 °/o døde. I Søndre Bergenhus Amt bleve 850 angrebne, hvoraf 400 døde, og i Landdistrik terne i Stavanger Amt bleve 150 angrebne, hvoraf 60 døde. lalt angreb denne Epidemi 2114 Personer, hvoraf 1107 døde. I 1850 udbrød en mindre Epidemi i Kristiania hvor 157 eller 0,4 °/o af Befolkningen blev angreben og heraf 87 eller 57 % døde. Den næste store Epidemi udbrød August Måned 1853 samtidig i Kristiania og i Laurvik ved Kristianiafjordens Munding, på dennes vest lige Side. Denne Epidemi udbredte sig over hele Kristianiafjordens Om givelser fra den svenske Grændse til Skiensfjorden og omfattede næsten hele Smålenenes og Akershus Amter, Jarlsberg og Laurviks Amt, den sydlige Del af Buskeruds Amt, samt en liden Del af Bratsbergs Amt indtil Skiensfjordens Munding, hvor den angreb de små Byer Brevik og Stathelle, medens det nærliggende Skien gik fri. Vestligere optrådte den kun sporadisk i Kristianssand og i Lister og Mandals Amt. I Kristiania bleve 2047 eller 5,3 % af Befolkningen angreben, hvoraf 1421 eller 70 % døde. I samtlige øvrige angrebne Byer fra den sveuske Grændse til Skiensfjorden bleve 1000 Personer, eller 2,2 °/o af Befolkningen angrebne, hvoraf 656 eller 66 °/o døde. I Landdistrikterne omkring Kristiania fjorden bleve 737 Personer angrebne, hvoraf 509 eller 69 % døde. I Kri stiansand bleve 6 angrebne, hvoraf 4 døde, og vestenfor Lindesnes i Land distriktet bleve 4 angrebne, der samtlige døde. lalt bleve under denne Epidemi 3794 Personer angrebne, hvoraf 2594 eller 68 °/o døde. Senere har der kun været mindre Epidemier af Kolera i Norge, nem lig 1855 i Kristiania og Tønsberg med 96 angrebne, hvoraf 68 døde, 1857 i Bergen, hvor 27 døde, 1866 i Kristiania og langs Kysten til Kristianssand, med ialt 80 angrebne, hvoraf 52 døde, og endelig 1873 i Bergen med 14 Døde. At disse begyndende Epidemier ikke fandt videre Udbredelse, skyldes antagelig de forbedrede hygieniske Forhold i Byerne, og fornemlig de strenge Forholdsregler, hvormed man strax imødegik ethvert Udbrud af denne Sygdom ved Afsondring og Desinfektion af de Syge med Alt dem tilhørende, samt desuden almindelig Desinfektion af alle Latriner.52 lalt blev således i Norge 1832 angrebne af Kolera 103 Personer, hvoraf døde 66, eller 62 °/o. 1833 —- — 2023 — —*— 1155, « 56 « 1834 —=— 1350 — --=— 741, « 55 « 1848—49 —=— 2114 — —=— 1107, « 48 « 1850 —=— 157 — —*— 87, « 57 « 1853 —=— 3794 — —*— 2594, « 68 « 1855 —=— 96 — —=— 68, « 71 « 1857 —=— - — —=— 27, « 1866 —=— 80 — —=— 52, « 65 « 1873 —=— - — —=— 14, « Af Barselkvinder døde i Gjennemsnit af Årene 1858—72 672 pro mille, og heraf af Barselfeber 3 p. m. Disse Forholdstal synes noget at have aftåget i de sidste År, som Følge af et bedre Kjendskab til Barselfeberens Årsager og et bedre Opsyn med Jordemødrene. Barselkvinder anvende i Norge sædvanlig Jordemødres Bistand, hvor imod Læger kun anvendes i særegne vanskelige Tilfælde og ved opstået Sygdom. Norge er inddelt i 139 civile Lægedistrikter. Overbestyrelsen ud øves af en Medicinaldirektør, der til sin Bistaud har 4 Læger, 1 Farma ceut og 4 Jurister. For Dyrlægevæsenet er der ansat en særlig Kon sulent. Der fandtes i Norge ved Udgangen af 1875 ialt 380 autoriserede Læger, 69 Apothekere, 39 civile Sygehuse samt 5 Sygehuse og Pleie stiftelser for Spedalske, og 10 Sindsygeanstalter. Antallet af Læger ud gjorde således i Norge 209 for hver Million Indvanere; i Sverige var i

1865 dette Forhold 119, men i Danmark 323. Forøvrigt henvises med Hensyn til Sundhedsvæsenets Ordning til medfølgende Tillæg V. Blinde, Døvstumme, Idioter og Sindsyge. Antallet af Blinde, hvortil kun henregnes de, der mangle Gangsyn, har i Gjennemsnit af de fire Folketællinger 1835—65 udgjort 1,77 pro 52 lalt blev således i Norge 1832 angrebne af Kolera 103 Personer, hvoraf døde 66, eller 62 °/o. 1833 —- — 2023 — —*— 1155, « 56 « 1834 —=— 1350 — --=— 741, « 55 « 1848—49 —=— 2114 — —=— 1107, « 48 « 1850 —=— 157 — —*— 87, « 57 « 1853 —=— 3794 — —*— 2594, « 68 « 1855 —=— 96 — —=— 68, « 71 « 1857 —=— - — —=— 27, « 1866 —=— 80 — —=— 52, « 65 « 1873 —=— - — —=— 14, « Af Barselkvinder døde i Gjennemsnit af Årene 1858—72 672 pro mille, og heraf af Barselfeber 3 p. m. Disse Forholdstal synes noget at have aftåget i de sidste År, som Følge af et bedre Kjendskab til Barselfeberens Årsager og et bedre Opsyn med Jordemødrene. Barselkvinder anvende i Norge sædvanlig Jordemødres Bistand, hvor imod Læger kun anvendes i særegne vanskelige Tilfælde og ved opstået Sygdom. Norge er inddelt i 139 civile Lægedistrikter. Overbestyrelsen ud øves af en Medicinaldirektør, der til sin Bistaud har 4 Læger, 1 Farma ceut og 4 Jurister. For Dyrlægevæsenet er der ansat en særlig Kon sulent. Der fandtes i Norge ved Udgangen af 1875 ialt 380 autoriserede Læger, 69 Apothekere, 39 civile Sygehuse samt 5 Sygehuse og Pleie stiftelser for Spedalske, og 10 Sindsygeanstalter. Antallet af Læger ud gjorde således i Norge 209 for hver Million Indvanere; i Sverige var i 1865 dette Forhold 119, men i Danmark 323. Forøvrigt henvises med Hensyn til Sundhedsvæsenets Ordning til medfølgende Tillæg V. Blinde, Døvstumme, Idioter og Sindsyge. Antallet af Blinde, hvortil kun henregnes de, der mangle Gangsyn, har i Gjennemsnit af de fire Folketællinger 1835—65 udgjort 1,77 pro53 mille af Befolkningen, og ved sidste Folketælling endog blot 1,36 p. m. Forholdet har således forbedret sig, hvilket antagelig må tilskrives bedre Lægehjælp. I Byerne er Antallet af Blinde forholdsvis mindre end i Landdistrikterne, blot 73 deraf. Af Landdistrikterne stillede i 1865 Forholdet sig uheldigst i Fin markens Amt, hvor der vare 2,n p. m. Blinde. I Sverige udgjorde i 1870 Antallet af Blinde 0,8 p. m. af Befolk ningen. Antallet af Blinde er forholdsvis noget større for Kvindekjønnet end for Mandkjønnet. Det samme er Tilfældet i Sverige. Af Blindeinstituter haves i Norge kun 1, stiftet af en Forening, og opretholdt dels ved Gaver, dels ved Bidrag af Staten. Antallet af Døvstumme har i Gjennemsnit af de fire Folketællinger 1835—65 udgjort 0,79 pro mille af Befolkningen, og har ved alle disse Tællinger holdt sig næsten uforandret. Forholdet er næsten lige for Byerne og for Landdistrikterne. I Landdistrikterne stillede i 1865 Forholdet sig ufordelagtigst for Hallingdals Fogderi, hvor 2,3i p. m. af Befolkningen var døvstum, der efter for Numedal og Sandsvær med 1,96 p. m., og for Nord- og Søndfjord med 1,94 p. m. I Sverige udgjorde Antallet af Døvstumme 1 p. m. af Befolkningen. Antallet af Døvstumme er forholdsvis noget mindre for Kvindekjønnet end for Mandkjønnet. Det samme er Tilfældet i Sverige. Af Døvstummeinstituter, haves i Norge 4, hvoraf 1 privat men dog med noget Statstilskud. Talemethoden læres ved 3 af disse. Antallet af Idioter (Sindsyge fra Fødselen) har i Gjennemsnit af de fire Folketællinger 1835—65 udgjort 1,44 p. m. af Befolkningen. Heraf falder det overveiende Antal på Landdistrikterne, hvor Forholdet i Gjen nemsnit har udgjort l,ei p. m., medens det i Byerne kun har udgjort 0,53 p. m. Forholdet har forøvrigt såvel i Byerne som i Landdistrikterne forbedret sig i den sidste Del af denne Periode og udgjorde i 1865 ikkun 1,20 p. m. af den samlede Befolkning. I Landdistrikterne stillede i 1865 Forholdet sig ufordelagtigst i Inder øens Fogderi af Nordre Throndhjems Amt hvor Forholdet var 2,40 p. m. Derefter kom Jæderen og Dalernes Fogderi med 2,03 p. m. og Mandals Fogderi med 1,96 P- ni.54 Antallet af Idioter er forholdsvis mindre for Kvindekjøn end for Mandkjøn. Idiotanstalter til Optagelse og mulig Udvikling af Idioter haves ikke i Norge. Antallet af Sindsyge med erhvervet, ikke medfødt Sindsygdom, har i Gjennemsnit af de fire Folketællinger 1835—65 udgjort 1,74 p. m. af Befolkningen. Folketællingen af 1865, der er den første nominative, og således antagelig den pålideligste, udviser 1,85 p. 111. Forholdet har i Gjennemsnit været næsten det samme i Byerne og i Landdistrikterne, når de i Sindsygeanstalter antagne henføres til deres Hjembygder. I Landdistrikterne stillede i 1865 Forholdet sig ufordelagtigst i Sæ tersdalens Fogderi, hvor Forholdet var 4,0 p. m., derefter kom Mandals Fogderi med 3,8 p. m. Antallet af Sindsyge er forholdsvis, dog übetydeligt, større for Kvinde kjøn end for Mandkjøn. Af Sindsygeanstalter havdes i 1875 et Antal af 10, med 986 Syge pladse, deraf 2 Statsasyler, 6 af Kommunerne oprettede og 2 private. De stå alle under Statens Opsyn og ere særlige Tilsynsmænd udnævnte for dem af Regjeringen. I Året 1874 behandledes i disse 10 Sindsyge anstalter ialt 1482

Syge, hvoraf 976 tilbageliggende ved Årets Udgang. Som Helbredede udgik i dette År 170 og som i Bedring værende 139; 63 afgik ved Døden. Som Hovedårsager til Sindsygdomme angives arveligt Anlæg, og for Mandkjøns Vedkommende Drik og Selvbesmittelse. Kretinere findes ikke i Norge. I Sveriges statistiske Opgaver adskilles ikke Idioter med medfødt fra Sindsyge med erhvervet Sygdom. Medens det samlede Antal af disse heraf i Norge udgjorde i 1865 3,05 p. m., udgjorde det i Sverige kun 2,i6 p. m. og i Danmark 1870 2,is p. 111. af den samlede Befolkning. Sindsygdom er således betydelig hyppigere i Norge end i dets Nabo lande, og tidlige større end i de fleste andre europæiske Lande. Forøvrigt henvises om Blinde, Døvstumme og Sindsyge i Norge til Tillæg VI. 55 Selvmordere. Antallet af Selvmordere har i Gjennemsnit for Årene 1836—70 ud gjort 98 for hver Million Indvånere. Dette Forhold var i Gjennemsnit for Årene 1836—55: 108 for hver Million, men sank for Femåret 1856—1861 til årlig 94, for 1861—65 til årlig 85 og for Femåret 1866—1870 til 77 for hver Million Indvånere. Denne stærke Aftagen tør muligens tilskrives Brændevinsdrikkens Tilbagegang. Forholdet er større for Byerne, i Femåret 1865—70 således 96 for hver Million i Byerne, 74 for hver Million i Landdistrikterne. Forholdet er betydelig større for Mandkjøn end for Kvindekjøn. I Gjennemsnit er 77 pCt. af Selvmorderne Mænd, 23 pCt. Kvinder. I Femåret 1866—70 udgjorde således Selvmordenes Antal for Mandkjøn nets Vedkommende 119 af hver Million, for Kvindekjønnet blot 36. I Sverige var Forholdet for Årene 1861—74 i Gjennemsnit årlig 80 af hver Million Indvånere, altså omtrent lig Norge. I Danmark i Gjennemsnit for Årene 1864—73 derimod 248 for hver Million Ind vånere. Ved ulykkelige Hændelser voldsomt Omkomne. Antallet af disse er i Norge overmåde stort. De have i Gjennem snit for Årene 1836—70 årlig udgjort 0,67 pro mille af Befolkningen og 37 pro mille af det samlede Antal Dødsfald. Det aldeles overveiende Antal er Mandkjøn, hvoraf i Gjennemsnit årlig omkom 1,23 p. m. mod af Kvindekjønnet kun 0,24 p. m. Herved ere medregnede ihjellagte Børn. Medtages ikke disse, bliver Forholdet 0,60 p. m. årlig i Gjennemsnit af den samlede Befolkning. Dette Forhold har dog i Norge været i stadigt Aftagende; i Årene 1831—35 var det 0,73 p. m. årlig. 55 Selvmordere. Antallet af Selvmordere har i Gjennemsnit for Årene 1836—70 ud gjort 98 for hver Million Indvånere. Dette Forhold var i Gjennemsnit for Årene 1836—55: 108 for hver Million, men sank for Femåret 1856—1861 til årlig 94, for 1861—65 til årlig 85 og for Femåret 1866—1870 til 77 for hver Million Indvånere. Denne stærke Aftagen tør muligens tilskrives Brændevinsdrikkens Tilbagegang. Forholdet er større for Byerne, i Femåret 1865 —70 således 96 for hver Million i Byerne, 74 for hver Million i Landdistrikterne. Forholdet er betydelig større for Mandkjøn end for Kvindekjøn. I Gjennemsnit er 77 pCt. af Selvmorderne Mænd, 23 pCt. Kvinder. I Femåret 1866—70 udgjorde således Selvmordenes Antal for Mandkjøn nets Vedkommende 119 af hver Million, for Kvindekjønnet blot 36. I Sverige var Forholdet for Årene 1861—74 i Gjennemsnit årlig 80 af hver Million Indvånere, altså omtrent lig Norge. I Danmark i Gjennemsnit for Årene 1864—73 derimod 248 for hver Million Ind vånere. Ved ulykkelige Hændelser voldsomt Omkomne. Antallet af disse er i Norge overmåde stort. De have i Gjennem snit for Årene 1836—70 årlig udgjort 0,67 pro mille af Befolkningen og 37 pro mille af det samlede Antal Dødsfald. Det aldeles overveiende Antal er Mandkjøn, hvoraf i Gjennemsnit årlig omkom 1,23 p. m. mod af Kvindekjønnet kun 0,24 p. m. Herved ere medregnede ihjellagte Børn. Medtages ikke disse, bliver Forholdet 0,60 p. m. årlig i Gjennemsnit af den samlede Befolkning. Dette Forhold har dog i Norge været i stadigt Aftagende; i Årene 1831—35 var det 0,73 p. m. årlig.56 I Sverige er det gjennemsnitlige Antal af ved ulykkelige Hændelser voldsomt omkomne årlig 0,48 pro mille af den samlede Befolkning eller 30 p. m. af samtlige Dødsfald; i Danmark er det i Gjennemsnit årlig kun 0,23 p. m. af den samlede Befolkning, eller 10 p. m. af samtlige Dødsfald. Det større Antal Ulykkeshendelser i Norge kommer udelukkende af de overordentlig hyppige Tilfælde af Drukning, som Fiskerierne og Færd selen på Havet fremkalde. Omtrent 3/4 a^ disse Ulykkestilfælde frem komme ved Drukning. Den Del af Norge, der taber mest ved Drukning, er det nordlige Norge, Nordlands, Tromsø og Finmarkens Amter, hvor i Tiåret 1856—65 i Gjennemsnit årlig 1,32 p. m. af den samlede Befolkning eller 70 p. m. af alle Dødsfald forårsagedes ved Drukning. Også her har dog Forholdet forbedret sig; det var for 20 År siden 1,95 p. m. af Befolkningen eller 100 p. m. af alle Dødsfald. Værst stiller Forholdet sig i Vestfin marken, (Hammerfest Provsti), hvor i Gjennemsnit af Årene 1856—65 årlig 3 p. m. af den samlede Befolkning omkom ved Drukning, og den udgjorde 150 p. m. af alle Dødsfald. Forøvrigt henvises herom til Tillæg VIL Det er ikke alene de store Fiskerier, men også den stadige Færdsel på Havet i Både, der fremkalder det ovennævnte

store Antal af Ulykkeshendelser på Sjøen i det nordlige Norge. Baden er her på Grund af de geografiske For hold det nødvendige daglige Færdselsmiddel for Folk af alle Stænder, idet kun de noget længere Reiser hensigtsmæssig kunne udføres med Damp skibe, endog efterat disse i de sidste År ere blevne almindelige ikke blot i den store Færdselsroute langs Kysten, men også i de talrige Fjorde. Også i det sydlige Norge er Baden overalt ved Kysten almindelig, både for Fiskerierne, såvel de store som de daglig overalt til Husbehovs forbruget foregående, som også til Samfærdselen. Den forskjellige Be 56 I Sverige er det gjennemsnitlige Antal af ved ulykkelige Hændelser voldsomt omkomne årlig 0,48 pro mille af den samlede Befolkning eller 30 p. m. af samtlige Dødsfald; i Danmark er det i Gjennemsnit årlig kun 0,23 p. m. af den samlede Befolkning, eller 10 p. m. af samtlige Dødsfald. Det større Antal Ulykkeshendelser i Norge kommer udelukkende af de overordentlig hyppige Tilfælde af Drukning, som Fiskerierne og Færd selen på Havet fremkalde. Omtrent 3/4 a^ disse Ulykkestilfælde frem komme ved Drukning. Den Del af Norge, der taber mest ved Drukning, er det nordlige Norge, Nordlands, Tromsø og Finmarkens Amter, hvor i Tiåret 1856—65 i Gjennemsnit årlig 1,32 p. m. af den samlede Befolkning eller 70 p. m. af alle Dødsfald forårsagedes ved Drukning. Også her har dog Forholdet forbedret sig; det var for 20 År siden 1,95 p. m. af Befolkningen eller 100 p. m. af alle Dødsfald. Værst stiller Forholdet sig i Vestfin marken, (Hammerfest Provsti), hvor i Gjennemsnit af Årene 1856—65 årlig 3 p. m. af den samlede Befolkning omkom ved Drukning, og den udgjorde 150 p. m. af alle Dødsfald. Forøvrigt henvises herom til Tillæg VIL Det er ikke alene de store Fiskerier, men også den stadige Færdsel på Havet i Både, der fremkalder det ovennævnte store Antal af Ulykkeshendelser på Sjøen i det nordlige Norge. Baden er her på Grund af de geografiske For hold det nødvendige daglige Færdselsmiddel for Folk af alle Stænder, idet kun de noget længere Reiser hensigtsmæssig kunne udføres med Damp skibe, endog efterat disse i de sidste År ere blevne almindelige ikke blot i den store Færdselsroute langs Kysten, men også i de talrige Fjorde. Også i det sydlige Norge er Baden overalt ved Kysten almindelig, både for Fiskerierne, såvel de store som de daglig overalt til Husbehovs forbruget foregående, som også til Samfærdselen. Den forskjellige Be57 skaffenhed af Kysten, af Havet og af den på samme stedfindende Bedrift har fremkaldt flere forskjellige Bådformer, der -væsentlig kunne inddeles i to Hovedklasser, den østlandske, der forekonimer på Norges sydlige Kyst indtil Stavanger, og den vestlandske og nordlandske Bådform nordenfor Stavanger. røv-i De østlandske Både ere hyggede mere solide, af smalere Bord, sam menføiede med Trænagler, Længden sædvanlig 3 Gange Bredden; de ere tungere, ikke så skarpe, men dybere og have mere liggende Stevne end Vestlands- og Nordlandsbådene. Seilføringen. for de østlandske Både be står af Storseil med Spryd, Fok og Klyver. Til Masten brages ikke Vanter. I Regelen have kun Lodsbådene Dæk. De vestlandske og nordlandske Både ere derimod hyggede af meget brede, tynde Bord, sammenføiede med Jernnagler, og have en meget større Længde i Forhold til Bredden, 4 til 5 Gange så lange som brede, have en mindre heldende, tildels ganske opretstående og høi Stevn, ere mindre dybe, lette og skikkede såvel til Ro- som til Seil-Fartøier. De føre kun Rå seil; dog har på Strækningen fra Stavanger til Hardangerfjorden Spryd seilet fortrængt Råseilet, enkeltvis endog nordligere. Af de østlandske Dæksbåde ere Hvaløerbådene berømte som skarpe Seilere, der berge sig godt i stærk Sjøgang, og ere meget lette at hånd tere. En Mand er under almindelige Omstændigheder, ja endog i temme lig hårdt Veir, tilstrækkelig til at håndtere dem. Denne Bådform be nyttes sædvanlig til Lodsbåd, og ikke sjelden ser man den seilet ind fra Sjøen af en halvvoxen Gut etterat Lodserne ere satte ombord i indgående Fartøier. Siddende i Styrerummet, med Rorpinden i den ene Hånd, kan han med den anden skjøtte Seilene. Endog Rebning ser man udført af en sådan halvvoxen Enefarer, medens Rorpinden for et Øieblik støttes af et Par Trænagler. Af de åbne Seilbåde ansees Listerbådene, fra Omegnen af Lindesnes, som de bedste Sjøfartøier; de ere noget dybere og skarpere, samt have mere Spring (lavere på Midten end ved Stevnene) end de øvrige åbne Seilbåde. De have i Regelen en Længde af omkring 9 Meter, en Bredde af 3 Meter og en Dybde af 1,3 Meter fra Kjøl til Æsen. De ere ial mindelighed indrettede for 3 Par Årer. De føre som alle øvrige øst landske Både Storseil med Spryd, Fok og Klyver. Denne Bådform har i den seneste Tid begyndt at fortrænge de ældre Former af Seilbåde ved58 de store Fiskerier, på Grand af;déres gode Evne til at krydse; de have endog enkeltvis trængt frem; til Lofoten. De vestlandske og nordlandske Både deles i flere Klasser, hvoraf som den mest eiendommelige^oiPg som den, der har bevaret mest af Old tidens Bådform, må fremhæves Søndmørbåden, fra Kysten strax norden for Stadt Forbjerg. Disse Både ere af en enestående

Bygningsmåde, derved at Bordene fra Forstevnen løbe skrå opad mod Midten, ligesom Æsingen ikke, som på andre Både, går fra Stevn til Stevn, men kun mellem det forreste og agterste Tværbånd. Man vil derfor se, at det lange Fremskot under stærk Seilads vrider sig både hid og did; netop dette antages at bidrage til en bedre Seilads. Derimod ere de tunge at ro, og som Følge af sin Bygningsmåde udsatte for at brydes på Midten. De ere Råseilere. Endvidere må fremhæves Nordlands- eller Helgelands-Baden, der for nemlig bygges ved Ranen-Fjord (667° Bredde). Derfra forsynes den hele lange Kyststrækning fra Namsen-Fjord (6472° Bredde) til den rus siske Grændse med Både, der ere ligeså skjønne og sirlige i sine Former, som lette i sine Bevægelser. De forene Seil- og Rofartøiernes gode Egen skaber. Med sine Råseil skyde de for en åben frisk Vind en sådan Fart, at ingen anden norsk Båd, og vistnok få udenlandske Både af samme Størrelse ville kunne følge dem; man har seet dem seile med en Hurtig hed af 15 Kilometer eller 2 Sjømil i Timen. Roede af 5 til 6 seige Nordlændinger vil en liden Fembøring på længere Distance neppe tabe ved nogen Kaproning i åben Sjø. Nordlandsbåden har stor Længde i Forhold til Bredde, og opret stående, høie Stevne; den er lav på Våndet, overmåde skarp, både agter og for, men flad i Bunden, og den er sammensat af tynde og smækre Materialier. De største af dem ere til 5 Par Årer. De ere, som nævnt, Råseilere, og krydse derfor mindre godt end Listerbådene. For det Veir lag, som finder Sted i Nordlandene, med stærke Kastevinde, ere de meget hensigtsmæssig riggede. Den her nævnte Bådform må idetheletaget ansees som ret hensigts mæssig for dens Bestemmelse. Under en øvet Høvedsmand og tilstrækkelig bemandet klarer Nordlandsbåden sig i Regelen godt endog i overhæn digt Veir. Men desværre udvises ikke altid den nødvendige Forsigtighed, navnlig når på Tilbagereiser inde fra Fjordene Bådsmandskabet er blevet59 mere eller mindre beruset. Da kuldseiler ofte Baden, og det gjælder da om at «træde denne om», så at den med Kjølen i Veiret kan frembyde en Redningsplads på Hvælvet. Denne «Træden om» af Baden betragtes endog som en Færdighed nødvendig for Nordlændingen. Folkene må da søge at holde sig fast ved Kjølen, hvor i dette Øiemed Stropper ofte ere anbragte, indtil Hjælp kommer enten fra Forbiseilende eller fra Land. Men i det kolde Havvand tabes ofte Kræfterne, navnlig hos Berusede, og en for en ser man dem da ofte slippe Tåget og synke ned i Bølgerne. Svømning, er, som tidligere nævnt, en sjelden Færdighed blandt Almuen, og i den tunge nordlandske Sjøklædning vilde selv en øvet Svømmer neppe klare sig længe. Ved Fiskebedriften er derimod Beruselse sjelden. Dødeligheden i Norge. Der er for Norge udarbeidet fuldstændige Tabeller over den alminde lige Dødelighed i det hele Rige, særskilt for Mandkjøn og for Kvinde kjøn for Tiårene 1846—55, og 1856—65, støttede til Folketællingerne 1845, 1855 og 1865, samt til Opgaverne over Fødte og Døde i ethvert År af disse Tidsrum. De Dødfødte ere herved ikke medregnede. Disse almindelige Dødelighedstabeller findes optagne i Tillæg VIII, hvor til Sam menligning er anført på samme Måde udarbeidede almindelige Dødeligheds tabeller for Sverige for Tiåret 1861—70, for Danmark for Tiåret 1860—69, og for Belgien for 1856, efter Quetelet. Det vil heraf sees, at Dødeligheden næsten gjennemgående for alle Aldere er lavere i Norge end i de tre nævnte Lande; -kun for Alderne 13—33 År er Dødeligheden for Mandkjønnets Vedkommende, og for Al deren 13—30 Ar for Kvindekjønnets Vedkommende noget lavere i Sve rige end i Norge i det omtrent tilsvarende Tidsrum. Den midlere Levealder er ved Fødselen for Mandkjønnets Vedkom- mende i Norge 5,2 År længere end i Sverige, 3,8 År længere end i Dan 59 mere eller mindre beruset. Da kuldseiler ofte Baden, og det gjælder da om at «træde denne om», så at den med Kjølen i Veiret kan frembyde en Redningsplads på Hvælvet. Denne «Træden om» af Baden betragtes endog som en Færdighed nødvendig for Nordlændingen. Folkene må da søge at holde sig fast ved Kjølen, hvor i dette Øiemed Stropper ofte ere anbragte, indtil Hjælp kommer enten fra Forbiseilende eller fra Land. Men i det kolde Havvand tabes ofte Kræfterne, navnlig hos Berusede, og en for en ser man dem da ofte slippe Tåget og synke ned i Bølgerne. Svømning, er, som tidligere nævnt, en sjelden Færdighed blandt Almuen, og i den tunge nordlandske Sjøklædning vilde selv en øvet Svømmer neppe klare sig længe. Ved Fiskebedriften er derimod Beruselse sjelden. Dødeligheden i Norge. Der er for Norge udarbeidet fuldstændige Tabeller over den alminde lige Dødelighed i det hele Rige, særskilt for Mandkjøn og for Kvinde kjøn for Tiårene 1846—55, og 1856—65, støttede til Folketællingerne 1845, 1855 og 1865, samt til Opgaverne over Fødte og Døde i ethvert År af disse Tidsrum. De Dødfødte ere herved ikke medregnede. Disse almindelige Dødelighedstabeller findes optagne i Tillæg VIII, hvor til Sam menligning er anført på samme Måde udarbeidede almindelige Dødeligheds tabeller for Sverige for Tiåret 1861—70, for Danmark for Tiåret 1860—69, og for Belgien for 1856, efter

Quetelet. Det vil heraf sees, at Dødeligheden næsten gjennemgående for alle Aldere er lavere i Norge end i de tre nævnte Lande; -kun for Alderne 13—33 År er Dødeligheden for Mandkjønnets Vedkommende, og for Al deren 13—30 Ar for Kvindekjønnets Vedkommende noget lavere i Sve rige end i Norge i det omtrent tilsvarende Tidsrum. Den midlere Levealder er ved Fødselen for Mandkjønnets Vedkom- mende i Norge 5,2 År længere end i Sverige, 3,8 År længere end i Dan60 mark, og 10 År længere end i Belgien. For Kvindekjønnets Vedkorn er den i Norge 4,2 År længere end i Sverige, 4,5 År længere énd i Dan mark og ll,i År længere end i Belgien. Dette overordentlig gunstige Forhold skyldes især den ringe Dødelighed i Norge i det første År efter Fødselen, da Dødeligheden i Gjennemsnit kun er omtrent 3/4 af den ide tre nævnte Lande. Fra det ste til det 60de År er den midlere Levealder i Norge for Mandkjønnets Vedkommende i Gjennemsnit 2,6 År længere end i Sverige, 1,9 År længere end i Danmark og fra 7,2 År nedover til 2,8 År, i Gjen nemsnit 5,2 År, længere end i Belgien. For Kvindekjønnets Vedkom mende er den i Norge i Gjennemsnit 1,8 År længere end i Sverige, 1,9 År længere end i Danmark og fra 8,5 År nedover til 2,0 År, i Gjennem snit 5,5 År, længere end i Belgien. For de høiere Aldere aftager selvfølgelig denne Forskjel Dødeligheden er for begge Kjøn i samtlige fire Lande lavest i Alderen 10—16 År. Den er da i Norge og Sverige blot 0,5 pCt., i Danmark og Belgien 0,6 pCt. årlig. Dødeligheden er i Norge fra Fødselen indtil det ste År mindre for Kvindekjøn end for Mandkjøn, hvoretter den bliver noget, dog kun übe tydelig, større end for Mandkjøn indtil det 15de År; derefter er gjennem gående Dødeligheden lavere for Kvinder end for Mænd, mellem det 15de og det 60de År i Gjennemsnit 16 pCt. lavere for Kvinder end for Mænd. I Sverige er Dødeligheden gjennemgående lavere for Kvinder end for Mænd. I Danmark er Dødeligheden fra Fødselen til det 4de År lavere for Kvindekjønnet, men er derfra til det 18de År større for Kvindekjønnet, hvoretter den indtil det 35te År er lige for begge Kjøn, og først derefter bliver gjennemgående lavere for Kvinder end for Mænd. I Belgien er Dødeligheden fra Fødselen, indtil det 2det År lavere for Kvindekjønnet hvoretter den' indtil 20de År bliver noget større, derefter gjennemgående lavere for Kvindekjønnet end for Mandkjønnet. Den midlere Levealder er i alle de her sammenlignede Lande længere for Kvindekjønnet end for Mandkjønnet. I Norge er den ved Fødselen 2,6 År længere for Kvindekjønnet, hvoretter denne Forskjel aftager, er indtil det 25de År næsten uforandret 2 År, og derefter jævnt aftagende med den stigende Alder. I Sverige er ved Fødselen den midlere Leve alder 3,6 År længere for Kvindekjønnet, hvoretter denne Forskjel aftager,61 indtil det 25de År er næsten uforandret 3 År, og deretter jævnt afta gende. I Danmark er ved Fødselen den midlere Levealder 1,9 År læn gere for Kvindekjønnet, hvoretter Forskjellen hurtig synker til blot 1 År mellem det ste og 10de År, deretter jævnt stiger indtil den mellem det 35te og det 50de År er næsten uforandret 2 År, hvoretter den atter aftager. I Belgien er ved Fødselen den midlere Levealder 1,5 År læn gere for Kvindekjønnet, hvorfra den til det 60de År er mellem 1 og 1,5 År, i Gjennemsnit 1,4 År, længere for Kvindekjønnet end for Mandkjønnet, hvoretter Forskjellen aftager med den stigende Alder. I Norge har Dødeligheden blandt Børn af Mandkjøn op til det 3die År, for Kvindekjøn op til det 20de År noget tiltaget fra Perioden 1846 —55 til 1856—65, men over denne Alde*- har den, med übetydelige Undtagelser for enkelte Aldere, gjennemgående aftaget i disse to på hver andre følgende Perioder. Undtages de første 5 Leveår, har op til det 60de År den midlere Levealder forbedret sig med 1,4 År for Mandkjønnets, med l,i År for Kvindekjønnets Vedkommende. Ældre, vistnok mindre fuldstændige, Undersøgelser synes at vise at denne Forbedring af Dødeligheden har været jævnt fremadskridende fra 1815 af. Herom henvises til vedlagte Tillæg X, hvor den gjennemsnit snitlige Dødelighed for alle tiårige Aldersklasser angives femårsvis fra 1816 til 1865. Det vil deraf sees, at idetheletaget Dødeligheden er aftaget mest for Børneårene o—lo0—10 År, har holdt sig omtrent uforandret for Alderne 10-—3OÅr, har aftaget for 30—70 År, men har tiltaget noget for Aldere over 70 År. Enkelte Femår gjøre dog herfra Undtagelser, og navnlig har Perioden 1831—40 helt igjennem været ugunstig. Også Femåret 1861—65 udviser mindre gunstige Resultater. Disse Perioder vare idetheletaget ugunstige År for næsten alle Næringsveie, og særlig for Landbonæringen; den førstnævnte, 1831—40, var tillige Brændevins drikkens værste Periode. Med Hensyn til Dødeligheden i de forskjellige Dele af Landet haves enkelte Undersøgelser vedkommende Årene 1821—50! Herefter synes Livsvarigheden at være størst i Gudbrandsdalen, hvor den midlere Leve alder for Børn i 5 Års Alder var 6V2 År længere, for 20 Års Alderen 4 År, for 40 Års Alderen 2 År og for 70 Års Alderen 1 År længere end i Gjennemsnit for det hele Land. Også nogle andre Fjeldbygder, som62 Østerdalen, og på Vestlandet Hardanger

og Voss viste gunstige Dødelig hedsforhold. For udsøgte Klasser haves af nærværende Beretnings Forfatter nøi agtige beregnede Dødelighedstabeller for Indskyderne i den norske alminde lige Enkekasse for Årene 1846—72, for Kvinders Vedkommende også for 1814—45. Denne Kasse, der som dens Navn betegner, kun omfatter gifte Mænd og Kvinder, samt de i Tidens Løb af dem blevne Enkemænd og Enker, benyttes væsentligst af den norske Embedsstand, . og, i mindre Grad, af med dem i Livsvilkår ligestillede Klasser i Samfundet. Dens Medlemmer ere jævnt spredte over det hele Land, i Byerne og i Land distrikterne, dog talrigst i Byerne. Særlige Dødelighedstabeller ere også beregnede for de forskjellige Klasser af Embedsmænd, der have været Indskydere i Enkekassen. Idet herom henvises til Tillæg XI, bemærkes her kun, at Mænds midlere Levealder er for de nævnte udsøgte Klasser ved 25 Års Alderen übetydelig, x/2 År, længere end for Mænd af alle Stænder i det hele Land, og at denne Forskjel forsvinder ved 30 Års Alderen, hvoretter den om vendt er noget lavere for de udsøgte Klasser end for Mænd i Alminde lighed. For Kvinders Vedkommende er den midlere Levealder næsten helt igjennem noget, dog übetydelig, længere for de udsøgte Klasser mod for Kvinder i Almindelighed af det hele Folk. For Kvinders Vedkommende bemærkes, at op til det 60de År er Dødeligheden i Enkekassen betydelig, i Gjennemsnit 40 pCt. større for Enker end for Kvinder i Almindelighed i Enkekassen, gifte og Enker tilsammen; den midlere Levealder er for Enkerne i 30 Års Alderen 33/4 År kortere end for Kvinder i Almindelighed; for de høiere Aldere er Forskjellen mindre indtil den ved 60 Års Alderen forsvinder. Forskjel len mellem Enker og gifte Koner alene er selvfølgelig endnu større indtil sidstnævnte Alder. Denne større Dødelighed for Enker stemmer med Erfaringer fra andre Lande. I Sverige har man for Året 1870 anstillet nøiagtige Undersøgelser for den hele Befolkning over Ægtestandens Indflydelse på Dødeligheden. Man har der fundet, at for gifte Mænd Dødeligheden er gjennemgående lavere end for Enkemænd, og endnu lavere end for ugifte Mænd. Således er Dødeligheden for ugifte Mænd i Alderen mellem 25 og 40 År næsten dobbelt så stor som for gifte Mænd af samme Alder. For63 Kvinder er derimod Dødeligheden indtil det 36te År i Gjennemsnit 15 pCt. større for de gifte Koner, end for de ugifte Kvinder, hvorimod den der over gjennemgående er bedre for de gifte Koner. For Enker er Døde ligheden gjennemgående større end for gifte Koner, indtil det 52de År også større end for ugifte Kvinder; efter det 52de Ar stiller derimod her Dødeligheden for de ugifte sig helt igjennem slettere end for Enkerne. For theologiske Kandidater og for medicinske Kandidater i Norge har jeg beregnet særlige Dødelighedstabeller fra 1815—69 for de første, fra 1814—73 for de sidste. Perioden er tillige for enhver af disse to Klasser delt ito lige Hoveddele. Disse Tabeller, der ere vedføiede som Tillæg XII, omfatte såvel gifte som ugifte. Det vil af Dødelighedstabellerne for de forskjellige Livsstillinger sees, hvor ugunstige Lægerne ere stillede overfor de øvrige. Forskjellen mellem Theologers og Lægers Dødelighed er i den sidste af de her be tragtede Perioder så stor, at den i 30 Års Alderen fremstilles ved 5,3 År, som en Theolog i Middeltal lever længere end en Læge. I den tid ligere Tidsperiode var denne Forskjel endog 7,6 År. Mellem det 25de og det 50de År er den årlige Dødelighed i Gjennemsnit 80 pCt. større blandt Medicinerne end blandt Theologer. Årsagen er upåtvivlelig Lægens mere anstrængende og farefulde Virksomhed, og i Norge særlig hans mange besværlige og farlige Reiser. Befolkningens Fordeling med Hensyn til Kjøn og Alder samt Familieforhold. Af det hele Riges Befolkning var efter den sidste fuldstændig be regnede Folketælling af 1865: Mandkjøn 49,i2 pCt., Kvindekjøn 50,88 pCt. eller for hver 100 af Mandkjøn var der 103,57 af Kvindekjøn. Som Tillæg XIII udviser har dette Forhold ved samtlige Folketællinger i indeværende Århundrede ikke varieret synderlig. I Byerne var Forholdet noget større for Kvindekjønnet, nemlig 52,i0 pOt. af Befolkningen, medens det i Landdistrikterne kun udgjorde 50,65 pCt. af Befolkningen. 63 Kvinder er derimod Dødeligheden indtil det 36te År i Gjennemsnit 15 pCt. større for de gifte Koner, end for de ugifte Kvinder, hvorimod den der over gjennemgående er bedre for de gifte Koner. For Enker er Døde ligheden gjennemgående større end for gifte Koner, indtil det 52de År også større end for ugifte Kvinder; efter det 52de Ar stiller derimod her Dødeligheden for de ugifte sig helt igjennem slettere end for Enkerne. For theologiske Kandidater og for medicinske Kandidater i Norge har jeg beregnet særlige Dødelighedstabeller fra 1815—69 for de første, fra 1814—73 for de sidste. Perioden er tillige for enhver af disse to Klasser delt ito lige Hoveddele. Disse Tabeller, der ere vedføiede som Tillæg XII, omfatte såvel gifte som ugifte. Det vil af Dødelighedstabellerne for de forskjellige Livsstillinger sees, hvor ugunstige Lægerne ere stillede overfor de øvrige. Forskjellen mellem Theologers og Lægers Dødelighed er i den sidste af de her be

tragtede Perioder så stor, at den i 30 Års Alderen fremstilles ved 5,3 År, som en Theolog i Middeltal lever længere end en Læge. I den tid ligere Tidsperiode var denne Forskjel endog 7,6 År. Mellem det 25de og det 50de År er den årlige Dødelighed i Gjennemsnit 80 pCt. større blandt Medicinerne end blandt Theologer. Årsagen er upåtvivlelig Lægens mere anstrængende og farefulde Virksomhed, og i Norge særlig hans mange besværlige og farlige Reiser. Befolkningens Fordeling med Hensyn til Kjøn og Alder samt Familieforhold. Af det hele Riges Befolkning var efter den sidste fuldstændig be regnede Folketælling af 1865: Mandkjøn 49,i2 pCt., Kvindekjøn 50,88 pCt. eller for hver 100 af Mandkjøn var der 103,57 af Kvindekjøn. Som Tillæg XIII udviser har dette Forhold ved samtlige Folketællinger i indeværende Århundrede ikke varieret synderlig. I Byerne var Forholdet noget større for Kvindekjønnet, nemlig 52,i0 pOt. af Befolkningen, medens det i Landdistrikterne kun udgjorde 50,65 pCt. af Befolkningen.64 I Sverige har dette Forhold i Gjennemsnit af de sidste 15 År 1861—74 været Mandkjøn 48,55 pCt. mod Kvindekjøn 51,45 pCt., eller for hver 100 af Mandkjøn var der 106,0 iKvinder; ved den sidste Folke tælling 1870 var Forholdet 48,38 pCt. Mandkjøn og 51,62 pCt. Kvinde kjøn, eller som 100 til 106,71. I Danmark var ved Folketællingen af 1870 forholdsvis flere Mænd, nemlig: 49,35 pCt. af Mandkjøn og 50,65 pCt. Kvindekjøn, eller for hver 100 af Mandkjøn var der kun 102,63 Kvinder. I Byerne udgjorde Kvindekjønnet 54,77 pCt. af Befolkningen, i Landdistrikterne 51,13 pCt. af Befolkningen. Fordelt efter 20-årige Aldersklasser var der i 1865 i Norge: Under 20 År Mandkjøn 23,07 pCt. og Kvindekjøn 22,43 pCt. Mellem 20 « -og 40 År — 13,ei « « — 14,56 « — 40 « og 60 « — 8,42 « « 8,96 — 60 « og 80 « — 3,7 i * « — 4,44 Over 80 « —' 0,3 i * « — 0,49 « . og have disse Forhold ikke varieret synderlig ved samtlige Folketællinger i dette Århundrede (se Tillæg XIII). I Sverige var dette Forhold ved Folketællingen af 1870: Under 20 År Mandkjøn 21,68 pCt. og Kvindekjøn 21,43 pCt. Mellem 20 «og4o År — 13,57 « « — 14,68 « — 40 « og 60 « — 9,63 « « — 10,79 « — 60 « og 80 « — 3,32 « « — 4,37 « Over 80 « — o,is « « — 0,35 « Det sees heraf, at Afvigelserne mellem Fordelingen i 20-årige Alders grupper ikke er stor i de to Lande, idet Sverige dog i Aldersklassen 40—60 År ikke har så få flere for begge Kjøn end Norge. Dette kom mer af, at Antallet af Fødsler i Sverige i Årene 1810 —1825 var usæd vanligt stort. Med Hensyn til ægteskabelig Stilling vare: af Mænd; af Kvinder Ugifte 63,49 pCt. 60,82 -pCt. Gifte 33,00 « 31,83 « Enkemænd eller Enker 3,42 « 7,24 « Fraskilte 0,09 « o,n « Tilsammen 100.00 pCt. 100,00 pCt.65 For Byernes Vedkommende var Antallet af ugifte Mænd og Kvinder og af Enker større, for Landdistrikternes Vedkommende mindre end for det hele Rige. Således var: Mænd Kvinder i Land- i Land i Byerne, distrikterne . i Byerne, distrikterne. Ugifte 65,i3 pCt., 63,2 i pCt.; 62,47 pCt., 60,50 pCt. Gifte 31,88 « 33,i9 « 29,24 « 32,3i « Enkemænd eller Enker 2,88 « 3,52 « B,os « 7,09 « Fraskilte o,n « 0,08 « 0,2 i « o,io « Medens af samtlige Mænd 15,27 pCt. boede i Byerne, boede dersteds af samtlige ugifte Mænd 15,65 pCt., af samtlige gifte Mænd 14,72 pCt., af samtlige Enkemænd 12,87 pCt. og af samtlige fraskilte Mænd 18,7 ipCt. Medens af samtlige Kvinder 16,02 pCt. boede i Byerne, boede der- steds af samtlige ugifte Kvinder 16,46 pCt., af samtlige gifte Kvinder 14,72 pCt., af samtlige Enker 17,87 pCt. og af samtlige fraskilte Kvin der 29,57 pCt. meget nær de samme, nemlig for af Mænd; af Kvinder For Sverige vare Forholdstallene hele Riget: Ugifte 62,67 pCt. 59,86 pCt. 33,67 « 31,72 « 3,62 « 8,34 « 0,04 « 0,08 « Gifte Enkemænd eller Enker Fraskilte Med Hensyn til Fordelingen efter Aldersklasser henvises til Tillæg XIV. Det vil deraf sees, at af Aldersklassen 20—40 År er på det nær meste Halvdelen ugift, noget over Halvdelen af Mændene, noget under Halvdelen afKvinderne i denne Alder; medens af Aldersklassen 40—60 År, 10 pCt. af Mændene og 13 pCt. af Kvinderne ere ugifte, 84 pCt. af Mændene og 74 pCt. af Kvinderne gifte, 6 pCt. af Mændene Enke mænd og 13 pCt. af Kvinderne Enker. Over 60 År ere kun 6 pCt. af Mænd og 20 pCt. af Kvinderne ugifte. Den sidste Tabel i Tillæg II viser Forholdet mellem Folkemængden og Ægtevielserne for hvert År af indeværende Århundrede. Dette For hold har i Gjennemsnit for de 74 År fra 1801 til 1874 udgjort 7,58 p. m. af den til enhver Tid stedfindende Folkemængde; for det sidste Tiår blot 6,74 p. m. Dette Forholdstal var lavest i 1808, da det kun var 5,88 p. m., 65 For Byernes Vedkommende var Antallet af ugifte Mænd og Kvinder og af Enker større, for Landdistrikternes Vedkommende mindre end for det hele Rige. Således var: Mænd Kvinder i Land- i Land i Byerne, distrikterne . i Byerne, distrikterne. Ugifte 65,i3 pCt., 63,2 i pCt.; 62,47 pCt., 60,50 pCt. Gifte 31,88 « 33,i9 « 29,24 « 32,3i « Enkemænd eller Enker 2,88 « 3,52 « B,os « 7,09 « Fraskilte o,n « 0,08 « 0,2 i « o,io « Medens af samtlige Mænd 15,27 pCt. boede i Byerne, boede dersteds af samtlige ugifte Mænd 15,65 pCt., af samtlige gifte Mænd 14,72

pCt., af samtlige Enkemænd 12,87 pCt. og af samtlige fraskilte Mænd 18,7 ipCt. Medens af samtlige Kvinder 16,02 pCt. boede i Byerne, boede der- steds af samtlige ugifte Kvinder 16,46 pCt., af samtlige gifte Kvinder 14,72 pCt., af samtlige Enker 17,87 pCt. og af samtlige fraskilte Kvin der 29,57 pCt. meget nær de samme, nemlig for af Mænd; af Kvinder For Sverige vare Forholdstallene hele Riget: Ugifte 62,67 pCt. 59,86 pCt. 33,67 « 31,72 « 3,62 « 8,34 « 0,04 « 0,08 « Gifte Enkemænd eller Enker Fraskilte Med Hensyn til Fordelingen efter Aldersklasser henvises til Tillæg XIV. Det vil deraf sees, at af Aldersklassen 20—40 År er på det nær meste Halvdelen ugift, noget over Halvdelen af Mændene, noget under Halvdelen afKvinderne i denne Alder; medens af Aldersklassen 40—60 År, 10 pCt. af Mændene og 13 pCt. af Kvinderne ere ugifte, 84 pCt. af Mændene og 74 pCt. af Kvinderne gifte, 6 pCt. af Mændene Enke mænd og 13 pCt. af Kvinderne Enker. Over 60 År ere kun 6 pCt. af Mænd og 20 pCt. af Kvinderne ugifte. Den sidste Tabel i Tillæg II viser Forholdet mellem Folkemængden og Ægtevielserne for hvert År af indeværende Århundrede. Dette For hold har i Gjennemsnit for de 74 År fra 1801 til 1874 udgjort 7,58 p. m. af den til enhver Tid stedfindende Folkemængde; for det sidste Tiår blot 6,74 p. m. Dette Forholdstal var lavest i 1808, da det kun var 5,88 p. m.,66 holdt sig lavt i Krigs- og Nød- Årene 1808—14, i Gjennemsnit 7,22 p. m., var i 1814 kun 6,42 p. m., steg efter Fredsslutningen og Foreningen med Sverige pludselig til 10,08 p. m. for 1815 og 10,23 p. m. for 1816, men sank deretter straks igjen til mellem 8 og 9 p. m.; i Gjennemsnit for de 20 År 1817—36 udgjorde Ægtevielsernes Antal 7,97 p. m. af Be folkningen. I de derpå følgende fire, for de fleste Næringsveie mislige År, hvoraf 1836, 1837 og 1838 vare Misvæxtår, og 1839 et knapt Middelsår for Landbruget, sank Ægtevielsernes Antal til 6,19 for 1838 og i Gjen nemsnit af disse 4År til 6,56 p. m. Med 1840 begyndte en Række bedre, tildels meget gode, År for Landbruget og samtidig toge næsten. alle Næ ringsveie et Opsving, følgende med det almindelige Opsving som i Europa på den Tid fandt Sted. Ægtevielsernes Antal steg strax, for Femåret 1841—45 til i Gjennemsnit 7,86 p. m., for 1846 til B,oi p. m. af Folke mængden. Senere holdt dette Forhold sig i Gjennemsnit for de 15 År 1846—60 på 7,69 p. m. ; men efter Misvæxtåret 1860 og de følgende middelmådige Åringer for Landbruget og for flere Næringsveie, navnlig* for Trælasthandelen, sank Ægtevielsernes Antal for Tiåret 1861—70 til i Gjennemsnit 6,65 p. m. for 1869 endog til 6,i4 p. m. af Befolkningen. Derfra har det senere med de bedre, tildels meget gode År, der begyndte med 1871, atter hævet sig og udgjorde i Gjennemsnit for Årene 1871—74: 7,i5 p. m., for Året 1874: 7,68 p. m. af Befolkningen. Istedetfor at sammenligne Ægtevielsernes Antal med den samlede Be folkning, kan man også sammenligne det med det til enhver Tid stedfin dende Antal ugifte Mænd i en for Giftermål passende Alder, f. Ex. med Antallet af ugifte Mænd i Alderen 21-—40 År. En sådan Sammenstillen er udført i Tillæg XV for Årene 1851—1870. Det viser sig heraf, at Ægtevielsernes Antal, der for Året 1801 udgjorde 11,oi pCt. af Antallet af ugifte Mænd i Alderen 21—40 År, udgjorde: i Gjennemsnit for Årene 1851—55: 9,43, 1856—60: 9,49, 1861—65: 9,30, 1866—70: 8,76, af det til enhver Tid stedfindende Antal af ugifte Mænd i Alderen 21—40 År. Ægtevielsernes Antal sees således i Forhold til Antallet af ugifte Mænd i passende Alder at have været i Aftagende. Tildels kommer dette af at, som nedenfor skal vises, Mændene gifte sig i en noget høiere67 Alder nu mod tidligere og i at et forholdsvis mindre Antal Enkemænd gifte sig påny. Forholdstallet for Ægtevielser i Forhold til Folkemængden har i Sverige i Gjennemsnit for Årene 1801—70 udgjort 7,70 p. m. af den til enhver Tid stedfindende Folkemængde, altså meget nær samme Forhold som i Norge. I Gjennemsnit for Tiåret 1861—70 udgjorde den 6,54 p. m. og for Årene 1871—74: 6,98 p. m., altså fremdeles nær det i Norge stedfindende Forhold. I Forhold til Antallet af ugifte Mænd mellem 21 og 40 År udgjorde derimod Antallet af Ægtevielser i Sverige i 1870 kun 7,96 pCt. mod samtidig i Norge 8,82 pCt. Tillæg XVII udviser for Årene 1839—70 Fordelingen af Ægteska berne mellem de forskjellige tidligere Familieforhold Det sees heraf, at i Gjennemsnit af disse 32 År bleve af 1000 Ægteskaber 822 afsluttede mellem Ungkarle og Piger, 53 mellem Ungkarle og Enker, 98 mellem Enkemænd og Biger og 27 mellem Enkemænd og Enker, Antallet af Enkemænd og af Enker, der gifte sig påny, sees at have været i stadigt Aftagende, navnlig Antallet af Enker. Forholdet i Sverige har i denne Henseende i Gjennemsnit for Årene 1851—70 været således, at af 1000 Ægteskaber ere 845 afsluttede mel lem Ungkarle og Piger, 43 mellem Ungkarle og Enker, 91 mellem Enke mænd og Piger, 21 mellem Enkemænd og Enker. Forholdet har været noget mindre for Enkemænds og for Enkers nye Ægteskab i Sverige. Også i Sverige har Omgifte været i Aftagende, navnlig for Enker. Tillæg XVI udviser den gjennemsnitlige Alder for Brudgom

og Brud for Årene 1841—70. I Gjennemsnit af disse 30 År har Brudgommens Alder været 30,7 År, Bruden 28,0. For Ungkarlene var den gjennem snitlige Alder 28,8 År, for Enkemændene 44,3 År, for Pigerne 27,0, for Enkerne 40,6 År. Aldersforskjellem var for samtlige Ægteskaber i Gjen nemsnit 2,6 År, og særligt ved Ægteskaber mellem Ungkarle og Piger 2,2 År, mellem Ungkarle og Enker -~ 6,3 År, som Bruden var ældre end Brudgommen, mellem Enkemænd og Enker 10,2 År, mellem Enke mænd og Enker 3,0 År. Det fremgår endvidere af denne Tabel, at i de 25 År, der adskiller det første fra det sidste Femår, er Alderen for Ægteskabers Indgåen til taget med omtrent 2/3 År for Ungkarle, tiltaget übetydelig for Piger og aftaget med 1 År for Enker.68 Den gjennemsnitlige Aldersforskjel mellem Ægtefolkene var mindre i Byerne end på Landet. På Landet giftes i Regelen Mændene sildigere, Kvinderne tidligere end i Byerne. I de mere velhavende Klasser er Aldersforskjellen større, Mændene ældre, Konerne yngre ved Vielsen. For Embedsmændene er således Al dersforskjellen i Gjennemsnit 6,6 År. Ægteskabernes sandsynlige Varighed er i Norge beregnet til 30 År, den gjennemsnitlige Varighed til 27 År. Ved Udgangen af 1865 var Antallet af særskilte Husholdninger i Norge 346 061 og Antallet af beboede Huse 266 892. Heraf var i Land distrikterne 291989 Husholdninger og 243 832 beboede Huse, i Byerne 54 072 Husholdninger og 23 060 beboede Huse. Heretter kommer såvel i By som på Landet i Gjennemsnit 4,92 Person på hver Husholdning. I Gjennemsnit for det hele Rige komme 6,38 Person på hvert beboet Hus; i Gjennemsnit for Landdistrikterne kun 5,89, for Byerne derimod 11,55. For Hovedstaden Kristianias Vedkommende var Forholdet 5,57 på hver Husholdning og 24,20 på hvert beboet Hus. Antal af Børn under 15 År var 613 410 eller 36,0 pCt., af den sam lede Folkemængde. Antallet af Børn under denne Alder var i gifte Familier, samt hos Enkemænd og hos Enker i Gjennemsnit 2,0 for hver Familie. Fød sle rn e. I den anden Tabel af Tillæg II om Folkemængdens Bevægelse i dette Århundrede tindes angivet Forholdet mellem den midlere Folke mængde og Antallet af Fødsler, de sidste særskilt for Levendefødte og Dødfødte, samt af Levendefødte særskilt for Mandkjøn og for Kvindekjøn. Det sees heraf, at Antallet af Levendefødte for disse 74 År i Gjen 68 Den gjennemsnitlige Aldersforskjel mellem Ægtefolkene var mindre i Byerne end på Landet. På Landet giftes i Regelen Mændene sildigere, Kvinderne tidligere end i Byerne. I de mere velhavende Klasser er Aldersforskjellen større, Mændene ældre, Konerne yngre ved Vielsen. For Embedsmændene er således Al dersforskjellen i Gjennemsnit 6,6 År. Ægteskabernes sandsynlige Varighed er i Norge beregnet til 30 År, den gjennemsnitlige Varighed til 27 År. Ved Udgangen af 1865 var Antallet af særskilte Husholdninger i Norge 346 061 og Antallet af beboede Huse 266 892. Heraf var i Land distrikterne 291989 Husholdninger og 243 832 beboede Huse, i Byerne 54 072 Husholdninger og 23 060 beboede Huse. Heretter kommer såvel i By som på Landet i Gjennemsnit 4,92 Person på hver Husholdning. I Gjennemsnit for det hele Rige komme 6,38 Person på hvert beboet Hus; i Gjennemsnit for Landdistrikterne kun 5,89, for Byerne derimod 11,55. For Hovedstaden Kristianias Vedkommende var Forholdet 5,57 på hver Husholdning og 24,20 på hvert beboet Hus. Antal af Børn under 15 År var 613 410 eller 36,0 pCt., af den sam lede Folkemængde. Antallet af Børn under denne Alder var i gifte Familier, samt hos Enkemænd og hos Enker i Gjennemsnit 2,0 for hver Familie. Fød sle rn e. I den anden Tabel af Tillæg II om Folkemængdens Bevægelse i dette Århundrede tindes angivet Forholdet mellem den midlere Folke mængde og Antallet af Fødsler, de sidste særskilt for Levendefødte og Dødfødte, samt af Levendefødte særskilt for Mandkjøn og for Kvindekjøn. Det sees heraf, at Antallet af Levendefødte for disse 74 År i Gjen69 "> nemsnit har udgjort 30,8 p. m. af den til enhver Tid stedfindende Befolk ning, og at heraf 15,8 p. m. vare af Mandkjøn, 15,0 p. m. Kvindekjøn, Antallet af dødfødte Børn har for dette Tidsrum udgjort l,is p. m. eller 3,7 pCt. af samtlige Fødsler. I Gjennemsnit af de sidste 30 År har Antallet af Levendefødte ud gjort 31,4 p. m. af Befolkningen, hvoraf 16,iMandkjøn og 15,3 Kvinde kjøn; Antallet af Dødfødte udgjorde 1,3 p. m. af Befolkningen og 3,9 pCt. af samtlige Fødsler. I Sverige have disse Forholdstal været nær overensstemmende. I Gjen nemsnit for Årene 1851—1874 har Antallet af Levendefødte udgjort 31,6 p. m. af Befolkningen, hvoraf 16,iMandkjøn og 15,5 Kvindekjøn; Antallet af Dødfødte 1,06 p. m. af Befolkningen og 3,25 pCt. af samtlige Fødsler. For Årene 1866—70 har Antallet af Tvillingfødsler udgjort 11,96 p. m. og af Tvillingfødsler 0,i6 p. m. af Barselkvindernes Antal. Efter en af det statistiske Centralbureau anstillet Undersøgelse ved kommende et større Antal Fødsler med detailleret Opgave af Ægtevielsens År og Forældrenes Alder, erholde 50 pCt. af de ægteviede Par Børn i Løbet af det første År efter Ægtevielsen, og fandtes ingen Børn senere end 30 År efter

Vielsen. Det midlere Antal Børn af hvert Ægteskab var 4,3. Det fremgik ligeledes af disse Opgaver, at yngre Mænd med ældre Koner erholdt forholdsvis flere Drengebørn, medens ældre Mænd med yngre Koner erholdt flere Pigebørn. Sædelighedstilstanden. Ved Bedømmelsen af denne må man skille mellem den egentlige Pro stitution og Løsagtighed. Prostitution Ander kun Sted i Byerne, væsentligst kun i de større Byer, enkeltvis i nogle Udhavne, der jævnlig besøges af forbiseilende Skibe. Prostitutionen er efter Lovgivningen strafbar, men tolereres af Politiet i de større Byer på samme Måde som i andre Lande. 69 "> nemsnit har udgjort 30,8 p. m. af den til enhver Tid stedfindende Befolk ning, og at heraf 15,8 p. m. vare af Mandkjøn, 15,0 p. m. Kvindekjøn, Antallet af dødfødte Børn har for dette Tidsrum udgjort l,is p. m. eller 3,7 pCt. af samtlige Fødsler. I Gjennemsnit af de sidste 30 År har Antallet af Levendefødte ud gjort 31,4 p. m. af Befolkningen, hvoraf 16,iMandkjøn og 15,3 Kvinde kjøn; Antallet af Dødfødte udgjorde 1,3 p. m. af Befolkningen og 3,9 pCt. af samtlige Fødsler. I Sverige have disse Forholdstal været nær overensstemmende. I Gjen nemsnit for Årene 1851—1874 har Antallet af Levendefødte udgjort 31,6 p. m. af Befolkningen, hvoraf 16,iMandkjøn og 15,5 Kvindekjøn; Antallet af Dødfødte 1,06 p. m. af Befolkningen og 3,25 pCt. af samtlige Fødsler. For Årene 1866—70 har Antallet af Tvillingfødsler udgjort 11,96 p. m. og af Tvillingfødsler 0,i6 p. m. af Barselkvindernes Antal. Efter en af det statistiske Centralbureau anstillet Undersøgelse ved kommende et større Antal Fødsler med detailleret Opgave af Ægtevielsens År og Forældrenes Alder, erholde 50 pCt. af de ægteviede Par Børn i Løbet af det første År efter Ægtevielsen, og fandtes ingen Børn senere end 30 År efter Vielsen. Det midlere Antal Børn af hvert Ægteskab var 4,3. Det fremgik ligeledes af disse Opgaver, at yngre Mænd med ældre Koner erholdt forholdsvis flere Drengebørn, medens ældre Mænd med yngre Koner erholdt flere Pigebørn. Sædelighedstilstanden. Ved Bedømmelsen af denne må man skille mellem den egentlige Pro stitution og Løsagtighed. Prostitution Ander kun Sted i Byerne, væsentligst kun i de større Byer, enkeltvis i nogle Udhavne, der jævnlig besøges af forbiseilende Skibe. Prostitutionen er efter Lovgivningen strafbar, men tolereres af Politiet i de større Byer på samme Måde som i andre Lande.70 Løsagtigheden bedømmes sædvanlig efter Forholdet mellem ægtefødte og uægtefødte Børn. Dette Forhold har i Gjennemsnit af Årene 1845—70 været således, at de uægtefødte Børn have udgjort 8,4 ipCt. af samtlige levendefødte Børn. Forholdet har i hele Århundredet varieret mellem 7 og 972 pCt. ; nogen udpræget Fremgang eller Tilbagegang har ikke fundet Sted. I Sverige har dette Forhold i Gjennemsnit for Årene 1851—74 ud gjort 10,83 pCt., i Danmark i Gjennemsnit for Årene 1850—59 har det udgjort 10,9 pCt. Denne Måde at bedømme Løsagtigheden på er imidlertid mindre rigtig, da de to Tal der herved sammenlignes ikke staa i nogen Kausalforbindelse med hverandre. Rettere vilde det være at sammenligne Antallet af uægte fødte Børn med Antallet af Kvinder, der kunne erholde sådanne, altså med Antallet af ugifte Kvinder i passende Alder. I Tillæg XVIII er således for Årene 1836—70 beregnet Forholdet mellem ægte Fødsler og Antal gifte Kvinder i Alderen 20—45 År, samt mellem uægte Fødsler og Antal ugifte Kvinder i samme Alder, Enker og Fraskilte herved medregnede. For den sidste Klasses Vedkommende vilde det have været bedre om man kunde have valgt 18—40 År, men Antallet af ugifte Kvinder inden denne Aldersgrændse vil neppe mærkelig afvige fra de inden 20—45 År. Af den her beregnede Tabel sees, at Forholdstallene bereg nede på denne Måde vise sig jævnere, og at Antallet af ægtefødte levende Børn i Gjennemsnit har været 30, i pCt. af samtlige gifte Kvinder i Alderen 20 —45 År, medens Antallet af uægtefødte levende Børn har ud gjort 3,07 pCt. af de ugifte Kvinder mellem 20 og 45 År. Medens Prostitutionen næsten udelukkende tindes i Byerne, er Løs agtigheden næsten lige så stor i Landdistrikterne som i Byerne. Således udgjorde i 1865 Antallet af uægte Fødsler i Landdistrikterne 3,12 pCt., i Byerne 3,40 pCt. af ugifte Kvinder i Alderen 20—45 År. Værst er Forholdet i Hamar Stift, eller Hedemarkens og Kristians Amter, hvor i 1865 Antallet af uægtefødte Børn for det hele Stift udgjorde 5,04 pCt. af Antallet af ugifte Kvinder i Alderen 20—45 År; og hei var det atter værst i Gudbrandsdalens Provsti, hvor dette Forhold ud gjorde 5,4 ipCt. I indre Sogns Provsti var Forholdet endog 5,68 pCt.; endvidere i Indre og Ytre Nordmøre Provstier 4,28 pCt., og i Søndre Dalernes Provsti af Søndre Throndhjems Amt 4,3 ipCt.71 Blandt Stæderne var Forholdet værst i Kristiania, hvor det var 4,92 pCt. I Landdistrikterne befordres Løsagtigheden meget ved at Tjeneste tyendet hyppigt har et for begge Kjøn fælles Soveværelse, ligesom ved at Stellet med Kreaturene i Regelen udføres af det kvindelige Tyende, som derfor endog flere Steder har Natteleie indrettet i Fjøset, og som om Sommeren ligger tilfjelds på Sætrene med Kreaturene. En anden Hoved grund er det mange Steder på Landet

så almindelige Nattefrieri eller Natteløberi af de voxne Gutter, som oftest i Flok og Følge. En Aftagen i begge disse Uskikke synes dog i den senere Tid at have fundet Sted. Af de uægtefødte Børn bliver et ikke lidet Antal legitimeret ved Forældrenes senere Ægteskab. I mange Bygder er det desværre Skik, såvel blandt Gårdbrugerstanden som blandt Husmandsklassen, at Vedkom mende flytte sammen længere Tid før Brylluppet, og ofte ikke bestille Vielse før efter det første Barns Fødsel. Sådant Konkubinat er vistnok forbudt i Loven og strafbart efter offentlig Påtale, men, hvor det er Bygdeskik og kan påregnes etterfulgt af Vielse, sees altfor meget gjen nem Fingrene dermed. Men også blandt de ægte fødte Børn, d. e. de, som ere fødte efter Forældrenes Vielse, ere mange avlede forinden. Efter temmelig talrige anstillede Undersøgelser erholde af hvert 100 ægteviede Par 13 pCt. Børn i de første 3 Måneder efter Vielsen, 12 pCt. i de næste 3 Måneder og 8 pCt. i de derpå følgende 2 Måneder, altså 33 pCt. inden 8 Måneder efter Vielsen. Regnes hertil endvidere de, der have erholdt Børn med hverandre før Ægteskabet, har man fundet for Landdistrikternes Vedkommende, at for hvert 100 indenfor Gårdbrugerstanden og idetheletaget bedre stillede Klasser ægteviede Par have 34 fået Børn med hverandre enten før Ægte vielsen eller inden 8 Måneder efter samme, medens Forholdet for Hus mands- og Arbeidsklassen er ikke mindre end 50 pCt., i enkelte Distrikter indtil 65 pCt. I Sverige var for Årene 1861—65 Antallet af uægte fødte Børn 3,6 pCt. af Antallet af ugifte Kvinder i Alderen 20—45 År; i Danmark 1850—59 endog 4,4 pCt., altså i begge Lande slettere end i Norge. I Stockholms Stad var i Året 1870 Antallet af uægte fødte Børn B,io pCt. af Antallet af ugifte Kvinder i Alderen 20—45 År.72 I Norge er Moderen til et uægte Barn forpligtet at opgive Barne faderen, og er falsk Udlæggelse selvfølgelig strafbar. Hun er berettiget til Opfostringsbidrag af Barnefaderen indtil Barnets fyldte 15de År, og kan, i Tilfælde at dette ikke frivillig vedtages, forlange samme fastsat af Amtet. Bidraget inddrives, om fornødent, ved offentlig Foranstaltning, og såfremt Barnefaderen ikke kan betale, kan Amtet på Moderens Begjæring lade ham hensætte i Tvangsarbeide til Optjening af Opfostringsbidraget. Det er ligeledes strafbart for en Mandsperson at have Børn med 3 for skjellige Piger uden at ville ægte nogen af dem. For Fostermord, Barnefødsel i Dølgsmål, Fosterfordrivelse og Delagtig hed heri bleve i Gjennemsnit af Årene 1862—70 årlig straffet 33 Personer, eller, 19,3 for hver Million Indvånere. Hittebørnshospitaler haves ikke i Norge. Den offentlige Undervisning. I Norge ere alle Børn fra det fyldte Bde År og indtil Konfirma tionen, i Regelen omkring det 15de År, skolepligtige. Børnene modtages dog allerede fra det fyldte 7de År. Almuskoler ere oprettede over det hele Land og organiserede efter lovbestemte Regler under offentligt Tilsyn; Undervisningen i dem med deles uden Betaling. Ved Siden af disse Friskoler tindes desuden Be talingsskoler, oprettede, dels af Staten, dels af Kommuner, dels af private Personer. Til Oprettelse af private Skoler udkræves ingen Bevilgning eller Examen; men såfremt Undervisningen i disse Skoler ikke findes at svare til det for de offentlige Almuskoler fastsatte Mål, — hvilket den offent lige ' Skolebestyrelse kan undersøge ved at indkalde Børnene til Examina tion, — kunne Forældrene pålægges at sende Børnene til disse sidste Skoler. Undladelse heraf, eller af at sende de Børn, der ere i den skole pligtige Alder, i Skole, eller på anden Måde sørge for, at ethvert Barn 72 I Norge er Moderen til et uægte Barn forpligtet at opgive Barne faderen, og er falsk Udlæggelse selvfølgelig strafbar. Hun er berettiget til Opfostringsbidrag af Barnefaderen indtil Barnets fyldte 15de År, og kan, i Tilfælde at dette ikke frivillig vedtages, forlange samme fastsat af Amtet. Bidraget inddrives, om fornødent, ved offentlig Foranstaltning, og såfremt Barnefaderen ikke kan betale, kan Amtet på Moderens Begjæring lade ham hensætte i Tvangsarbeide til Optjening af Opfostringsbidraget. Det er ligeledes strafbart for en Mandsperson at have Børn med 3 for skjellige Piger uden at ville ægte nogen af dem. For Fostermord, Barnefødsel i Dølgsmål, Fosterfordrivelse og Delagtig hed heri bleve i Gjennemsnit af Årene 1862—70 årlig straffet 33 Personer, eller, 19,3 for hver Million Indvånere. Hittebørnshospitaler haves ikke i Norge. Den offentlige Undervisning. I Norge ere alle Børn fra det fyldte Bde År og indtil Konfirma tionen, i Regelen omkring det 15de År, skolepligtige. Børnene modtages dog allerede fra det fyldte 7de År. Almuskoler ere oprettede over det hele Land og organiserede efter lovbestemte Regler under offentligt Tilsyn; Undervisningen i dem med deles uden Betaling. Ved Siden af disse Friskoler tindes desuden Be talingsskoler, oprettede, dels af Staten, dels af Kommuner, dels af private Personer. Til Oprettelse af private Skoler udkræves ingen Bevilgning eller Examen; men såfremt Undervisningen i disse Skoler ikke findes at svare til det for de offentlige Almuskoler fastsatte Mål, — hvilket den offent lige ' Skolebestyrelse kan undersøge ved at indkalde Børnene til Examina

tion, — kunne Forældrene pålægges at sende Børnene til disse sidste Skoler. Undladelse heraf, eller af at sende de Børn, der ere i den skole pligtige Alder, i Skole, eller på anden Måde sørge for, at ethvert Barn73 erholder den lovbestemte Undervisning, straffes med Bøder; i Tilfælde af Gjenstridighed fra Forældrenes Side, ligesom når Børnene blive forsømte eller fordærvede i Forældrenes Hjem, kunne også Børnene fratages For ældrene og udsættes til andre Familier. Fabrikeiere og Andre, som benytte Børn til Arbeide, må ikke be skjeftige disse således, at de derved hindres fra at få den fornødne Under visning. Almuskolerne ere kommunale Skoler, der opretholdes for de enkelte Kommuners Regning under Bestyrelse af en af Kommunen valgt Skole kommission, hvis Formand er vedkommende Sognepræst, eller i Byerne en af Biskoppen dertil udnævnt Præst. Almuskolevæsenet erholder dog Tilskud dels af de større Amtskommuner, dels af Staten eller af Statsfond. Pensioneringen af ældre udtjente Lærere overtages af et særeget Stats fond, Oplysningsvæsenets Fond. Almuskolevæsenets Formål er at understøtte den huslige Opdragelse i at bibringe Ungdommen en sand kristelig Oplysning og forskaffe dem de Kundskaber og Færdigheder, som ethvert Medlem af Samfundet bør besidde, samt derhos i den Udstrækning, som Forholdene tillade, at føre dem videre frem. Undervisningsgjenstandene ere: Læsning, Religion og Bibelhistorie efter de anordnede Læreboger, Bibellæsning og Udenadlæren af Psalmer, udvalgte Stykker af en Læsebog, fornemlig sådanne, der angå Jord beskrivelse, Naturkundskab og Historie, Sang, Skrivning og Skriftlæsning, Regning, samt, når Omstændighederne tillade det, Gymnastik og militære Øvelser. Skolebestyrelsen kan udvide denne Undervisning til også at omfatte Modersmålet, Geografi, Historie, Naturkundskab, Tegning og Ud målingslære, samt for Pigerne Håndarbeide. På Landet deles enhver Skolekommune i Skolekredse. Forsåvidt Bo stederne ligge så nær sammen, at et Antal af mindst 30 skolepligtige Børn kunne hver Dag søge samme Skole, skal for denne tilveiebringes et eget dertil opført eller leiet Lokale («Fastskole»). Hvor Kredsens Bo steder ligge mere adspredte, kan Skolen holdes som «Omgangsskole», hvor ved det påligger Gårdene at skaffe forsvarligt Lokale og Læreren Kost og Herberge i den bestemte Skoletid, heri medregnet de i denne indfaldende Helligdage. Hvor Antallet af skolepligtige Børn i nogen Kreds bliver så stort, at de ikke hensigtsmæssigt kunne undervises af samme Lærer til74 samme Tid, skulle Børnene enten deles i Afdelinger, der søge Skolen til forskjellige Tider, eller Hjælpelærere ansættes. Skoletiden skal på Lan det minåst være 12 Uger, eller, hvor Børnene ere delte efter deres Kund skab og Færdighed i Afdelinger, som søge Skolen hver for sig, 9 Uger om Året, hver Uge beregnet til 6 Skoledage og hver Skoledag til 6 Timer, altså henholdsvis* 430 eller 320 Timer årlig Undervisning. Ved ethvert Værk, Brug eller Fabrik, som almindeligvis holder 30 Arbeidere eller derover i stadig Virksomhed, ligesom også for enhver Samling af mindre Brug, der ligge hverandre nær, og som tilsammen have det nævnte Antal Arbeidere, skal der for disses Børn oprettes en egen Skole for vedkom mende Brugs Regning, forsåvidt ikke Brugenes Eiere enes med Kommune bestyrelsen om fælles Skole. I Byerne ere overalt en eller flere Skoler oprettede, i de noget større Byer, med særlige Afdelinger eller Skoler for Drengebørn og for Pigebørn, samt med ordnet Klasseinddeling. Skolerne skulle holdes alle Søgnedage og hvert Barn skal erholde mindst 12 Timers ugentlig Under visning. I Kristiania har enhver Skole 7 opadstigende Klasser, så ofte det fornødiges flere parallelt gående Klasser; de 3 yngste af disse have Undervisning 4 Timer daglig, de 4 ældre Klasser have 18 Timer ugent lig Undervisning, fordelt på 3 eller flere Dage. Ide fleste andre større Byer er en noget lignende Ordning af Undervisningen indført. Ingen Lærer må i Regelen have mere end 60 Børn at undervise på engang. Årlig afholdes offentlig Examination af Børnene i Overvær af Sog nets Præst og af SkolekommissioUens Medlemmer. Ved Provste- og Bispe visitatserne skulle alle skolepligtige Børn frenfmøde, også de, der nyde Privatundervisning, og underkastes herved Examination i Religionskund skab af Provsten eller Biskoppen. Hvor Børneantallet tillader det, hvilket i Regelen er Tilfældet i alle Byer og i de tættere beboede Landdistrikter, adskilles Børnene efter Kjøn i Drengeklasser og Pigeklasser. Foruden Lærere anvendes i den senere Tid også Lærerinder, fornem lig i Byerne, og dette såvel i Drengeskolerne, som i Pigeskolerne, i de første dog i Regelen kun i de yngre Klasser. Til Uddannelse af Lærere ere særegne Seminarier eller Lærerskoler75 skoler oprettede; til Uddannelse af Lærerinder afholdes også særegne Ud dannelsesskoler. Enelærere og Førstelærere ansættes af Biskoppen efter Forslag af Skolekommissionen; Underlærere, Hjælpelærere og midlertidige Lærere an sættes af Skolekommissionen. Opsynet med Almuskolerne påligger på Landet Provsterne og Stifts direktionen, som i dette Øiemed tiltrædes af en af Kongen udnævnt Skole

direktør. Denne sidstnævnte Embedsmand har kun Befatning med Skolerne i Landdistrikterne, og skal i sit Distrikt, der omfatter et helt Stift, ved Omreise og Ophold have Tilsyn med Skolevæsenets ydre Forhold og indre Tilstand, samt gå Skolekommissionerne tilhånde med Råd og Veiledning såvel med Hensyn til Skolernes Indretning som til Undervisningen" og Skoletugten. Overbestyrelsen påligger Biskoppen og Skoledirektøren i Forening. Opsynet med Almuskolevæsenet i Byerne påligger ligeledes vedkom mende Provst og Biskop. For Byerne haves derimod ingen offentlig an satte Skoledirektører, hvorimod flere af de større Byers Kommunebesty relse frivillig have oprettet tilsvarende Poster og ansat en Skoleinspektør der har Overbestyrelsen *af Byens samtlige Almuskoler. Skoleinspektøren er ikke Embedsmand, men udnævnes af Skolekommissionen. For abnorme Børn, der ikke ere fuldkomne Idioter, d. e. for Døv stumme, Blinde og for Sinker, haves for de førstnævntes Vedkommende et Blindeinstitut i Kristiania, og 3 Døvstummeinstituter i Kristiania, Ber gen og Throndhjem, ligesom der i Kristiania i de sidste År er oprettet en privat Skole for Sinker eller Børn med svagt udviklede Åndsevner, der ikke kunne undervises på de almindelige Skoler. Af disse abnorme Skoler ere kun 2 Døvstummeinstituter Statsanstalter, medens de øvrige ere private Skoler, men understøttede af Staten og af de Kommuner, der benytte dem. Ved Udgangen af Året 1875 udgjorde i Byerne og i Landdistrik terne tilsammen Antallet af skolepligtige Børn 267 000'; heraf undervistes i faste Skoler 211000, i Omgangsskoler på Landet 30 000, i private Skoler med samme Omfang af Undervisningsstof som Almuskolerne 4000, i høiere Skoler og ved private Lærere i videre Omfang end Almueskolen 17 000, medens 5000 ingen Undervisning erholdt. Undervisningen meddeltes af 3900 Lærere og Lærerinder.76 Antallet af faste Skoler var vedUdgangen af 1874 på Landet 4470, hvoraf 2022 i egne Skolevæsenet tilhørende og 2448 i leiede Lokaler. Disse Skoler besøgtes af 175 037 Børn og havde 2266 Lærere, foruden 484, der tillige delvis forrettede som Omgangsskolelærere. Antallet af Omgangsskoler var 1911, hvori undervistes 32 785 Børn af 515 Omgangs skolelærere og 484, der delvis forrettede som sådanne, delvis ved de faste Skoler. Af Lærerne havde 1334 Familiebolig anvist i eller ved Skolebyg ninger, hvoraf 837 med nogen Jordvei til. Ved Udgangen af 1875 var Antallet af Børn i Byernes Almuskoler 33 200, der undervistes af 638 Lærere og Lærerinder. Til Lærerløn anvendtes i Året 1874 i Landdistrikterne, Pengevær dien af Naturalydelser medregnet, 1628 000 Kroner (2 250 000 francs), foruden 155 000 Kroner (215 000 fr.) til Kirkesangere, hvilke Poster på Landet ere forenede med Skolelærerstillingen, ialt altså 1 783 000 Kr. (2 465 000 fr.). For Året 1873 udgjorde det tilsvarende Beløb 1 571 000 Kroner (2 182 000 fr.). I Byerne anvendtes i 1875 som Løn for Lærere 400 000 Kroner og for Lærerinder 161000 Kroner tilsammen 561000 Kroner (779 000 fr.), Værdien af frie Familieboliger for enkelte af Lærerne herved ikke medregnet, foruden at flere af Lærerne søm Klok kere eller Organister havde en Indtægt af 48 000 Kroner (67 000 fr.); Posten som Klokker er imidlertid i Byerne ikke overalt forenet med Læ rerstilling og Posten som Organist er en frivillig Overtagelse. Tilsam men kan man for Året 1875, når Hensyn tåges til Stigningen i Lærerløn i Landdistrikterne for dette År, anslå Almuskolelærernes og Lærerindernes samlede Indtægter til 2 500 000 Kroner (3 470 000 fr.). Samtlige Udgifter ved Almuskolevæsenet udgjorde i 1873 i Land distrikterne 2 292 000 Kroner (3183 000 fr.) og i 1874 2 612 000 Kroner (3 628 000 fr.), for 1875 i Byerne 991000 Kroner (1376 000 fr.). For det hele Rige kunne de samlede Udgifter for 1875 anslåes til 3 900 000 Kroner (5 420 000 fr.). Heraf udgjorde Bidrag af under Statens Be styrelse stående offentlige Fond, Oplysningsvæsenets Fond og det Nord landske Kirke- og Skolefond 375 000 Kroner (521000 fr.). Med Hensyn til Almuskolevæsenets Fremskridt henvises til medføl gende Tillæg XX. Det vil heraf sees hvilken betydelig Forandring til det Bedre Almuskoleloven af 1860 for Landdistrikterne har bevirket;77 hvorledes, medens i Årene 1837—40 blot 8,7 pCt. af samtlige skolesøgende Børn undervistes i faste Skoler, medens 91,3 pCt. vare henviste til Om gangsskoler, og endnu i 1853 blot 16,9 pCt. besøgte faste Skoler og 83,1 pCt. Omgangsskoler, var Forholdet allerede i 1861 således at i de faste Skoler næsten undervistes ligeså mange Børn som i Omgangsskolerne, og i det sidste År i 1874 Undervistes 84,2 pCt. af de skolesøgende Børn i faste Skoler og blot 15,8 pCt. vare henviste til Omgangsskoler. Samtidig var Antallet af Børn, der ingen Undervisning erholdt, hvoriblandt blinde, døvstumme og fjantede Børn, sunket fra 5,0 pCt. af samtlige skolepligtige Børn i 1837—40, og 4,8 pCt. i 1853, til 3,3 pCt. i 1861 og 1,9 pCt. i 1874. Antallet af Lærere, som i 1837 var 1 på hver 81 Børn, og i 1853 endnu kun var 1 for hver 74 Børn, var i 1861: 1 Lærer på hver 68 Børn og i 1874: 1 Lærer for hver 64 Børn. Lærernes samlede

Indtægter, heri medregnet deres Kosthold og deres Indtægter som Kirkesangere, Klokkere og Organister, er stegen fra i Gjennemsnit 186 Kroner (258 francs) i 1837—40, og 282 Kroner (392 fr.) i 1853 til 311 Kroner (432 fr.) i 1861 og til 546 Kroner (758 fr.) i 1874 ; Almuskolevæsenets samlede Udgifter udgjorde for 1874 i Landdistrikterne 12 Kr. 57 Øre (17,40 fr.) for hvert undervist Barn. For Byerne udgjorde i det sidste År 1875, Antallet af Børn, der ingen Undervisning nød, 1,5 pCt. af samtlige skolepligtige Børn; Gjen nemsnitsantallet af Børn i hver Klasse, der altså samtidig undervistes af 1 Lærer, var 33, og den gjennemsnitlige Løn for hver Lærer eller Lærer inde var, alle Einolumenter medregnede, 992 Kroner (1378 fr.). Almu skolevæsenets samlede Udgifter udgjorde for 1875 i Byerne 28 Kr. 83 Øre (40,04 fr.) for hvert undervist Barn. Til Pension for Almuskolelærere og deres Enker anvendtes i 1872 af Oplysningsvæsenets Fond 79 020 Kroner (109 750 fr.). Desuden havde Byerne også nogle Udgifter i samme Retning, der dog ere indbefattede i deres ovenfor angivne Udgifter for Almuskolevæsenet. Af høiere Almuskoler havdes i 1870 i Landdistrikterne et Antal af 19 med 467 Elever og en Udgift af 16 000 Kroner (22 000 fr.). Til Uddannelse af Lærere findes af Staten oprettede og underholdte 14 Seminarier og Lærerskoler. Disse vare i 1870: 6 Seminarier med 245 Elever og et Udgiftsbeløb af: 73 220 Kr. (101700 fr.).78 8 Lærerskoler med 98 Elever og et Udgiftsbeløb af: 2560 Kr. (3560 fr.). Til Uddannelse af Lærerinder er i Kristiania i de senere År for anstaltet afholdt et Undervisningskursus med en Udgift for Staten af 2560 Kr. (3560 fr.). Til fortsat Uddannelse af den opvoxende Ungdom efter Konfirma tionen, væsentlig i samme Retning som Almuskolen men noget videre gående, haves i Landdistrikterne 400 frivillige Aftenskoler, hvoraf de fleste have Bidrag af Kommune og af Staten. I Byerne haves flere Steder frivillige Søndagsskoler. I Landdistrikterne haves enkelte dels private, dels kommunale Mid delskoler, hvorover dog Opgaver mangle. Ligeledes er her i de senere År oprettet ikke få private såkaldte Høiskoler, der om Vinteren meddele den opvoxende Ungdom såvel af Mandkjøn som af Kvindekjøn, dog for nemlig af det første, en videregående almindelig Dannelse. I Byerne fandtes i 1870 af høiere kommunale Middelskoler 35 med 145 Klasser, 173 Lærere, 2634 Elever og et Udgiftsbeløb af 183140 Kr. (254360 fr.), og af private Middelskoler 126 med 5592 Elever. Af Statsskoler for høiere Almendannelse havdes i 1870 et Antal af 16 med 140 Klasser, 195 Lærere, 2122 Elever, og et Udgiftsbeløb af 435 840 Kr. (605 330 fr.). Af disse Skoler vare dog 3 blot Middelskoler, medens de øvrige 13 vare fuldstændige Skoler, der førte sine Elever frem til Universitetsforberedelse. Af lignende private Skoler for høiere Almendannelse havdes 4 med 1266 Elever. Norge har et i 1811 oprettet fuldstændigt Universitet der i 1875 havde 46 Professorer, 10 Adjunkter og 831 Studerende fordelte i føl gende Fakulteter: det theologiske Fakultet havde 4 Professorer, 1 Adjunkt og 180 Stu- derende, det juridiske — — 4 1 — og 140 Stu- derende. det medicinske — — 8 1 — og 214 Stu- derende. desuden meddeltes Undervisning i Klinik af 2 Overlæger. det historisk-filosofiske Fakultet med 15 Professorer, 5 Adjunkter og 70 Studerende,79 det mathematisk-naturvidenskabeligp Fakultet med 15 Professorer, 2 Adjunkter og 47 Studerende, samt fælles for de to sidste Fakulteter 180 Studerende. Universitetets samlede Budget udgjorde 401800 Kr. (558 060 fr.). Af Skoler med specielle Øiemed, alle i Byerne, bemærkes: 13 Tegneskoler, der alle ere Aftenskoler og væsentligst besøges af yngre Håndværkere. 1 privat Malerskole for yngre Kunstnere med nogen offentlig Under støttelse. 3 høiere tekniske Skoler i Kristiania, Throndhjem og Bergen. Disse Skoler havde i sidste Skoleår 1875/76 et Antal af 133 Elever med 19 Lærere og deres samlede Udgifter udgjorde 58 000 Kroner (80 000 fr.), Udgifter til det første Anlæg for den sidste af dem herved ikke med regnede. lalt anvendes i Norge til det offentlige Undervisningsvæsen, såvel lavere, som høiere, omtrent 4 200 000 Kr. (5 830 000 fr.) årlig, eller 2 Kr. 47 Øre (3,43 fr.) for hver Indvåner. Jordegodset og Landbonæringen, Det egentlige Lensvcesen efter europæisk feudalt Mønster har aldrig existeret i Norge i dets ældre Selvstændighedsperiode, og den Lensadel, som de suveraine Konger under Foreningen med Danmark forsøgte at indføre, indskrænkede sig til 2 Grevskaber, Laurvik og Jarlsberg, samt 1 Baroni, Rosendal, i Søndre Bergenhus Amt. Disses Privilegier ere nu bortfaldne for Laurviks Grevskab, der fra 1805 tilhørte Kongen af Dan mark som personlig Eiendom og senere af ham blev solgt, for Baroniet Rosendal ved Familiens Uddøen, hvoretter det overgik til et Stamhus, og kun Jarlsbergs Grevskab består som sådant endnu for den nuværende Be sidders Levetid, men har ved Adelsloven af 1821 allerede mistet sine * 79 det mathematisk-naturvidenskabeligp Fakultet med 15 Professorer, 2 Adjunkter og 47 Studerende, samt fælles for de to sidste Fakulteter 180 Studerende. Universitetets samlede Budget udgjorde

401800 Kr. (558 060 fr.). Af Skoler med specielle Øiemed, alle i Byerne, bemærkes: 13 Tegneskoler, der alle ere Aftenskoler og væsentligst besøges af yngre Håndværkere. 1 privat Malerskole for yngre Kunstnere med nogen offentlig Under støttelse. 3 høiere tekniske Skoler i Kristiania, Throndhjem og Bergen. Disse Skoler havde i sidste Skoleår 1875/76 et Antal af 133 Elever med 19 Lærere og deres samlede Udgifter udgjorde 58 000 Kroner (80 000 fr.), Udgifter til det første Anlæg for den sidste af dem herved ikke med regnede. lalt anvendes i Norge til det offentlige Undervisningsvæsen, såvel lavere, som høiere, omtrent 4 200 000 Kr. (5 830 000 fr.) årlig, eller 2 Kr. 47 Øre (3,43 fr.) for hver Indvåner. Jordegodset og Landbonæringen, Det egentlige Lensvcesen efter europæisk feudalt Mønster har aldrig existeret i Norge i dets ældre Selvstændighedsperiode, og den Lensadel, som de suveraine Konger under Foreningen med Danmark forsøgte at indføre, indskrænkede sig til 2 Grevskaber, Laurvik og Jarlsberg, samt 1 Baroni, Rosendal, i Søndre Bergenhus Amt. Disses Privilegier ere nu bortfaldne for Laurviks Grevskab, der fra 1805 tilhørte Kongen af Dan mark som personlig Eiendom og senere af ham blev solgt, for Baroniet Rosendal ved Familiens Uddøen, hvoretter det overgik til et Stamhus, og kun Jarlsbergs Grevskab består som sådant endnu for den nuværende Be sidders Levetid, men har ved Adelsloven af 1821 allerede mistet sine *80 væsentligste Privilegier og vil efter nuværende Besidders Død overgå til et Stamhus. Også som social Stand vil Adelen ophøre med de få før 1822 fødte Adelsmænds Død. De norske Bonder have stedse bevaret sin Frihed til at vælge Op holdsted og sin Ret til at erhverve fast Eiendom. Livegenskab eller Vor nedskab, som i den tidligere Middelalder opstod i en stor Del af Europa, og i det med Norge forenede Danmark senere var blevet afløst af Stavns båndet, — der bestod i Bligten til at blive på det Gods, hvor man var født, indtil det 40de År, — som først blev ophævet 1788, har aldrig været udstrakt til eller existeret i Norge. I Norges ældre Tider fore komme vistnok Trælle, men disse vare Hustrælle, ikke jordbrugende Trælle eller Bønder, stedse af fremmed Æt, og Trællestanden aftog hurtig' efter Kristendommens Indførelse og ophørte aldeles i den sidste Halvdel af det 12te Århundrede. . Med Jordegodset udenfor Kjøbstæderne har i Norge stedse været for bundet Odelsret, eller Ættens Ret til at tilbageløse en solgt Jordeiendom. Oprindelig kun en Forkjøbsret og Indløsningsret efter den Sum, hvorfor Eiendommen var afhændet, er den senere bleven en Løsningsret efter Taxt. Odelsretten erhverves dog kun ved Jordens uafbrudte Besiddelse af samme Person, hans Ætlæg eller hans Ægtefælle i mindst 20 År, og tabes, når Eiendommen har været i fremmed Besiddelse i 3 År. Odelsretten tilkom mer Descendenterne af første Erhverver af Retten efter Førstefødselsret og den agnatisk-kognatiske Regel. Medens tidligere Arveretten var forskjellig for Sønner og Døttre, så at de første stedse arvede dobbelt mod de sidste, er ved Loven om Arv af 1854 den lige Arveret indført fra 1860 af og gjælder ligesåvel Jord som anden Eiendom. Frihed til ved Testament at disponere over Eien dommen er for den, der har Livsarvinger, indskrænket til x/4 a^ Formuen; efter tidligere Love kunde en sådan Person aldeles Intet bortgive til Pri vate ved Testament. Derimod tilkommer den sidste Besidders Afkom i foreskreven Orden 0 Asæderet, det er Ret til at forlange sig udelt udlagt på sin Arvelod Jordegodset, eller, såfremt dette skulde bestå af flere Gårde, da Hoved bøllet, imod at give Medarvingerne Fyldest for hvad dem deri ved Skiftet er udlagt. I sidste Tilfælde tilkommer for de øvrige Gårdes Vedkom mende samme Ret de øvrige Descendenter i bestemt Orden, hver for en81 Gård. Jordegods, der overtages ifølge Åsæderet, skal udlægges efter den Pris, som af Arveladeren ved Testamente måtte være bestemt, og i Man gel heraf efter en billig Taxt. Stamhuse og Fideikommisser, der ikke kunne sælges eller pantsættes, bleve i ældre Tider undertiden oprettede, men ved Grundloven af 1814 fremtidig forbudte. For nærværende bestå kun 2 Stamhuse, nemlig det ovennævnte ældre Baroni, Rosendal syd for Bergen, og Gården Ekeberg nær Kristiania; hertil vil som ovennævnt komme det eneste tilbageværende Grevskab, Jarlsberg, efter den nuværende Besidders Død. Er ingen suc cessionsberettiget Arving tilbage, bortfalder den Indskrænkning, som Stam husoprettelsen har lagt på disse Eiendomme. Under Foreningen med Danmark blev til forskjellige Tider Ind skrænkninger foretagne i den ældre Frihed til at dele Gårdene, og med Hensyn til deres Bortbyxling eller Bortforpagtning. Ved en Forordning af 1764 bleve dog disse Forbud mod Jordens Udstykning ophævede og fuld Næringsfrihed med Hensyn til Jord, undtagen for de få ovennævnte Stam huse, har deretter fundet Sted. Skattefrihed, der oprindelig var et adeligt Privilegium, blev senere i en begrændset Udstrækning et reelt Privilegium for Jordeiendomme, hvor Adelen havde holdt Dug og Disk, og som i mindst 40 År havde været i adelig Besiddelse, de såkaldte Scedegårde. Skattefriheden omfattede fra 1802 af blot de ældre Skatter. Efter

Ophævelsen af Landskatten i 1836 er den bleven upraktisk. De Staten tilkommende Jordebogsrettigheder, der oprindelig dels som Skatter, dels som kontraktmæssige Afgifter for af Staten solgt Gods, havde påhvilet de fleste Landeiendomme, må nu betragtes lige med en Eiendommen påhvilende fra Statens Side uopsigelig Gjeld, idet de, tid ligere efter kongelig Bevilgning for hvert Tilfælde, senere ved Lov af 1836, for en stor Del Eiendomme ere afløste, og for de tilbageværende kunne afløses ved Indbetaling af det sextendobbelte Beløb. Tiende blev efter Kristendommens Indførelse først etterhånden, navn lig fra Begyndelsen af det 12te Århundrede af under Sigurd Jordsalfarers Regjering, indført til Geistlighedens Underholdning. Efter det fulde kano niske Princip blev den dog ikke gjennemført, hvorimod den alene opkræ vedes af Folkets Hovednæringskilder, altså dengang af Korn, Kvægavl og af Fiskeri. Tienden deltes i 4 Dele mellem Biskoppen, Præsten, Kirken82 og de Fattige. Ved Reformationens Indførelse År 1536 blev Tienden bestående, men det bestemtes nu, at den skulde deles i 3 Dele, mellem Kongen, Kirken og Præsten; dog blev, på Grund af den store Misfor nøielse, denne Inddragning af den de Fattige tilkommende Lod, den så kaldte Bondelod, vakte blandt Almuen, denne Fjerdedel ved forskjellige Bestemmelser etterhånden tilbagegivet, så at Kongen, eller Staten, kun erholdt Biskoppens Andel i Tienden. Den de Fattige tilkommende Bonde lod blev dog aldrig indbetalt i nogen særlig Kasse, da et ordnet Fattig væsen dengang ikke bestod, men skulde uddeles af Bønderne selv blandt deres Fattige, noget hvormed der efter Reformationens Indførelse ikke kunde . føres det Indseende som tidligere af den katholske Geistlighed. Ved den senere Ordning af Fattigvæsenet efter andre Principer kan denne Del af Tienden ansees som bortfalden. Tienden erlagdes i de ældste Tider in natura på Ågeren af Kornet, ved Ost og Smør af den Melk, som en bestemt Sommerdag faldt af Kvæget, og på Fiskehjelden af Fiskerierne, alt efter det til enhver Tid stedfindende Udbytte. Den gik dog tidlig over til en bestemt Ydelse af Produkterne, og senere etterhånden til en bestemt Pengeydelse. Tienden opgik dog ikke på nogen af disse Måder på langt nær til den Størrelse, den i Virkeligheden skulde havt. Flere Gårde vare tiendefri, navnlig de Geist ligheden tillagte Gårde, de adelige Sædegårde, samt endelig hele det nu værende Finmarkens Amt. Hvor Almuen selv eier Kirken, hvilket etter hånden blev mere og mere Tilfældet, er den Kirken tilfaldende Andel som oftest bortfaldt. Fisketienden, der allerede fra ældre Tider kun svaredes af de større eller almindelige Fiskerier, ophævedes i 1845 og blev erstattet ved en særlig Afgift på Fiskevarerne ved deres Udførsel til Udlandet ; Statens Anpart heraf eftergaves og den øvrige Afgift er som Tiende bortfaldt etterat et tilstrækkeligt Tiendefond i 1872 var opsamlet, idet Afgiften, der er vedbleven, er given en anden Anvendelse i Fiskeriernes Interesse. På enkelte Steder var dog allerede tidligere den ældre Fiske tiende gået over til en fast Jordbruget påhvilende Afgift, hvilken da fremdeles består. Fordelingen af de på Jorden hvilende Skatter fandt i ældre Tider Sted efter Forholdet af Landskylden, enten den som virkelig svaredes af bortforpagtede Eiendomme, eller den, som efter almindelig Opfatning i Egnen ansåes at repræsentere Eiendommens Leieværdi. En til en vis83 Grad ordnet Landskyldtaxt blev påbudt i Året 1665, den såkaldte gamle Matrikul. En Omarbeidelse af denne påbegyndtes i Året 1722, men blev ikke gjennemført. Da Regjeringen i 1802 måtte udskrive en ny Skat, foregik en almindelig Taxation af alle faste Eiendomme, inden visse Grændser efter gangbare Priser, den såkaldte Jordtaxt, der også senere ved Siden af den gamle Matrikul blev benyttet som Norm for Land skatten. Denne Jordtaxt fremviste dengang, År 1802, en Værdi af noget over 100 Millioner Kroner (140 Millioner francs). I Virkeligheden var Jordegodsets Værdi noget større. Finmarkens Amt var også undtaget fra denne Taxt ligesom fra Tienden. Efter Adskilleisen fra Danmark blev ved Lov af 1818 en ny Matri kulering bestemt af alle Jordeiendomme, fremdeles med Undtagelse af Fin markens Amt. Fra 1827 af blev den delvis, men først fra 1836 af fuld stændig sat i Anvendelse som Skattefundament. Denne ny Matrikul er udtrykt i Skylddalere, der skulde repræsentere vedkommende Jordeien dommes Værdi beregnet efter deres Nettoudbytte i et Middelsår efter den inden Distriktet almindelige Driftsmåde og efter de der gjældende Priser, disse kapitaliserede efter 5 pCt., og således at hver Skylddaler repræsen terede en Kapitalværdi af 400 Species, eller nu 1600 Kroner (2222 fr.). Den samlede Matrikulskyld udgjør lidt over 240 000 Skylddaler, og skulde således dengang repræsentere en Jordegodsværdi af 385 Millioner Kroner (535 Millioner francs). Til Bygninger, industrielle Anlæg, Bergværker, Malm- og andre Anvisninger o. d. skulde ikke tåges Hensyn, hvorimod Skog, Sæter, Havnegang, Vandfald, — men dog ikke de ved disse an lagte Brug, — og Fiskerettigheder skulde medregnes. Til Jordens bedre eller slettere Dyrkning og til Skogens mere eller mindre fredede Tilstand skulde intet Hensyn tåges, men vel til

Jordens naturlige Frugtbarhed og Skogens naturlige Reproduktionsevne. En Revision af denne Matrikul med Bibehold af det gjældende Grund lag for samme er anordnet ved Lov af 1863, men endnu ikke helt gjen nemført. Denne omarbeidede Matrikul skal udtrykkes i Skyldmark, og Rigets hele Matrikulskyld, Finmarkens Amt fremdeles undtaget, skal inde holde 500 000 Skyldmark. Direkte Skatter til Staten svares ikke efter 1836, da Landskatten, der etterhånden var nedsat, aldeles ophævedes. Men ligesom Tienden og andre Afgifter til Staten eller offentlige Indretninger i Tilfælde af Eien84 dommenes Deling fordeles etter Matrikulen, således bliver en stor Del af Kommuneskatterne i Landdistrikterne fordelt efter Matrikulen, der således fremdeles er et vigtigt Skattefundament. Med Hensyn til en ikke ringe Del af Jordegods, især på Vestlandet, bestod der fra ældre Tider, ligesom i de fleste øvrige europæiske Lande høist indviklede og forvirrede Eiendomsforhold, som med et almindeligt Navn kaldes Jordfcellesskab. Dette var imidlertid kun sjelden fuldstæn digt Fællesskab, såkaldet Årbytte, hvoretter de forskjellige Opsiddere brugte de forskjellige Teige eller Åkre skiftevis de forskjellige År, men hyppigst det såkaldte ufuldstændige Fællesskab, Teigblanding, ofte med et vildledende Navn kaldet Tejgbytte, hvor Indmarken vel var delt, men denne Deling i Tidens Løb var foretaget på en så uhensigtsmæssig Måde, at de forskjellige Eiere havde sine Åkre og Engestykker adsplittede om hverandre i ofte ganske små Strimler eller Tejge, der umuligt lod sig frede ved nogen særskilt Indhegning, endsige underkaste en hensigtsmæssig Dyrk ning. Udmarken, såvel det uopdyrkede Land hjemme i Bygden, Hjem hagen, som Fjeldbejterne, lå derimod meget ofte i fuldkomment Fællesskab ikke alene mellem de forskjellige Brug, der oprindelig havde dannet en Gård, men ofte mellem flere Gårde, ja enkelte Steder mellem hele Præste gjelde. Navnlig var dette Tilfældet med Fjeldbejterne. Disse Forhold, der gjenfindes fra de ældste Tider, skyldes i Regelen Arvefordeling, og ere fremkomne dels ved manglende Skjøn på hvorledes en hensigtsmæssig Deling kunde foretages, dels ved den Nødvendighed eller Ønskelighed, som den mindre Samferdsel og Handel i ældre Tider fremkaldte, at ethvert Jordbrug måtte besidde noget af hvert Slags til forskjelligt Brug skikket Jord, dels også ved den for Nordboerne fra de ældste Tider karakteristiske Tilbøielighed til at holde på sin juridiske Ret til det yderste og heraf følgende Utilbøielighed til ved gjensidig Efter givenhed at lette en frivillig hensigtsmæssigere Ordning. Også Skogen tilhørte flere Gårde eller Opsiddere i Fællesskab og, hvor den var delt, var dette ofte i adspredte Tejge, undertiden endog efter de forskjellige Træsorter. Det kunde således endog hænde, at den Ene kun eiede Grunden, en Anden den på samme stående Løvskov, en Tredie Barskogen o. s. v., og dette således, at samtlige betragtedes som Eiere. Desforuden havdes ofte endnu Andre Servituter på Skogen, såsom Ret til at lade Kreaturene bejte der, Ret til at flå Næver i Løvskogen,85 Ret til at hugge Tømmer og Ved til Husbehov i Barskogen o. s. v. Den fremtidige Stiftelse af deslige Forhold er hindret ved Lov om Skogvæsenet af 1863, der forbyder at adskille Skovgrunden og de på samme voxende Træer i særskilte Eiendomsgjenstande. I Erkjendelse af de Forsikringer^ som dette Jordfællesskab og Skov fællesskab, samt Jordens og Skogens uhensigtsmæssige Fordeling lægger i Veien for Jordbrugets og Skogdriftens Opkomst har Lovgivningen stræbt at befordre disse skadelige Forholds Opløsning ikke alene ved, hvor fuld stændigt Fællesskab finder Sted, at give enhver Lodeier Ret til at kræve Skifte, men også ved at give ham Ret hertil ved det ufuldstændige Fælles skab eller Jordens uhensigtsmæssige Fordeling, hvor det skjønnes at han desformedelst ikke uden uforholdsmæssig Byrde kan frede eller på hen sigtsmæssig Måde benytte sin Jord. Den nugjældende Hovedlov herom er af Udskiftningsloven af 12te Okt. 1857 og er egentlig en Expropria tionslov, ifølge hvilken Jord i sådanne Tilfælde kan fordres ombyttet med anden Jord. Udskiftningen foretages af særegne af det Offentlige ansatte Udskiftningsmænd, og ved større Eiendomskomplexer af særegne for Til fældet ansatte Udskiftningskommissioner. Den væsentligste Del af Om kostningerne herved overtages af Staten, der endog jevnlig giver Bidrag til Hjælp ved den på Grund af Udskiftningen ofte nødvendiggjorte eller ialtfald høist ønskelige Udflytning af Husebygningerne. Også Servituter på Skogen kunne ifølge Skogloven af 1863 kræves afløste med en bestemt Del af Skogen. Endnu i 1870 antoges 13,4 pCt. af Jordegodset at ligge i Tejg blanding, fornemlig i de vestenfjeldske Amter fra Lindesnes til Thrond hjemsfjorden, hvor det gjennemsnitlig anslåes til 30 pCt. af Jordegodset. Jordeiere måtte tidligere selv ved Gjerder beskytte sig mod den Skade fremmed Kvæg kunde forvolde; dette begrundedes tidligere ved at Jordbruget var af ringere Betydning i Forhold til Kvægdriften. Ved en yngre, med Jordbrugets tiltagende Betydning mere overensstemmende, Lov om Jords Fredning af 1860 er

det derimod opstillet som Grundsætning, at Enhver i Almindelighed har at vogte sit Bofæ således, at det ikke gjør Skade på Andres Marker; dog således, at herved ikke Gjerdepligten er ophævet, men at denne er vedbleven for fælles Regning af Naboerne, men nu som et Middel for Kvægets Eier til at lette hans Pligt at vogte sit86 Kvæg, medens den tidligere var et Middel for Jordens Eier til at frede sin Jord. Jordegodset er i Norge fortiden væsentlig den jorddyrkende Bondes Eiendom, sjeldnere Bygsel eller Forpagtning. Så var ikke altid Tilfældet i ældre Tider, da Kongen (Staten) .eiede en stor Mængde Jordegods om kring i Riget, hvilket dels fra de ældste Tider havde tilhørt Konge dømmet, dels senere i Tidens Løb var tilfalden samme ved den da så hyppig som Straf brugelige Konflskation. Dette Krongods blev dels drevet som Kongsgårde, dels udlagt til Brug for Embedsmænd, dels bortbygslet, etterhånden også solgt. Også Kirken kom i den katholske Tid i Besid delse, forstørstedel ved fromme Gaver, af en overordentlig Mængde Jorde gods, der dels anvendtes umiddelbart til Geistlighedens Underholdning, dels bortbygsledes. Ved Reformationens Indførelse tilegnede Staten sig en stor Del heraf, en Del tilfaldt også Adelen, men en stor Del blev dog endnu bibeholdt som Kirken og Geistligheden tilhørende, det såkaldte bene ficerede Gods. Om dette sidste gjaldt det som almindelig Regel, at det skulde bort bygsles på Leilændingens og hans Enkes Levetid på de ved Lovgivningen bestemte Vilkår. Også for det Staten og offentlige Stiftelser, som Skoler, Hospitaler o. d. etterhånden skjænkede Gods var det tidligere almindelig Regel, at det kun skulde bortbygsles, ikke sælges. I den norske Lovgivning har der aldrig været sat nogen Skranke for, at Kirken og Stiftelser ved Gave eller på anden Måde erhvervede Jordegods og dette således kom på «den døde Hånd». Også private Personer havde til enkelte Tider erhvervet store Sam linger af Jordegods, som ikke kunde drives af dem selv, men nødvendig måtte bortsættes mod Bygsel, sædvanlig på Leilændingens og Enkens Levetid. Dette er det såkaldte Proprietærgods. Fra almindelig Forpagtning adskiller Bygselen sig væsentlig ved at Vederlaget for Størstedelen erlægges ved en Indfæstningssum ved Byg selens Overtagelse, og kun for en liden Del ved den årlige Afgift, medens ved Forpagtning kun en årlig Afgift erlægges. Den sidste forekom tid ligere forholdsvis yderst sjelden. Sædvanlig var det også at Bygselen gik i Arv derved, at Brugeren allerede i levende Live fik denne overdraget til sin Søn eller Svigersøn og selv tog Føderåd. Eieren fik herved tid87 ligere ny Indfæstningsafgift, end om han skulde have ventet hermed til Gården blev bygselledig ved Brugerens og hans Hustrus Død. På disse forskjellige Måder var i ældre Tider en betydelig Del af Rigets Jordegods Leilændingsgods. Det anslåes før Midten af det 17de Århundrede til over Halvdelen af alt Jordegods og endnu i 1814 ansloges det til Y3 af a^t Jordegods. Først ved et Reskript af 19de Mai 1809 blev det bestemt, at det beneficerede Gods skulde sælges til privat Eiendom etterhånden som det blev bygselledigt. Men først ved Lov angående det beneficerede Gods af 20de Aug. 1821 blev denne Foranstaltning gjennemført og tillige udstrakt til Statens Bygselgods. Ved Salg af det Geistligheden beneficerede Gods er på denne Måde Oplysningsvæsenets Fond dannet, af hvis Renter 1/s til falder Universitetet og 2/3 anvendes til Oplysningens og Skolevæsenets Fremme. Ved disse Salg fra det Offentliges Side, og ligeledes ved større Til bøielighed hos Eiere af Proprietærgods til at afhende samme etterhånden som det blev bygselledigt, er nu den største Del af Jordegodset blevet Eiendomsgods. Forpagtning på kort Tid er sjelden i Norge. Hvor Jord bruget fordrer så meget Arbeide og Anstrengelse i Forhold til Afkast ningen, og hvor denne sidste er så foranderlig som i Norge, kan kun Forvisningen om, at Frugten af Arbeiderens Flid for hans og Hustrus Levetid komme ham selv tilgode, give ham den Udholdenhed, som Dyrkningen kræver. Medens i 1825 af samtlige Jordbrugere 66 pCt. vare Selveiere og 34 pCt. Leilændinge og Forpagtere, vare disse For holdstal i 1835: 70 pCt. og 30 pCt.; i 1845: 76 pCt. og 24 pCt.; i 1855: 81 pCt. og 19 pCt. ; i 1865: 85 og 15 pCt. Efter Matrikul skylden var i 1840: 21,8 pCt. bygslet eller forpagtet, i 1845: 19,8 pCt., i 1855: 16,7 pCt., i 1860: 12,i pCt.; i 1865: 10,6 pCt. og i 1870: 9,3 pCt. af den samlede Matrikulskyld. Kjærligheden til sin Slægt, Ønsket om at den Anstrængelse, der ikke kan ventes at komme Jordbrugeren selv tilgode, dog må tilfalde denne, medvirker i Forbindelse med den større Uafhængighed, Eiendoms ret stedse giver, fremfor en ved Kontrakt på mange Måder begrændset Brugsret, til at Eiendom übetinget foretrækkes for Bygsel eller Forpagt ning endog ved forholdsvis høiere Kjøbesum. For Statssamfundet må Overgangen til Eiendom også ansees som ønskelig på Grund af den større88 moralske Kraft, Følelsen af at være Eiendomsbesidder giver ikke blot Eieren selv, men også hans Børn. De jordbrugende Husmænd have det tilfelles med Leilændlnger, at. de benytte Jord og herfor svare en Afgift. Men der er den væsentlige Forskjel, at

de første hovedsagelig ere Landarbeidere, der for en Del ere lønnede ved Brugen af Jorden, og forøvrigt ved en bestemt Daglønr hvorfor de ere pligtige at arbeide på Hovedgården. Som oftest erholde de herved Kost. Leilændinge have derimod ikke Arbeidspligt, derimod ved enkelte Proprietærgodser efter visse Regler Kjørepligt af Skogpro dukter eller til Bergværker. Husmandspladsene ere ikke særlig matriku lerede men indbefattede i Hovedgårdens Matrikulskyld, og Skatten på Jorden erlægges således af Hovedgårdens Eier. Antallet af jordbrugende Husmænd i Norge opgaves i 1835 til 55 213, i 1845 til 60 070, i 1855 til 67 396 og i 1865 til 60 492. Deres Antal er forholdsvis til Selv eiernes og Leilængernes størst i Hadeland og Lands Fogderi, hvor i 1865 Husmændenes Antal er til Eiernes og Leilændingernes som 140 til 100, i Nordre Gudbrandsdalens Fogderi som 116 til 100, i Vinger og Odalens Fogderi som 109 til 100 og i Hedemarkens Fogderi som 104 til 100. Ofte have Husmændene Bierhverv, som Håndværkere, på Vest landet også som . Fiskere. Ofte eie de selv helt eller delvis Husene på Pladsen. Med Hensyn til Vilkårene for Overdragelse af Husmandspladse tinder fuld Kontraktfrihed Sted; men, hvor specielle Bestemmelser herved mangle, har Lovgivningen fastsat visse Regler, der skulle ansees som vedtagne. Husmænd, der indsættes i udyrket Mark, altså til ny Husmandspladse, som Husmanden skal opdyrke, er det dog forbudt at udsætte på andre Vilkår end Mands og Kones Levetid. Norges Naturbeskaffenhed har med Nødvendighed medført en stor Udstykning af Jordegodset. Denne er yderligere befordret ved den det norske Folk fra de ældste Tider tilliggende Lyst til at bo på sin egen Gård og der være «Mand for sig selv», d. e. kunne drive sin Nærings vei med fuld Uafhængighed. Denne Udstykning af Eiendommene har sædvanlig været bedømt etter Antallet af særskilte Nummere i Matrikulen, og altså i Skattebøgerne. Bedømt på denne Måde udgjorde Antallet af faste Eiendomme udenfor Byerne i 1819, strax før den ny Matrikulering tog sin Begyndelse,89 93 621, var i 1870 steget til 108 099 og i 1870 til 145 993, Finmarkens Amt herved ikke medregnet. Medregnes dette Antal var Antallet i 1840 : 109 154 og i 1870: 149 013. Heretter skulde Tilvæxten i Antallet af særskilte Eiendomme på Landet i de 30 År fra 1840 til 1870 have været uden Finmarken 34 pCt. og med samme 36,5 pCt., i Gjennemsnit 1 pCt. årlig, medens samtidig Folkemængdens Tilvæxt i det hele Land var 39,6 pCt. og i Landdistrikterne alene 31,4 pCt. Den årlig opdyrkede ny Jord har også været anslået til omkring 1 pCt. årlig og såvel Opdyrk ningen som Befolkningen skulde altså omtrent have holdt Skridt med Ud stykningen. Tåges endvidere Hensyn til Dyrkningens tiiltagende Intens vitet, har den gjennemsnitlige Afkastningen af den enkelte Eiendom, endog bedømt på denne Måde efter Matrikulnummer, tiltaget. Men denne Bedømmelse af Jordeiendommenes Udstykning, ved at tåge Antallet af Matrikulnummere til Målestok, fører åbenbart til vildledende Resultater, derved at et stedse stigende Antal ikke repræsenterer egentlige Jordbrug, men er Hustomter med übetydelig tilliggende Jord, hvor Husene ere det Hovedsagentlige og disse beboes af Arbeidere, Håndværkere, Sjø" farende, Fiskere, for hvem Jordstykkets Dyrkning blot er Bierhverv. Dette er især Tilfælde i Nærheden af Stæderne, men også længere fra samme i Nærheden af Bergværker og industrielle Anlæg i Landdistikterne, samt i Udhavne. Til sådanne Tomter og Jordstykker, hvor Jordbruget er det underordnede, kan übetinget henregnes alle Matrikulnummere under 0,2 Skylddalere, ja man kunde vel endog sætte Grændsen høiere. Fra drages disse, tindes at de øvrige egentlige Jordeiendomme, Finmarkens Amt ikke medregnet, udgjorde i Året 1819 et Antal af 88 631, 1838 et Antal af 101920 og i 1870 et Antal af 121385. Stigningen har således i33 År kun været 19 pCt., eller i Gjennemsnit 0,52 pCt. årlig, medens Til væxten i Indmarkens Opdyrkning som nævnt kan anslåes til 1 pCt. årlig. De egentlige Jordbrug ere altså afgjort tiltagne i dyrket Udstrækning, selvfølgelig ved bedre Dyrkningsmåde endnu mere i Afkastning, og be tydelig mere i Værdi. En anden Omstændighed, som ikke må oversees er også, at flere Matrikulnummere ofte have samme Eier, og ligeledes ofte ere sammenlagte og drives som et Jordbrug, medens de i Skattematrikulen vedblivende stå med deres særlige Nummere og regnes som fere Brug. Efter de i For bindelse med Folketællingerne foretagne Optællinger af Antallet af Eiere90 og Leilændinge af Jordegods udgjorde disse i Året 1835 et Antal af 103192, i 1845 et Antal af 102 827, i 1855 et Antal af 113 204 og i 1865 et Antal af 112 725. Tilvæxten er altså her betydelig mindre end efter Matrikulnummerne, og havde man her særlig opgivet Antallet af Eiere og Brugere med mindre end 0,2 Skylddalere, der ikke kunne henregnes til egentlige Jordbrugere, vilde det rimeligvis vise sig, at An tallet af egentlige Jordbrugere i de sidste 40 År snarere har aftaget end tiltaget i Norge, og at her således ikke kan være Tale om nogen til tagende Udstykning. Man har i den officielle statistiske Beretning over

Jordeiendomsfor holdene 1870 delt Jordeiendommene i 4 Hovedklasser: 1) Parceller, hvortil henregnes alle Eiendomme på 0,2 Skylddaler og der under. Her afgiver Jorden kun Hustomt og Bierhverv. De fleste af dem eies af Arbeidere, Båndværkere, Sjøfarende, Fiskere o. d. Der antages i Gjennemsnit at avles på dem 2 Hektoliter Korn, 3 Hektoliter Poteter og Foder til x/2 Ko. De forekomme forholdsvis talrigst i Søndre Østerdalens, Hallingdalens og i Aker og Follo Fogderier. I 1870 optoge disse Parceller 18 pCt. af samtlige Matrikulnum mere og udgjorde 1 pCt. af den samlede Matrikulskyld. 2) Småbrug fra 0,2 til 2 Skylddaler. Gjennemsnitsskylden var her i 1870 0,90 Skylddaler, og der avles på dem gjennemsnitlig 20 Hekto liter Korn, 30 Hektoliter Poteter samt Foder til 1/z Hest, 3 til 4 Kjør og 7 Får eller Gjeder. Jordbruget yder her et meget væsentligt Bidrag til Underholdet, men uden Bierhverv kan selv den tarveligste Familie i Regelen ikke slå sig igjennem, selv om Gården eies heftel sesfrit. Til den nødvendige Bifortjeneste er der imidlertid Adgang i det Østen- og Søndenfjeldske ved Skogdrift, i det Vestenfjeldske og Nordenfjeldske ved Fiskeri, og overalt ved Husflid af forskjellig Art. Om Tjenerhjælp eller leiet Arbeidshjælp til Gårdsdriften er her ikke Tale, men Brugeren og hans Familie må udføre alt Atbeide selv; af og til holdes dog en Tjenestepige. Disse Småbrug fore komme forholdsvis talrigst i det nordlige Norge, Tromsø Stift, og sydligere i Lister og Mandals Amt. I 1870 optoge disse Parceller 57 pCt. af samtlige Matrikulnum mere og udgjorde 32 pCt. af Rigets Matrikulskyld.91 3) 4) 1870 daler kens som Middelsbrug på fra 2—lo Skylddaler. Med en Gjennemsnitsskyld i 1870 af 3,9 Skylddaler avles her i Regelen 90 Hektoliter Korn, 120 Hektoliter Poteter og fødes 2 Heste, 15 Storfe, 30 til 40 Får Og Gjeder samt 2 Grise. Her er Jordbruget ikke alene den over veiende Hovednæring, men i mange Tilfelde den eneste Erhvervs kilde, der også er tilstrækkelig endog for en talrigere Familie, når Eieren ikke trykkes af Gjeld eller af stort Føderåd, og med Forud sætning af at han lever som Bonde og selv deltager i Gårdsbruget. Der holdes i Regelen 1 Tjenestegut og 2 Tjenestepiger. Disse Mid delsbrug ere forholdsvis talrigst på Vestkysten af Norge og i de sydlige Amter indtil Kristianiafjorden. I 1870 optoge disse Middelsbrug 24 pCt. af samtlige Matrikul nummere og 54 pCt. af Rigets Matrikulskyld. Store Eiendomme fra 10 Skylddaler og derover. Gjennemsnitssk}dden er her 16 Skylddaler og der avles i Regelen 350 Hektoliter Korn, 500 Hektoliter Poteter, fødes 10 Heste, 60 Storfe, 130 Får og Gjeder og 6 til 7 Svin. Disse Jordbrug kunne skaffe sine Eien domme rundeligt Udkomme, hvorhos der ikke sjeldent haves Biind tægter såsom af Skogdrift på Østlandet, af Skibsrederi i de sønden fjeldske Kystdistrikter, af Fiskeri i det Vesten- og Nordenfjeldske. Gårdsdriften bestyres under Eierens Overtilsyn i Regelen af en For valter, Agronom eller Gårdsfuldmægtig, og foruden Tjenestetyende, sysselsættes ofte særskilte Kvægrøgtere og adskillige leiede Arbeids folk. Disse Eiendomme forekomme forholdsvis talrigst i Hedemarkens Fogderi og i Søndre og Nordre Gudbrandsdalens Fogderier samt nordenfjelds i Stør- og Værdalens Fogderi. I 1870 optoge disse store Eiendomme 1,3 pCt. af samtlige Matri kulnummere og 13,4 pCt. af Rigets samlede Matrikulskjdd. De største af disse Eiendomme på over 20 Skylddaler udgjorde i • blot et Antal af 344 med en midlere Matrikulskyld af 30,4 Skyld- Disse forekom såvel forholdsvis som absolut talrigst i Hedemar- Fogderi, hvor der var 67 sådanne Eiendomme. Angående Jordegodset og dets Fordeling henvises forøvrigt til den Tillæg XXI indtagne Tabel. Udbyttet af Jorden er steget ikke übetydeligt i de sidste 35 År.92 Fremskridtet af Jordbruget som af de fleste Næringsveie i Norge begyn der mærkbart fra 1840. Der kom da mere Liv og Rørelse i Jord bruget og dets Udvikling. Man begyndte at forsøge med forskjelligt Slags kunstig Gjødning, navnlig Bengjødning, der tidligere var ukjendt, men nu er bleven almindelig. Dyrkningen af de bedre Kornarter, Hvede og Rug, spredtes etterhånden til Distrikter, hvor de før vare ukjendte. Akerbrugsredskaberne undergik Forbedringer, og Jernet afløste for en stor Del Træet som Material i Plog og Harv, ligesom disse Redskaber på Vestkysten afløste de indtil da almindeligste Redskaber, Hakken og Spaden. Senere må Perioden 1851—55 fremhæves som en, hvorunder Jord bruget gjorde store Fremskridt, støttet ved en Række gode, 1852 og 1853 ualmindelig gode, År. I 1854 oprettedes en høiere videnskabelig Lære anstalt i Landbrug på den tidligere Præstegård for Ås, ikke langt syd for Kristiania. De første Damptærskemaskiner indførtes og ere etter hånden blevne almindelige endog for de mindre Jordbrug, der slå sig sammen om i Fællesskab at anskaffe og benytte sådanne. Drainering af Åkerjorden med lukkede Render begyndtes og har etterhånden vundet ikke så liden Udbredelse. Dyrkning af Turnips og andre Rodfrugter og kun stig Eng tiltog. Et bedre Kvægstel indførtes. Antallet af Kvæg tiltog ikke, men en bedre Fodring indførtes. . Bedre Behandling af Kvægets Avdrot fandt Sted og bleve hertil, ved Foranstaltning af

Selskabet for Norges Vel, et Antal Sclrweizere indforskrevne og fordelte omkring i Landet, væsentligst søndenfjelds. Offentlige Dyrskuer afholdtes og For søg foretoges til Kvægracens Forbedring. Landbrugsskoler oprettedes i de fleste Amter. Endnu senere ere store Fremskridt gjorte i det sidste Femår 1870 til 1875. Akerbrugsmaskiner af alle Slags have vundet en rask Indgang — ikke blot til Tærskning, der næsten udelukkende foregår ved Maskiner, medens Pleielen, der før 1850 overalt hørtes på Laden den hele Vinter over, nu næsten er forsvundet og kun benyttes i de tyndest befolkede Fjeldbygder, — men også Me-oi og Høstemaskiner ere blevne indførte og have på Østlandet, navnlig i Amterne om Christianiafjorden, også i Flad bygderne på Throndhjemsfjordens østre Side vundet en rask Indgang. Værdien af Akerbrugets og af Fædriftens Produkter ansloges i 1840 til 28 Millioner Kr. (39 Millioner Francs) for Akerbruget, og til 3993 Millioner Kr. (54 Millioner Francs) for Fædriften, tilsammen 67 Mil lioner Kr. (93 Millioner Francs) eller for hver Skylddaler 28Q Kr. (390 Francs) men i 1865 til 50 Millioner Kr. (70 Millioner Francs), for Akerbruget og til 80 Millioner Kr. (110 Millioner Francs) for Fæ driften, tilsammen 130 Millioner Kr. (180 Millioner Francs) eller for hver Skylddaler 540 Kr. (750 Francs). Bruttoudbyttets Værdi er heretter i 30 År på det nærmeste fordoblet, tildels vistnok som Følge af høiere Priser på Fædriftens Produkter, men dog væsentlig som Følge af større Opdyrkning, en bedre Drift af Jorden og et bedre Kvægstel. Med Hensyn til Akerbruget må særlig bemærkes, at i Norge Oxer sågodtsom aldeles ikke benyttes til Pløining eller andet Gårdsarbeide, medens dette er sædvanligt i det sydlige, tildels også i det mellemste Sverige og i Danmark. Kun ganske enkelte Steder nær Grændsen mod Sverige, og enkeltvis i det Throndhjemske tinder en sådan Benyttelse af Oxer Sted. Forøvrigt henvises angående Akerbrug og Fædrift til den som Tillæg XXII indtagne Tabel. Det fremgår af denne at Avl, efter Fradrag af Udsæd har været Hektoliter pr. Hektar i: Norge 1865, Sverige 1868, Danmark 1866. Hvede 17,4 H. 1 TJ 24,5 H. \ 11,1 ±i. Rug- 17,5 < J 21,9 « Byg 21,8 < i 23,7 « Blandkorn 28.2 « 1 11,2 « 24,8 « Havre 25,9 « ' 25,5 « Erter 14,0 <- 7,3 « 13,9 « Poteter ...... 203,0 « 93,7 « 98,4 « Det vil heraf sees, at Udbyttet i Norge for Kornsædens Vedkom mende har været omtrent lig den i Danmark for de simplere Kornarter, og omtrent 80 pCt. deraf for de bedre Kornarters Vedkommende, medens det har været i Gjennemsnit omtrent dobbelt så stort som i Sverige på samme Areal. I Forbindelse hermed må bemærkes, at Udsæden i Norge gjennemgående foregår tykkere end i dens to Nabolande. Af Poteter sees Udbyttet i Norge at have været mere end dobbelt så stort som i dens to Nabolande på samme Areal. Også her gjælder94 det, at Udsæden er betydelig tættere i Norge. Tåges Gjennemsnit af de 4 År, for hvilke Opgaver over Avl og Areal haves, bliver Forskjellen vistnok mindre, men dog således, at Udbyttet i Norge er mere end i de to andre Lande. Indførselen af Kornvarer efter Fradrag af Udførselen og reduceret til Bygværdi sees næsten at udgjøre 80 pCt. af Avlen, Poteter ikke med regnet; Norge har således i Gjennemsnit af de 40 År 1830—70 indført 44 pCt. af sit Kornforbrug, og selv produceret de 56 pCt. deraf. Med regnes til Avlen Poteter, reduceret til deres Bygværdi, så har Indførselen udgjort x/3 af det hele Forbrug, idet Avlen, Korn og Poteter tilsammen, kun har dækket de 2/3 a^ Forbruget. Og dette Forhold af Indførselen har endog været i Tilvæxt i det sidste Tiår, 1861—70, der dog idethele taget må ansees som en for Landbruget ugunstig Periode. Det er heller ikke rimeligt at dette Forhold vil aftage, da, om end Landbruget skrider fremad både ved Opdyrkning af ny Jord og bedre Dyrk ning af den ældre, dog andre Næringsveie må antages at skride endnu hurtigere fremad. I de senere År har noget Udførsel af Havre fundet Sted, i Gjen nemsnit af Årene 1866—74: 140 000 Hektoliter årlig. Også med Hensyn til Kreaturholdet henvises til Tillæg XXII. Det vil deraf sees, at for hver 1000 Indvånere holdtes i: Norge 1865, Sverige 1868, Danmark 1866 Heste .... 88 97 205 Hornkvæg. . 560 419 695 Får 1002 338 1092 Gjeder. . . . 171 29 Svin 57 73 222 Rensdyr ... 60 33 Det vil heraf sees, at i Hestehold står Norge omtrent på samme Standpunkt som Sverige, men har ikke det halve Antal mod det hesteop drættende og udførende Danmark. Med Hensyn til Hornkvæg holder det i Antal omtrent Middeltal mellem begge Nabolande, men det må herved bemærkes, at det norske Kvæg er adskilligt mindre end det svenske og danske ; det er dog ret fordelagtigt som Melkekvæg, og de bedre indenlandske Racer, særlig den95 thelemarkske Kvægrace, ansees som meget skikket for vort Land, men Fedekvæg til Udførsel kan det ikke afgive med Fordel. I Fåreavl sees Norge at stå høit hvad Antallet angår, men den største Del er af simpel Race, såvel med Hensyn til den Slagtevægt de afgive, som med Hensyn til Uldmængden. Langs Kysten af Stavanger Amt og endnu nordligere på Øerne lader man en stor Del af Fårene gå ude hele Vinteren og ernære sig af Lyngvæxter og Tang.

Fåreavlen er dog idetheletaget af stor Betydning for Landet, og afgiver i mange Egne det yigtigste Slagt til Brug i Husholdningerne på Landet. Fåreskabben, der tidligere var almindelig i Stavanger Amt og de to. Bergenhusiske Amter, er ved energisk Behandling overvunden. Af Svin holdes i Norge forholdsvis et lidet Antal, en naturlig Følge af den ringe Kornavl. Ved Sjøkysten, hvor Svinene kunde fodres med Tang, der afgiver en sund og nærende Føde, vilde dog Svineavlen rime ligvis kunne drives med Fordel, men hidtil benyttes denne Adgang lidet, I de Distrikter, hvor de store Fiskerier forekomme, opfødes Svinene med Affaldet af disse. Med Hensyn til den store Indførsel af Fedevarer, Smør, Ost, Kjød og Flesk, må lægges Mærke til, at Norges store Handelsflåde tiltrænger en stærk Forsyning heraf. Den tidligere omtalte store Ødselhed hertil lands med Fløde forklarer imidlertid tillige den store Smørindførsel. Jordegodsets Værdi, som i 1819—1838 efter Matrikuleringens Funda mentaltal, 1600 Kroner for hver Skylddaler, var ansat til 386 Millioner Kroner (535 Millioner Francs), ansloges med påstående Huse i 1851—55 til 480 Millioner Kr. (667 Millioner Francs) i 1856—65 til 650 Mil lioner Kr. (900 Millioner Francs), men for 1866—70 kun til 585 Mil lioner Kr. (810 Millioner Francs). Som væsentligst sysselsatte ved Jordbrug og Fædrift opgaves ved Folketællingen i 1870 i Landdistrikterne: Hovedpersoner. Familiemedlemmer. Tyende . Jordbrugende Eiere 95 826 312 787 92341, Leilændinge og Fæstere . . . 16 899 56 048 14013, Hjemmeværende voxne Sønner af disse to Klasser .... 53404 8139 156. Lateris . . 166129 376 974 106 510,96 Hovedpersoner. Familiemedlemmer. Tyende. Transport . . 166129 376 974 106 510. Rydningsmænd 196 406 34. Jordbrugende Husmænd . ... 60296 176002 6734. Hjemmeværende voxne Sønner af disse 15 866 3 463 23. Dagarbeidere 9 946 12 666 165. Forvaltere, Opsynsmænd o. d. 739 977 426. Handelsgartnere 105 176 21. Landbrugselever 185 Andre, sysselsatte ved Jordbrug 370 298 33. Nomader (Lapper) 486 1 003 97. Tilsammen i Landdistrikterne 254 318 571965 114 043. tilsammen 940 326 Personer eller 65,5 pCt. af Landdistrikternes samlede Befolkning. Antallet af Familier, når hjemmeværende voxne Sønner ikke med- regnes som dannende særlige Familier, var 185 048, og der kom altså i Landdistrikterne 5,i Person på hver jordbrugende Familie. I Byerne angaves som ved Folketællingen i 1865 som væsentligst sysselsatte med Jordbrug og Gartneri samt Fædrift: 736 Hovedpersoner med 1465 Familiemedlemmer og 339 Tyende, til- sammen 2540 Personer eller 0,9 pCt. af Byernes samlede Folkemædgde. I det hele Rige var altså ved Udgangen af Året 1865 væsentligst sysselsatte med Jordbrug og Fædrift: 255 054 Personer med 573 430 Familiemedlemmer og 114 382 Tyende, tilsammen 942 866 Personer eller 55,4 pCt. af den samlede Folkemængde. Angående de for Landbruget gavnlige eller skadelige vilde Dyr hen- vises til Tillæg XXIII af Landbrugskonsulent I. Smitt. 97 Skogdrift og Trælastexport. Det samlede Skogareal i Norge anslåes til 64 000 Kvadrat-Kilometer> hvoraf i: Kristiania og Hamar Stifter . . . 27 000 Kvadrat-Kilometer. Kristiansands Stift 9 000 —=— Bergens — 2 000 —=— Trondhjems — 12 000 —-=— Nordlands Amt 9 000 —=— Tromsø og Finmarkens Amter . . 5 000 Store Strækninger heraf ere dog tyndt bevoxede, og der forekommer derimellem meget Myr og andre Skogimpedimenter. Det forholdsvis skogfattigste Distrikt er Stavanger Amt, som, med Undtagelse af den inderste Del af Ryfylke østenfor Skjoldfjorden, ikke på langt nær er istand til at frembringe hvad det hele Amt behøver af Trævirke, hvilket derfor indføres fra de østligere mere skogførende Di strikter. Også Havkysten af Søndre Bergenhus Amt er sågodtsom blottet for Skov, hvormed den forsynes fra de indre Fjorddistrikter. Det samme gjælder, dog i meget mindre Udstrækning, om Havkysten af nordre Ber genhus og Romsdals Amter. Lofoten og Vesterålens Fogderi forsynes med fornødent Trævirke fra de sydligere Dele af Nordlands Amt, samt fra Namdalen. Overalt i dissse skogløse Kystdistrikter benyttes Brænd tørv i ikke ringe Grad som Brændsel. Gjennem et langt Tidsrum, lige fra Midten af det 16de Århundrede, har man ved Lovbud søgt at sætte Skranker for 'Misbrug af Skogen, såvel den Privatmand tilhørende som Statens. Da disse Lovbud, forsåvidt de angik Privatmands Skog, intet væsentlig virkede til Skogenes Vedlige holdelse, medens de derimod gav Anledning til mange grundede Klager over skadelig Indskrænkning, ere de etterhånden, og de sidste ved Lov af 23de Juni 1836, ophævede. Fra denne Tid gjælder ingen Indskrænkning i Eierens Rådighed over sin Skog. Fra 1860 er ligeledes Sagskuren, som tidligere var bunden til priviligerede Sagbrug, og fra 1818 kun var frigiven til Skur af egne Skogprodukter eller til Gårdsfornødenheder, givet ganske fri.98 Ved det norske Enekongedømmes Stiftelse i Slutningen af det 9de Århundrede bleve alle Almenninger d. e. Strækninger af Landet, som ikke vare tagne i Besiddelse af Nogen som særskilt Eiendom, erklærede for Kongens eller Statens Eiendom, kun med den

Indskrænkning som Almuens Ret faktisk havde gjort i sammes Brug, fornemlig til Sætere og til Havnegang samt til Ved og Tømmer til Gårdsfornødenheder. Kongens Tilladelse gaves dog villigen til Oprydning. Fra den Tid Træmaterialier bleve en værdifuld Handelsgjenstand, eller fra Begyndelsen af det 14de Århundrede, blev Retten til at fælde Tøm mer til Salg den væsentligste Bestanddel af Statens Eiendomsret, foran hvilken dog stedse gik Bygdelagets Brugsret til Gårdsfornødenheder. Denne Bygdelagets Ret til Skoghugst til Gårdsfornødenheder var tidligere ikke bunden til nogen Regel, navnlig ikke til Udvisning. Al menningsskogene benyttedes derfor sågodtsom overalt på en ødelæggende Måde. Kun forsåvidt Almenningerne bleve utilstrækkelige til at tilfreds stille alle Brugsberettigedes fulde Behov, var det en Selvfølge, at alle Brugere måtte underkaste sig forholdsvis Indskrænkning. Ødelæggende Skogbrande virkede også på flere Steder, navnlig under de ældre urolige Forhold, stærkt til Skogenes Ødelæggelse, fornemlig i Vestlandets Kyst distrikter, og når en Skog, hvis Reproduktionskraft ikke var stærk, engang var ødelagt, hindrede den udbredte Havnegaug, navnlig af Sauer og Gjeder, ofte aldeles dens Gjenvæxt. Brugsrettighedernes Begrændsning var høist übestemt, hvilket gav Anledning til hyppige Forviklinger og Stridigheder såvel mellem Bygde lagene og Staten, eller den, der med Hensyn til Eiendomsretten var. trådt i Statens Sted, som mellem forskjellige Bygdelag indbyrdes. Som etter hånden udviklede under helt andre Forhold passede Brugsrettighederne ikke under de nyere Forholde og det med Folketallet og Næringernes Udvikling stigende Behov, og de bevirkede ofte ligefrem en for Skog bestanden ødelæggende Benyttelse, der endog ytrede sin Indflydelse på de tilgrændsende Bygders klimatiske Forhold. Ikke alene rykkede Al menningskogenes nedre Grændser stadig høiere op ad Dalsiderne og ind i de for Hugst og Fremdrift besværligere Trakter, men også Skogenes øvre Grændser rykkede nedad, fornemlig ved uvorren og ødsel Benyttelse til Sæterbruget, og Skogens Væxtgrændse rykkedes herved på flere Steder vedblivende ned.99 Under den Finantsnød, som herskede i Begyndelsen af det 18de År hundrede, besluttedes Afhændelsen af Almenningskogene, hvilket også tid ligere enkeltvis havde fnndet Sted. Afhændelsen standsedes atter ved Reskript af 25de Oktober 1726, men desuagtet solgtes også i den føl gende Tid flere Almenninger indtil Lov af 20de Aug. 1821 forbød dette for Fremtiden. Dette Forbud pphævedes atter ved Lov af ste Aug. 1848, hvoretter ny Salg fandt Sted, indtil den sidstnævnte Lov i sin Tur op hævedes ved den sidste Skoglov af 22de Juni 1863, hvorved Forbudet mod Statsalmenningernes Afhændelse igjen blev sat i Kraft. De solgte Almenninger ere enten gåede over til såkaldte Privat almenninger, eller, hvor Kjøberne omfattede mindst Halvparten af de i Almenningen brugsberettigede Gårdbrugere, Bygdealmenninger. Brugs retten blev stedse überørt ved Salget. Ved Lov om Almenningsvæsenet af 12te Oktober 1857 og Lov om Skogvæsenet af 22de Juni 1863 er imidlertid Almuens tidligere übundne Hugstret bleven undergivet adskil lige Begrændsninger af Hensyn til Skgenes Bevaring, hvorimod dens Brugsret forøvrigt übetinget går foran Statens eller den private Eiers Ret til Skogen. Ved Privatalmenninger varetages Bygdelaget Brugsret af en af de Brugsberettigede valgt Bestyrelse. Eieren kan dog forlange Almenningen delt, og efter Året 1884 skal enhver Privatalmenning übetinget deles, og altså ophøre som sådan, idet den til de Brugsberettigede afståede Del overgår til en Bygdealmenning. Bygdealmenningerne skulle undergives en Fællesbestyrelse, der er berettiget til med bindende Virkning for samtlige Eiere og Brugsberet tigede at beslutte og iværksætte Forholdsregler vedkommende Udøvelsen af de felles Rettigheder, forsåvidt herved tilsigtes Skogenes Bevaring. De repræsentere såvel Eierne som de Brugsberettigede, hvilke sidste dog fremdeles med Hensyn til deres Brugsrettigheder gå foran Eierne. For skrifter for Skogens Brug skulle udferdiges. Statsalmenningerne kunne, hvor det Offentlige ikke tinder det hen dgtsmæssigt selv at forvalte samme, forlanges bestyrede på samme Måde. Foruden Stats- og Bygdealmenninger have fremdeles Oplysningsvæ senets Fond, Kongsberg Sølvværk og de Angelske Stiftelser i Throndhjem betydelige Skove, ligesom flere Embedsgårde have Skoge større end til100 Gårdsbehov. Til Indkjøb af Skoge for Statens Regning har i den senere Tid været bevilget 64000 Kroner (89 000 fr.) årlig. Statsalmenningerne, de øvrige Staten tilhørende Skoge, Oplysnings væsenets Fonds Skoge og de større, forstmæssig Bestyrelse undergivne, Embedsgårdsskoge bestyres af en Forstetat, hvis Oprettelse begyndte i 1857, og som består af 10 Forstmestere med 17 Assistenter. Kongsberg Sølvværk har sin særegne Førster. Statsalmenningerne, Bygdealmenningerne, Kongsberg Sølvværks Skoge, de Angelske Stiftelsers Skoge samt de større Embedsgårdskoge angives til ialt 7000 Kvadrat - Kilometer, eller 1/o af Landets samlede Skogareal. Efter sin Bestand af Skog udgjøre de

forholdsvis mere, da den større Del af dem ere holdte i bedre Stand end de private Skoge. Tømmerhugsten foretages om Høsten og Vinteren, når Omløbet af Træets Safter ere standsede. Det er et hårdt Arbeide, ofte også fare fuldt. Hugststederne ere sædvanlig langt borte fra den beboede Bygd, og Skogarbeideren må i den strengeste Vinterkulde holde ud ofte ugevis i for Tilfældet af ham opførte Hytter af Tømmer, tættet og overdækket med Bar. Sin Niste og nogle Kogekar, væsentlig en Kaffekjedel, fører han da med sig, og ved den brændende Stokkeild søger han at beskytte sig saavidt muligt mod Kulden om Natten. Blot Søndagen, undertiden ikke engang da, kan han komme hjem, i Regelen lange Strækninger over de i Sneen banede Fodstier eller Tømmerveie, ofte på Ski, der let bære ham hen over den løse Sne og over Myrene, og hvorpå han med stor Behændighed forstår at sno sig gjennem Skogen. , Tømmeret fremslæbes t Regelen med Heste over Sneen, hvor herved snart dannes faste Render. Også Hestene, der i Regelen blot dækkede med et Uldteppe må stå ude om Natten i den ofte stærke Kulde og bidende Sno, lide meget, og må holdes varme ved jævnlig Kjørsel også om Natten. Kun Hø, ikke Havre, kan benyttes ved Fodringen af Hestene under denne Bedrift, da kun Høet giver den fornødne indre Varmeudvikling til at kunne modstå Kulden. De norske Heste ere imidlertid særdeles udholdende, og stå godt imod disse Anstrengelser. Tømret kjøres, såsnart Sneen har banet Vei i Skogen og Myrene ere tilfrosne, frem til bestemte Stedet ved de mindre Vasdrag, hvor det oplægges i store Hauge, eller såkaldte Tømmervælter eller Tømmerlunder. Her «annammes» det af Tømmermærkere og mærkes med Eierens «Mær101 keøx«, hvoretter det om Våren i Flomtiden udstyrtes i Bielvene, og ned flødes derfra i Hovedelvene. Til Lettelse af Flødningen er der oftere i Elvedragene dannet Forbygninger, dels ved at opsamle Vand i de mindre Tjærn og Indsjøer, hvorfra det udslippes ettersom det behøves for Flød ningens Skyld, dels ved såvel i Bielven som i Hovedelven at anbringe Lændser, hvor Tømmeret opsamles før det flødes videre, og hvor det kan fordeles efter de påslåede Mærker. Flødningen sker i de større Vasdrag for felles Regning under Ledning af en af Trælasthandlerne valgt Be styrelse, som efter visse vedtagne Regler fordeler Udgifterne på det ned flødede Tømmer. Tømmerflødningen er en Bedrift, der kræver øvede og raske Arbei dere. Ofte binder Tømmeret sig i trange Slugter, hvor det stoppes op af i Elven fremstikkende Klipper eller af Fjeldet på Siderne og bliver sid dende fast, ofte samlet flere tusinde Tylvter. Det er da et farligt Ar beide at løsne disse Tømmerhobe og atter bringe dem i Drift. Gående ud paa de løse Stokke og balancerende på disse stikke Flødningskarlene Stok for Stok løs med Bådshagen; til Slut sætter da den hele tilbagestå ende Tømmermasse sig i Bevægelse, og det gjælder da for Flødningskar lene at kunne redde sig iland. Den Færdighed disse Folk ved denne «Brøtning» udvise, den Lethed hvormed de gå og balancere såvel på de fastliggende, som på de frydende Tømmerstokke, den Kyndighed de udvise ved Fremgangsmåden for at løsne den bundne Tømmermasse, og den Djærvhed hvormed de gå Farerne herved imøde er beundringsværdig. Ved Foden af Fossen danner Våndet ofte Malstrømme eller store Hvirvler, hvor Tømmeret går uafbrudt rundt uden at komme ud, og hvor det etterhånden opslides. Her og på andre Steder hvor Flødningen van skeliggjøres, eller hvor der ikke altid kan påregnes tilstrækkeligt Vand til Flødningen, anlægges da ofte Render, dels udminerede i Fjeldet, dels byggede af Planker, hvorigjennem Tømmeret fremflødes med Forbrug af en forholdsvis ringe Vandmængde undertiden længere Strækninger. For Trælastbedriften er en hurtig Flødning af stor Vigtighed, så at Tømmeret ikke bliver gjenliggende fra det ene År til det andet. Det kommer herved ikke alene an på Rentetabet af den i Tømmeret henlig gende Kapital, og den større Driftskapital, som derved nødvendiggjøres til den samme Trælastvirksomhed ; men Tabet bliver endnu større derved, at Tømmeret lider ved sådan Henliggen, ofte på det tørre om Sommeren,102 når Vandstanden er lav, eller derved at det således gjennemtrækkes af Vand, at det tilslut synker. På mange Steder i Elve og mindre Indsjøer, hvor Tømmer hyppig bliver overligende, er Bunden ganske bedækket med sådant sunket Tømmer. Ved Skogdriften og Tømmerflødningen vare efter Folketællingen ved Udgangen af 1865 sysselsatte: Opsynsmænd: 223 Hovedpersoner med 518 Familiemedlemmer og 133Tyende Arbeidere: 4 714 - — 7 819 231 —7 819 — 231 lalt 13 638 Personer, der væsentlig levede af denne Næringsvei. Arbeiderne bestå her i større Forhold af ugifte Personer, idet Driftens Beskaffenhed kræver yngre Mænd. Af Norges 446 Land-Kommuner antoges i 1870: 102 at have be tydeligt Overskud af Trælast, 129 at have tilstrækkeligt til eget For brug, medens 215 tiltrængte at kjøbe. Til Brænde antoges 139 Kom muner at have Overflod, 173 at være selvhjulpne, men 134 at måtte kjøbe. Med Hensyn til Trælastudførselen efter 1815 henvises til Tillæg XXIV. Det vil deraf sees, at Udførselen er

fordoblet i de sidste 25 År. Det vil endvidere heraf sees, at den hovedsagentligste Udførsel foregår fra Havnene ved Skagerak østenfor Lindesnes, medens neppe 4 pCt. af Udførselen tinder Sted fra de vestlige og nordlige Havne. Fornemlig foregår Trælastudførselen fra den svenske Grændse til Skiensfjorden, hvor fra 78 pCt. af Norges hele Trælastudførsel foregår. Trælasten udførtes i Grjennemsnit af de sidste År: i rund, eller huggen Tilstand 36,7 pCt. i skåren Tilstand 39,5 — i høvlet — 13,5 — i korte Længder under 2 Meter væsent lig til Brænde og til Grubetømmer 7,4 i korte Længder, skåren til Stav og til Pakkasser 2,9 Tilsammen . . 100,0 pCt. Som tidligere nævnt (Side 14) dannes Skovene væsentligst af Fure og Gran. Udførselen består også næsten udelukkende af disse to Træ-103 arter, og kun for en meget liden Del udføres også noget Stav skåren af Birk. Af Sagbrug fandtes i 1865 et Antal af 1501, der beskjeftigede 7000 Arbeidere. Ved Folketællingen 1865 opgaves som beskjeftigede ved Forædling af Trævarer og Plantestoffe, hvorunder ved Fyrstikfabrikker, Træolie fabrikker, Oliemøller og Papirfabrikker, ialt 17 549 Hovedpersoner med 31920 Familiemedlemmer og 1311 Tyende, tilsammen 50 780 Personer. Udførselen af Trælast fandt i Gjennemsnit af de fem År 1870—74 Sted til Kubikmeter. Af den samlede Udførsel. Storbritanien og Irland med 1 308 400 eller 55,3 pCt. Frankrig med. 321600 « 13,e — Holland ' — 267 900 « 11,3 — Tyskland — 190 000 « B,i — Danmark — 134100 « 5,7 — Belgien — 90 500 « 3,8 — Øvrige Lande med 35 000 « 2,2 — Tilsammen . . 2 347 500 eller 100,0 pCt. Den udførte Trælasts Værdi på Udførselsstederne er i Gjennemsnit af disse 5 År anslået til 43,2 Millioner Kroner (60 Millioner fr,) årlig, eller 18,4 Kr. (25 fr. 56 c.) pr. Kubikmeter. I Gjennemsnit af de to År 1873—74 er den anslået til 55,4 Millioner Kroner (77 Millioner fr.) årlig, eller 22 Kr. 86 Øre (31 fr. 75 c.) pr. Kubikmeter. Som Produkter af Træ, der udføres, må også nævnes Ekebark, hvoraf årlig udføres omtrent V4 Million Kilogram, samt i de sidste År Træmasse til Papirfabrikation, hvoraf i Gjennemsnit for Årene 1870—74 udførtes 3 Millioner og i 1874 alene næsten 6 Millioner Kilogram. 104 De faste Eiendomme i Byerne. Disses Værdi er for 1865 beregnet til 197 Millioner Kroner (275 Millioner fr.). Den kan for 1870 anslåes til 230 Millioner Kroner (320 Millioner fr.) og for 1874 til 280 Millioner Kroner (390 Mil lioner fr.). For Bygningsvæsenet i Byerne haves dels almindelige Bestemmelser, dels særegne for de enkelte Byer, tilsigtende ikke alene at give Be tryggelse mod Ildsvåde, men også at sikkre Byernes Indvånere mod andre Ulemper af hensynsløs Benyttelse fra den enkelte Eiers Side. Brandvæsenet og den almindelige Brandforsikrings- Indretning for Bygninger, Brandvæsenet er ved Lov organiseret i alle Kjøb- og Ladesteder. Med Hensyn hertil henvises til Tillæg XXV, hvor Ordningen af Brand væsenet i Kristiania er beskrevet. I Lighed hermed, om end i mindre Skala, ere ligeledes faste Brandkorpser organiserede i Bergen, Throndhjem, Drammen og Stavanger, medens i de øvrige Byer og Ladesteder Brandvæsenet er ordnet i Lighed med det borgerlige Brandkorps i Kri stiania, oprindelig ved Brandforordningen af 18de Aug. 1767. Til Forsikring mod Skade ved Ild på Bygninger blev ved en anden Forordning ligeledes af 18de Aug. 1767 oprettet en almindelig Brand forsikrings-Indretning for Kjøbstæderne i Norge, Kristiania alene undtaget. der allerede i 1753 havde erholdt en særskilt Brandassurancekasse. Den var tvungen for Husene i alle andre Kjøbsteder. Også Huse i Kristiania, der ikke vare eller bleve assurerede i denne Bys særegne Kasse, vare pligtige at indtræde i den almindelige Brandforsikrings-Indretning. Huse 104 De faste Eiendomme i Byerne. Disses Værdi er for 1865 beregnet til 197 Millioner Kroner (275 Millioner fr.). Den kan for 1870 anslåes til 230 Millioner Kroner (320 Millioner fr.) og for 1874 til 280 Millioner Kroner (390 Mil lioner fr.). For Bygningsvæsenet i Byerne haves dels almindelige Bestemmelser, dels særegne for de enkelte Byer, tilsigtende ikke alene at give Be tryggelse mod Ildsvåde, men også at sikkre Byernes Indvånere mod andre Ulemper af hensynsløs Benyttelse fra den enkelte Eiers Side. Brandvæsenet og den almindelige Brandforsikrings- Indretning for Bygninger, Brandvæsenet er ved Lov organiseret i alle Kjøb- og Ladesteder. Med Hensyn hertil henvises til Tillæg XXV, hvor Ordningen af Brand væsenet i Kristiania er beskrevet. I Lighed hermed, om end i mindre Skala, ere ligeledes faste Brandkorpser organiserede i Bergen, Throndhjem, Drammen og Stavanger, medens i de øvrige Byer og Ladesteder Brandvæsenet er ordnet i Lighed med det borgerlige Brandkorps i Kri stiania, oprindelig ved Brandforordningen af 18de Aug. 1767. Til Forsikring mod Skade ved Ild på Bygninger blev ved en anden Forordning ligeledes af 18de Aug. 1767 oprettet en almindelig Brand forsikrings-Indretning for Kjøbstæderne i Norge, Kristiania alene undtaget. der allerede i 1753 havde erholdt en særskilt Brandassurancekasse. Den var tvungen for Husene i alle andre Kjøbsteder. Også Huse i Kristiania, der

ikke vare eller bleve assurerede i denne Bys særegne Kasse, vare pligtige at indtræde i den almindelige Brandforsikrings-Indretning. Huse105 m i Landdistrikterne havde Frihed til at indtræde i den, men vare ikke pligtige dertil. Kontingent opkrævedes i Begyndelsen ikke efter forud be stemte Regler, men til Dækkelse af de opståede Brandskader foretoges årlig den fornødne Udligning. Nogen Klasseinddeling efter Bygningernes større eller mindre antagne Brandsikkerhed fandt ikke Sted. I Tidernes Løb har denne Indretning undergået væsentlige og tidsmæssige For andringer. Den er nu heller ikke tvungen, men frivillig, dog således, at en engang i samme optaget Bygning ikke kan udgå deraf, med mindre den er heftelsesfri, eller Panthavernes Samtykke dertil erhverves. Kontingent erlægges efter faste Regler og efter foretagen Klasseinddeling, dog fremdeles således, at i Tilfelde af at Indretningens opsparede Midler ikke strække til, det Manglende fordeles som extraordinær Kontingent på samtlige i samme indlemmede Bygninger, efter Forholdet af disses ordi nære Kontingent. Denne extraordinære Kontingent tillades fordelt på flere År, men betragtes dog som en Gjeld, så at ingen Bygning kan udtræde af Foreningen uden først at have erlagt det resterende af samme. Kontingenten har Sikkerhed i Bygningerne foran alle Panteheftelser. Den almindelige Brandforsikrings-Indretning for Bygninger er delt i to Hovedafdelinger, hvis Regnskaber ere aldeles uafhængige af hverandre. Den ene, Kjøbstadafdelingen, hovedsagelig for Stæderne, og Bygninger eller Grupper af Bygninger i Landdistrikterne med Taxationsværdi 60000 Kroner (83 000 fr.) eller derover, den anden væsentlig for Bygninger i Landdistrikterne, men dog også omfattende isoleret beliggende Bygninger på Kjøbstædernes Grund. Tillæg XXVI udviser for de sidste 30 År, 1844—1874, en Forteg nelse over Størrelsen af de i enhver af disse Afdelinger brandforsikrede Værdier samt over de lidte Brandskader. Det sees heraf, at i disse 30 År have de samlede Brandskader udgjort for Kjøbstadafdelingen 22 Millioner Kroner (30,5 Millioner fr.), for Landafdelingen 3,4 Millioner Kr. (4,7 Mil lioner fr.); tilsammen er således i disse 30 År tilintetgjort ved Ildsvåde Bygningsværdier for 25,4 Millioner Kroner (35 Millioner fr.). Lægges hertil hvad der er brændt uden at' være brandforsikret i denne Indretning, væsentligst i Landdistrikterne, kan man med Sikkerhed anslå Tabet for medelst Ildsvåde for Bygninger alene i disse 30 År til 28 Millioner Kr. (39 Millioner fr.). I Gjennemsnit have Brandskaderne i Kjøbstadafdelingen udgjort 4,74106 p. m., og i Landafdelingen 1,46 p. m. af de forsikrede Værdier. I Kjøb stadafdelingen falde Brandskaderne selvfølgelig mere ujævnt end i Land afdelingen. De have i den første steget et enkelt År indtil det femdob belte af Middeltallet, i den sidste Afdeling kun til det tredobbelte. Den af Staten oprettede og administrerede Brandforsikrings-Indretning for Bygninger er på Grund af den Sikkerhed, den byder Panthaveren mod at den pantsatte Bygning senere frivillig eller ved Forsømmelse ved Præmiebetaling uden hans Vidende kan ophøre at være brandforsikret, i Byerne almindelig forlangt af Panthaverne, og det langt overveiende Fler tal af private Husebygninger i Byerne er derfor indlemmet i denne Indretning. Foruden denne består forøvrigt en stor Mængde private Selskaber, der assurere mod Ildsvåde, dels som gjensidige Brandforsikrings-Indretninger, hvoraf navnlig findes flere i Landdistrikterne, dels som Aktieselskaber, de sidste væsentligst for Indbo og Varer. I 1865 existerede der 73 gjen sidige Brandassurance Foreninger i Landdistrikterne, der havde assureret ialt for henimod 100 Millioner Kr. (140 Millioner fr.), hvoraf omtrent 20 Millioner Kr. (28 Millioner fr.) for Løsøre; af Aktieselskaber havdes i 1865 kun 4, der havde assureret for 92 Millioner Kr. (127,5 Millioner Franks), næsten udelukkende Løsøre og Varer. I 1871 var Antallet af Aktieselskaber steget til 10, med et indbetalt Grundfond af noget over 4 Millioner Kr. (5,5 Millioner fr.) og en løbende Resiko af 196 Mil lioner Kr. (272 Millioner fr.), hvoraf reassureret i Udlandet 26 Mil lioner Kr. (36 Millioner fr.). Ved Siden af disse virke endvidere en stor Mængde, (i 1865 virkede 15,) udenlandske Selskaber, der have Agen turer i Norge.' Disses Virksomhed er aldeles fri og ukontrolleret, lige som de ingensomhelst Afgift erlægge. Nogen Afgift eller Stempel på Brandforsikring tinder ikke Sted. 107 Be rgværksd rift. Norge er idetheletaget ikke noget metalrigt Land og kan i så Hen seende ikke på langt nær sammenlignes med Nabolandet Sverige. Nedenes og Bambles Kystvand udmærker sig forholdsvis ved Rigdom på oxydiske Jernertser, Magnetjern og Jernglands. Leiestederne ere for delte efter Linier, der følge den store Granitgrændse indenfor. Også andre Steder er Grændsen af den ældre Granit gjennemsat med metal førende Gange, ved Kongsberg således med sølvførende Gange. Også om Grændsen af Gabbro Gjennembrud have Ertsnedslag fundet Sted, dels Kobber-Ertser, dels nikkelholdig Magnetkis, dels Kobolt-Ertser. For 350 År siden begyndte man i Norge med kunstmæssig Grube og Hytte-Drift,

iddt Kristian 111 indkaldte tyske Bergmænd og i 1539 lod udgå den første Berganordning efter tysk Mønster. I Løbet af det 17de og 18de Århundrede tog Bergværksdriften stort Opsving. Kongs berg Sølvværk, grundlagt i 1623, blev da drevet i langt større Målestok end nu, skjønt med et vexlende Udbytte, ofte med Tab. Jernproduktionen nåede i 1781 en Høide, som den i nærværende Århundrede alene i Årene 1841—60 übetydelig har oversteget, nemlig 8000 Tons Rujern og Støbe gods. Kobbertilvirkningen udgjorde i samme År 650 Tons Gahrkobber, en Produktion, som senere først er nået i Årene 1836—40. I den første Halvdel af indeværende Århundrede gik derimod Bergværksdriften mere og mere tilbage. Kongsberg Sølvværk, der som nævnt grundlagdes i 1623 for Statens Regning, og senere stedse har tilhørt Staten, nedlagdes i 1805, blev vist nok gjenoptaget i 1816, men, da Driften vedvarende var uheldig, blev det i 1827 og i 1830 forsøgt bortsolgt, uden at dog de gjorte Bud an såes antagelige. Fra Året 1830 af begyndte det pludselig igjen at give Overskud, har siden vedblevet dermed, og er blevet regelmæssig drevet om end i mindre Målestok end i forrige Århundrede. Dets Produktion efter 1830 har i Gjennemsnit udgjort .5000 Kilogram fint Sølv årlig, og det har i de 40 År 1841—70 givet et Overskud af ialt 20 Millioner Kroner (28 Millioner fr.). Der beskjeftigedes ved samme i 1870 ialt108 351 Mand. Et nærliggende privat Sølvværk (Vinoren) har været drevet i næsten 20 År, men har hidtil kun givet Tab. Produktionen har været übetydelig, i Femåret 1866—70 gjennemsnitlig 200 Kilogram Sølv årlig. Af Kobberværker er Børos det betydeligste, ligesom det er det ældste, grundlagt i 1845. . Også i Alten, Finmarken, er der et af Englændere drevet Kobberværk, der i Årene 1830—40 var betydeligt, men senere er aftaget. I de sidste 10—15 År er der flere Steder fundet betydelige Leier af kobberholdig Svovlkis, hvoriblandt den af et belgisk-fransk Kompagni drevne Viksnes Svovlkis- og Kobbergrube på Karmøen nordvest for Stavanger. Produktionen, der væsentlig udføres i Forma f Malm anslåes efter Kobberge halten at have givet i Gjennemenit for Årene 1866—70 660 Ton Kobber årlig. lalt ansloges Produktionen af Kobber, herved medregnet Kobberet i den udførte Malm, for Femåret 1866—70 til 1370 Ton årlig; Produk tionen af Malm opgives til 31000 Ton årlig og den gjennemsnitlige Kob bergehalt således til 4,4 pCt. For de følgende År 1871—73 er Produk tionen aftaget betydelig, til i Gjennemsnit blot 17 900 Ton Erts årl.g, Ved Grubedrift og Hyttedrift på Kobber sysselsattes i Femåret 1866— 71 gjennemsnitlig 1051 Mand; senere i Treåret 1871—73 gjennemsnitlig kun 667 Mand. Jernproduktionen udgjorde i 1781 8000 Ton Rujern og Støbegods, sank derpå i Begyndelsen af indeværende Århundrede til den i Årene 1813—17 gjennemsnitlig kun udgjorde 3500 Ton årlig, steg deretter etterhånden til den i 1841—45 udgjorde 10 000 Ton årlig, men er senere atter sunket og har i Gjennemsnit for Årene 1866—70 kun udgjort 5200 Ton årlig, og i 1873 kun 1400 Ton. Endel udføres som Malm, væsentlig Titanjern fra Soggendals Gruber. Ved Jerngruber og Jernværker syssel sattes i 1865 ialt 1700 Mand, men i 1870 blot 654 Mand. Hverken Kobberproduktionen eller Jernproduktionen dækker Landets Forbrug, og der indføres af begge Metaller betydelig mere end der udføres. Produktionen af Svovlkis, væsentlig til Udførsel som sådan, har i den senere Tid vundet stor Betydning. Medens den 1861—65 gjennem snitlig kun udgjorde 13 900 Ton, steg den i 1867 til 70500 Ton og i Gjennemsnit for Årene 1865—70 til 65 000 Ton. Senere steg den i 1871 endog til 90 000 Ton, men aftog deretter til 63 500 Ton i 1873. Deraf udføres i Gjennemsnit til Udlandet 84 pCt., medens kun 16 pCt. benyttes i Landet selv til Fabrikation af Svovlsyre. Den ved Svovlkis109 gruberne anvendte Arbeidsstyrke udgjorde for Femåret 1866—70 i Gjen nemsnit 827 Mand, men var i 1873 sunket til 761 Mand. Koboltproduktionen var tidligere ret betydelig på Modum, hvor det første Værk anlagdes i 1778, og i det nærliggende Snarum. Da næsten den hele Produktion udførtes, udviser Udførselen også meget nær den hele Produktion. Udførselen var i 1836—45 i Gjennemsnit 105 Ton Blå farve og 60 Ton Zaffer. Senere er denne Drift på Grund af den fal dende Pris på Produkterne, aftaget til en Übetydelighed. I Gjennemsnit for Femåret 1865—70 produceredes kun 30 Ton Koboltmalm; senere har Produktionen hævet sig noget, til 75 Ton i 1873. Ved Koboltproduktion beskjæftigedes i 1866—70 gjennemsnitlig 58 Mand og i 1873 141 Mand. Kromerts blev først fundet her i Landet i Begyndelsen af dette År hundrede i Tønset, nordre Østerdalen: senere i 1821 ved Røros og på Dovre nær Læssje samt endnu senere i Ranen i Nordland. Der udski bedes af samme i 1827—31 i rå Tilstand 250 Ton årlig. Senere blev en Kromfabrik anlagt i Throndhjem, der i 1844 producerede 111 Ton Kromsalt; samtidig, 1841—45, udskibedes endvidere 585 Ton årlig som Malm. Senere gik denne Produktion ned, men udgjorde dog endnu i 1856—65 i Gjennemsnit 600 Ton årlig Krommalm. Produktionen er senere standset på

Grund af de lave Priser, men i 1873 atter gjenoptaget med en Produktion af 120 Ton Krommalm. Der beskjæftigedes ved samme i det sidstnævnte År 10 Arbeidere. Produktionen af Nikkelmalm har i de senere År táget betydeligt Op sving. Det ældste Nikkelværk blev i 1846 anlagt for engelsk Regning i en høitliggende Fjelddal, Espedalen, i søndre Gudbrandsdalen. Det blev senere, væsentlig på Grund af de formedelst mangelfulde Kommunikationsmid ler store Driftsomkostninger på dette afsides liggende Sted, nedlagt i 1857. Senere ere dog enkelte Gruber drevne på Ringerike og i Bamble, nær Skien. - I Gjennemsnit for Årene 1861—65 produceredes der 3500 Ton Nikkelmalm fra 11 Gruber, og i Året 1865 endog 5200 Ton fra 14 Gruber. Senere sank Produktionen noget, i Gjennemsnit for Femåret 1866—70 til 4500 Ton årlig, men steg deretter betydelig og udgjorde i 1873 : 23 700 Ton. Den større Del udføres som Erts, men en Del til godegjøres dog også. Der anvendtes ved denne Drift i Gjennemsnit 1866—70: 184 Mand og i 1873 endog 471 Mand. Det er navnlig den ved Nikkelens Anvendelse i flere Lande til Skillemynt forøgede Efter-110 spørgsel og herved betydelig stegne Pris, der har medvirket til den stærke Stigning af Produktion i de sidste År. Norge er Hovedproduktionslandet for Nikkel og leverer over 1/s af den samlede Nikkelproduktion. Af Zink og Blymalm, hvorpå Drift først begyndte i 1867, blev 1867—70 i Gjennemsnit produceret 14800 Ton, men 1871—73 blot 2500 Ton, og 1873 alene blot 380 Ton. Der anvendtes ved samme 1867—70: 119 Mand, 1871—73: 112 Mand, men det sidste af disse År kun 82 Mand. Tilsammen var i Gjennemsnit for Årene 1866—70, og 1871—73, samt endelig for Året 1873 alene beskjeftiget 1866—70. 1871—73. 1873. Ved Grubedrift af Sølv 358 Mand, 341 Mand, 327 Mand. « Kobberererts . . 837 — 66.7 — 601 « Jernmalm ... 182 — 217 — 301 « Svovlkis .... 827 — 852 — 761 « Koboltmalm. . 47 — 97 — 130 « — « Krommalm . . — — — — 10 « Nikkelmalm. . 127 — 214 — 327 « Zink og Bly- malm .... J 101 — 112 — 82 Ved Hyttedrift af Sølv 24 — 25 — 24 « Kobber .... 217 — 214 — 217 « Jern (herunder Tilvirkning af Stangjern) 564 — 270 — 286 « Kobolt .... 11 — 7 — 11 « Nikkel .... 57 — 102 — 144 Ved Tilvirkning af Stål 30 — 22 — . 22 Tilsammen . . 3382 Mand, 3140 Mand, 3243 Mand. I Sverige var ved Grube- og Hytte-Drift i 1874 beskjeftiget 38 326 M. Produktionsværdien ansloges i Gjennemsnit for Årene 1866—70 til 4,6 Millioner Kroner (6,4 Millioner fr.) årlig, i Gjennemsnit for Årene 1871—73 til 6,8 Millioner Kroner (9,4 Millioner fr.) årlig og for Året 1873 alene til 7,3 Millioner Kroner (10, i Millioner fr.). Med Hensyn til Udvinding af ikke metalholdige Mineralier må frem- hæves Kalksten, tildels skikket til Produktion af Cement, Granit og anden Bygningssten, Klæbersten, Skifer, Kværnstene og Brynestene. Hertil må 111 desuden regnes Teglværkerne. Over Produktionen heraf og Antallet af de dermed særlig beskjæftigede Arbeidere haves dog ingen fuldstændige Opgaver. Stenkid er kun fundet et enkelt Sted i det nordlige Norge, på den nordligste 0 af Lofotoernes Gruppe, Andøen, noget over 69 ° Bredde, hvor der i et Sandfeltslag tindes indleiede Stenkulslag af ringe Mægtig hed. De ere fortiden uden praktisk Betydning. Ved Folketællingen i 1865 angaves som væsentligst beskjæftigede .med : Hovedpersoner. Eamilielemmer. Tyende. Grubedrift og Stenbrydning . ... 2167 3880 183 Forædling af Metaller og Ertser 10 603 20 235 1332 * Mineralier 1313 2 858 164 Tilsammen . . 14083 26 973 1679 eller ialt 42 735 Personer. Fiskerierne. Blandt Norges Næringsveie indtage Fiskerierne en ' høi og have i de ældre Tider indtaget en forholdsvis endnu høiere Plads. Lige fra Norge bebyggedes af dens nuværende Folkestamme, i de to første Århun dreder efter den nuværende Tidsregning, og langt frem i den historiske Tid vare Fiskerierne Nordmændenes fornemste Næringsvei, og der gik mange Århundreder hen forinden Akerbrug og Fædrift kunde stilles ved Siden af, endsige overgå Fiskerierne i Vigtighed. Først efter Kristen dommens Indførelse, omkring År 1000, og efter Vikingetogenes Ophør, kunde med den stigende Kultur Akerbrug og Fædrift i Betydning for det hele Land sammenlignes med Fiskerierne. De Landsdele, hvor Fiske rierne vare af størst Betydning og mest årvisse, Nordland og Romsdalen, vare derfor også i denne Tid de mægtigste Bygder i Norge, hvorfra de fornemste Ætter udledede sin Herkomst. Først meget senere, i det 16de og 17de Århundrede erholdt Skogdriften nogen Betydning som Næ112 ringsvei, og først i de allersidste År har den i Værdi kunnet stilles ved Siden af, tilsidst endog overgået Fiskerierne. Endnu udgjør Fiskerierne for den større Del af Befolkningen, der bor langs Norges udstrakte Kyster fra Stavanger nordover en Hovednæringsvei, ved hvis Hjælp Kyst befolkningen kan føre et tarveligt Liv, og uden hvilken store Dele af Landet vilde blive næsten übeboede. Det er fornemlig Saltvandsfiskerierne, der have Betydning som Næ ringsvei, og som forskaffe Landet en betydelig Udførselsgjenstand. Det er her endvidere Torskefiskerierne og Sildefiskerierne der have størst Be

tydning for Landet. Torsken (Gadus morrhua) er ikke i sin Forekomst indskrænket til noget bestemt Strøg af Kysten, men findes under en eller anden Form i enhver Fjordbund eller Vik fra Grændsen mod Sverige i Syd og op til den russiske Grændse i Nord, og mellem hver Holme og på hver Grund iså lang Afstand fra Kysten, som man kan drive Fiskeri. Efter Tor skens Forekomst og Udviklingsgrad optræder Fiskeriet under tyende Ho vedformer: Fjordtorsken, der fanges omtrent det hele År, dog mindst i de varmeste Sommermåneder, i alle Fjorde rundt den hele Kystlinie, og Havtorsken eller Skreien, som er Gjenstand for de store Torskefiskerier og kun fanges på bestemte Årstider, når den fra Havdybet i store Stimer søger ind under Land enten for at gyde, eller for at søge Føde. De mest bekjendte Fiskepladse for Havtorsken (Vintertorsken eller Skreien) ere de forskjellige Fiskevær i Nordland og omkring Vestfjorden, fornemlig i Lofoten; på disse Steder synes Fisket, Lofotfisket, at have slået til sålangt tilbage i Tiden, som vor Historie går, dog snart fortrins vis ved Vestfjordens indre, snart ved dens ydre Del. Derimod have Skrei fiskerierne i de sydlige Trakter, nord for Cap Stadt, indtil Throndhjems fjordens Munding ikke altid været så stadige, men ofte periodisk af brudte. Endnu sydligere i Strøget omkring Karmøen strax nord for Sta vanger, hvor senere de rige Vårsildfiskerier have slået til, var der fra Midten af forrige Århundrede indtil omkring 1804, medens Silden her var borte 1784—1808, rige Torskefiskerier, der siden fuldkommen ophørte, men efter Vårsildfiskets Ophør her, fra 1869 af, synes atter at ville begynde. Alle disse Havtorskefiskerier foregå fra Slutningen af Januar indtil henimod Begyndelsen af April, da Skreien i uhyre Stimer begiver sig113 mod Land for at gyde. Torskens Rogn fester sig dog ikke, som de fle ste andre Fiskes, til Havbunden, men svømmer frit om i Vandskorpen, og her komme Ungerne til Verden. Her søge disse i sin første spædeste Udviklingsperiode Ly mod sine talrige Fiender under Manæterne, og se nere i den rige Algevegetation på de derværende Båer eller Skaller, over hvilke Sjøen grundbryder; her finde de også sin kjæreste Føde i de i stor Mængde forekommende forskjellige små Arter af Krebsdyr. Endnu senere søge de ind mod Stranden, forfølgende Silen (Anodytes lancea), en et par Decimeter lang smal sølvblank Fisk, der om Sommeren i store og tætte Stimer, såkaldte «Silflok», fra Dybet søger op mod de sandige Bug ter og Sunde omkring Fiskeværene. Halvvoxen søger Torsken ud på Dy bet, hvorfra den først senere som voxen Havtorsk eller Skrei kommer tilsyne. Det andet Havtorskfiske er det såkaldte «I/oddefiske», der udeluk kende tilhører Finmarken, herunder indbefattet Tromsø Amt. Dette Fiske foregår noget senere på Våren, og did drage derfor Fiskerne efter endt Lofotfiske. Det omfatter ikke som Skreifisket den gydeferdige Fisk, men udelukkende den Torsk, der allerede har gydt, uvist hvor, og på denne Tid fra Dybet lokkes ind under Land, for at frådse i de tætte Stimer af Lodde (Malotus arcticus), der just da begiver sig ind for at lege. Lod den selv, der er en laxartet og særdeles fed Fisk, anvendes hos os al drig til Menneskeføde, på Grund af sin übehagelige gjennemtrængende Lugt, men den er Skreiens kjæreste Føde. Havtorsken eller Skreien fanges med Dybagn, Liner, Garn og i den allersidste Tid forsøgsvis med Synkenot. Dybagnet er det ældste og simpleste Fangstmethode; det er et almindeligt stærskt Håndsnøre på Omkring 200 Meters Længde, som benyttes enten med Agn, eller med en eller flere over Krogen fastbundne glindsende Tinstykker i Form af Sild. En yder ligere Udvikling af dette Fiske er Linefisket, der blev indført i Begyn delsen af det 17de Århundrede i Søndmøre, og som består af en lang stærk 200 Meter lang Line, besat i hver 1,5 til 2 Meters Afstand med en fra samme nedhængende Krog, sædvanlig til et Antal af 120 på hver Line, hvortil festes Agn. Linen holdes horizontal i den for Fisket passsende Dybde ved Flottører, der tidligere vare af Træ eller Kork, men nu sædvanlig ere hule Glaskugler indbundne i Seilgarn, de såkaldte «Glaskavl». Hver Linebåd fører indtil 24 sådanne Liner. Til bestemte af Fiskeopsy114 net fastsatte Tider ro samtidig alle Linebåde ud og «sætte» sine Li ner; disse blive derpå stående Natten over og trækkes først næste Mor gen. På en Sætning af 24 Liner og 2880 Kroge kan i heldigste Til felde fåes indtil 6 «store Hundreder» eller 720 Fisk; som et Middelfiske kan betragtes 300 Fisk. Denne er, når Trækningen kan foregå Morge nen umiddelbart efter Sætningen, endnu levende, og giver da den bedste Vare, men ofte er der ikke «Sjøveir» og Fiskerne må vente en eller flere Dage, før Veiret- tillader at ro ud til Fiskegrunden, i Vestlofoten ofte 10 Kilometer, på Søndmøre indtil 20 Kilometer og derover fra Land. Endnu yngre er Garnfisket, der blev opfundet i Slutningen af det 17de Århundrede, men først etterhånden i Løbet af det 18de Århundrede vandt almindelig Indgang og Anvendelse. Et Torskegarn er omtrent 40 Meter langt og 4 Meter dybt med Masker på omkring 7 Centimeters Størrelse. Garnet, der står vertikalt i Våndet, holdes oppe ved Flottører, der i Lofoten sædvanlig dannes af Glaskavl, i Romsdalen

hyppigere af Kork. Hver Båd fører indtil 60 sådanne Garn. Under Fisket sammen lænkes disse 16 til 20 Stykker. En sådan «Garnlænke», hvoraf hver Båd kan udsætte 3, danner da en i Våndet vertikal Væg af 700 til 800 Meters Længde og 4 Meters Høide, og anbringes i den Høide, hvori Torskestimen går. Torsken der løber mod denne Væg borer nu sit Ho ved i Garnene og kan ikke komme løs, men arbeider sig stedse fastere7 og dør her af Anstrengelse. Garnene udsættes samtidig af alle Garn både efter Fiskeopsynets Bestemmelse af Klokkeslettet for Udroningen, men selvfølgelig ikke på samme Steder som Linerne. Hvor det er nød vendigt bliver Havet delt af Fiskeopsynet mellem Garnfiskere og Linefi skere efter Kompasstreger og Med på Land. Garnene trækkes ligesom Linerne, såfremt Veiret tillader det, næste Morgen. Under heldige Om stændigheder kan man på hver Sætning erholde indtil 6 til 800 Fisk, hvil ket er såmegt som en Båd kan bære. Når en Garnbåd erholder 4 til 500 Fisk, er man dog vel fornøiet. Garnene vise især sit Fortrin i den Tid Fisken er meget fed, og ikke bider på Agn. Garnfisken er derfor i Regelen federe end Linefisken. Til en Linebåd hører sædvanlig 4 voxne Mand, til en Garnbåd 5 til 6 voxne Mand og sædvanlig en halvvoxen Gut. I det sidste Tiår ere Forsøg foretagne med «Synkenot». Dette dan nes af Garn forenede ved et sindrigt sammensat System af Tauge, der ere115 festede til Bunden ved Ankere og i Vandfladen til Både; ved Taljer og Tauge kunne nu på givet Signal de på Bunden nedsænkede Garn hæves op, omspændende en Del af Sjøen mellem Badene og fangende den hele derværende Torskemasse. Til en Synkenot hører sædvanlig 30 til 40 Mand og 6 til 8 Både. Ved Loddefisket i 1873 vare af 3 717 Bådsmandskaber de 1511 ud rustede med Garn, hvoraf 224 tillige med Liner, 1 627 vare udrustede med Liner, og 579 med Dybsagn, hvoraf dog 35 tillige med Liner. lalt om fattede disse 3 717 Bådsmandskaber 17 262 Mand og havde til sin Dispo sition 4 275 Både. Der kom til dette Fiske 390 Kjøbefartøier med 1690 Mands Besætning, og en samlet Drægtighed målt i Tønder: 183 440. Af de 17 262 Fiskere vare 5 lige fra Stavanger, 4 fra Nordre Bergenhus Amt, 2 fra Romsdals Amt, 357 fra Søndre Trondhjems Amt, 264 fra Nordre Trondhjems Amt, 12 723 fra Nordlands Amt og 3 907 fra Tromsø Amt. Ved Loddefisket i Finmarken benyttes næsten udelukkende Liner og Dybsagn; det synes dog som om Garnfisket også her etterhånden vil vinde Indgang, navnlig når der er Mangel på Lodde til Agn. I 1873 begyndte Fisket i den sidste Halvdel af Februar og vårede til Udgangen af Mai. Der var på en bestemt Dag, 10de Mai, dengang samlet ved dette Fiske. 4 272 Både med 15 321 Mand. Den på Garn fangne Fisk er sædvanlig død, hvorimod den på Liner fangne sædvanlig endnu er levende, når Linerne kunne trækkes Morgenen efter de ere satte, men ellers dør også denne. Når Fiskerne ere komne tillands, spises først Middag og deretter bliver Fisken «opvirket»: Hovedet afskjæres og Indvoldene udtages, Lever og Rogn samles i særlige Kar, hvor Rognen strax saltes. Hoved og Indvolde bleve tidligere bortkastede, kun et ringe Antal Hoveder tørredes til Fodersurrogat for Kreaturene, men nu afgive de en søgt Handelsvare til Fiskeguanofabrikkerne. Det kommer deretter an på om den opvirkede Fisk skal sælges til Klep fisk, eller om Fiskeren skal «hænge» den. I første Tilfælde optælles den til Klepfiskkjøberen, som betaler pr. stort Hundrede eller 120 Fisk, og derpå selv besørger den flækket eller «kleppet» og saltet, hvilket de sæd vanlig foretage i de Fartøier, på 40—60 Tons Drægtighed, hvormed de ankomme til Fiskeværene. Fisken føres derpå, når Ladningen er fuld, til Tørrepladsen, der sædvanlig er i de indre Fjorde, hvor Luften er mere tør.116 I Romsdalen afhænde Fiskerne ofte sin Råfisk dels til de nærmeste Byer, dels til de omboende Landhandlere, men tildels tilvirke de også Fisken selv. Til et «stort Tusinde» eller 1200 Fisk bruges noget over 6 Hek toliter eller 650 Kilogram Salt. Fra den newfundlandske Tilvirknings methode adskiller den norske sig dels ved at man benytter et bedre, hvi dere, Salt, dels ved at Fisken under den yderligere Tilberedning presses langt stærkere i Norge, hvorfor den norske Fisk også holder sig bedre, og idetheletaget afgiver en meget bedre Vare end den newfundlandske. Af 4 Kilogram opvirket Råfisk, altså uden Hoved og Indvolde, erholdes i Gjennemsnit 1 Kilogram Klepfisk. Råfiskens Vægt er meget forskjellig, fra 7 Kilogram for den fede til 4 Kilogram for den magre Fisk. Klep fishtilberedningen blev, som ovenfor nævnt først indført i Norge af Eng lænderne i Begyndelsen af det 18de Århundrede. Af Kjøbmændene fore tages senere den fornødne Etterbehandling og Sorteren. Det aldeles over veiende Marked for den norske Klepfisk har fra de ældste Tider af været Spanien, hvorhen de 3/4 Dele af Udførselen går. I Europa atsættes den deretter væsentligst til Portugal, Nordtyskland og det nordlige Rusland over Arkangel. I den senere Tid har Klepfisken erholdt et betydeligt Marked i de tropiske Lande, Vestindien og Brasilien, hvor tilsammen atsættes næ sten 1/s af den hele Klepfisk Udførsel ; den må selvfølgelig til disse Lande

tilberedes og navnlig indpakkes omhyggelig, som oftest i hermetiske luk kede Kasser af fortinnet Jernblik. Hovedexportstedet for Klepfisk er i de seneste År Kristianssund og deretter Ålesund begge i Romdalen, først deretter kommer fortiden Bergen, der tidligere var Hovedexportstedet. Den anden Tilberedningsmåde af Torsken er til Tørfisk eller Bundfisk. Denne tinder næsten udelukkende Sted for Fiskerens egen Regning og var i ældre Tider den eneste Tilberedningsmåde. Den Fisk, der har stået for længe, over 3 Dage, i Sjøen, kan kun tilvirkes på denne Måde. Tørfisk tilvirkningen er forbunden med mindre Bekostning og Besvær end Klep fisktilvirkningen. På hvert Vær have Fiskerne sine «Hjeld», d. e., Stil ladser af Træ med horizontalt liggende tynde Ræer (Hjeldved). Såsnart Fisken er skilt fra Hoved og Indvolde, «spærres» den, d. e. to og to Fisk sammenbindes med en Vidie efter Halen og hænges på Hjelden såle des, at en Fisk hænger på hver Side af Råen. Fiskerne forlade i Lofo ten Været og Hjelden og have kun at sørge for, at en i Nærheden boende Mand tilser Hjelden, for at hænge op igjen hvad der blæser ned, eller117 hvad Rovfuglene hakke ned. Efter 14de April må efter gamle Bestem melser ingen Fisk hjeldhænges og før den 12te Juni må den ikke nedta ges. I Lofoten indtræffer sædvanlig i denne Tid nordlige Vinde og Tør veir. I Finmarken tilvirkes næsten al Fisk på denne Måde; men her udøver den hyppigt indtræffende Havtåge ofte en ufordelagtig Indflydelse, hvorfor den her tilberedte Tørfisk sjelden er så god som den fra Lofoten. Af Rundfisk regnes 100 Stykker sædvanlig at veie 70 Kilogram. Hvad der fanges efter 14de April og ikke er bestemt til Klepfisk tilvirkes som «Bødskjær». Den skjæres da op ito Halvdele, som kun hænge sammen ved Halen. Rygraden skjæres ud, og Fisken hænges nu op til Tørren, som foregår hurtigere, da Luften nu virker direkte på det blottede Kjød af Fisken, der snart bliver hård som Træ. På denne Måde tilberedes al Torsk, der fanges Sommer og Høst. Tørfisken og Rødskjæren udskibes fornemlig til Italien, som mod tager næsten Halvdelen af den hele Export, deretter til Holland 20 pCt., Sverige 15 pCt. og Belgien 5 pCt. ; i de senere År ere flere Ladninger med Fordel afsatte til Kina. Exporten tinder fornemmelig Sted fra Ber gen, hvorfra Halvdelen udføres, deretter fra de finmarkske Byer, Vadsø, Vardø, Hammerfest og Tromsø, samt endelig en mindre Del fra Trond hjem. Torskefiskerierne i Nordland og Tromsø Amter ere ordnede ved Lov af 23de Mai 1857. Tidligere var Havet med sine Fiskegrunde på de forskjellige Vær udmålt og delt mellem Eierne af Landet, som i egne dertil opbyggede Småhuse, Borboder, mod Afgift indtoge Fiskere, som da alene havde Ret til at fiske fra Landdrottens Vær. Den ny Lov har derimod erklæret Havet for frit, så at Retten til at fiske på samme ikke er bunden til bestemte Vær eller Rorboder paa Land, men Fiskeren, uden Hensyn til hvor han har sit Natteherberge, kan vælge sit Fiskested. Herved er en større Konkurrence fremkaldt i denne Bedrift og Udbyttet bleven forøget ikke übetydelig. De Ulemper der ere fremkomne derved, at på denne Måde et enkelt Havstykke kan blive overfyldt af Fiskere og af Fiskeredskaber, har man søgt at afhjælpe ved et med stor Myndighed udrustet offentligt Opsyn. Etterhånden somFiskerne have vænnet sig til den nye Ordning synes denne, der i Begyndelsen vakte adskillig Forvirring, at blive erkjendt for hensigtsmæssig, medens Væreierne selvfølgelig mindre syntes om denne Fiskernes Frigjørelse fra deres Herredømme over Havet.118 • Intet Redskab må udsættes fra Løverdags Aften, eller Aftenen før Helligdag, og til Søndags eller Helligdags Aften Kl. 5. Forsåvidt Leveren sælges til Kjøbmændene, bliver den af disse strax vasket, tørret og sorteret. Der udvindes deretter sædvanlig først ved Dampkogning i Mariebad Meåicintran af den ; hvad der ikke på den Måde opløses, koges deretter i store Jerngryder og leverer den brune Tran til Brug for Garverieme, hvoretter der endnu bliver tilbage som Bundfald en sort kullignende Substants, den såkaldte «Trangrug», der afgiver en ud mærket Gjødning. Forsåvidt Fiskere selv tilgodegjøre Leveren, sker dette ved blot at pakke den i tætte Tønder, hvor en Del etterhånden opløses og afgiver først en lysere, senere en mørkere Tran, der etterhånden af tappes; af det tilbageværende koges da Garvetran. Den på den første Måde frembragte dampkogte Medicintran har vundet et stort Ry for sine udmærkede Egenskaber, og betales høit. Som Tab. XXVII udviser, vindes i Gjennemsnit af 1000 Torsk 300 Liter Lever, hvoraf koges fra 100 til 150 Liter Tran. Bognen saltes strax i utætte Tønder, således at Lagen kan løbe af og Rognen ligge tør. Til en Tønde Rogn bruges V4 Tønde Salt. Den Rogn, som falder først på Vinteren, er den bedste. Når Fisken har gydt er der selvfølgelig ingen Rogn, men kun den tomme Rognsæk tilbage, hvilken da ikke skulde blandes med Rognen, men denne Forfalskning tinder des uagtet undertiden Sted. Kjøbmændene må senere omlægge og ompakke Rognen. Af hver 1000 Fisk erholdes i Gjennemsnit 95 Liter Rogn. Medicintranen udskibes fornemlig til Holland og til Nordtyskland, den øvrige Tran fornemlig til Nordtyskland, deretter til

Holland og Eng land. Rognen udskibes næsten udelukkende til Frankrig, hvor den be nyttes til Sardelfiskeriet, for hvilket den afgiver den bedste Agn. Fiskehovederne og Fiskens Rygrad, forsåvidt denne ved Tilbered ningen til «Rødskjær» afskjæres, samt tildels Indvoldene benyttes til Fiskeguano, der er en meget søgt Gjødning og tinder stærk Afsætning til Nordtyskland og til Danmark. Også bedærvet Fisk tillaves hertil. Be handlingen består blot i Tørren og derpå følgende Pulveriseren i egne dertil indrettede Møller. Forøvrigt henvises med Hensyn til Torskefiskerierne til Tab. XXVII. Det vil deraf sees, at der ialt af alle Torskefiskerier, — Fisk til dagligt Forbrug. i fersk Tilstand herved ikke medregnet, — årlig i Gjennemsnit119 for Årene 1869—73 til Tilberedning som Handelsvare opfiskedes 46 Millioner Torsk, med etUdbytte for Fiskerne af 13 400 000 Kroner (18 600 000 fr.). Udførselen af Torskefiskeriernes Produkter har i Gjennemsnit, efter Pri serne på Udførselsstedet, været 22 Millioner Kroner (30,7 Millioner fr.). I Forbindelse med Torskefiskerierne må nævnes det Fiskeri, som i de senere År om Sommeren drives udenfor Romsdals Kyster, med Fartøier af 40 —60 Tons Drægtighed og 10 til 12 Mands Besætning, på de der i længere, 10—15 Kilometers Afstand fra Land værende Havbanker. Her fiskes fornemlig Lange samt noget Brosmer. I Fiskeriet på disse uden for Territorialgrændsen liggende Banker deltage også fremmede Fiskere, næsten udelukkende svenske ; det er endog disse fra Gøteborg, der først have begyndt dette Fiske. Sommeren 1873 deltoge i dette Bankfiske 7 norske Fartøier med 75 Mands Besætning og 12 svenske med 158 Mands Be sætning. Fiskeriet drives med Line, og Fisken opvirkes ombord og brin ges af de norske Skøiter hver ste eller 6te Dag til det nærliggende Ålesund, hvor den tilberedes til Klepfisk. Også her samles Leveren og Rognen, ligesom ved Torskefiskerierne. Noget, men übetydelig, Torsk falder iblandt. Den hele Fangst udgjorde i 1873 for de 7 norske Skøiter 1400 Ton Råfisk, 709 Tønder Lever og 238 Tønder Rogn (Tønden lig 116 Liter) til en samlet Værdi på Fiskestedet af 143 000 Kr. (200 000 fr.). Næst Torskefiskerierne i Betydning komme Sildefiskerierne. ' Silden (Clupea harengus) er ligesom Torsken udbredt over den hele Kyst fra den svenske Grændse mod Syd til den russiske Grændse mod Nord, men kun på Strækningen fra Lindesnes til Lofoten, undertiden også på den nordlige Side af disse Øer er den Gjenstand for større Fiskeri. Sålangt tilbage som vor Historie går, fra det 9de Århundrede af, have Sildefiske rierne været af stor Betydning. Men de have været underkastet betyde lig større Forandringer end Torskefiskerierne, og afgave først meget senere end disse nogen egentlig Handelsartikel. Sålænge Silden alene kunde opbevares som røget eller vindtørret, hvilket var den ældste Behandlingsmåde, kunde den, om end af Vigtighed for den på Fiskestederne boende Kystbefolkning, dog aldrig blive nogen Handelsartikel af større Betydning. Dette blev den først etterat Hol lænderen Beuckel i 1416 havde opfundet den Kunst at salte Silden. Først etterat denne Tilberedningsmethode var blevet bekjendt her, bleve120 Sildefiskerierne på Vestkysten af overveiende Betydning for Landet og indtoge Rang ved Siden af Torskefiskerierne. Sildefiskerierne deles ito Hovedklasser: Vårsildfiskeriet og Storsild fiskeriet, der foregår i Årets første Måneder, når Silden i uhyre Stimer søger Kysten, for at gyde sin Rogn, og Sommersildfisket, der foregår i Sommer- og Høstmånederne, når Silden søger ind under Land, for at for tære den på disse Tider i enorme Masser optrædende «Åt», væsentlig bestående af yderst små Krebsdyr (Copepoder), Unger af Rørorme (Anne* lider) og enkelte Molusker. Vårsildfiskets Hovedsæde er Strækningen mellem Lindesnes og Stadt; østenfor Lindesnæs har Silden kun undtagelsesvis ladet sig tilsyne, nord for Stadt i Søndmøre oftere. Vårsildfisket har stedse været ujævnt, og ofte har det for længere Perioder aldeles ophørt. Således forsvandt Vårsilden i Året 1567 aldeles fra Vestkysten, og først i 1644 kom den pålny under Land ved Stavanger og senere ved Bergen. Mellem Årene 1650 og 54 forsvandt den atter, og først mod Slutningen af det 17de Århundrede fandt rigere Vårsildfiskerier Sted, der, om end med afvexlende Held, vårede et helt Århundrede til 1784. Da forsvandt Vårsilden pålny for først i 1808 atter at indfinde sig i Nærheden af og sydvest for Bergen. Her fiskedes den 1808—1835 fra 60° til 60° 30' Bredde. Fra 1835 af tråk Hovedfisket sig stedse sydligere fordi Skudesnes og 1830—40 gik det forbi Jæderen lige til Lindesnes, hvor de små Byer Farsund, Flekkefjord og Ekersund bleve betydelige Exportsteder for Vårsild. Efter 1840 har Vårsilden aldeles været borte søndenfor Jæderen, hvorimod dette Fiske siden lige til 1869 har holdt sig stadigt, om end med afvexlende Held, på Strækningen mel lem Karmøens Sydspids og Selbjørnfjorden (59° 10' til 60° Bredde), det såkaldte Søndre Distrikt, og nordligere fra Sognefjordens Munding til Stadt (61° til 62° 10' Bredde), det såkaldte Nordre Distrikt. Også nordenfor Stadt i Søndmøre har man havt et uregelmæssigere Vårsildfiske. Vårsildfisket er nu atter sågodtsom ophørt her, det

Søndre Fiske i 1870, det Nordre aftagende fra 1870, er næsten ophørt i 1874. Vårsildfisket finder stedse Sted i Vintermånederne. I Årene 1850—59 begyndte det sædvanlig i det søndre Distrikt i den sidste Halvdel af De cember, i det nordre Distrikt i den første Halvdel af Januar, men der etter tråk Fiskets Begyndelse sig stedse længere og længere ud indtil Slutningen af Januar Måned. Fiskeriet ophørte sædvanlig i Marts Må121 ned. På det samme Sted bliver Vårsilden aldrig stående længe; når Gyd ningen er fuldbragt, forlader den atter Kysten. Det er således forskjel lige Sildestimer, som etterhånden søge ind i de forskjellige Bugter. Et ganske lignende Fiske af gydefærdig Fisk har i de senere År fundet Sted i Nordlands Amt mellem 65 og 69° Bredde. Dette er den såkaldte Storsild. Dette Fiske var tidligere meget lidet pågtet. Alle rede i 1861 bemærkedes store Sildestim at stå udénfor Lofotøernes og Vesterålens Nordkyst, men Silden kom kun sjelden Kysten nær. Almuen var heller ikke forberedt på at fange den. Kun nogle få tusend Tønder fiskedes derfor i 1863 og følgende År dels i Lofoten, dels i Nordre Helge land. Fisket tråk etterhånden sydover og omfattede hele Nordlands Amt. Udbyttet, der i 1867 kun var 43 000 Tønder, steg i 1868 til 271000 Tønder og i 1871 endog til 760000 Tønder (1 Tønde er 139 Liter). Senere er dette Fiske atter sunket, men udgjorde dog i Gjennemsnit årlig 250 000 Tønder. Fisket begynder sædvanlig i Slutningen af September Måned, altså adskilligt tidligere end det såkaldte Vårsildfiske. Ligesom Vårsilden har denne Sild Rogn og Melke, og er altså en gydefærdig Fisk. Sommersildfisket er endnu mere usikkert end -Vårsildfisket, og slår snart til hist, snart her på den lange Kyst lige fra Lofoten. Det af hænger ganske af Forekomsten af det Åt, som Silden søger. Denne Sild søger nemlig ikke Land for at gyde ; den har aldrig Rogn og Melke, men derimod Ister, hvorfor den også kaldes Fedsild. Bag Isteren tindes Organerne for Rogn og Melke, men endnu ikke udviklede. Den er også mindre end Vårsilden. Disse med forskjellige Navne betegnede Sild, Middelssild, Kristiania sild, Bladsild og den mindste Sildeyngel, såkaldet Musse, tilhøre alle samme Art Sild, men i forskjellige Udviklingsstadier. Efter Professor G. 0. Sars er således Musse Iste Års Yngel. Æsja eller Bladsild 2det « — • Kristianiasild .... 3die « — Middelssild 4de « — Kjøbmandssild .... ste « — Vårsild og Storsild 6te « Den såkaldte Blandingssild er en Overgang fra ste til 6te År.122 Årsagen til Sildens og særlig Vårsildens uregelmæssige Gang, og dens periodiske Forsvinden fra lange Strækninger af Kysten, har neppe sin Grund i nogen Aftagen af Fiskemængden ; hvad Menneskene optiske, er overhovedet en forsvindende Übetydelighed mod hvad der fortæres af Sildens øvrige Forfølgere. Den er heller ikke, ialtfald på den norske Kyst, bevirket ved nogen Forurehselse af Kysten. Ligesålidt er det sandsyn ligt, at den er bevirket ved et forskjelligt Træk af Silden, så at denne ganske skulde have søgt hen til en anden Kyst. Den er derimod sand synlig forårsaget ved at Silden om Sommeren har søgt sin Føde længre borte end sædvanlig og henimod Gydetiden derfor ikke har nået ind til Land, men været nødt til at anstille sin Leg på de længre ud i Havet liggende ydre Grunde, hvor man da også i de sidste År efter dens For svinden fra Vestkysten har seet mange Tegn til, at den har været til stede i betydelig Mængde. Silden fiskes med Net, hvis Masker sædvanlig have 3 Centimeters Størrelse. Disse Garn ere 20 til 25 Meter lange og 4 Meter dybe. Ved Hjælp af Korkstykker holdes de oppe og med Sten i den nedre Side holdes de vertikale. Tre og tre Garn sammenknyttes og danne så ledes en i Våndet vertikalstående Væg på 60 —75 Meters Længde og 4 Meters Dybde. De udsættes om Aftenen og trækkes om Morgenen. En Sætning giver undertiden 10 til 12, ja enkeltvis indtil 20 Tønder; som gjennemsnitlig Fangst kan regnes 6 Tønder, når Fisket overhovedet slår til. En Båd fører sædvanlig 5 til 8 Sætninger, eller 15—24 Garn. Et Bådmandskab består sædvanlig af 4 til 5 Mand. En anden Fangstmåde er med Not. Denne er egentlig kun et Garn men af store Dimensioner, indtil 250 Meter langt og fra 30 til 40 Meter dybt, og den bruges til at stænge Silden, ikke til umiddelbart at fange den. Til et Notebrug hører flere Not, i Regelen 3af forskjellig Stør relse, samt flere mindre Både og et Logisfartøi for Mandskabet, der be står af 25 til 30 Mand. Formanden, der styrer det Hele, og ofte selv eier enten hele Notebruget eller dog Andel deri, kaldes «Notebas». En fuldstændig Udrustning af et Notebrug . koster 6000 til 8000 Kroner (8000 til 11000 fr.) Fangsten foregår på den Måde, at Noten, når Silden nærmer sig Land, eller «siger ind» på en Bugt, («Våg»), eller i et Sund, spændes rundt om den indsigende Sildmasse, hvorved en såkaldet « Silde las » dannes. Sildens Indsig bemærkes sædvanlig ved den samme forfølgende123 Hval og Sei samt en stor Mængde Fugle, eller om, som undertiden, navn lig om Natten, ér Tilfælde, disse Tegn mangle, derved at et Lod, et Stykke Bly befestet til et Snøre, kastes ud, hvormed da en dygtig Note bas kan mærke om «Sildetyngden» eller den tæt sammenstuvede Sild er tilstede i tilstrækkelig

Mængde. Udbyttet afhænger i høi Grad af Note basens Dygtighed og Åndsnærværelse. I Tilfælde af Konkurrence mellem flere Notelag, tilkommer Fangsten den, der gjør det første «Kast», hvilket i Tvivlstilfælde afgjøres af Opsynet. Når Silden er stængt, skynder man sig at tømme Låsen ved Hjælp af et mindre Not, der trækkes nær Land, og derfra tømmes med store og små Håver lige i Badene, som deretter fyldte bringes ud til Kjøbefartøierne. Det er ikke sjelden at flere tusend Tønder indestænges med Not, og man har endog Exempel på, at indtil 20 000, endog 30 000 Tønder til 139 Liter ere tagne ien Lås. Vær dien af et Notekast kan saaledes] med en Pris af fra 6 til 15, i Gjennem snit 12, Kroner (16 fr.) pr. Tønde, udgjøre en stor Kapital. Ved de meget store Notekast bliver dog meget Sild bedærvet, fordi Låsen ikke hurtig nok kan tømmes. Undertiden sønderrives også Noten af Storm eller føres bort af Strømmen. Nortebruget benyttes fornemlig i det søndre Distrikt, hvor Kystdannelsen egner sig bedst derfor. Sildefiskerne følges i de senere År ved Vårsildfisket sædvanlig af Logisfartøier på 40 til 60 Tons Drægtighed, der optage 4 til 5 Båd mandskaber og som følge med disse og Fisket efter den Gang dette ta ger. Tidligere måtte Fiskerne sædvanlig trække Baden op på Land og sove under den hvælvede Båd. Mange af Fiskerne komme langveis fra, til søndre Fiske, nordenfor Stavanger, ligefra Mandal og Lister med de res åbne Både, en Afstand af ofte 200 Kilometer. Mange komme også ned fra Fjeldbygderne, for som Leiefolk at tåge Del i Fisket. Vårsildfisket er en hård Bedrift, og om end ikke så livsfarlig som Torskefiskerierne, i høiere Grad end dette et Lykkespil. Ofte have mange Fiskere, etterat have fortæret sin medbragte Niste, forgjeves ventende på at Silden skulde komme, måttet vende hjem næsten uden at have gjort nogen Fangst. Men så slår også Fisket undertiden rigt til, så at små Formuer kunne fortjenes. Også for Tab af Garn er man under opkom mende Storm udsat, idet disse da sammenvikles således i en «Garnvas» at de enten må kappes fra hverandre, eller endog blot kunne sælges som gammelt Taugværk.124 Silden sælges sædvanlig strax til Kjøbere, der med sine Kjøbefar- tøier vente på den, og såsnart disse Småfartøier, der tåge 400—500 Tøn- der, ere fyldte, føres de til Byerne, eller de på forskjellige Steder i Nær- heden af de bedste Fiskepladse opførte Salterier. Her bliver Silden ganet som oftest af Fruentimmer; denne Gåning består i, at der med en skarp Kniv gjøres et Indsnit i Sildens Strube, hvorved denne, «Kværken», udri- ves og endel Blod udtømmes. Deretter lægges Silden lagvis med Salt i Tønder, sædvanlig 4 store Hundreder eller 480 Sild i Tønden. Til en Tønde Sild bruges V4 Tønde Salt. To flinke Ganere kunne «sætte op» indtil 30 Tønder daglig. Senere blive disse Tønder omlagte pany og Silden bliver herved sorteret. Sildetønderne ere som oftest af Fure, de bedste dog af Bøg, forsynede med Bånd som oftest af Hassel eller også af Pil I Årene 1868 og 1869, da Vårdsildfisket endnu foregik som bedst, og i 1871, da det slog aldeles feil, var ved Søndre og Nordre Fiske 1868. 1869. 1871. Antallet af Garnbåde 3 936, 2 514, 3036. med Fiskere 14 504, 11765, 14 613. Der fangedes af disse Tønder å 139 Liter 450 000, 527 000, 71000. eller for hver Fisker 31, 44, 5. Antallet af Notelag var 108, 116, 127. med Fiskere 2971, 3296, 3423. der fiskedes af disse Tønder å 139 Liter 150 000, 153 000, 4 000. eller for hver Fisker 50, 46, 1. Samlet Fiske af Vårsild 600 000, 680 000, 75 000. Samlet xintal Fiskere 17 475, 15 061, 18036. Gjennemsnitlig Fangst for hver Fisker, Tønder 34, 45, 4. Fiskens Værdi på Fiskepladsen, Kroner 6 592 000, 3 300 000, 1020 000 Gjennemsnitligt Bruttoudbytte for hver Fisker — 381, 219, 57 Antallet af Logisfartøier var ...... 469, 449, 595 med særlig Besætning 450125 1868. 1869. 1871. Antallet af sildeførende Fartøier var . . 304, 261, 474. med Besætning 1 227, 1 607. Antal Arbeidere ved Sildens Tilbered- ning på Fiskestederne og i Saltenerne 1771, 1541. Tilsammen Fiskere, Fartøibesætning og Arbeidere 21000, 17 000, 21600. Sommersild- eller Fedsildfisket begynder kort efter Vårsildfiskets Op hør, først på Strækningen mellem Stavanger og Bergen og senere nord ligere. I Juni og Juli begynder allerede dette Fiske, men giver ikke da så god Kjøbmandsvare, da Isteren er blød og Silden, når den kommer i Salt, gjerne vil slippe Fedtet, der da flyder ovenpå Tønden som en gul agtig harsk Olie. Den bedste Fedsild fanges i August og September; senere aftager dens Fedme, og uagtet den også senere fiskes lige til Jul, er dette dog forstørstedelen kun til Agnsild. Som oftest drives dette Fiskeri kun som Hjemmefiske, og Fiskerne samles ikke i noget større An al på enkelt Sted. Fisket foregår dels med Garn, men fornemlig med Not. Den Sild, der fanges i Not, lader man gjerne stå i denne nogle Dage, for at den kan skille sig ved den fortærede Åt, som oftest bestå ende af små krebsagtige Dyr, såkaldet «Rødåt». Da Sommersilden som nævnt er yngre end Vårsilden, er den også mindre end denne, og man bruger derfor til den Garn og Not med mindre Masker, sædvanlig 23 til 27 Millimeter. Garnene ere 30 Meter lange, 8 Meter dybe og 6 Garn lænkes

sammen. Sommersilden sorteres efter sin Størrelse, det vil sige sin Alder, i Kristianiasild, den mindste, der sædvanlig atsættes til inden landsk Forbrug, Middelssild og Kjøbmandssild, der fornemmelig skibes til Udlandet. Om Sommersildfiskets Udbytte haves ikke så fuldstændige Op gaver som over Vårsildfisket eller Storsildfisket, og de i Tillæg XXVII meddelte Opgaver derover omfatte kun hvad der fiskes i større Mængde til Handelsvare, men ikke de mindre Fiskerier, som foregå næsten over alt dels til Husholdningsbrug, dels til Agn. Ved Sildefiskerierne tilkomme Grundeierne, hvis Strand benyttes ved Notkast, af Fiskerne «Landslod». Størrelsen af denne Landslod var tid ligere meget forskjellig, men er nu ved Lov om Landslod af 23de Mai 1863 bestemt til: i de to Bergenhusiske Amter 6 pCt. af Fangsten, an detsteds 3 pCt. Desuden må særlig Erstatning erlægges for Skade, der126/• under Fisket måtte tilføies Aker og Eng. Denne Landslod udgjør for Eiendomme med for Notkast heldigt beliggende Bugter, såkaldte Silde våge, en væsentlig Indtægtskilde. Udskibningen af Vårsild fandt i ældre Tider, ligesom af de fleste øvrige Fiskeprodukter, væsentlig Sted fra Bergen; men senere, da Fisket tråk sig mere sydover, blev Stavanger og de nærliggende Byer Skudes neshavn og Haugesund ligeså vigtige, samlede større, Udførselssteder. Nu da Vårsildfisket er næsten ophørt, og Storsild og Fedsild danne den vigtigste Sildexport, er Bergen atter blevet Hovedexportsted for Silden. Vårsilden blev fornemlig udført til Rusland, Nordtyskland, og Sverige, Storsilden til Sverige, Fedsilden til Tyskland, Storbritanien og Danmark. Ved samtlige ovennævnte store Fiskerier, hvor store Masser af Fis kere samles på Steder, der ellers ere folketomme, sørger Staten for regel mæssigt Opsyn, der har en udstrakt Politimyndighed. Ligeledes bliver der ansat af Staten særegne Læger, og på bekvemme Steder oprettet Sygehuse. Endelig har Staten anlagt Telegraflinier ud til alle de vigtig ste Fiskevær og holder ved disse i Fisketiden Telegrafstationer åbne, såvel til officielle Meddelelser fra Opsynet om Fiskets Gang, som til Brug for Fiskerne og endnu mere for Fiskekjøberne, der herved og ved den hyp pigere Dampskibsfart sættes istand til hurtigere at træffe sine Dispositio ner og få sig tilsendt sine Forsyninger af forskjellig Slags efter Fiskets vexlende Gang. Fiskehandelen kan derfor nu af den, der er i Besiddelse af tilstrækkelig Kapital, drives med større Sikkerhed end før, idet ved rigt Fiske de høiere Priser i Begyndelsen opveies af lavere til Slutningen, medens den med ringere Kapital udrustede Handlende ikke kan følge med. når Fisket slår rigere til end af ham påregnet. Fiskehandelen er for disse sidstes Vedkommende en meget hazarderet Handel. Foruden de store Fiskerier af Torsk og Sild, finde overalt mindre Fiskerier Sted, der samlede ere af ikke ringe Betydning. Brisling (Clupea sprattus) tilhører Sildefamilien, men er en séregen fra den ovenfor omhandlede Sild forskjellig Art. Den fiskes på den syd lige Kyst, fra den svenske Grændse til Bergen, og afgiver nedlagt med forskjellige Kryderier som Ansjos, i Dunker på omtrent 6 Liters Størrelse, en værdifuld Handelsvare, såvel til indenlandsk Forbrug som til Udførsel fornemlig fra Kristiania til Sverige, Danmark og Hamburg. I Gjen127 nemsnit for Årene 1871—74 udførtes heraf 71 100 Dunker til en Værdi af 240 000 Kroner (330 000 fr.) Makrélen (Scomber scombrus) tindes i Mængde langs den norske Kyst fra den svenske Grændse til Trondhjemsfjorden, endog nordligere. Den fiskes fornemlig i Skagerak og i den nærmest tilstedende Del af Nordsjøen. I Slutningen af Mai søger den her ind under Kysten, for at gyde. Ude i Havet fiskes den fornemlig med Drivgarn, hvoraf ethvert i Regelen er 60 Meter langt og 3 Meter dybt med Masker af 4 Centi meters Størrelse ; i et Antal af 25 til 50, i Regelen 40, sammenknyttes disse til et almindeligvis 2400 Meter langt Garnlænke, hvormed der «dri ves» med Seilbåd, idet Drivgarnet holdes strakt efter Baden, når denne seiler. Bådene forlade Havnen om Aftenen, drive om Natten og vende hjem næste Morgen. Den opfiskede Mængde Makrel angives i Gjennem snit for Årene 1866—74 til 7,2 Millioner årlig, med en Værdi på Fiske pladsen af 730 000 Kroner (1 Million fr.). Makrélen sælges dels fersk til umiddelbart Forbrug i Byerne, dels saltes den, og i den senere Tid bliver den i stor Mængde indpakket i Kasser med Is og forsendt til Eng land, væsentlig fra Kristianssand og fra Farsund. I Gjennemsnit for Årene 1871—74 udførtes 3200 Ton Makrel pakket med Is til en Værdi af 600 000 Kroner (830 000 fr.). Af de øvrige Saltvandsfiskerier kan blandt Torskeslægten bemærkes : Seien (Gadus virens), Langen (Molva vulgaris), Brosmen (Brosmius vul garis) og Koljen (Gadus aeglefinus). De fiskes med Snøre, Seien og Koljen dog også med Garn og Not. Seien tilberedes sædvanlig som Tørfisk, Langen og Brosmen som Klepfisk. Såvel Langen som især Koljen er også af stor Betydning for det indenlandske Forbrug. Af Flyn dreslægten bemærkes Kveiten (Pleuronectes hippoglossus), der udelukkende fortæres indenlands, dels fersk, dels tørket og speget. Af Haiernes Familie kan mærkes Brygden (Selache maxima), der

indtil 1830 fangedes i ikke så ringe Mængde udenfor Bergen; det er den største af de nordiske Haves Fiske, 12—15 Meter lang, og dræbes lige som Hvalen ved Harpuneren. Den efterstræbtes alene for Leverens Skyld, hvoraf en enkelt Fisk sædvanlig gav 5 til 7 Tønder, undertiden indtil 16 Tønder å 139 Liter; Leveren var så fed, at man sædvanlig af 5 Tønder Lever fik 4 Tønder Tran. Efter 1830 er den sågodtsom aldeles forsvundet fra de norske Kyster. Fremdeles bemærkes Pighaien (Squalus128 acanthias) og Håkjerringen (Scymnus borealis), der begge fiskes på Krog for Leverens Skyld. Det væsentligste Fiske tinder Sted fra Finmarken, hvorfra i Middeltal for Årene 1868—74 udsendtes på Håkjerringfangst 96 åbne Både og mindre dækkede Fartøier af tilsammen 1230 Tons Dræg tighed med 460 Mands Besætning, hvormed fiskedes 6500 Tønder Lever (å 139 Liter) til en Værdi af 157 000 Kroner (218000 fr.). Af blandede Saltvands- og Ferskvandsfiske bemærkes Laxen (Salmo salar) og Søøreten (Salmo trutta). Ligesom Laxen er den fedeste og mest velsmagende af alle vore Saltvandsfiske, er den også den mest ud bredte; thi der tindes neppe i det hele Land nogen Elv, uden at der ved sammes Udløb og i Elven selv tindes Lax, såfremt ikke Naturhindringer forbyde dens Opgang. Norge har derfor en Mængde Laxefiskerier, som fra de ældste Tider have været bekjendte for deres Rigdom, og derfor, som en stadig påregnelig Indtægtskilde, også have været tillagte og tåget Hensyn til ved Skyldsætningen af vedkommende Grundeiendomme ; ja der haves endog flere under særskilte Matrikulnummere skyldsatte Laxefiske rier. Af de Elve, som fra de ældste Tider have været bekjendte for sine Laxefiskerier, kan nævnes : Drammenselven, Numedalslågen, Topdalselven, og Otteren ved Kristianssand, Mandalselven, Ongneelven på Jæderen, Sule dalselven i Ryfylke, Rauma og Driva i Romsdalen, Gula i Søndre Throndhjems Amt, Namsen i Namdalen, Altenelven og Tana i Finmarken. For uden i Elvene og ved Opgangen til disse fiskes den også forøvrigt i Fjordene. Den fanges på mange forskjellige Måder, men væsentligst ved Garn og Not. Den stærke Forfølgelse, hvorfor Laxen har været Gjenstand og endnu mere den uforstandige Måde, hvorpå Fisket efter den har været drevet, — mangesteds på Rov, uden ringeste Hensyn til Fremtiden, såvel når den følgende sin Naturdrift går op gjennem Elven for at yngle, som også når Yngelen søger ud til Havet, — har bevirket en stærk Aftagen af Laxefiskerierne og tilsidst nødvendiggjort Lovgivningens Indskriden ved fredende Bestemmelser. Ifølge Lov om Fredning af Lax og Søørret af 23de Mai 1863, med Tillægslov af 28de April 1866, er al Fangst af disse Fiske, — de eneste af Lovgivningen fredede Fiske — aldeles for budt i Tiden fra 14de September til 14de Februar, og tillige Indskrænk ning bestemt i flere Retninger af den tidligere fri Udsættelse og Brug af129 Fangstindretninger. Man har også flere Steder forsøgt med kunstig Ud klækning af Yngelen. Laxen fortæres for en stor Del i fersk Tilstand, fornemlig i Byerne. Den udføres også nedpakket i Is, fornemlig til England. Den tilvirkes også som Røgelax, dels til Forbrug indenlands, hvor den er en yndet Ret, dels til Udførsel fornemlig til Danmark og Nordtyskland. Udbyttet af Laxefiskerierne er for Årene 1871-—74 opgivet til i Gjennemsnit 308 000 Kroner (430 000 fr.) årlig, men er rimeligvis adskillig større. Til Saltvandsfiskerierne må også Hummer- og Østers-Fiskerierne hen regnes. Hummeren (Homarus vulgaris) findes langs hele Norges Kyst lige op til Polarcirkelen. I størst Mængde findes den på klippefuld Hav bund blandt Tang og Stene, og den bliver her i de koldere Vintermåneder fanget i Teiner, der sænkes med et Stykke Fisk i som Lokkemad. De fleste Hummere forsendes levende, i særskilt dertil indrettede Fartøier, til England.; en stor Del fortæres også i Byerne af de mere velhavende Klasser. Hummerfisket, der ikke kræver nogen større Udrustning eller særdeles Anstrengelse, drives væsentligst af fattigere og ældre Fiskere, og antages at indbringe noget over x/é Million Kr. (350 000 fr.) årlig. Der udføres mellem log 11/^l 1/^ Million Hummer årlig. Østersen (Ostrea edulis) forekommer ligeledes langs den hele Kyst lige op til Polarcirkelen, men Østersbanker af nogen Betydenhed findes dog kun på Sydkysten i Nærheden af Kragerø (58° 50' Bredde) samt på Vestkysten ved Finnås i Søndhordland (59° 40' Bredde), ved Lindås i Nordhordland (60° 45' Bredde), ved Vestnes i Romsdalen (62° 40' Bredde) og endelig ved Bjærøen og ved Vigten i Namdalen (64° 40' Bredde), hvor de største Østers findes. Østersen er ikke Gjenstand for frit Fiske, men som fastsiddende på Bunden ansees den som en Grundeieren tilhørende Gjenstand, og ulovlig Bemægtigelse af den straffes derfor ikke som ulovligt Fiske, men som Tyveri. Østersfangsten er i Norge übetydelig og Udførsel deraf tinder ikke Sted. Der har i den senere Tid i Nærheden af Stavanger været gjort Forsøg med kunstig Østersavl. I Forbindelse med Saltvandsfiskerierne må omhandles Sælfangsten. Grønlandssælen (Phoca grænlandica) og Klapmydsen (Cystophora cristata), der udgjør Formålet for denne

mellem Grønland, Jan Mayn og Spits bergen i Nordishavet drevne Fangst, besøgte tidligere regelmæssig Fin130 markens Kyst om Vinteren, men er forlængst fordreven derfra. Fangsten foregår fornemlig fra den i Kristianiafjorden på sammes Vestside belig gende søfartdrivende By, Tønsberg. Denne Fangst, der tidligere, før 1866, udelukkende dreves med Seilskibe, drives nu i væsentlig Grad med Dampskibe. I 1874 blev hertil udrustet 16 Dampskibe og 19 Seilskibe på tilsammen over 9000 Tons Drægtighed og med 1600 Mands Besæt ning. Heraf vare 6 Dampskibe og 8 Seilskibe fra Tønsberg, Resten fra Kristiania og øvrige Stæder ved Kristianiafjorden, blot 3 Skibe andet stedsfra, nemlig 1 fra Stavanger og 2 fra Kristianssund. Nogle af disse, nemlig 4 Dampskibe og 2 Seilskibe, høre dog hjemme i andre Lande, men føres af norske Skippere med norsk Mandskab og udrustes til Fang sten fra norske Havne. De løbe sædvanlig ud fra Tønsberg i Begyn delsen af Marts og vende tilbage fra Sælfangsten i Slutningen af Mai eller Begyndelsen af Juni. Det gjennemsnitlige Udbytte har i de sidste År, 1870—74, været 87,700 Stykker Sæl, hvoraf omtrent 60 pCt. Ung sæl, 40 pCt. Gammelsæl ; foruden Skindene erholdes af Spækket 15 000 Tønder (å 116 Liter) Tran. Værdien blev for disse År i Gjen nemsnit anslået til noget over 1 Million Kroner (1390 000 fr.). Udrustningen til Sælfangsten er temmelig kostbar, Mandskabet tal rigt, i Gjennemsnit 46 Mand for hvert Skib, og dets Hyre høi, samt Vedligeholdelsesomkostningerne og Værdiforringelse store. Udbyttet giver derfor i Gjennemsnit übetydeligt Overskud over de simple Renter af den i Skibet henliggende Kapital. Skibene gå undertiden efter endt Sælfangst til Hvalfiskfangst under Nordamerika, men kunne forøvrigt ikke vel be nyttes til anden Fart. Sælfangsten er høist ujævn og et rent Hazard spil, da enkelte Skibe kunne give stort Udbytte, medens andre vende næsten tomine hjem. I 1874, der var et Middelsår, var der således af de 16 Dampskibe 2, hvis Udbytte ikke engang dækkede Udrustnings- og Ved ligeholdelsesudgifterne samt Mandskabshyren, uden Beregning af Værdi forringelse eller Renter af Kapitalværdien, og af de 19 Seilskibe var der blot 1 eller 2, der gav noget Bidrag til Renter og Værdiforringelse. Foruden denne store Sælfangst om Våren drives også fra Tromsø noget senere, fra Midten af April til September, med mindre Fartøier Fangst af Gammelsæl under Jan Mayn. Den hensynsløse Måde, hvorpå der ved Sælfangsten om Våren gåes frem, ikke blot af de Skibe, der gå ud fra Norge, men også fra Eng131 land, Holland og Tyskland, og som mere har Karakteren af en Udryd delseskrig mod Sælen end af en fornuftig Jagt, idet Sælen dræbes strax den er kommen op på Isen og har ynglet, forinden Ungerne endnu kunne hjælpe sig selv, ja ofte endog forinden den har kastet, hvorved de yngle færdige Hunner skræmmes bort til Steder indenfor Isen, hvor Skibene ikke kunne følge dem, — truer med aldeles at ville tilintetgjøre denne Fangst og fordrive Sælen til ' mindre let tilgjængelige Steder, ialtfald sprede den og derved gjøre Fangsten vanskelig og mindre indbringende. En Lov af 1876 har derfor bemyndiget Kongen til, under Forudsætning af at andre Stater, der deltage i Sælfangten på Nordishavet, fatte til svarende Bestemmelser, at forbyde, at der fra norsk Skib dræbes eller fanges Sæl eller Klapmyds tidligere på Året end den 3die April på en Strækning af Havet mellem 67° og 75° nordlig Bredde og mellem 5° østlig og 17° vestlig Bredde fra Greenwich Meridian. Fjordsælen (Phoca vitulina) forekommer i næsten alle Fjorde, og skydes i ikke ringe Antal det hele År rundt, fornemlig langs de vestlige og nordlige Kyster. Men denne Fangst foregår enkeltvis og mere til feldig. En enkelt foretagsom Mand har i de senere År fra 1868 af begyndt en ny Jagt på Havet udenfor Finmarkens Kyster efter Sildehvalen (Ba laenoptera musculus). Denne Hvalart antoges tidligere at drive Silde masserne og Torskestimene ind i Fjordene, og var derfor i ældre Tider beskyttet ved Lov. Denne Anskuelse er nu aldeles forkastet, da disse Dyr blot følge de nævnte Fiske for et frådse i den overflødige Næring, disse byde dem. Hvalerne ere derfor kun et Tegn på Forekomsten af disse Fiskemasser, men ikke Årsagen til at de søge Kysten. Sildehvalen er forøvrigt, modsat Grønlandshvalen, et temmelig vildt Dyr. Den fanges med Harpuner, der udskydes fra egne dertil indrettede Kanoner, og som ere forsynede med Sprængsats, hvormed Hvalen næsten øieblikke lig dræbes. Foruden at afgive Spæk, hvoraf Tran udvindes, forarbeides Kjødet og Skelettet til Guano ved en ved Vadsø' anlagt Fabrik. I 1874 fangede denne ene Mand med sit dertil udrustede Dampskib 51 Hval, hvis Værdi er anslået til 102 000 Kroner (140000 fr.). Af andre Cetaceer fanges også i Nordishavet mellem Jan Mayn, Spits bergen og Novaja Semlia: Hvidfisken (Delphinapterus Leucas) samt af Sældyrene Hvalrosen (Trichechus Rosmarus). Fangsten drives om Som132 meren, fornemlig fra Tromsø og Hammerfest, med mindre Fartøier på 30—40 Tons Drægtighed. Ved Siden af Fangst af disse Dyr og af Sæl, fiskes også Torsk under Spitsbergen, skydes Isbjørne og Rensdyr, samt samles

Edderdun. Fangstudbyttet for 18 sådanne Fartøier fra Tromsø i 1874 er anslået til 85 000 Kroner (120 000 fr.). Angående Saltvandsfiskerierne, Håkjærringfisket og Sælfangsten, hen vises forøvrigt til de i Tillæg XXVII meddelte Tabeller, hvoraf A de tailleret udviser Torskefiskeriernes Udbytte for 1869—74, B ligeledes Sildefiskeriernes Udbytte for 1851—74, C Værdien på Fiskepladsen af samtlige større Fiskerier 1866—74, D Udbyttet af Håkjærringfisket, E af Sælhundfangsten 1861—74 og F Udførselen af Fiskevarer 1815—74. Ferskvandsfiskerierne tåle ikke Sammenligning med Saltvandsfiske rierne, men afgive dog en ikke ringe Erhvervskilde og Tillæg til Ernæ ringen. Mange af Norges Indsjøer og Elve ere ret fiskerige. De vig tigste Ferskvandsfiske ere: Ørreten (Salmo fario), Bøien (Salmo alpinus), der begge høre til de fineste Fiske, Siken (Corregonus lavaretus), Låg silden (Corregenus albula), Gjedden (Esox lucius), Brasen (Cyprinus brama) og Laken (Gadus Iota). Som væsentligst sysselsatte ved Fiskeri, opgaves ved Folketællingen i 1865: Hovedpersoner. Familielemmer. Tyende. i Byerne . . 1139 2 043 63 i Landdistrikterne 25 362 46 226 3870 Tilsammen i hele Riget . . 26 501 med 48 269 og 3933 ialt 78 703 Personer eller 4,e pCt. af Rigets Folkemængde. Industri, Fabrik- og Håndværksdrift. Industrien og Fabrikdriften stod endnu for kun 30 År siden meget tilbage i Norge. Mangel på Kapital, Mangel på duelige Bestyrere og 132 meren, fornemlig fra Tromsø og Hammerfest, med mindre Fartøier på 30—40 Tons Drægtighed. Ved Siden af Fangst af disse Dyr og af Sæl, fiskes også Torsk under Spitsbergen, skydes Isbjørne og Rensdyr, samt samles Edderdun. Fangstudbyttet for 18 sådanne Fartøier fra Tromsø i 1874 er anslået til 85 000 Kroner (120 000 fr.). Angående Saltvandsfiskerierne, Håkjærringfisket og Sælfangsten, hen vises forøvrigt til de i Tillæg XXVII meddelte Tabeller, hvoraf A de tailleret udviser Torskefiskeriernes Udbytte for 1869—74, B ligeledes Sildefiskeriernes Udbytte for 1851—74, C Værdien på Fiskepladsen af samtlige større Fiskerier 1866—74, D Udbyttet af Håkjærringfisket, E af Sælhundfangsten 1861—74 og F Udførselen af Fiskevarer 1815—74. Ferskvandsfiskerierne tåle ikke Sammenligning med Saltvandsfiske rierne, men afgive dog en ikke ringe Erhvervskilde og Tillæg til Ernæ ringen. Mange af Norges Indsjøer og Elve ere ret fiskerige. De vig tigste Ferskvandsfiske ere: Ørreten (Salmo fario), Bøien (Salmo alpinus), der begge høre til de fineste Fiske, Siken (Corregonus lavaretus), Låg silden (Corregenus albula), Gjedden (Esox lucius), Brasen (Cyprinus brama) og Laken (Gadus Iota). Som væsentligst sysselsatte ved Fiskeri, opgaves ved Folketællingen i 1865: Hovedpersoner. Familielemmer. Tyende. i Byerne . . 1139 2 043 63 i Landdistrikterne 25 362 46 226 3870 Tilsammen i hele Riget . . 26 501 med 48 269 og 3933 ialt 78 703 Personer eller 4,e pCt. af Rigets Folkemængde. Industri, Fabrik- og Håndværksdrift. Industrien og Fabrikdriften stod endnu for kun 30 År siden meget tilbage i Norge. Mangel på Kapital, Mangel på duelige Bestyrere og133 Arbeidere, Mangel på tekniske Læreanstalter til Uddannelse af sådanne, og endelig Mangel på Kapital bevirkede, at Industrien og Fabrikvirk somheden væsentlig indskrænkede sig til Produktion af sådanne Gjen stande, hvortil Råstoffet havdes i Landet, og som ikke med Fordel kunde udføres uden i, ialtfald noget, forædlet Tilstand, samt til Produktionen af sådanne Nødvendigheds-Artikler, der ikke i Almindelighed kunde være Gjen stand for lang Transport. Kalkbrænderi, Sagbrug, Kornmøller, Brænde vinsbrænderier, Ølbryggerier og endelig Skibsbygning udgjorde endnu for 30 År siden de væsentligste Anlæg, som kunde henføres under industriel Virksomhed. Men heri er, navnlig i de seneste År, foregået en ikke ringe For andring. Vistnok have de i de sidste År oprettede tekniske Skoler endnu kun havt liden Tid at virke i, og have derfor ingen mærkbar Indflydelse endnu kunnet udøve, men en stor Mængde af yngre Mænd have i de sidste År søgt, og søge fremdeles, sin Uddannelse ved Udlandets bedste tekniske Læreanstalter, navnlig ved Sløidskolen i Gøteborg og ved de polytekniske Skoler i Hannover, Carlsruhe, Ziirich, Aachen og Lyttich, og Norge har nu et ikke ringe Antal i forskjellige Retninger uddannede Ingeniører. Også har Kapitaldannelsen fra 1850 af tiltaget og har i ikke ringe Grad, foruden i Skibsfart, søgt en lønnende Virksomheds- Anvendelse i industrielle Anlæg. Ældre Privilegier ere etterhånden op hævede eller indløste; Toldafgift på Råstoffe, som Industrien tiltrænger fra Udlandet, er etterhånden ophævet. Beskyttelsesprincipet, der tidligere søgtes opretholdt, har efter Handelstraktaten med Frankrig af 14de Febr. 1865 afgjort veget Plads for Frihandelssystemet. Så langt fra åt, som det befrygtedes, den norske, dengang endnu svage, Industri ikke skulde kunne tåle Konkurrencen med Udlandet, er den bleven ansporet derved. Endelig har Loven om Mellemrigshandel med Sverige af Ilte April 1873, — der ophævede Told mellem de forenede Riger for alle norske eller svenske Naturprodukter og Tilvirkninger, med Undtagelse af sådanne, hvis Tilvirkning, såsom Brændevin, Malt, 01 og

Spillekort, er belagt med en indenlandsk Afgift, eller hvor Råproduktet var af udenlandsk Oprindelse og belagt med høi Toldafgift, nemlig Tobak og Tobaksfabrikata, Sukker og Sukkertilvirkninger samt brændt og malet Kaffe, — skaffet begge Lande et udvidet Marked for Afsætningen af deres industrielle Produkter. Uagtet Sverige i mange Retninger var i Besiddelse af en langt mere134 fremskreden Industri end Norge, har dog den norske Industri allerede i de forløbne 3 År vundet en ikke lidet forøget Afsætning i Sverige, lige som omvendt den svenske i Norge, og det har også her vist sig, ligesom ved Toldforeninger andetsteds, at det ene Lands Produktion ikke nødven dig virker hemmende på det andet Lands, men at de gjensidig supplere hinanden, og at de begge vinde ved den større Regelmæssighed i Afsæt ningen, som det forøgede Marked giver. Norge har desuden den store Fordel, at det ligger nærmere Verdenshavet og med sine altid åbne Havne og sin over den hele Verden udbredte Skibsfart, har lettere for at forsyne sig med de fremmede Råprodukter, det tiltrænger til sin In dustri, end Sverige, der ligger længere tilbagetrukket og hvis lange Kyst mod Østersøen, og navnlig den nordlige Del af denne ved den botniske Bugt, en lang Tid af Året ved Is er spærret fra enhver sjøværts For bindelse. Med Hensyn til Antallet af de vigtigste Fabriker og andre Industri anlæg og af de ved samme beskjæftigede Arbeidere fra 1835—70 hen vises til medfølgende Tillæg XXVIII. Det er dog herved at bemærke, at de ældre Opgaver ere mangelfulde i flere Henseender. lalt antages at have været beskjæftigede i 1850 ca. 12 000 Arbeidere, i 1865 23 751, og i 1870 33 200 Arbeidere. Ved enkelte Fabrikgrene anvendes Kvinder og Børn i ikke ringe Omfang. Ved Anvendelse af Børn skal der sørges for, at disses regel mæssige Skolegang ikke hindres. Men iøvrigt og udenfor den alminde lige Sundhedslovgivning haves ingen særlige Fabriklove sigtende til Be skyttelse af Arbeiderne. For Året 1870 udgjorde Antallet af Kvinder 9,2 pCt. og Antallet af Børn under 15 År 6,2 pCt. af det samlede Antal ved Fabriker beskjæftigede Personer. De industrielle Anlæg ere i Norge væsentlig knyttede til Anvendelse af Vandfald som Drivkraft. De ere derfor spredte over det hele Land, og en Koncentration af ensartet Arbeidskraft, således som den tinder Sted i Fabriklande, hvor væsentlig Dampkraft anvendes, kan her ikke tinde Sted. Dampkraft benyttes dog også i Norge, dels ved sådanne Anlæg, der, såsom mekaniske Værksteder forenede med Jernskibsbygning, for Af sætningens Skyld ere henviste til Kysten og her ikke altid tinde de øvrige Betingelser for deres hensigtsmæssige Anlæg forenede med tilstede værende Vandkraft, dels benyttes Dampen som Hjælpekraft, hvor enten135 Vandkraften ikke er tilstrækkelig, eller hvor den er altfor ujævn. Ved Sagbrug har Dampkraften i de senere År i betydelig Grad fortrængt Vandkraften, idet herved bekvemmere Anlæg kunne erholdes og tillige Affaldet benyttes som Brændematerial og hertil i det væsentlige er til strækkelig. Som tidligere (Side 45) bemærket, kan Stenkul erholdes i Norge indført fra Storbritanien for en billig Pris, der neppe overstiger hvad den i dette Land koster i noget længere Afstand fra Stenkuls distrikterne. Efter den norske Hovedjernbanes Indkjøbspriser for Loko motivkul kostede disse i Kristiania i Gjennemsnit for: Årene 1855—59: 14,00 Kroner (19,30 fr.) pr. Ton — 1860—64: 14,70 — (20,40 «) — 1865—69: 14,7o — (20,40 «) — — 1870 —74: 18,io — (25,i0 «) — Med Hensyn til Bomuldsspinderierne og Væverierne bemærkes, at Indførselen af rå Bomuld udgjorde i Gjennemsnit for: Årene 1836—40: 70 Tons årlig. 180— 1841—45: — 1846—50: — 1851—55: — 1856—60: — 1861—65: — 1866—70: — 1871—74: 620 1180 1800 950 1680 2330 Af Lin og Hamp, hvoraf blot lidet produceres indenlands, og da ndelukkende anvendes til Husflidsarbeider, indførtes i Gjennemsnit for: Årene 1851—55: 2120 Tons årlig. — 1856—60: 2160 — 1861—65: 3350 — 1866—70: 3600 — 1871—74: 4350 På norske Skibsværfter byggedes årlig i Gjennemsnit for Årene 1836—40: 62 Fartøier af Drægtighed 5 630 Tons, — 1841—45: 86 « 6 040 —6 040 — 1846—50: 145 « 13 880136 Årene 1851—55: 132 Fartøier af Drægtighed 20 530 Tons, — 1856--60: 220 * 21206 — — 1861—65: 162 « 19 305 — — 1866—70: 268 « 45 342 — — 1871—74: 207 « — 43 819 — Norge er i ikke ringe Grad egnet til industrielle Anlæg, navnlig sådanne, der kræve stor Drivkraft. Denne afgive nemlig dets talrige Vandfald i übegrændset Mængde. Ettersom Jernbaner åbne Adgang til disse, bliver deres kortere eller længere Afstand fra Kysten af mindre Betydning. Norges Beliggenhed ved Havet og dets over alle Verdens dele udbredte Skibsfart gjør, at Råprodukter fra andre Lande ofte bil ligere kan føres did end til de store kontinentale Industrilande. Det norske Folk har også idetheletaget gode Anlæg, særlig til mekanisk Be drift, og kunne i flere Retninger afgive duelige Arbeidere. Ide senere År have også flere Industrigrene opnået en ikke ringe Afsætning til Udlan det, og have der med Fordel kunnet konkurrere med andre Landes. Af Produkter af Spinde- og Væve-Industrien afsattes således i 1874 til Ud

landet for 4 Millioner Kroner (5,5 Millioner fr.), og af andre Industri grene — Trævarer, Produkter af Fiskerierne og af Mineralriget samt Metalindustri hermed ikke medregnede — for 2x/2 Million Kroner (3 Mil lioner fr.); af Træstof opslebet til Papirfabrikation udførtes i 1874: 5900 Tons til en Værdi af 465 000 Kroner (646 000 fr.), af Fabrikat af Mineralier for 580 000 Kroner (800 000 fr.). For Arbeidernedlæggelser og Stridigheder mellem Arbeidsherrerne og Arbeiderne har Norge hidtil været fri. Håndværksdriften som Hovednæringsvei var tidligere næsten udeluk kende indskrænket til Byerne, medens den på Landet kun fandt Sted for det nødvendigste Behov. Antallet af Mestere og af dem benyttede Svende og Drenge i Kjøbstæderne opgives: i 1840 til 4464 Mestere med 4051 Svende. og Drenge, tils. 9 515 i 1845 « 4068 — « 6048 —-— « 11116 i 1850 « 5570 — « 6293 -— « 11863 i 1855 « 6107 — « 7451 —=— « 13 558 i 1860 « 7048 — « 7515 — *— « 14 560137 i 1865 til 7570 Mestere med 9824 Svende og Drenge tils. 17 394 i 1870 « 19 784 Håndværkslovgivningen var tidligere hertillands, som samtidig i andre Lande, bygget på den Grundsætning, aUHåndværksdriften i Byerne skulde forbeholdes en egen Stand. Dennes Medlemmer skulde være fuldt opøvede i alle de Håndgreb og Færdigheder. som høre til deres Håndværk, på den ene Side være udelukkende berettigede til at drive dette, og på den anden Side være afskårne Adgang til at befatte sig med andre bundne Næringer. Navnlig var enhver Forening af Handels- og Håndværks borgerskab forbudt. Denne Ordning, der kunde passe for en ældre Tid, hvor Anvendelse af Naturkræfterne som bevægende Kraft og af Maskiner drevne af disse, var lidet udviklet og Industrien stod på et lavt Standpunkt og var indskrænket til ganske enkelte Retninger, kunde ikke længere passe for de fremadskridende Forhold, men måtte bidrage til at holde Håndværksdriften på et lavt Standpunkt. Den bundne Oplærelse i Hånd værket, hvor et bestemt Antal År måtte arbeides i underordnet Stilling, først som Dreng, senere som Svend, og hvorved ikke Hensyn toges til den Tid, den enkelte behøvede til Oplærelse i Håndværkets tekniske Be drift, eller til hvad der hertil tiltrængtes, men hvor Læredrengene ofte anvendtes som Tjenestedrenge til alslags Håndværket som sådant uved kommende Arbeide, som ingen sådan Oplærelse afgav, bevirkede selvfølge lig, at unge Mennesker, der vare i Besiddelse af eller kunde vente at komme i Besiddelse af nogen Formue, aldrig sattes i Håndværkslære. Håndværket blev derfor idetheletaget drevet af Mænd, som havde begynclt deres Løbebane med liden eller ingen Kapital, og uden nogen anden for beredende Skoledannelse end den Almuskolen gav. Men uden den Virke kraft, som Kapitalen giver, blev Håndværket i Regelen så lidet lønnende i Forhold til andre Næringsveie, at det faldt vanskeligt for de deri sys selsatte Mænd at erhverve sig synderlig Formue. Og de enkelte, hvem dette lykkedes, eller som på anden Måde havde erhvervet Formue, satte selv sjelden sine egne Børn i Håndværkslære, eller • opdrog dem til at fortsætte sin egen Bedrift, men foretrak sædvanlig at lade dem overgå til andre Livsstillinger. Allerede i 1839 begyndte man at løsne på de Bånd, den ældre Lov givning havde lagt på Håndværksnæringen, og at forberede Laugenes successive Ophør. Ifølge Lov af 15de Juli 1839 angående Håndværks138 drift måtte intet nyt Håndværkslaug oprettes og ethvert Laug skulde op høre, når samtlige inden 1840 i Laugene optagne Mestere vare døde eller de tilbageværende af disse bleve enige om at hæve Lauget. Der var den Tid 44 Laug og ialt 1331 Laugswiestere. Enhver, der fremtidig erhver vede Borgerskab som Mester i noget Håndværk, for hvilket Laug bestod i den Kjøbstad, hvor han agtede at nedsætte sig, var pligtig at indtræde i Lauget, og nød alle de dermed forbundne Rettigheder, sålænge Lauget bestod. Ide Håndværk, hvori der var Laug, måtte man først, for at blive antagen som Svend, aflægge Svendeprøve, og siden, for at blive Mester, udføre Mesterstykke ; derimod bleve de tidligere fastsatte Svendeår og Mesterår ophævede. I de Håndværk, hvori ikke Laug existerede, for langtes derimod ikke Svendestykke, og for at blive Mester kunde 2de troværdige Mænds Attest for at være duelig i vedkommende Håndværk træde istedetfor Mesterprøve. Hvor offentlige Tegneskoler havdes, var Læredrengen pligtig at erhverve Attest fra Skolens Bestyrelse for Kyndighed i Tegning, forinden Lærebrev kunde udfærdiges for ham. Uden at have erhvervet Borgerskab, var man i Regelen ikke berettiget til endog blot med egne Hænder at drive noget Håndværk, endsige dertil benytte leiede Arbeidere; kun enkelte Stillinger, som forhenværende Mili tære o. d., gav Ret til at arbeide med egne Hænder, de såkaldte Fri mestere. I Landdistrikterne var tidligere kun Arbeidsfrihed for de allernødven digste Håndværkere: Skræddere, Skomagere, Grovsmede og Tømmermænd. Andre Håndværk, såsom Garveri, Farveri m. fl., kunde blot drives med særlig kongelig Bevilgning. Fra Landdistrikterne måtte ikke Håndværksarbeide indføres til Kjøbstæderne eller udskibes til Udlandet. Ved Håndværks loven af 1839 blev Håndværksdriften given aldeles fri

i Landdistrikterne og i Ladestederne, med Undtagelse af et 1 Mil (11 Kilometer) bredt Bælte om Kjøbstæderne, hvor Håndværk ikke måtte drives for Kjøbsta dens Beboere. Ved Lov af 14de April 1866 ere de ovennævnte tilbagestående Ind skrænkninger i Retten til at drive Håndværk ophævede fra 1868 af og enhver Mandsperson, der har opnået en Alder af 21 År og forøvrigt op fylder de Betingelser, der i Almindelighed ere foreskrevne med Hensyn til Kjøbstadborgerskab, kan begjære Borgerbrev på Håndværk. Dette kan også forenes med Handelsborgerskab og anden borgerlig Næring, und-139 tågen Brændevins Udskjænkning og Udsalg i Småt. Ligeså kunne Kvin der erholde Næringsbrev med samme Ret til at drive Håndværk. Ved Lov af 25de April 1874 er også den Afstand fra Kjøbstædernes Grændse. hvori Håndværksdrift for Byens Indvånere var forbudt, og som etterhånden fra 1 Mil var nedsat til V 4 xl (3 Kilometer), aldeles ophævet fra 1876 af. Håndværksdriften er således nu aldeles fri for det hele Land. Der har i de senere År hyppig været hørt Klager over, at Hånd værket næsten i alle Retninger er gået tilbage, at det er vanskeligere nu end tidligere at erholde duelige Svende, og at såvel Læredrenge som Svende nu ere mere upålidelige, så at Mesterne ikke længere kunne stole på regelmæssigt Arbeide af dem, og Skylden derfor har man væsentlig søgt i Ophævelse af Laugene og af Duelighedsprøver, samt i den alminde lige Frihed, som er givet Enhver at kunne nedsætte sig som Mester. Læredrengene stræbe efter at forkorte Læretiden, og Brud på Lærekon trakter ere blevne mere almindelige, idet Drengene uden Hensyn til disse forlade de Mestere, som have begyndt deres Oplærelse, såsnart andre byde dem noget bedre Vilkår, eller de af hvilkensomhelst Grund tinde sig misfornøiede hos de første. Allerede Loven af 1839, der op hævede den tidligere Bestemmelse om et vist Antal Års Tjeneste som Dreng, for at kunne blive Svend, og af Tjeneste som Svend, for at kunne blive Mester, løsnede på disse Bånd, og Loven af 1866 har, ved at op hæve den ældre Håndværkslovs Fordringer om Bevis for Kyndighed i Håndværket, udslettet de ældre Begreber om Forskjel mellem Dreng. Svend og Mester. Det ældre Forhold mellem Mesterne og deres Arbei dere, hvorved de første anså det som en moralsk Pligt at støtte disse så længe som muligt, endog i Tider da de kun havde lidet Arbeide at give dem, er ophørt og en egoistisk Konkurrence er trådt i dettes Sted. Sam tidig have Håndværkerne, derved at det ældre Forbud mod Forening af Håndværksdrift med Handel og den ældre Beskyttelsestold på Håndværks arbeider er ophørt, erholdt nye og farlige Konkurrenter i den Handel, som Kjøbmænd kunne drive med Håndværksarbeider, -der tildels indføres fra Udlandet, tildels forarbeides af Arbeidere uden Håndværksborgerskab, tildels også forfærdiges i dertil af Kjøbmændene oprettede Værksteder eller Fabriker. At der er nogen Grund til disse Klager, kan ikke nægtes. Hånd værksarbeidets fuldkomne Frigivelse har frembragt en stor Forandring i140 det ældre sociale Forhold mellem Mesterne og deres Arbeidere. Som overalt hvor en ældre til Privilegier knyttet Ordning afløses af fuldstæn dig Frihed, tager det altid længere Tid, forinden Virksomheden kan lempe sig efter de ny Forhold og udfinde den hensigtsmæssigste og fordelag tigste Ordning. Overgangen er i Begyndelsen besværlig og kan for dem, der, opvoxede under de ældre Forhold, ikke ere i Besiddelse af til strækkelig Energi og Dygtighed til at, finde, sig tilrette i de nye, ofte være ødelæggende. Men Håndværket selv kan dog i Længden kun vinde ved den større Spore, Konkurrencen giver, og den Nødvendighed, denne fremholder i at tilegne sig de bedste Arbeidsmethoder, de bedste Redskaber og større Kyndighed i Anskaffelse af de bedste Råprodukter eller halvferdige Fa brikata, som Håndværket tiltrænger, samt endelig derved, at Kapitalen nu kan udøve en stærkere Indflydelse og derved har erholdt større Op fordring til at vende sig også til Håndværket. Derimod er der visselig enkelte Retninger, hvor Håndværket ganske naturlig går over til industriel og fabrikmæssig Tilvirkning, og således ophører som Håndværk, eller synker ned til blot at omfatte Reparations arbeide. Dette er en naturlig Følge af Maskinernes Udvikling og af den større Handelskyndighed, der i enkelte Retninger kræves til en lønnende Drift. Men herimod kan ingen Lovgivning hjælpe, og Samfundet kan kun vinde derved. Såvel Industrien som Håndværksdriften lider fortiden næsten i alle Lande meget under Arbeidsklassens uregelmæssige Liv, fremkaldt ved den Hurtighed, hvormed Asbeidslønnen er steget i de senere År over hele Nordeuropa. Idet herom henvises til den tidligere Bemærkning (Side 36) om Årsagen til det i de sidste Ar hos os, som i næsten alle de øvrige nordeuropæiske Lande, stærkt tiltagende Forbrug af berusende Drikke, tilføies her, at medens Industrien og Håndværksdriften nok kunne bære den høiere Arbeidsløn, idet forbedrede Arbeidsmethoder, større Sparsomhed med og Udnytten af Råmaterialet, større Anvendelse af Maskinkraft og endelig forhøiede Priser på Frembringelserne, snart dække Arbeidslønnens Forhøielse, kan ingen

Industri i Længden tåle Uorden i Arbeidet. Den større Deling af Arbeidet nu mod tidligere har, samtidig som den ud vikler større Duelighed og Færdighed i den enkelte Retning, og herved letter den samlede Produktion, også bevirket, at de forskjellige Arbeids-141 grene ere mere afhængige af hverandre, . så at Standsning eller mere uregelmæssigt Arbeide i en enkelt Gren virker lammende også på de •øvrige, der skulle fortsætte Produktionen videre. Medens fuldstændige Arbeidsnedlæggelser hos os ikke have fundet Sted, har derimod Arbei- dernes uregelmæssige Levemåde og Benyttelse af den høiere Arbeidsløn til Lediggang unegtelig tiltaget og fremkaldt Vanskeligheder såvel for den fabrikmæssig drevne Industri som for Håndværksdriften. Nogen For- bedring i denne Henseende synes dog i den allersidste Tid at have fundet Sted. Som væsentligst beskjeftigede med Industri og Håndværk opgaves for det hele Rige ved Folketællingen i 1865: Hovedpersoner. Familielemmer. Tyende. Ved Forædling af Mineralier ... 1313 2858 164 « Metaller .... 10603 20235 1332« « kemiske Produkter 689 1344 255 « Tilvirkning af Fortæringsgjen- stande 6 240 11802 2447 « Forædling af Spindestoffe . . 5 986 3 640 183 « Forfærdigelse af Beklædnings- gjenstande 23 795 27 690 1281 Forædling af dyriske Stoffe og Produkter 1631 2 892 453 « Forædl. af Trævarer og Plante- stoffe, ikke særlig nævnte . . 17 549 31920 1311 « Bygning af Huse 7 947 16 459 427 « Vedligeholdelse og Udstyr af Huse 2 362 3 771 296 Bygning af Mølle- og Sagbrug, Vandværk, Vogne, Tærskema- skiner o. d 1235 1947 197 « Bygning af Skibe og Både samt Seilmageri 4 652 10 281 397 Lateris . . 84 002 134839 8743142 Hovedpersoner. Familielemmer. Tyende. Transport . . 84 002 134 839 8743 Ved Industrigrene vedkommende Literatur og Kunst 991 1420 244 « andre Industrigrene 207 247 14 Tils. ved Industri og Håndværksdrift 85 200 136 506 9001 ialt 230 737 Personer eller 13,6 pCt. af Rigets samlede Folkemængde. Heraf er i Byerne 35 500 Hovedpersoner med 61485 Familielemmer og 5689 Tyende, tilsammen 102 179 Personer eller 38,4 pCt. af Byernes Befolkning. I Landdistrikterne 50195 Hovedpersoner med 75 051 Familielemmer og 3312 Tyende, tilsammen 128 558 Personer eller 9,0 pCt. af Land distrikternes samlede Befolkning. Skibsfarten. Det norske Folk er et fortrinsvis sjøfarende Folk. Forholdsvis til Ind vånernes Antal indtager det übetinget og langt foran alle andre Nationer den første Plads i denne Henseende. Den norske Handelsflåde talte ved Udgangen af 1874: 7664 Far tøier, med Drægtighed 1326 110 engelske Register-Tons, og bemandede med 58 554 Mand. Dette giver: for Norge pr. 1000 Indvånere 745 Register-Tons, medens omtrent samtidig havdes : Grækenland « —=— 275 Register-Tons. Storbritanien og Ir- land « —s— 186 142 Hovedpersoner. Familielemmer. Tyende. Transport . . 84 002 134 839 8743 Ved Industrigrene vedkommende Literatur og Kunst 991 1420 244 « andre Industrigrene 207 247 14 Tils. ved Industri og Håndværksdrift 85 200 136 506 9001 ialt 230 737 Personer eller 13,6 pCt. af Rigets samlede Folkemængde. Heraf er i Byerne 35 500 Hovedpersoner med 61485 Familielemmer og 5689 Tyende, tilsammen 102 179 Personer eller 38,4 pCt. af Byernes Befolkning. I Landdistrikterne 50195 Hovedpersoner med 75 051 Familielemmer og 3312 Tyende, tilsammen 128 558 Personer eller 9,0 pCt. af Land distrikternes samlede Befolkning. Skibsfarten. Det norske Folk er et fortrinsvis sjøfarende Folk. Forholdsvis til Ind vånernes Antal indtager det übetinget og langt foran alle andre Nationer den første Plads i denne Henseende. Den norske Handelsflåde talte ved Udgangen af 1874: 7664 Far tøier, med Drægtighed 1326 110 engelske Register-Tons, og bemandede med 58 554 Mand. Dette giver: for Norge pr. 1000 Indvånere 745 Register-Tons, medens omtrent samtidig havdes : Grækenland « —=— 275 Register-Tons. Storbritanien og Ir- land « —s— 186143 for Sverige pr. 1000 Indvånere 110 Register-Tons. Danmark « —=— 106 De forenede nordame- rikanske Stater. ... « 69 Men endog absolut tåget, indtager med Hensyn til Drægtighed Norge fortiden den 3die Plads i de sjøfarende Nationers Række. Ved Slutningen af følgende År udgjorde Handelsflåden : 1850. R-Tons. Storbritanien og Irland 3 400 000 De forenede nordameri- kanske Stater 1 500 000 Norge 309 172 Frankrig 688 000 Tyskland 542 000 Italien 509 000 Rusland og Finland . . 340 000 Spanien 245 000 Holland 396 000 Sverige 198 000 Grækenland 180 000 Østerrig 212 000 Danmark 100 000 Portugal 80 000 Belgien 35 000 1860. 1870. 1873. R.-Tons. R.-Tons. R.-Tons. 4 659 000 5 691000 5 960 000 2 650 000 2 860 000 563453 1012 777 1233434 994 000 1058 000 1040 000 812 000 997 000 1020 000 588 000 900 000 980 000 358 000 466 000 530 000 350 000 380 000 520 000 589 000 525 000 440 000 271000 329 000 425 000 256 000 330 000 410 000 283 000 325 000 320 000 149 000 180 000 197 000 90 000 90 000 100 000 33 000 30 000 40 000 Med Hensyn til Fremvæxten af den norske Handelsflåde henvises til Tillæggene XXX og XXXI. Det vil af den første sees, at den norske Handelsflådes Drægtighed er, fordoblet i de sidste 10 År,

og firedoblet i de sidste 23 År. Tilvæxten skriver sig især fra 1850 af, da Ophævelsen af den engelske Navigations-Akt åbnede Storbritaniens* store Marked for fremmede Skibe; senere gav også Krimkrigen med det store Krav, den gjorde på Skibsrum, den norske Handelsflåde et mægtigt Fremstod. Til væxten har i Gjennemsnit udgjort: fra 1850— 74 for Norge .... 6,25 pCt. årlig, fra 1870—74 : 6,97 pCt. årlig. Sverige... 4,56 — —=—- 11,50144 fra 1850—73 for Danmark . 5,0s pCt. årlig, fra 1870—74 : 3,0e pCt. årlig. Storbrita nien .... 2,47 — — =— 1,55 Forenede Stater. . . 2,84 — —*— - Frankrig . l,Bi — — =— y- 0,57 Tyskland . 2,79 — —=— -f 0,76 Italien .. . 2,89 — —=— 2,88 Tillæg XXXI udviser, hvorledes denne Tilvæxt er fremkommet. Det vil deraf sees, at Tilgangen i Antal omtrent ligesåmeget har fundet Sted ved Kjøb som ved indenlandsk Nybygning, men hvad Drægtigheden an går, overveiende ved Kjøb; medens i de sidste År 1870—74 i Gjennem snit hvert hjemmebygget Skib har havt en Drægtighed af 209 Register- Tons, have de fra Udlandet indkjøbte Skibe i Gjennemsnit havt en Drægtighed af 382 Register-Tons. De ved Forlis tabte Skibe have i Gjennemsnit af de sidste 5 År 1870—74 udgjort i Antal 2,40 pCt. årlig og i Drægtighed 3,21 pCt. årlig. Ved Forlisene antoges i 1874 at være omkomne 133 Mand eller 9 pCt. af de forliste Skibes Besætning. Skibenes gjennemsnitlige Størrelse er i de sidste 20 År mere end fordoblet og udgjorde i 1874: 173 Register-Tons, men i 1850 kun 72 Tons. Til hver 1000 Register-Tons benyttedes i 1874 i Gjennemsnit en Besæt ning af 44 Mand, mod i 1850 68 Mand. I Sverige var i 1874 den gjennemsnitlige Drægtighed 106 Register-Tons, og benyttedes i Gjennem snit 52 Mand for hver 1000 Register-Tons. Af Norges sjøgående Handelsflåde er den aldeles overveiende Del Seilskibe. Dampskibenes Antal — de på Indsjøerne selvfølgelig ikke med regnede, heller ikke de små Dampbarkasser — udgjorde i 1874: 211 Dampskibe med en Drægtighed af 41 328 Register-Tons og 9450 nomi nelle Hestekræfter, bemandede med 2938 Mand. I Drægtighed optoge således Dampskibene blot 3,i2 pCt. af den samlede Handelsflåde, og da et Dampskib i Gjennemsnit årlig antages at føre 3 Gange såmange Varer som et Seilskib med samme Drægtighed, med Hensyn til Effekt blot 8,8 pOt. af den samlede Handelsflådes. Disse Forhold ere betydelig større i de fleste øvrige Handelsmanner. Sverige havde således samtidig 649 Dampskibe med 23 018 nominelle Hestekræfter, herved rigtignok de på145 Kanalerne og Indsjøerne gående medregnede. Danmark havde 123 Damp skibe med Drægtighed 27 381 Register-Tons. De første Dampskibe bleve anskaffede i 1827 for Postvæsenets Reg ning til Befordring af Post og Passagerer mellem Kristiania, Gøte borg og Kjøbenhavn samt mellem Kristiania og Kristianssand. Senere for øgedes Antallet af Dampskibe for Postvæsenets Regning, dels til Fart langs Kysten, dels på Udlandet. Det vårede længe før den private Spe kulation kastede sig ind på dette Felt, og det er først i det sidste Tiår, at det er optaget med Kraft. Etterhånden som den private Dampskibs fart viste sig villig til mod passende Godtgjørelse at overtage Befordring af Post og Passagerer, tråk Staten sig tilbage, sidst i Slutningen af 1870 fra Routen på Kjøbenhavn. Den norske Dampskibsflåde, der såvel med Hensyn til Drægtighed som Hestekraft er mere end fordoblet i de sidste 4 År, besørger nu ikke alene en regelmæssig Kystfart det hele År rundt, fra Fredrikshald nær den svenske Grændse i Syd til Vadsø nær den russiske Grændse i Nord, men underholder også en regelmæssig Fart med Gods og Passagerer på Sverig, Danmark, Tyskland, Holland, Belgien, Frankrig og England, kon kurrerende her med udenlandske Dampskibe, og søger tillige forøvrigt Fragt i übestemte Router på næsten alle Europas, Nordafrikas og Nord amerikas Havne, i den senere Tid også til Ostindien gjennem Suez kanalen. Værdien af den norske Handelsflåde ansloges i 1850 til . . 28 Millioner Kroner (39 Millioner fr.), i 1868 til . . 188 —=— (160 — «), og i 1874 til . . 200 —— (278 — «). Den norske Handelsflåde udfører i overveiende Grad Fragtfarten langs Norges Kyster samt mellem Norge og Udlandet, i hvilken sidste dog i ikke ringe Grad fremmede Skibe deltage. Efter 1866 blev også Kystfarten givet fuldkommen fri for fremmede Skibe på fuldkommen lige Vilkår med Hensyn til Afgifter af enhver Art, som for norske Skibe. Af Fragtfart med Ladning mellem Norge og Udlandet optoge i Gjennemsnit for Årene 1871—74 de norske Skibe omtrent 2/3, medens de fremmede optoge y3 Del. Dette Forhold har, som det vil sees af Tillæg XXXII, været noget aftagende for de norske Skibes Vedkommende fra 1861 af. Men i endnu høiere Grad er den norske Handelsflåde beskjeftiget i146 den almindelige internationale Fragtfart. Også herom henvises til Tillæg XXXII, af hvis sidste Tabel vil sees, at i Fragtfart med Ladning mel lem udenlandske Havne uden Berørelse med Norge anvendtes, i Gjennem snit af Årene 1871—74, næsten 3V2 Gange så stor Drægtighed, som i Fragtfart mellem norske og fremmede Havne. Over Udbyttet af den norske Fragtfart har været anstillet Bereg ninger støttede på

Opgaver fra et større Antal Skibe i den forskjellige Fart. Den samlede af den norske Skibsfart på Udlandet, altså Kyst farten ikke medregnet, optjente Bruttofragt er: for 1869 beregnet til .. . 65 Millioner Kr. (90 Millioner fr.), « 1873 — «... 104 —*— (144 — «), « 1874 — «... 106 —*— (147 — «). Heraf tjentes i det sidste År 31 pCt. ved Fragtfart på Storbritanien og Irland, 14 pCt. ved Fragtfart på de nordamerikanske forenede Stater, 8 pCt. ved Fragtfart på Sverige, 7 pCt. ved Fragtfart på Rusland og Finland, 6 pCt. ved Fragtfart på Frankrig, 5 pCt. ved Fragtfart på britisk Nordamerika, 4 pCt. ved Fragtfart på Tyskland, 3 pCt. ved Fragtfart på Holland, 2,6 pCt, ved Fragtfart på Belgien. Ifølge Undersøgelser for Årene 1867—69 antoges Udgifterne -ved Skibsfarten i Gjennemsnit at udgjøre: Fragtslutning og Adressekommission 3,4 pCt. af Bruttofragten. Havneudgifter og lignende Skibsud- gifter 23,2 « Vedligeholdelsesudgifter og Havari udgifter med Fradrag af Erstat ning 11,6 « Værdiforringelse 4,5 « Assurance af Skib og Fragt 7,7 « Hyre og Proviant 33,4 « Tilsammen. . . 83,8 pCt. af Bruttofragten, hvoretter bliver tilbage som Nettoudbytte for Rederne 16,2 pCt. af Brutto fragten. For Årene 1873 og 1874, der vare for Skibsfarten gunstige År, kan mindst det samme Nettoudbytte antages. Redernes Nettoudbytte af Skibsfarten skulde heretter have udgjort:147 i 1869: 10,5 Millioner Kroner (14,6 Millioner fr.), i 1873: 16,8 —=— (23,3 — «), i 1874: 17,7 —=— . (23,6 — «). Dette heldige Forhold for Skibsfarten, som vistnok er fundet efter for samme idetheletaget meget gunstige Fragtforhold, kan vistnok ikke påregnes som gjennemsnitlig for et længere Tidsrum, hvori gode og slette Konjunkturer vexle; men idetheletaget må dog den norske Skibsfart siges at være en meget lønnende Bedrift. Dette og overhovedet det stærke Opsving, som den norske Skibsfart har fået, skyldes i ikke ringe Grad den Omstændighed, at Skipperen sæd vanlig selv er Medreder, undertiden også Eneeier af Fartøiet, og at de fleste bestyrende Redere ere forhenværende Skippere, der således ere i Besiddelse af personlig Kyndighed; ligeledes den Omstændighed, at Skip perne stedse have faret i længere Tid som Matroser og Styrmænd. Mange Skibe have flere Eiere, ere delte i såkaldte Skibsparter, undertiden også, fornemlig Dampskibene, fordelte på Aktier. Dette sidste er dog sjelden Tilfeldet med Seilskibene. Hvad Skibenes Hjemstavn angår, da har Sydkysten langs Skagerak, fra den svenske Grændse til Lindesnes, den overveiende Andel i Skibs farten. Her hørte ved Udgangen af 1874 hjemme: 3829 Skibe med en Drægtighed af 1031740 Register-Tons og en Besætning af 37 231 Mand, altså 78 pCt. af den hele norske Handelsflådes Drægtighed. Længere mod Vest og Nord ere kun Byerne Stavanger og Bergen af større Be tydenhed for Skibsfarten. Af Byerne havde den største Skibsdrægtighed: Arendal . . . 343 Skibe med 126 878 R.-Tons og 4128 Mands Besætning. Drammen.. 336 — 103 578 —=— 3719 —*—Drammen.. 336 — 103 578 —= — 3719 Stavanger . 607 92 485 —*— 4674 Kristiania. 266 — 91899 —=— 3185 Bergen 324 72 939 —=— 3069 Kragerø... 153 — 44 897 —=— 1462 Tønsberg.. 128 — 40 506 —=— 1828 Grimstad.. 117 — 39 961 —* — 1327 Af Dampskibene hørte det største Antal og tillige de største Skibe hjemme i Bergen, der alene havde 64 Dampskibe af Drægtighed 19 660 Register-Tons og med 889 Mands Besætning.148 For at blive Styrmand og Skipper på i udenrigsk Fart, udenfor de nærmeste Farvande, gående Skibe, udkræves Navigationsexamen og tillige en vis Fartstid som Matros. Til Forberedelse for denne Examen haves 15 offentlige Sømandsskoler, der understøttes dels af Staten, dels af Kom munerne. Til Navigationsexamen har i Gjennemsnit for de sidste 5 År meldt sig 1432 Examinander årlig. Væsentlig til Bedste for Skibsfarten og til Lettelse for Regulering af Kronometre underholdes to mindre Observatorier i Bergen og Throndhjem, foruden Marinens Observatorium på Horten og Universitetets i Kristiania. Efter Fartens Beskaffenhed fordeltes Skibene således i Året 1874: Antal. Drægtighed i R.-Tons. Bemanding. Indenrigsk Seilfart 2617 med 62 592 R.-Tons og 10 040 Dampfart 110 « 7 571 — « 773 Udenrigsk Seilfart 4786 » 1 218164 — « 44 744 Dampfart 87 « 29 860 — « 1436 Fart på Nordishavet, Seilskibe 50 « 4027 — « 832 Dampskibe 14 « 3 896 — « 729 Tilsammen. . 7664 med 1326110. R.-Tons og 58 554 Efter deres forskjellige Stilling ombord og den forskjellige Slags Fart, fordeles ovennævnte Besætning af 58 554 Sjømænd således: fibf" Styrmænd. Matroser. Maskinister Skyttere på 101eie- ogFyrbødere. Sælfangere. Indenrigsk Seilfart . . 2617 7 423 — Dampfart 110 56 ,304 303 TJdenrigsk Seilfart . . 4786 5 884 34074 — Dampfart. 87 144 708 497 Fart på Nordishavet .64 47 1 199 49 202 Tilsammen i 1874: 7664, 6131, 43 708, 849, 202. Matrosers Rømning i udenlandske, navnlig amerikanske, Havne har i de senere År været temmelig stor. I det allersidste År er dog et forholdsvis stort Antal af tidligere rømte Matroser vendt tilbage. Der opgives: Rømte. Hjemkomne. i Gjennemsnit for Årene 1866—69: 483 140 1870—74: 811 366 For det sidste År

1874 angives: 836 og 611149 Et ikke ringe Antål norske Matroser tjene på fremmede, især bri tiske og nordamerikanske, Skibe; derimod aiwendes på norske Skibe, ved deres Udklarering fra Norge, forholdsvis få fremmede Sjømænd og senere i Udlandet kun, når Tab ved Død eller Rømning gjør Forhyring af Frem mede nødvendig. Endel svenske Matroser tåge dog regelmæssig Hyre på norske Skibe. Der haves Frihed til at forhyre fremmede Matroser, allerede ved Udklareringen fra norsk Havn, Svenske uden Indskrænkning i Antal, og andre fremmede Matroser indtil 3die Delen af Besætningen, dog skal Skibsfører og Styrmand stedse være Nordmænd. Angående Skibskosten ombord i den norske Handelsmanne, og lige ledes i Orlogsmarinen, henvises til Tillæg XIX, hvor Kapitain 0. T. Pe tersen velvillig har meddelt en Opgave over den sædvansmæssige Skibs kost på norske Skibe. Nogen reglementsmæssig Bestemmelse af Kosten haves ikke. Det vil af samme sees, at Kosten må ansees som i enhver Henseende forsvarlig; navnlig henledes Opmærksomheden på det store Smørforbrug. De norske Sjømænd ere idetheletaget særdeles dygtige og hæderlige. De stå i disse Henseender ikke tilbage for nogen og overgå de fleste fremmede Handelsmanners Sjømandsstand. De ere med Rette Norges Stolthed. På alle Verdenshave, fra Pol til Pol, føre de det norske Flag og hævde den norske Sjømandshæder. Som væsentligst beskjæftigede med Skibsfart regnedes i Norge ved Folketællingen i 1865: Hovedpersoner. Familielemmer. Tyende. i Byerne 13 386 med 21 663 1835 i Landdistrikterne 17 647 « 20171 1947 i hele Riget 31033 med 41834 3782 tilsammen 76 649 Personer eller 4,5 pCt. af Rigets daværende samlede Folkemængde. 150 Skibsassurance og Sjøassurance. Under Norges Forening med Danmark havde det i 1726 oprettede Sjøassurance-Kompagni i Kjøbenhavn erholdt sågodtsom Monopol på at tegne Sjøforsikring i Danmark og i Norge, da det ikke alene forbødes andre Assurance-Selskaber at danne sig, men overhovedet private Assu randører at overtage nogen Forsikring under solidarisk Ansvar. Ved Norges Adskillelse fra Danmark bortfaldt det kjøbenhavnske Kompagnis Monopol i Norge. Indenlandsk Sjøforsikring kom imidlertid først i Gang i Norge i 1836, da «den første norske Assuranceforening» stiftedes i Langesund, og lignende Foreninger opstode i de nærmest følgende År mellem Skibs rederne i sågodtsom alle norske Sjøfartsbyer. Alle disse Foreninger ere anlagte på gjensidig Forsikring, men mod årlig Præmie og alene for Skib. Den væsentligste Del af den indenlandske Kaskoforsikring går endnu på denne Måde, der for de Forsikrede medfører betydelige Fordele. Tidligere, mellem 1814 og 1837, havde Sjøforsikringerne fornemlig været tegnede i Hamburg, og dette Steds Assurancevedtægter fik på denne Måde over veiende Indgang hos os. Ved Stiftelsen af den første norske Assurance forening blev det også udtrykkelig vedtaget, at den hamburgske Sjøfor sikringsplan skulde være gjældende Regel i alle Tilfælde, hvor Foreningens egne Love ikke indeholdt noget modsat, og den samme Bestemmelse er senere gået over i de fleste andre Assurance-Foreningers Love. Det første Aktieselskab, der mod Præmie, for en vis Tid eller for en vis Reise, over tog Forsikringer såvel på Skib som på Fragt og Gods, stiftedes i Kri stiania 1847, men etterfulgtes snart af flere i de for Sjøfarten vigtigste Byer. I Året 1864 stiftede de forskjellige Assurance-Foreninger og Sel skaber for felles Regning en almindelig Skibsbesigtelses-Auktoritet, det Norske Veritas, med Hovedsæde i Kristiania. Skibsassuranceforeningerne omfattede ved Udgangen af Årene: Foreninger. Skibe. Assurancesum. 1845: 5 570 7 986 308 Kr. eller 11092 000 fr. 1850: 6 1365 20 028 928 « « 27 818 000 «151 Foreninger. Skibe. Assurancesum. 1855: 11 2310 40 737 796 Kr. eller 56 580 000 fr. 1860: 13 3116 54015672 « « 75025000 « 1865: 14 3957 75 958 692 « « 105 498 000 « 1870: . 13 3592 99962000 « « 138840000 « 1875: 11 4450 147 000 000 « « 204 000000 « De på Aktier grundede Sjøassuranceselskaber omfattede ved TJdgan- gen af: Nomiel Heraf Eeserve- Assurancebeløb Selskaber. Kapital Übetalt, fond. i Årets Løb. Kr. Kr. Kr. Kr. fr. 1845: 1 480 000 48000 1800 000 ell. 2 500000 1850: 3 1520 000 385 600 8 440 000 « 11720000 1855: 5 2 240 000 548000 112 908 35 885 000 « 49 840000 1860: 6 2740000 657000 392672 54109000 « 75150005 1865: 9 4420000 999 400 604016 101130 300 « 140460000 1875: 13 2 000 000 203 000000 « 282 000 000 Belysning af den norske Kyst, Den norske Kyst må nu siges at være i fortrinlig Grad forsynet med Fyre af nyeste Konstruktion, der uden noget Mellemrum belyse den norske Kyst fra den svenske Grændse indtil Indløbet i Sognefjorden; nordligere forekomme derimod enkelte Mellemrum, men Kysten er dog også her tem lig tæt belyst. Ved Slutningen af 1875 vare ialt 112 Fyrstationer tændte, hvoraf 99 underholdte af Staten og 13 kommunale Indseilingsfyr. Af de 99 Fyr stationer, hvoraf 1 med 2 Fyrtårne og 1 Fyrskib, vare 21 beliggende ved Ska gerak fra den svenske Grændse til Lindesnes, 37 ved Nordsjøen fra Lin desnes til Cap Stadt, 37 ved Atlanterhavet fra Oap Stadt til og med Lofot

øerne og 4 ved Nordishavet nordenfor Lofotøerne. Af de 13 kommunale 151 Foreninger. Skibe. Assurancesum. 1855: 11 2310 40 737 796 Kr. eller 56 580 000 fr. 1860: 13 3116 54015672 « « 75025000 « 1865: 14 3957 75 958 692 « « 105 498 000 « 1870: . 13 3592 99962000 « « 138840000 « 1875: 11 4450 147 000 000 « « 204 000000 « De på Aktier grundede Sjøassuranceselskaber omfattede ved TJdgan- gen af: Nomiel Heraf Eeserve-Assurancebeløb Selskaber. Kapital Übetalt, fond. i Årets Løb. Kr. Kr. Kr. Kr. fr. 1845: 1 480 000 48000 1800 000 ell. 2 500000 1850: 3 1520 000 385 600 8 440 000 « 11720000 1855: 5 2 240 000 548000 112 908 35 885 000 « 49 840000 1860: 6 2740000 657000 392672 54109000 « 75150005 1865: 9 4420000 999 400 604016 101130 300 « 140460000 1875: 13 2 000 000 203 000000 « 282 000 000 Belysning af den norske Kyst, Den norske Kyst må nu siges at være i fortrinlig Grad forsynet med Fyre af nyeste Konstruktion, der uden noget Mellemrum belyse den norske Kyst fra den svenske Grændse indtil Indløbet i Sognefjorden; nordligere forekomme derimod enkelte Mellemrum, men Kysten er dog også her tem lig tæt belyst. Ved Slutningen af 1875 vare ialt 112 Fyrstationer tændte, hvoraf 99 underholdte af Staten og 13 kommunale Indseilingsfyr. Af de 99 Fyr stationer, hvoraf 1 med 2 Fyrtårne og 1 Fyrskib, vare 21 beliggende ved Ska gerak fra den svenske Grændse til Lindesnes, 37 ved Nordsjøen fra Lin desnes til Cap Stadt, 37 ved Atlanterhavet fra Oap Stadt til og med Lofot øerne og 4 ved Nordishavet nordenfor Lofotøerne. Af de 13 kommunale152 Havnefyr vare de 7 ved Indseilingen til Kristiania, 1 i Kristianiafjor den ved Moss, 2 ved Indseilingen til Stavanger, 1 ved Bergen, 1 ved Ålesund og 1 ved Kristianssund. Af de 99 Statsfyrtårne og det ene Fyrskib vare: 7 Fyre af Iste Klasse efter Fresners System. 14 — « 2den — « —=— 5 —- « 3die — « 10 — « 4de — « 17 — « ste — « 27 — « 6te — « 19 Fyre og 1 Fyrskib med Sideralspeil. Af de 13 kommunale Havnefyre vare de 4 Fyre af 6te Klasse efter Fresners System, 8 Fyre med Sideralspeil og 1 med blot et Gasblus. Ved Fyrvæsenet anvendtes i 1875: Til Lønninger, Kontorudgifter og Reisegodtgjørelse 164 044 Kroner (228000 fr.). Til Vedligeholdelse af Fyrene, Mær- ker og Ringe 122737 — (170500 «). Til Opførelse af nye Fyre og Mærker samt Anbringelse af Ringe og Fæstigheder 295 456 — (410 100 «). Tils. til Fyr- og Mærkevæsenet i 1875 582 237 Kroner (808 600 fr.). Udgifterne ved Anlægget af samtlige 100 af Staten opførte Fyrsta tioner har været omtrent 4 Millioner Kroner (5,5 Millioner fr.). Lodseriet på den norske Kyst. Lodseriet på den norske Kyst erholdt sin første Ordning i Året 1720, ved Ansættelse af Overlodser, der ifølge Instruktionerne af 2den Mai og 152 Havnefyr vare de 7 ved Indseilingen til Kristiania, 1 i Kristianiafjor den ved Moss, 2 ved Indseilingen til Stavanger, 1 ved Bergen, 1 ved Ålesund og 1 ved Kristianssund. Af de 99 Statsfyrtårne og det ene Fyrskib vare: 7 Fyre af Iste Klasse efter Fresners System. 14 — « 2den — « —=— 5 —- « 3die — « 10 — « 4de — « 17 — « ste — « 27 — « 6te — « 19 Fyre og 1 Fyrskib med Sideralspeil. Af de 13 kommunale Havnefyre vare de 4 Fyre af 6te Klasse efter Fresners System, 8 Fyre med Sideralspeil og 1 med blot et Gasblus. Ved Fyrvæsenet anvendtes i 1875: Til Lønninger, Kontorudgifter og Reisegodtgjørelse 164 044 Kroner (228000 fr.). Til Vedligeholdelse af Fyrene, Mær- ker og Ringe 122737 — (170500 «). Til Opførelse af nye Fyre og Mærker samt Anbringelse af Ringe og Fæstigheder 295 456 — (410 100 «). Tils. til Fyr- og Mærkevæsenet i 1875 582 237 Kroner (808 600 fr.). Udgifterne ved Anlægget af samtlige 100 af Staten opførte Fyrsta tioner har været omtrent 4 Millioner Kroner (5,5 Millioner fr.). Lodseriet på den norske Kyst. Lodseriet på den norske Kyst erholdt sin første Ordning i Året 1720, ved Ansættelse af Overlodser, der ifølge Instruktionerne af 2den Mai og153 21de Juni 1720 skulde inddele Kysten i Oldermandskaber og ansætte Lodsoldermænd og Lodser i disse. Fra den Tid af blev det under Straf forbudt alle andre end de af Overlodserne med Patent forsynede Personer at befatte sig med Lodsning. Samtidig blev Taxt fastsat for denne. I Tax teriie og Reglerne for Erlæggelse af Lodspenge blev til forskjellige Tider Forandringer foretagne. Fritagne for Lodspligt vare oprindelig blot Far tøier, som stak mindre end 1,5 Meter dybt; fra 1763 udvidedes Frita gelsen til den hele indenrigske Kystfart og fra 1805 endvidere til uden rigsk Fart med Fartøier under 10 Register-Tons Drægtighed, hvilken sidste Fritagelse fra 1870 af er udvidet til Fartøier under 20 Register- Tons. Ved Lov af 6te Aug. 1824 blev Fritagelse for Lodspligt end videre udstrakt til norske og svenske Skibe, som fare mellem de forenede Rigers Havne, og ved Lov af 13de April 1848 blev denne Fritagelse ud videt til alle mellem norske og svenske Havne farende Skibe. Endelig blev ved sidstnævnte Lov også Dampskibe, som gå i regelmæssig Post og Passagerfart, fritagne for Lodspligt. Denne sidte Fritagelse er dog senere ved Lov af 14de Mai 1872 ophævet. Den gjældende Lovgivning om Lodsvæsenet indeholdes i Lov af 17de Juni 1869. Ifølge

denne skal der på de Steder, som Kongen bestemmer, være Lodsstationer, ved hvilke det fornødne Antal Lodser, dels faste, dels Reservelodser, såvidt muligt holdes ansat. For hver Lodsstation eller for flere Lodsstationer ansættes en Lodsoldermand, til hvis Bistand, hvor det fornødiges, ansættes Lodsformænd. Lodsolderriiandskaber samles i Lods distrikter. Lodspligten, der tidligere medførte Pligt til at benytte den ved Ud gående efter Tour til Tjeneste stående Lods, og ved Indgående den Lods, der først mødte Skibet, består efter den sidste Lov af 1869 kun i Pligten at betale Lodspenge, ikke iat benytte Lods. Forbudet for andre end de ansatte Lodser at befatte sig med Lodseri . er herved hævet. Lodspligten påhviler kun Fartøier, der ankomme fra eller afgå til Udlandet, samt Far tøier på eller over 104 Register-Tons Drægtighed, som afgå til eller an komme fra Fiskeri eller anden Fangst på Havet. Fart til og fra Sve rige tilkommer dog den samme Fritagelse som Fart fra Sted til andet i Norge, ligesom også Fartøier under 20 Register-Tons Drægtighed, Krigs fartøier og Lystfartøier fremdeles ere fritagne. Lodspligten for Indgående begynder fra Grændsen mellem de inden154 skjærs og de udenskjærs Farvande og ophører, når Fartøiet er ankret. Lodspligten for Udgående indtræder når Udklarering foregår, og i Til fælde af, at Fartøiet udklarerer på" flere Steder, når det sidste Gang ud klarerer, eller, forsåvidt ingen Toldexpedition fornødiges, når Fartøiet afgår til Udlandet. Skib, som er lodspligtigt for Udgående, men ikke be nytter Lods, betaler dog Udseilingspenge. Taxten for Lodsningen er bestemt i Loven og består af Indseilings og Udseilingspenge, Milepenge, og i Tilfælde af, at Lodsningen medtager længre Tid end et Døgn for hver 6 Sømil, indtil 4 Døgn, da Dagbe taling. Indseilings- og Udseilings- samt Mile-Penge tiltage med Fartøiets Dybgående og er større i Vintermånederne end i Sommermånederne. Af Lodspenge, Dagpenge undtagne, der erlægges af lodspligtige Far tøier, tilfalder Lodsoldermanden x/i5 Del og Lodsunderstøttelseskassen 17/i2o Del. Er ikke Lods benyttet, tilfalder samtlige Lodspenge den sidstnævnte Kasse med Fradrag af Vl5 til den Lodsoldermand, der indkræver samme. Lodsunderstøttelseskassen blev oprettet i 1805. Af samme udredes Hjælp til gamle og utjenstdygtige Lodsoldermænd og faste Lodser, samt til deres Enker og Børn, til Reservelodser, som ere komne tilskade under Udøvelse af Lodstjenesten samt til Enker og Børn af Reservelodser, som ere omkomne formedelst Udøvelsen af sådan Tjeneste. Kassen yder også ved rentefri Lån Lodserne Hjælp til Anskaffelse, af Lodsbåde og til andre Foranstaltninger til Gavn for Lodsningen, samt endelig til Udgifter ved Lodsvæsenets Bestyrelse, derunder, forsåvidt de dertil fornødne Midler ikke på anden Måde tilveiebringes, Lønninger til Lodsoldermænd og Lodser på Steder, hvor det er nødvendigt at tilstå dem sådant. Kysten er inddelt i 5 Overlodsdistrikter, hvoraf de to sydlige, nem lig det søndenfjeldske Distrikt fra den svenske Grændse til Flekkefjord (9° til 4° Længde øst for Paris) og den vestenfjeldske fra Flekkefjord til Nordlands Amts Sydgrændse (fra 58° 15' til 65° 20' nordlig Bredde) ere de vigtigste. Disse to Overlodsdistrikter vare ved Slutningen af 1874 delte i 46 Lodsoldermandsdistrikter med 814 faste Lodser og 137 Reserve lodser, der i dette År havde udført 23 183 Lodsninger. Som Lodspenge var i dette Distrikt ialt betalt i Aaret 1874: 759 000 Kroner (1054000 fr.), hvoraf tilfaldt :155 Lodserne 607 900 Kr. (844 000 fr.) Lodsoldermændene 38 800 « (54 000 «) og Lodsolderunderstøttelses- kassen 112300 « (156000 «) Lodsunderstøttelseskassen eiede ved Slutningen af 1874: 537 419 Kroner (746 000 fr.) og havde, Renter af Kapitalen medregnet, en årlig Indtægt af 135 749 Kr. (189 000 fr.). Den udbetalte ved Slutningen af Året 1874 Pensioner til: 458 ældre Lodser med 63 630 Kr. (88400 fr.) årlig 503 Lodsenker « 27 089 « (37 600 «) 238 Børn under 15 År med 8 828 « (12 300 «) De norske Lodser ere berømte for den Dygtighed og Djervhed, hvor med de røgte sit farefulde Hverv. Årlig omkomme også flere af dem på Sjøen, dels i Lodstjenesten, dels når de udenfor denne søge sit Erhverv ved Fiskeri. Der omkom således ialt på Sjøen: i Lodstjeneste, udenfor Lodstjeneste. Tilsammen i Femåret 1861—65: 49 12 1866—70: 31 7 9ide fire År 1871—74: 18 Tils. i 14 År 126 Lodser, hvoraf 98 i Tjeneste, 28 udenf. samme. Strandinger og Forlis ved de norske Kyster samt Redningsanstalter for Skibbrudne. Strandinger på den norske Kyst ere, forholdsvis til den betydelige Skibsfart, der stryger langs med den, og særlig langs med den sydlige Kyst mod Skagerak, ikke talrige. Dette må væsentlig tilskrives de mange gode Havne, der næsten overalt findes, den gode Belysning af 155 Lodserne 607 900 Kr. (844 000 fr.) Lodsoldermændene 38 800 « (54 000 «) og Lodsolderunderstøttelses- kassen 112300 « (156000 «) Lodsunderstøttelseskassen eiede ved Slutningen af 1874: 537 419 Kroner (746 000 fr.) og havde, Renter af Kapitalen medregnet, en årlig Indtægt af 135 749 Kr. (189 000 fr.). Den udbetalte ved Slutningen af Året 1874 Pensioner til: 458 ældre Lodser med 63 630 Kr. (88400 fr.) årlig 503 Lodsenker « 27

089 « (37 600 «) 238 Børn under 15 År med 8 828 « (12 300 «) De norske Lodser ere berømte for den Dygtighed og Djervhed, hvor med de røgte sit farefulde Hverv. Årlig omkomme også flere af dem på Sjøen, dels i Lodstjenesten, dels når de udenfor denne søge sit Erhverv ved Fiskeri. Der omkom således ialt på Sjøen: i Lodstjeneste, udenfor Lodstjeneste. Tilsammen i Femåret 1861—65: 49 12 1866—70: 31 7 9ide fire År 1871—74: 18 Tils. i 14 År 126 Lodser, hvoraf 98 i Tjeneste, 28 udenf. samme. Strandinger og Forlis ved de norske Kyster samt Redningsanstalter for Skibbrudne. Strandinger på den norske Kyst ere, forholdsvis til den betydelige Skibsfart, der stryger langs med den, og særlig langs med den sydlige Kyst mod Skagerak, ikke talrige. Dette må væsentlig tilskrives de mange gode Havne, der næsten overalt findes, den gode Belysning af156 Kysten og de talrige og dygtige Lodser, som Norge har. Nogle af de blandt Forlis opførte tabte Skibe ere ikke strandede, men forliste ved Påseiling eller forladte i Sjøen af Mandskabet. Over Strandinger og totale Forlis på den norske Kyst for Årene 1864—1874 er meddelt en Tabel i medfølgende Tillæg XXXIII. Det vil deraf sees, at det gjennemsnitlige Antal Strandinger og totale Forlis har været 49 Fartøier årlig, hvorved i Gjennemsnit 33 Mennesker årlig ere omkomne. På den stærkest befarede Del af Kysten ved Skagerak, øst for Lindesnes, have i Gjennemsnit årlig 17 Strandinger og Forlis ind truffet, ved Kysten af Lister og Jæderen mellem Lindesnes og Stavanger, den farligste Del af Kysten, have mellem 8 og 9 Strandinger årlig gjen nemsnitlig fundet Sted. Af de forliste Skibe håve 2/s været norske. Det er alene på den ovennævnte farligste Del af den norske Kyst, mellem Lindesnes og Stavanger, ved Lister og Jæderen, hvor Kysten ligger übeskyttet ved nogen Skjærgård, at Redningsanstalter ere opret tede i 1855. Disse bestå i Raketapparater, fordelte på 5 Stationer, hvoraf 1 ved Lister (58° 6' Bredde og 4° 14' Længde øst for Paris) og de 4 på Jæderen (58° 40' til 58° 50' Bredde). Om Anvendelse af Rednings både kunde der her neppe blive Tale, da Grunden på Jæderens Rev langt udover er bedækket med store Stene, hvorimod i Storm enhver Båd vilde slåes istykker. Ved hver Redningsstation er ansat en Opsynsmand og 2 Mand, samt for samtlige Stationer en Overopsynsmand. Redningsvæsenets årlige Budget udgjør 1540 Kroner (2140 fr.). I de 20 År 1855—74, siden Oprettelsen af disse Stationer, ere deres Raketapparater komne til Anvendelse ved 10 Forlis, hvorved ialt 65 Mand ere reddede. Handelen Som Handelsland havde Norge i Middelalderen kun Betydning gjen nem sin anselige Fiskehandel, og Bergen var derfor i denne Tid den Vig 156 Kysten og de talrige og dygtige Lodser, som Norge har. Nogle af de blandt Forlis opførte tabte Skibe ere ikke strandede, men forliste ved Påseiling eller forladte i Sjøen af Mandskabet. Over Strandinger og totale Forlis på den norske Kyst for Årene 1864—1874 er meddelt en Tabel i medfølgende Tillæg XXXIII. Det vil deraf sees, at det gjennemsnitlige Antal Strandinger og totale Forlis har været 49 Fartøier årlig, hvorved i Gjennemsnit 33 Mennesker årlig ere omkomne. På den stærkest befarede Del af Kysten ved Skagerak, øst for Lindesnes, have i Gjennemsnit årlig 17 Strandinger og Forlis ind truffet, ved Kysten af Lister og Jæderen mellem Lindesnes og Stavanger, den farligste Del af Kysten, have mellem 8 og 9 Strandinger årlig gjen nemsnitlig fundet Sted. Af de forliste Skibe håve 2/s været norske. Det er alene på den ovennævnte farligste Del af den norske Kyst, mellem Lindesnes og Stavanger, ved Lister og Jæderen, hvor Kysten ligger übeskyttet ved nogen Skjærgård, at Redningsanstalter ere opret tede i 1855. Disse bestå i Raketapparater, fordelte på 5 Stationer, hvoraf 1 ved Lister (58° 6' Bredde og 4° 14' Længde øst for Paris) og de 4 på Jæderen (58° 40' til 58° 50' Bredde). Om Anvendelse af Rednings både kunde der her neppe blive Tale, da Grunden på Jæderens Rev langt udover er bedækket med store Stene, hvorimod i Storm enhver Båd vilde slåes istykker. Ved hver Redningsstation er ansat en Opsynsmand og 2 Mand, samt for samtlige Stationer en Overopsynsmand. Redningsvæsenets årlige Budget udgjør 1540 Kroner (2140 fr.). I de 20 År 1855—74, siden Oprettelsen af disse Stationer, ere deres Raketapparater komne til Anvendelse ved 10 Forlis, hvorved ialt 65 Mand ere reddede. Handelen Som Handelsland havde Norge i Middelalderen kun Betydning gjen nem sin anselige Fiskehandel, og Bergen var derfor i denne Tid den Vig157 tigste Handelsplads ikke blot i Norge, men i de tre skandinaviske Riger. Byen var også af denne Grund optaget i det mægtige Hansaforbund. Først fra det 17de Århundrede af begyndte Trælasten at blive en Handelsartikel af nogen Betydning, og herved også Norges sydligste Kyst langs Skagerak at vinde i Betydning for Handelen. Hollænderne afløste nu Hanseaterne i Herredømmet på de nordiske Have og hentede Træ lasten i uforædlet Tilstand som rundt Tømmer hjem fra Norge, dels til Brug som sådant, men også for hjemme at forædle det på ved Vindens Kraft drevne Sagmøller, og deretter bringe det på Markedet

i fjernere Lande. Henimod Midten af det 17de Århundrede indførtes Vand sage i Norge, men det vårede dog længere Tid før disses Produkter kunde konkurrere med Hollændernes. Talrige Ladesteder opstode nu i det syd lige Norge ved Udløbet af de store tømmerførende Vasdrag, alle frem kaldte ved den opblomstrende Trælasthandel. De fremvoxede naturlig på de for denne bekvemmeste Punkter, fordi Trælastens Udførsel i Begyndelsen var fri og ikke bunden til nogen Handelsberettigelse eller til Kjøbstad privilegium. Senere, efter Suverænitetens Indførelse, 1660, indskrænkedes denne Handelsfrihed, men blev dog bestående for de allerede opståede Ud skibningspladse, idet fra disse, som deretter kaldtes Ladesteder, fremdeles tillodes udskibet Trælast og Tjære. Efter Suverænitetens Indførelse kuedes Handelen ofte ved Privilegier, og Borgerne i de mindre Kjøbstæder og Ladesteder bleve oftere pålagte at flytte til de større. Det blev således pålagt Borgerne i Bragernes (den væsentligste Del af det nuværende Drammen), i Moss og Soon at flytte til det nyoprettede Kristiania, og den gamle Kjøbstad Stavanger, der i den katholske Tid som Sæde for en rig Geistlighed havde vundet en forholdsvis ikke ringe Betydning, blev i 1686 udslettet af Kjøbstædernes Række og dens Borgere pålagt at flytte til det ved Kongebrev anlagte Kristianssand; de ved Fiskehandelen opståede Kjøbstæder Kristianssund og Molde bleve næsten tilintetgjorte til Fordel for Throndhjem. Disse Magt sprog bleve vel aldrig fuldstændigen iværksatte, men de besværede dog betydelig Handelen. Denne var dengang aldeles i Udlændingers Hånd og og de betydeligste Handelshuse vare af fremmed Herkomst, fra ældre Tider Hamburgere og andre Hanseater, senere for en stor Del Hollæn dere og endnu senere Slesvigere, fornemlig fra Flensburg. Norge eiede158 dengang kun få Skibe og Handelen var ligetil Slutningen af det 17de Århundrede væsentlig passiv. Toldpålæggene, der tidligere kun havde været betragtede som Ind tægtskilder for Finantserne, begyndte man fra Slutningen af den sidste Fjerdedel af det 17de Århundrede. at benytte som et Middel til at lede Handelens, Sjøfartens og Industriens Gang. For at fremme den direkte Handel og ophjælpe Sjøfarten, belagdes Varer, der ikke kom fra første Hånd, eller som indførtes i fremmede Skibe, med høiere Afgifter. Finant sernes dårlige Tilstand, fremkaldt ved uheldige Krige og ved et ødselt Hof, nødte til at beskatte Udførselsartiklerne hårdt. Allerede fra ældre Tider af vare Fiskevarer stærkt beskattede ved deres Udførsel, men nu blev også den opblomstrende Trælasthandel stærkt betynget. Kun Han delen mellem de forenede Riger Norge og Danmark tiltog, idet den væ sentlig betragtedes som en indenrigsk Handel. Men den ordnedes væsent lig med Hensyn til Danmarks Fordel; således blev det forbudt at indføre fremmed Korn til Norge fra andre Lande end Danmark, et Forbud, som dog i enkelte Uår helt eller delvis blev sat ud af Kraft for det enkelte År. Hertil kom de idelige Krige med Sverige i den første Fjerdedel af det 18de Århundrede, hvorved Handelen næsten aldeles ødelagdes, Handels flåden for en stor Del tabtes og Norges Landdistrikter led under den tunge Soldaterbyrde. Denne Lammelse af al Handel vårede .lige til Midten af det 18de Århundrede. Sildefiskerierne gave i Arene 1750 til 1760 et usædvanligt stort Udbytte og Bergværksdriften tiltog ligeledes. Traktater med Bar bareskstaterne på Afrikas Nordkyst gave de norske Skibe en fordelagtig Fragt på Middelhavet, hvoraf også Handelen snart drog Fordel. Omkring Midten af det 18de Århundrede ansloges Norges samlede Udførsel til en Værdi af 6 Millioner Kroner (87* Millioner fr.). Under den lange Fredsperiode fra 1720 til 1807 fandt vistnok oftere store Rustninger Sted, der tyngede hårdt på Finantserne og særlig på - Norge, hvorfra ud skrevne Soldater i stort Antal blev trukket ned til Danmark og særlig til Holsten, men Handelen og Skibsfarten gjorde dog etterhånden stor Fremgang. Den sidste Fjerdedel af det 18de og de første År af inde værende Århundrede til Krigens Udbrud i 1807 vare idetheletaget hel dige År. Under den nordamerikanske Frihedskrig (1776 —1783) havde Norge store Fordele af sin Neutralitet, medens de fleste øvrige Sjømagter159 etterhånden indvikledes i Krigen. Ikke alene steg Norges Udførselspro dukter betydelig i Pris, men ved sin heldige Beliggenhed bleve de norske Havne bekvemme Oplagssteder for fremmede Varer, hvilket gav Anled ning til en fordelagtig Mellemhandel. Først nu rykkedes ved den norske Skibsfarts Udvikling Trælasthandelen ud af den passive Stilling, den hidtil havde indtaget. En lignende heldig Handelsperiode fandt Sted under de Krige, som fra 1793 af vare Følger af den franske Revolution. Der blev også i denne Tid løsnet på flere af de på Handelen mest trykkende Bånd, og flere indgribende Foranstaltninger bleve trufne til Lettelse for den. Ved For ordning af 6te Juni 1788 blev således Danmarks Kornmonopol på Norge ophævet og en moderat Told på fremmed Korn trådte i dets Sted. Ved Forordning af 31te Mai 1793 blev Kreditoplagssystemet, der består i Kredit på Toldens Erlæggelse, indtil Varerne etterhånden sælges fra deres Oplagssteder, indført til stor Lettelse

for de Handlende. Ved Forordning af 22de Aug. 1795 bleve flere byrdefulde Bånd på Trælasthandelen op hævede. I Toldlovgivningen og Toldbeskatningen gav det ældre Prohibi tivsystem Plads for friere Grundsætninger, og Toldforordningen af Iste Febr. 1797 indførte lempeligere og for Handelens Fremskridt mindre hemmende Toldsatser. Handelen på Finmarken, herunder indbefattet det nærværende Tromsø Amt, der fra 1680 af var bleven gjort til et Mono pol, som undertiden dreves for kongelig Regning, undertiden- bortforpag tedes til private Handelskompagnier, blev ved Forordning af ste Septbr. 1787 givet fri, og denne Del af Norge, som under Monopolsystemet næsten var gået tilgrunde, begyndte nu, om end langsomt, at hæve sig. Den bevæbnede Neutralitet, som i Begyndelsen af indeværende År hundrede (6te Decbr. 1800) oprettedes mellem Rusland, Sverige og Dan mark-Norge, gav Anledning til et Angreb af den engelske Flåde på Kjø benhavn; men Fred blev dog snart sluttet, og på enkelte Formildelser nær, der væsentlig kom den norske Skibsfart tilgode, bleve de engelske Sjøretsgrundsætninger, hvorimod den bevæbnede Neutralitet havde været rettet, antagne. Uagtet de nye Skatter og Afgifter, som den slette finantsielle Be styrelse og den i Begyndelsen af dette Århundrede herskende Finantsnød i Danmark-Norge nødvendiggjorde og som tillige i ikke ringe Grad ram mede Handelen og Skibsfarten, toge disse dog i Begyndelsen af indeværende160 Århundrede og særlig i Årene 1804—6 stærkt Opsving. Den dansk norske Stats neutrale Stilling havde skaffet store Fordele, og dens Flag var næsten det eneste, som gik uantastet på alle Have. Da udbrød pludselig Krigen med England i August 1807, der ind lededes ved Storbritaniens Overfald på Kjøbenhavn, grundet på en hemmelig Artikel i Tilsiterfreden mellem Frankrig og Rusland, hvor etter den dansk-norske Stats Tiltrædelse til Kontinentalsystemet skulde fremtvinges. Krigen var mest en Kaperkrig, hvorved Norges Handel og Skibsfart blev næsten ganske ødelagt, isærdeleshed da dens pludse lige Udbrud ikke tillod at sikre Handelsflåden, hvoraf én stor Del befandt sig i britiske Havne og der beslaglagdes og konfiskeredes. I Årene 1808 og 1809 vare de norske Havne sågodtsom lukkede. Vel kom i Årene 1810—12, ved Hjælp af det britiske Licenssystem, noget Liv i Handelen på England, der tiltrængte den norske Trælast, og hvor denne betaltes høit, ligesom de norske Skibe, beskyttede ved den meddelte «Li cense» kunde løbe ind i britiske Havne, uden at britiske Skibe tilstodes lignende Fordel i norske Havne, og Fragtfordelen ved Trælastudførselen kom derved norske Skibe udelukkende tilgode. Men den kortvarige Spen ding, som disse unaturlige Forhold fremkaldte, de overilede Indkjøb af Trælast og Landets Opfyldning med engelske Fabrikvarer, der somoftest måtte sælges med Tab, og den trykkende Mangel på andre Fornødenheds varer, virkede idetheletaget mere skadeligt og fremkaldte snart Ruin for Handelsmændene. Så kom hertil det totale Uår 1812, hvorved i det følgende År, på Grund af Afspærringen fra Danmark, sand Hungersnød fremkaldtes. I åbne Både søgte Beboerne af Norges Sydvestkyst fra Jylland at hente nogle få Tønder Korn over, men forfulgtes herunder af de talrige engelske Krydsere, som, hvor de kunde, übarmhjertig tilintetgjorde Bådene og førte de Par Mænd, der befandt sig i dem, afsted til de engelske Fangeskibe. Om den almindelige Nød i Året 1813, især på Landets sydlige Kyst, kan den nulevende Generation vanskelig danne sig et Begreb. Hertil kom den store Uorden i Pengevæsenet. Begge Lande over svømmedes af uindløselige Papirpenge, der stadig sank i Værdi og tilsidst førte til den pludselige Pengereduktion af ste Januar 1813, hvorved der for Værdien reduceredes til omtrent VlO at deres Pålydende og dette ved Ombytning med Papirpenge under nye Navne, der som uindløselige og udstedte i stigende Mængde til Hjælp for Finantserne, påny yderligere sank i161 Værdi. Alk Kreditforhold og Formuer, der ikke bestode i Eiendomme eller Varer, bleve herved aldeles ødelagte. Ved Fredsslutningen i 1814 og Norges kort derpå følgende Forening med Sverige var Norge idetheletaget et udannet Land. Navnlig havde Kjøbstæderne, der væsentlig beroede af Handelen og af Udførselen samt af Skibsfarten, lidt. Finantserne og Pengevæsenet vare ødelagte, og uagtet et for Norge fordelagtigt Opgjør af den felles dansk-norske Statsgjeld, havde Norge længe yderst vanskeligt for at ordne sine Finantser og sit Pengevæsen. En ny Bank blev oprettet i Throndhjem ved Lov af 14de Juni 1816 og istandbragt ved tvungent Indskud af Sølv. Men også for denne stilledes Pligten til at indløse sine Sedler med Sølv i Bero, og Sedlerne vare derfor udsatte for stærke Kursfluktuationer. Først fra 1823 af begyndte en Sølvvexling efter en Kurs af 190 pOt., som etterhånden nedsattes og endelig i 1842 bragtes ned til Pari. Efter den Tid har Norges Bank stedse indløst sine Sedler med Mynt, og er den for Han delen fornødne Fasthed i Pengeværdien endelig opnået. Det vårede derfor længe forinden Handelen kunde tåge noget Op sving igjen. De gamle Handelsforbindelser vare løste, ældre og nye måtte knyttes. Den store Udskibning, «om fandt

Sted i 1815, var mere bevirket ved Nødvendigheden af for enhver Pris at atsætte gamle Behold ninger, navnlig af Trælast, end af Udsigt til nogen Handelsfordel. Navn lig var Trælasthandelen mislig. , Noget bedre stillede Fiskehandelen sig-, navnlig på Grund af den tiltagende Fangst af Vårsild. Først fra 1823 af begyndte en lidt heldigere Periode, da Trælastpriserne hævede sig og de høiere Fragter vakte nyt Liv i Skibsfarten. Dette tabte sig dog hur tigt, da den engelske Handelskrise af 1826 også udstrakte sine Virk ninger til Norge, så at Statsmagterne i 1828 fandt det nødvendigt at optage et udenlandsk Statslån på 1200 000 Kroner (1670 000 fr.) for at komme Næringsveiene tilhjælp. Trælasthandelen kom sig først igjen fra 1833 af og har siden, med enkelte Afbrydelser i 1839 og i 1848, været mere eller mindre fordelagtig. I 1848 virkede den franske Revolution for en kort Tid lammende på Handelen, og Statsmagterne måtte atter komme Næringsveiene tilhjælp med et i Udlandet optaget Lån på 6 Millioner Kroner (87a Million fr.). Fra 1850 af begyndte Handelen i næsten alle Retninger at tåge et større Opsving. Den Afhængighed, hvori Norge indtil da med Hensyn162 til Indførselen af Manufakturvarer og Kolonialvarer havde stået til Ham burg og Altona, begyndte fra denne Tid at tabe sig, og gik etterhånden over til England samt hvad Kolonialvarer angik til direkte Indførsel fra de transatlantiske Havne. Norges, efter Ophævelsen af den engelske Na vigationsakt, stærkt tiltagende Skibsfart på England og Deltagelse i Fragt farten mellem England og Nordamerika, var den vigtigste Grund hertil. Krigen mellem Vestmagterne og Rusland i 1854—55 formindskede vist nok Handelen med dette sidste Land, men den ved Krigen bevirkede Stigning i Trælastpriserne og Udbyttet af den stigende Fragtfart mere end opveiede dette Tab, og 1855 og 1856 regnedes som for Handel og Skibsfart usædvanlig gunstige År. Den store nordeuropæiske Handelskrise af 1857 udstrakte også sine Virkninger til Norge. Også denne Gang måtte Statsmagterne træde hjæl pende til og Staten optog i den Anledning et kortvarig udenlandsk Lån på 4 Millioner Kroner (572 Million fr.). Denne Handelskrise virkede dog mere rensende end egentlig nedtrykkende på Norge, hvis Handel snart atter hævede sig og tog et stærkere Opsving end nogensinde før. De usunde Kreditforhold, hvori den norske Handelsstand var indviklet ved Benyttelse af den såkaldte Blankotrassering, — Vexeltrassering på udenlandske Bankørhuse, på Kredit med Dækkelse inden Forfaldstid og på idetheletaget trykkende Forhold, -— væsentlig med Hamburg og Altona samt London, og hvorved den var bleven afhængig af enkelte Handels huse i disse Stæder, bleve ved denne Leilighed udrensede, og den norske Handelsstand har efter den Tid kun benyttet den udenlandske Kredit i ringe Grad. Den indenlandske Kapitaldannelse har, især ved det Opsving, Skibsfarten har tåget, og det Udbytte, den internationale Fragtfart har tilført Landet, tiltaget stærkt og mere og mere vist sig tilstrækkelig til Handelens Behov. Over Værdien af Indførsel og Udførsel har i det statistiske Central bureau været anstillet Beregninger omfattende Årene efter 1850. Efter disse, der meddeles fuldstændigere i Tillæg XXXIV, har Handelsomsæt ningen med Udlandet udgjort i Gjennemsnit for Årene i Millioner Kroner og Millioner Francs:163 Indførsel. Udførsel. Handelsomsætning. Mill. Kr. Mill. fr. Mill. Kr. Mill. fr. Mill. Kr. Mill. fr. 1850—55: 50, 70, 44, 61, 94, 131, 1856—60: 59, 82, 47, 65, 106, 146, 1861—65: 96, 134, 67, 94, 163, 228, 1866—70: 100, 139, 74, 102, 174, 241, 1871—74: 158, 219, 107, 148, 265, 367, og er for 1874 alene beregnet til 186, 258, 121, 168, 307, 426. Herved er Indførselen og Udførselen af Guid og Sølv i myntet eller umyntet Tilsand ikke medregnet. Samtidig har den samlede Handelsomsætning med fremmede Lande udgjort for Sverige 540 Millioner Kroner (750 Millioner fr.) og for Dan- mark 413 Millioner Kroner (574 Millioner fr.). Med Hensyn til Norges Omsætning med enkelte Lande faldt deraf i 1874: Af den samlede Af Indførselen. Af Udførselen. Handelsomsætning. På Storbritanien og Ir- land .... 29,9 pCt. 31,3 pCt. 30,4 pCt. « Tyskland 26,6 « 16,0 « 22,4 « « Sverige.... 7,i « 12,0 « 9,0 « « Danmark .... 10,5 « 6,5 « 8,9 « « Rusland og Finland 10,3 « 4,3 « 7,9 « « Frankrig 4,7 « 8,8 « 6,4 « « Holland 3,6 « 6,0 « 4,6 « « Spanien 0,7 « 7,4 « 3,4 « « Belgien 1,6 « 2,7 « 2,0 « « Italien og Østerrig 0,8 « 2,5 « 1,4 « « Brasilien 1,4 « o,i « 0,9 «5 « Portugal l,i « 0,3 « 0,8 « « De forenede Stater l,i « 0,02 « 0,7 « « Vestindien o,i « l,i « 0,5 « « Øvrige transatlan- tiske Lande 0,5 « 1,0 « 0,7 « 100 pCt. 100 pCt. 100 pCt. 11*164 Handelen var tidligere en bunden Næring ; i Kjøbstæderne udkrævedes dertil Kjøbmandsexamen og at have tjent som Kjøbsvend på et Handels kontor eller hos en Kjøbmand i fire År, og på Landet udkrævedes særlig kongelig Bevilgning. Ved Lov om Handelen af Bde August 1842 blev Handelen frigiven i Kjøbstæderne, så at enhver überygtet, fuldmyndig Mand, med Undtagelse af offentlige Bestillingsmænd samt Skippere og Håndværkere, kan forlange at blive meddelt Borgerskab som Handels mand; Undtagelsen for Håndværkere er siden bortfaldt ved

Lov af 14de April 1866. Ligeledes erholdt Enker og fuldmyndige ugifte Kvinder Handelsret. Undtagne fra den almindelige Handel vare blot Gifter og Medicin samt Brændevin og dermed tilberedet Drik. I Landdistrikterne vedblev derimod Handelen at være bundet til Bevilgning, indtil Lov af 28de Septbr. 1857, som delvis og Lov af 26de Mai 1866, som fuldstæn dig gav Handelen på Landet fri, med Undtagelse af et Bælte nærmest Byerne, hvilken Undtagelse også senere er bortfaldt ved Lov af 25de April 1874. Undtaget er kun Brændevin og Vin samt dermed tilberedet Drik. Denne Handelens Frigivelse fremkaldte i Begyndelsen de samme Klager fra ældre Handelsmænds Side, som lignende Frigivelser af enhver Bedrift i enhver anden Retning; men de gavnlige Virkninger viste sig snart. I Landdistrikterne, hvor Handelen først sent blev frigiven, er man tildels endnu i Overgangstilstanden. Der klagedes her navnlig over, at den udvidede Handelsfrihed på Landet har givet Anledning til en let sindig Benyttelse af Kreditten og at udenlandske Luxusartikler have vun det forøget Indpas. Men på den anden Side har det også mere og mere vist sig, at mange før lidet påagtede indenlandske Produkter fra Land distrikterne nu have vundet større Afsætning, og at den indenlandske Industri og Husfliden på Landet har fået en større Spore og Opmuntring. Medens de ældre priviligerede Landhandlere væsentlig kun beskjæftigede sig med at sælge fra Byerne indkjøbte Varer, altså med den letteste og sik reste Del af Handelen, — de behøvede jo ikke andet, thi de havde sit Privilegium, — have de yngre Handlende snart lært, at Kjøb og Salg må gå Hånd i Hånd, og at, når man vil, at Landmanden skal kunne kjøbe, må man også afkjøbe ham hans Produkter, og veilede ham i Frem bringelse af Varer skikkede til Afsætning andetsteds. Handelens Frigi velse har derfor i Norge, som andetsteds, snart vist sine gavnlige Følger.165 Norge har fra Iste Januar 1874 antaget den udelukkende Guldmynt fod. Regneenheden er en Krone. Der præges 10 Kroner og 20 Kroner i Guid af 0,9 Finhed. Sammenlignet med andre Guldmynter efter Ind holdet af fint Guid er: 1 Krone === l7is Francs = l7s Reichsmark = 1,i0i3 sh. Sterling Ved Folketællingen i 1865 opgaves som væsentlig beskjæftigede med Handel : Hovedpersoner. Familielemmer. Tyende. i Byerne 13 143 med 24 678 og 7 557 i Landdistrikterne ... . 4997 « 9288 « 3911 i hele Riget 18140 med 33 966 og 11468, ialt 63 574 Personer eller 3,74 pCt. af den samlede Folkemængde. Herved ere også Skibsredere, Brændevins- og Ølhandlere medregnede. Sam færdselsmidl erne. Veivæsenet. Veie i Norge vare ved Begyndelsen af forrige Århundrede væsentlig kun Rideveie. Kun om Vinteren, når Sneen banede Veien over Markerne, og når Myrer, Indsjøer og Elvene, på Steder, hvor Strømmen ikke var for stærk, vare tilfrosne, kunde Reiser og Varetransport foretages i nogen Udstrækning tillands. Kjøreveie for Sommertransport fandtes kun ganske enkeltvis og for kortere Strækninger. Således blev i Anledning af An lægget af Kongsberg Sølvværk en Kjørevei anlagt 1625—30 mellem Kongsberg og Hougsund ved Drammenselven, en Længde af 28 Kilometer; derfra til Drammen måtte da om Sommeren Elven, der er farbar, be 165 Norge har fra Iste Januar 1874 antaget den udelukkende Guldmynt fod. Regneenheden er en Krone. Der præges 10 Kroner og 20 Kroner i Guid af 0,9 Finhed. Sammenlignet med andre Guldmynter efter Ind holdet af fint Guid er: 1 Krone === l7is Francs = l7s Reichsmark = 1,i0i3 sh. Sterling Ved Folketællingen i 1865 opgaves som væsentlig beskjæftigede med Handel : Hovedpersoner. Familielemmer. Tyende. i Byerne 13 143 med 24 678 og 7 557 i Landdistrikterne ... . 4997 « 9288 « 3911 i hele Riget 18140 med 33 966 og 11468, ialt 63 574 Personer eller 3,74 pCt. af den samlede Folkemængde. Herved ere også Skibsredere, Brændevins- og Ølhandlere medregnede. Sam færdselsmidl erne. Veivæsenet. Veie i Norge vare ved Begyndelsen af forrige Århundrede væsentlig kun Rideveie. Kun om Vinteren, når Sneen banede Veien over Markerne, og når Myrer, Indsjøer og Elvene, på Steder, hvor Strømmen ikke var for stærk, vare tilfrosne, kunde Reiser og Varetransport foretages i nogen Udstrækning tillands. Kjøreveie for Sommertransport fandtes kun ganske enkeltvis og for kortere Strækninger. Således blev i Anledning af An lægget af Kongsberg Sølvværk en Kjørevei anlagt 1625—30 mellem Kongsberg og Hougsund ved Drammenselven, en Længde af 28 Kilometer; derfra til Drammen måtte da om Sommeren Elven, der er farbar, be166 nyttes. I 1665 blev dog denne Vei fortsat til Drammen og videre til Kristiania, ligesom omtrent samtidig Kjørevei blev anlagt fra Drammen nedover langs Kristianiafjorden til Laurvik. Disse Veie vare omtrent de eneste om Sommeren fremkommelige Kjøreveie i det 17de Århundrede. Ved en Forordning af 24de Febr. 1636 blev det befalet, at «Bøn derne overalt i Norge, såvel søndenfjelds som nordenfjelds, skulde for andre og forbedre alle alfare Veie til og fra Fjeldene og andetsteds, i hvilket Øiemed Arbeidet skulde udlignes og fordeles mellem vedkom mende Almue.» Man begyndte nu at tildele hver Gård sit

bestemte Veistykke. Den herved og ved senere gjentagne Forordninger i samme Retning tilsigtede almindelige Oparbeidelse af alle Landeveie udførtes dog kun for en ringe Del. I 1665 ansattes to Generalveimestere, en for det søndenfjeldske og en for det nordenfjeldske og vestenfjeldske Norge; den sidste Post stod dog ofte übesat. Smålenene og Romerike erholdt i denne Tid fremkommelige Kjøreveie. Først henimod Slutningen af det 18de Århundrede, 1788—89, fik man sammenhængende Kjørevei mellem Kristiania og Trondhjem. Endnu omkring Året 1770 havde man nok god Kjørevei på Hedemarken, men over Morskogen på Mjøsens Østside var kun en dårlig Ridevei; nordligere i Gudbrandsdalen var Kringen i Sels Annex til Våge et vanskelig Veistykke, og endnu nordligere ved Nedstigningen fra Dovre til Opdal mod Nord var Vårstien et farligt Veistykke at passere. Først i Slutningen af det 18de Århundrede kom sammenhængende Kjørevei istand langs Kysten fra Kristiania til Stavanger, og først i 1804 blev den bergenske Hovedvei fra Kristiania over Ringerike, Hadeland, Land og Valders til Sognefjor dens Bund ved Lerdalsøren sammenhængende farbar for Kjøreredskab om Sommeren. Også Bergens Stift fik enkelte Kjøreveie oparbeidede, som dog ikke dannede noget sammenhængende Veinet. Ved Norges Adskillelse fra Danmark i 1814 havdes således nok et Slags nogenlunde sammenhængende Veinet i det sydlige Norge til Throndhjemsfjordens Bund, men disse Veie vare således anlagte, at de kun havde en ringe Transportevne for Gods. Om Sommeren benyttedes de derfor væsentligst kun af Reisende, medens Godstransporten fremdeles var hen vist til at benytte Vinteren som den vigtigste Kjørselstid. Ved Anlægget af Veiene søgte man blot på billigste og letteste Måde at opna en for Kjærrer og Karioler fremkommelig Vei, uden synderligt Hensyn til dens167 Transportevne. Dyrket Mark og Myrer søgte man at undgå, Fjeldspræng ning og Opfyldning, dengang udelukkende ved Stenmure, anvendtes kun sparsomt. Veiarbeidet udførtes væsentlig af Almuen ved Naturalpræsta tioner, medens de ringe kontante Pengemidler, som kunde afsees til Vei væsenet, for det meste anvendtes til Opførelse af de nødvendigste Broer. Disse manglede dog ofte og erstattedes af Færger, ofte blot bestående i en Tømmerflåde. Veiene gik som oftest afvexlende op og ned med steile Stigninger, ikke sjelden indtil 1 på 5, endog lige til 1 på 3. Efter 1814 arbeidedes der i den første Tid væsentligst på Forbe dring af de mellem Norge og Sverige førende Veie, og nogle nye Veie over Rigsgrændsen bleve anlagte. Først senere toges fat på Forbedringen af det ældre Veinet. Veivæsenet blev ordnet ved Lov af 28de Juli 1824. De offentlige Veie inddeltes i to Hovedklasser: Hovedveie, hvortil skulde regnes alle de Veie, som forbinde Norge med Sverige, eller et Stift med et andet, som førte fra en Kjøbstad til en anden, eller som tjene et større Landdistrikt som Vei til Kjøbstad eller Ladested; Bygdeveie, hvor til hørte de øvrige under offentligt Tilsyn og Bestyrelse henlagte mindre Veie, som forenede Gårdene på Landet indbyrdes og med Hovedveiene, samt Kirkeveie. Omkostningerne ved Anlæg af Veie mellem Norge og Sverige skulde udredes af Statskassen efter Bevilgning af Storthinget. Omkostningerne ved Anlæg af hye og Omlægning af ældre Hovedveie skulde derimod fordeles på vedkommende Amts Matrikulskyld. Såfremt Beløbet ansåes som for stort for et enkelt Amt, kunde Kongen dog be vilge Beløbet forskudsvis udredet af Statskassen, der herover førte en egen Konto, det almindelige Veifond, hvilket erholdt de til Dækkelse af Stats kassen nødvendige Indtægter ved Udligning på hele Rigets Matrikulskyld. Vedligeholdelsen af de oparbeidede Veie pålå, som tidligere, Beboerne i det Distrikt, hvorigjennem Veiene førte, og hver Gård på Landet havde sit særlige Veistykke at vedligeholde, anvist af Amtmanden i Forhold til Gårdens Matrikulskyld og med Hensyn til den større eller mindre Be sværlighed ved Vedligeholdelsen. Veivæsenet var således, med Undtagelse af Veiene over Rigsgrændsen, unddraget Storthingets almindelige Bevilg ningsret og udelukkende henlagt til Administrationen, Regjeringen og Amtmændene. Omkostningerne såvel ved Anlæg som ved Vedligeholdelse påhvilede udelukkende Jordeiendommene i Landdistrikterne forholdsvis til deres Matrikulskyld.168 Denne Lov blev senere afløst af Veiloven af 16de Septbr. 1851, som endnu er den gjældende Hovedlov i dette Emne. Denne Lov overførte Bevilgningsmyndigheden fra Regjeringen til Storthinget og fra Amtmæn dene til de ved Lov om Formandskaber af 1837 oprettede kommunale, af de stemmeberettigede Borgere valgte Repræsentantskaber. Til det alminde lige Veifond måtte nu også Byerne bidrage. Omkostningerne ved Anlægget af nye og ved Omlægning af ældre Hovedveie udredes ifølge denne Lov efter Bevilgning af Storthinget, dels til endelig Udgift for Statskassen, dels forskudsvis mod Refusion fra det almindelige Veifond ved Udligning på Landdistrikterne, forholdsvis til Matrikulskylden og på Kjøbstæderne og Ladestederne efter af Storthinget for hver Gang for Fordelingen mellem

disse vedtagne Regler. Med Und tagelse af de over Høifjeldet førende Veie, ere for de øvrige sædvan lig af Storthinget knyttet Betingelser om større eller mindre Bidrag af de Distrikter, der antages at . have størst Nytte af Veien, hvilke Bidrag da først må bevilges af vedkommende Amtsformandskaber, Hereders eller Byers Formandskaber, forinden Bevilgningen kan benyttes. Også til Anlæg af nye eller Omlægning af ældre Bygdeveie bevilges undertiden Bidrag af Storthinget, dels til endelig Udgift af Statskassen, dels af det alminde lige Veifond. Væsentligst udføres dog disse sidste Anlæg efter Beslut ning og Bevilgning af vedkommende Amtsformandskaber eller enkelte He reders Formandskaber, og dækkes ved Udligning efter Matrikulskylden. Bestyrelsen af Veivæsenet blev, hvad Anlæg og Omlægning efter Be vilgning af Storthinget angår, henlagt til Regjeringens Departement for det Indre, og den tekniske Overbestyrelse af Veivæsenet til en under dette Regjeringsdepartement stående, af Kongen udnævnt Veidirektør, der til sin Assistence havde det fornødne Antal Ingeniører. Anlægning og Omlægning af Veie efter Bevilgning af Amtsformand skaber eller af Heredernes Formandskaber, samt Vedligeholdelse af alle offentlige Veie, bestyres af vedkommende Amtmand ved Hjælp af Vei inspektører, antagne af ham og af Lensmændene. I flere Amter har For mandskabet bevilget Løn til særegne Amtsingeniører, der da under Amt manden have den tekniske Ledelse af alle Amtets Veiarbeider. Vedligeholdelsen foregår i Regelen fremdeles ved Naturalarbeide af de matrikulerede Eiendomme i det Hered, hvorigjennem Veien går. Dog skulle de betydeligste Arbeider, navnlig Broers Opførelse og Vedligehol169 deise, og efter Omstændighederne kan også det betydeligste Murarbeide, hvad Hovedveiene angår, udføres på Amtets og, hvad Bygdeveiene angår, på Heredets Bekostning. Ligeledes kan Vedligeholdelsen af altfor afsides liggende og besværlige Veie, såvelsom Opførelsen og Vedligeholdelsen af enkelte altfor kostbare Broer, ganske eller tildels overtages af den hele Amtskommune, eller, for Hovedveienes Vedkommende, af Statskassen. Kommunernes Repræsentantskaber kunne også med Amtmandens Approba tion beslutte, at Naturalarbeide i det Hele eller for en Del skal bortfalde og Veienes Vedligeholdelse ske ved Pengebidrag. Alle Udgifter til Vei væsenet skulle udlignes på Matrikulen i vedkommende Amt eller Hered. De over Kjøbstædernes og Ladestedernes Grund førende Veie vedlige holdes af disse for Bykassens Regning. Vedligeholdelse af Rigsgrændsen foregår for Statskassens Regning. Hovedveiene skulle i Regelen være 5 Meter og Bygdeveiene 3,50 Meter brede indenfor Grøfterne. Brugen af Kjøreredskaber, som beska dige Veien, kunne forbydes. På Hovedveie må i Regelen ingen Grinder opsættes. Enhver er pligtig til mod Erstatning efter Overenskomst, eller efter offentligt Skjøn, at afstå den fornødne Grund til Veies Anlæg, Omlægning og Udvidelse, samt til at tinde sig i, at der såvel i dette Øiemed som til Veies Vedligeholdelse tåges Veifyld og Sten på hans Eiendom, og at for Veiene skadeligt Vand gives Afløb over hans Grund. Det var etterat denne Veilov af 1851 havde for Veivæsenets Ved kommende overført Bevilgningsmyndigheden fra Regjeringen til Storthin get, og fra Amtmændene til Formandskaberne, at Veivæsenet erholdt en stærkere Fremgang. Det viste sig her, som andetsteds og i andre Ret ninger, at Folkets Selvbeskatning er den mest effektive. De af det almindelige Veifond udbetalte Beløb til Anlæg af nye og Omlægning af ældre Veie, udgjorde således, medens Bevilgningsmyndig heden lå hos Regjeringen: ialt for Femåret 1836—40: 625 000 Kroner (868 000 fr.) — 1841—45: 1021000 — (1418 000 «) 1846—50: 1396 000 — (1939 000 «) men etterat Bevilgningsmyndigheden var overgået til Storthinget: ialt for Femåret 1851—55: 2 292 000 Kroner (3183 000 fr.) — 1856—60: 5178 000 — (7192 000 «)170 ialt for Femåret 1861—65: 4 530 000 Kroner (6 292 000 fr.) — — 1866—70: 4714000 — (6578000 «) — — 1871—75: 4521000 — (6279000 «) Hertil kommer endvidere Amtskommunernes og Heredernes samt Byer nes Udgifter til Veivæsenet udenfor ovennævnte, gjennem det almindelige Veifond udbetalte Beløb. Dette medregnet, ansloges samtlige Pengeud gifter til Veivæsenet i Gjennemsnit for Årene: 1851—55 til 1022 000 Kroner (1420 000 fr.) årlig 1856—60 « 1749 000 1861—65 « 1874000 1866—70 « 1935 000 1871—74 « 1573 000 — (2 430 000 -«) — (2 600 000 «) — (2 687 000 «) — v 2 185 000 «) foruden Naturalpræstationer ved Veienes Vedligeholdelse, der for 1866 ansloges til en Værdi af 1 237 000 Kroner (1 720 000 fr.). Tilsammen kan man således antage, at der i Gjennemsnit af de sidste 20 År er anvendt på Veivæsenet af Staten og Kommunerne årlig 3 Millioner Kroner (4160 000 fr.) eller efter den midlere Befolkning 1,76 Kroner (2,44 fr.) årlig for hvert Individ. Længden af samtlige Kjøreveie opgaves til: Hovedveie. Bygdeveie. Tilsammen. 1855: 6039 Kilometer, 10 424 Kilometer, 16 463 Kilometer. 1860: 6304 — 11618 — 17 922 — 1865: 6694 — 12 213 — 18 907 1870: 6992 — 13 061 — 20

053 1874: 7218 — 13411 — 20629 — For Året 1870 ere Veiene efter deres Transportevne klassificerede således : Veie, hvorpå kan transporteres Hovedveie. Bygdeveie. indtil 300 Kilogram pr. Hest 2022 Kilom., 7 688 Kilom. mellem 300 og 500 Kilogr. pr. Hest 2760 — 4420 — 500 « 700 1673 — 906 over 700 537 — 47 Tilsammen 6992 Kilom., 13 061 Kilom. Desuden opgaves en Længde af 2813 Kilometer offentlige Rideveie171 Dette Veinet er væsentlig indskrænket til det sydlige Norge indtil Nordlands Amts sydlige Grændse (66° 10' Bredde). I de tre nordlige Amter, Nordlands, Tromsø og Finmarkens Amter, fandtes endnu i 1870 kun kortere Bygdeveie og Rideveie, ialt kun 711 Kilometer Kjøreveie og 167 Kilometer Rideveie. Jernbaner. Anlægget af den første Jernbane i Norge mellem Kristiania og Eids vold, nær Vormens Udløb af Mjøsen, blev påbegyndt 1852, og denne 68 Kilometer lange Bane blev åbnet for almindelig Trafik den Iste Septbr. 1854. Det var den første for almindelig Trafik anlagte Jernbane på den skandinaviske Halvø. Senere blev i Slutningen af 1862 en Sidejernbane åbnet fra Stationen Lillestrømmen på denne Bane til Kongsvinger; 1865 var denne fortsat til den svenske Grændse, hvor den mødte en kort svensk Jernbane, der senere, 1867, blev fortsat til Arvika og 1871 kom i sam menhængende Forbindelse med det svenske Jernbanenet. I 1863 blev en Jernbane åbnet mellem Hamar og Mjøsen og Grundset ved Glommen, der senere er fortsat nordover og i 1871 blev åbnet til Åmot ved Renelvens Udløb i Glommen. I 1865 blev en Jernbane åbnet fra Throndhjem syd over til Støren. Disse hidtil isolerede Jernbaner arbeider man nu på at forene ved at fortsætte Jernbanen fra Åmot nordover langs Glommen til Røros og derfra i det Væsentlige langs Gula Elv til Støren. Ligeledes er en Fortsættelse af Kristiania-Eidsvold-Jernbanen nordover til Hamar besluttet, men Arbeidet her er endnu ikke påbegyndt. Her vil da dannes en større Hovedbane mellem Kristiania og Throndhjem af tilsammen 505 Kilometers Længde, med en Sidegren til Forbindelse med det svenske Jernbanenet af 115 Kilometers Længde. Nordenfor Throndhjem er under Bygning en Jernbane fra Thrond hjem langs Throndhjemsfjorden til Stjørdalen og derfra mod Øst gjennem 171 Dette Veinet er væsentlig indskrænket til det sydlige Norge indtil Nordlands Amts sydlige Grændse (66° 10' Bredde). I de tre nordlige Amter, Nordlands, Tromsø og Finmarkens Amter, fandtes endnu i 1870 kun kortere Bygdeveie og Rideveie, ialt kun 711 Kilometer Kjøreveie og 167 Kilometer Rideveie. Jernbaner. Anlægget af den første Jernbane i Norge mellem Kristiania og Eids vold, nær Vormens Udløb af Mjøsen, blev påbegyndt 1852, og denne 68 Kilometer lange Bane blev åbnet for almindelig Trafik den Iste Septbr. 1854. Det var den første for almindelig Trafik anlagte Jernbane på den skandinaviske Halvø. Senere blev i Slutningen af 1862 en Sidejernbane åbnet fra Stationen Lillestrømmen på denne Bane til Kongsvinger; 1865 var denne fortsat til den svenske Grændse, hvor den mødte en kort svensk Jernbane, der senere, 1867, blev fortsat til Arvika og 1871 kom i sam menhængende Forbindelse med det svenske Jernbanenet. I 1863 blev en Jernbane åbnet mellem Hamar og Mjøsen og Grundset ved Glommen, der senere er fortsat nordover og i 1871 blev åbnet til Åmot ved Renelvens Udløb i Glommen. I 1865 blev en Jernbane åbnet fra Throndhjem syd over til Støren. Disse hidtil isolerede Jernbaner arbeider man nu på at forene ved at fortsætte Jernbanen fra Åmot nordover langs Glommen til Røros og derfra i det Væsentlige langs Gula Elv til Støren. Ligeledes er en Fortsættelse af Kristiania-Eidsvold-Jernbanen nordover til Hamar besluttet, men Arbeidet her er endnu ikke påbegyndt. Her vil da dannes en større Hovedbane mellem Kristiania og Throndhjem af tilsammen 505 Kilometers Længde, med en Sidegren til Forbindelse med det svenske Jernbanenet af 115 Kilometers Længde. Nordenfor Throndhjem er under Bygning en Jernbane fra Thrond hjem langs Throndhjemsfjorden til Stjørdalen og derfra mod Øst gjennem172 Meråker til Rigsgrændsen, hvor den vil blive forenet med det svenske Jernbanenet, der er under Anlæg nordover til Forbindelse hermed. Denne Bane, Throndhjem-Merakerbanen, vil erholde en Længde af 103 Kilometer. Vest for Kristiania blev i 1868 åbnet en Jernbane mellem Drammen og den sydlige Ende af Indsjøen Randsfjorden, hvilken Jernbane i 1872 blev fortsat til Kristiania, i 1871 erholdt en Sidebane til Kongsberg og i 1872 en Sidebane til Indsjøen Krøderen. Her haves således nu et sammenhængende Jernbanenet af 198 Kilometers Længde. Fra Kristiania mod Syd, på Østsiden af Kristianiafjorden, er under Arbeide en Jernbane over Moss, Fredriksstad, Sarpsborg og Fredrikshald til den svenske Grændse, med en Dobbeltlinie gjennem det Indre af Små lenenes Amt af tilsammen 252 Kilometers Længde. Fra Drammen sydover på Kristianiafjordens Vestside er bevilget til Anlæg af en Jernbane over Holmestrand, Tønsberg, Sandefjord, Laurvik, Skien med Sidelinie til Horten, af tilsammen 155 Kilometers Længde. I det vestlige Norge er under Arbeide en Bane fra Ekersund til

Stavanger på 76 Kilometer, 'og en anden Jernbane fra Bergen vestover til det midt på Hordalandets store Halvø mellem Hardangerfjorden og Sogne fjorden liggende Voss; denne Bane vil erholde en Længde af 108 Kilo meter. Tilsammen havde således Norge for Trafik åbnede Jernbaner i Slut ningen af. 1854: 68 Kilometer 1862: 185 1865: 269 — 1868: 360 — 1871: 388 — 1872: 493 — Under Arbeide ere yderligere: 859 og besluttede 215 så at Norge, når de nu besluttede Jernbaneanlæg ere ferdige, hvilket er påregnet at skulle være Tilfældet ved Slutningen af 1881, vil have ialt 1567 Kilometer Jernbane. Jernbanen på Vestsiden af Kristianiafjorden er det Meningen at fort sætte fra Skien i det væsentligste langs Kysten, forbindende de der lig-173 gende Kjøbstæder tildels ved Sidebaner, indtil Forbindelse med den under Arbeide værende Stavanger-Ekersund-Bane. Denne Bane med Sidebaner vil erholde en Længde af omtrent 395 Kilometer, og vil der isåfald er holdes en sammenhængende Vestbane fra Kristiania til Stavanger af 680 Kilometers Længde. Om hvorvidt Jernbanen fra Bergen til Voss kan fortsættes over Høi fjeldene til Forbindelse med Krøderen-Banen og derfra over Drammen til Kristiania er endnu uafgjort. Af de hidtil fuldførte 493 Kilometer Jernbaner ere 182 Kilometer anlagte med europæiskt normalt Spor, 1,435 Meter bredt, og 311 med smalt Spor, 1,067 Meter bredt. Af de under Anlæg værende og beslut tede 1074 Kilometer Jernbaner skulle 482 erholde normalt Spor og 592 smalt Spor. Den sammenhængende Jernbanelinie fra den svenske Grændse over Fredrikshald, Kristiania, Hamar, Throndhjem til Meråker, der vil erholde en samlet Længde af 844 Kilometer, uden at medregne den indre Arm i Smålenene, vil, efter de nu gjældende Beslutninger, blive af nor mal Bredde i den sydlige Ende fra Grændsen ved Fredrikshald og til Ha mar, 304 Kilometer, derfra med smalt Spor til Throndhjem, 437 Kilo meter, og derfra med normalt Spor, 103 Kilometer over Meråker til Rigs grændsen. Den vil i sine begge Endepunkter og 20 Kilometer nordenfor Kristiania ved den 115 Kilometer lange Sidebane over Kongsvinger stå i Forbindelse med det heltigjennem normalsporede svenske Statsjernbanenet. Vest for Kristiania ere samtlige anlagte og besluttede Jernbaner smal sporede. De for Trafikken åbnede 493 Kilometer Jernbaner have kostet ialt 32 576 000 Kroner (45 245 000 fr.). De under Bygning værende og be sluttede 1074 Kilometer Jernbaner ere beregnede at ville koste 77115 000 Kroner (107103 000 fr.). De norske Jernbaner ere alle blandede Stats- og Privatbaner, idet Midlerne ere tilveiebragte ved Aktietegning af Private, Kommuner og af Staten i Fællesskab, — Staten for den overveiende Del, — tildels også ved Lån med Prioritet i Jernbanerne, medens Bygningen af dem, med Undtagelse af den første Kristiania-Eidsvold-Jernbane, er udført af Staten ved af den ansatte Ingeniører. Jernbanerne bestyres udelukkende af Staten ved dertil af Kongen udnævnte særlige Direktioner for hver Jernbane, med Undtagelse alene af Kristiania-Eidsvold-Jernbanen, hvor Eierne af174 Præference-Aktierne have Ret til at vælge Halvdelen af Direktionen. Den større Del af disse Aktier ere dog også nu indkjøbte af Staten, der så ledes har den hele Administration i sine Hænder, uden at Aktionærerne herved have nogen Repræsentation. På de i Drift værende 493 Kilometer Jernbaner blev i 1874 befor drede 1 697 276 Passagerer over en Længde af 46 Millioner Kilometer, altså i Gjennemsnit hver Passager: 27 Kilometer. Passagerfragten ud gjorde 1363 627 Kroner (1894 000 fr.) eller i Gjennemsnit 2,95 Øre (4,i Centimer) pr. Kilometer. Der transporteredes samtidig på dem 738825 Tons Gods over en gjennemsnitlig Længde af 42 Kilometer, med en Indtægt af 1899 510 Kroner (2 638000 fr.) efter en midlere Pris af 6,11 Øre (8,5 Centimer) for 1 Ton transporteret 1 Kilometer. Jernbanernes samlede Indtægter udgjorde i 1874 For Befordring af Passagerer 1363 627 Kroner (1894000 fr.) « Gods 1899 510 — (2 638 000 «) For øvrig Transport og andre Indtægter 292 142 — (406 000 «) Tilsammen Indtægter 3 555 279 Kroner (4 938 000 fr.) eller 7211 Kroner (10 017 fr.) pr. Kilometer Bane. Udgifterne have udgjort. 2 640 274 — (3 667 000 «) eller 5356 Kroner (7438 fr.) pr. Kilometer Bane. Overskud 915 005 Kroner (1271000 fr.) eller 2,8 pCt. af Anlægsudgifterne. Udgifterne have udgjort 74 pCt. af Indtægterne. Det er imidlertid herved at mærke, at blandt Udgifterne er opført ikke übetydelige Beløb til Udvidelse af Banernes Stationer og Driftsmidler m. m., ligesom, forsåvidt disse Udvidelser ere dækkede ved Lån, da til Forretning og Afdrag heraf. Passagertogenes Hurtighed er i Regelen 25 Kilometer i Timen, Op hold ved Stationerne medregnet.175 Driften af de norske Jernbaner og de herved iagttagne Forsigtig hedsregler ere de sædvanlige, som på andre europæiske Jernbaner. Kun 2 Sammenstød have i de forløbne 21 År 1854—1874 fundet Sted, hvorved 2 Jernbanebetjente og 1 Passager bleve kvæstede, samt nogle flere erholdt lette Kontusioner. Forøvrigt ere dels under Togene, dels ved Udskift ning på Stationerne, dels ved Af- og Pålæsning af Trælast dræbte 38 og kvæstede 28 Personer. lalt ere

dræbte og kvæstede: Passa- Jernbane- . , Tilsammen gerer. betjente. Amlre> lllsammeu- Ved Sammenstød af Tog kvæstede 1 2 «3 Ved feil TTdskiftning dræbte « « 1 1 kvæstede ... « 9 2 11 Ved egen Uforsigtighed dræbte... 2 16 21 39 kvæstede « 8 7 15 lalt i 21 År 3 35 31 69 Af de ved egen Uforsigtighed dræbte antages 2 at have begået Selvmord. Af de Jernbanen uvedkommende Personer have de fleste været berusede. Fordelt på de i 21 Driftsår kjørte 9 Millioner Passagerer er: 1 Passager dræbt for hver 4 500 000, 1 — kvæstet — 9 000 000. Fordelt på de kjørte 872 Millioner Kilometer Tog ere: 1 Jernbanebetjent dræbt for hver 530 000 Kilometer Tog, 1 kvæstet — 450 000 — 1 Uvedkommende dræbt — 390 000 — 1 — kvæstet — 940 000 Sverige havde ved Udgangen af 1874 i Drift et Jernbanenet af 1453 Kilometer Statsbaner og 1388 Kilometer private Baner, tilsammen 2841 Kilometer Jernbaner. Danmark havde ved Udgangen af 1873 i Drift 875 Kilometer Jern baner. 176 Postvæsen. Norge erholdt først i 1650 et ordnet Postvæsen. Dette skede ved Forordningerne af 9de Aug. 1650 og 30te Novbr. 1653. En ugentlig ridende Post blev herved oprettet mellem Kjøbenhavn og Kristiania gjen nem Sverige over Fredrikshald, og fra Kristiania ligeledes ugentlige Poster med Throndhjem gjennem Gudbrandsdalen over Dovre, med Bergen gjen nem Valders over Filefjeld, med Kongsberg over Drammen og langs Ky sten fra Kristiania til Stavanger. Postanstalter oprettedes kun i Byerne på disse Router, ialt 15 å 16 Steder, hvorhen og hvorfra Breve modtoges. Noget senere oprettedes ved Reskript af 20de Marts 1663 en Post mel lem Throndhjem og Nordland samt Finmarken hver anden Uge. Endnu noget senere bleve Biposter oprettede mellem Kristiania og Kongsvinger, mellem Kristiania og Toten, mellem Throndhjem og Nordmøre. Befor dringen af Posten blev pålagt visse Gårde, hvis Eiere, Postbønder, derfor ingen Betaling erholdt, men visse borgerlige Forrettigheder, som Frihed for Udskrivning og Soldaterhold ; kun i Nordland og Finmarken betaltes for Postens Befordring. Senere tilstodes dog etterhånden også Postbønderne nogen Betaling. Ved Slutningen af det 17de Århundrede blev Postforbindelse med Kjøbenhavn udvidet fra en til to Gange ugentlig. I Postforordning af 13de September 1743 nævnes ialt 42 Post åbnerier og Postkontorer. I 1751 overtog Posten også Befordring af Pengebreve og overtog Ansvaret for sammes Indhold. Ved Forordningen af 4de Aug. ministration ordnet således som den, routernes og Postanstalternes Antal, bibeholdt indtil de nyere Tider. Posten var et Regale, og det 1758 blev endelig Postvæsenets Ad kun med stadige Udvidelser af Post senere i det væsentlige har været var ved Forordningen af 16de Aug. 1775 Reisende forbudt at medtage Breve til Befordring. Først ved Lov af 31te Mai 1827 blev dette Forbud hævet og Postvæsenets Eneret til177 Befordring af Breve indskrænket til Forbud mod at oprette nogen regel mæssig Postforbindelse, som til bestemte Dage eller Timer modtog og frembragte Breve mellem de Steder i Riget, hvor Post for offentlig Reg ning var oprettet. Brevportoen rettede sig såvel efter Afstanden som efter Brevets Størrelse. Denne sidste blev tidligere ikke alene bestemt ved Vægten, men også ved Antallet af løse Papirer, hvoraf Brevet bestod; som dobbelt Brev regnedes således ethvert, som indeholdt flere sammenlagte Papirer. Ved Lov af 19de Jan. 1837 blev, foruden Afstanden, Vægten antaget som udelukkende Norm for Beregningen af Brevportoen, således at 11,7 Gram blev regnet for enkelt Brev. Den enkelte Brevporto blev fastsat til 137sØre (18 c.) for en Veilængde af 68 Kilometer, og 673 Øre (9 c.) Tillæg for hver følgende 68 Kilometer indtil 272 Kilometer, hvoretter Tillægget aftog til det halve. Ved Lov af 12te Aug. 1848 blev Portoen for enkelt Brev på 11,7 Gram fastsat til 1373 Øre (18 c.) for 225 Kilo meter, og for større Længder til 2673 Øre (36 c). Endelig blev ved Lov af 7de Juli 1854 den lige Brevporto indført uden Hensyn til Afstanden, og samtidig Frimærkesystemet. Vægten af enkelt Brev for høiedes til 1 Lod eller 15,7 Gram og Portoen heraf blev fastsat til 1373 Øre af nugjældende Mynt (18 c). Ved Lov af 3die Mai 1871, den nugjældende Hovedlov for Post væsenet, blev den metriske Vægt indført ved Postvæsenet, Vægten af enkelt Brev ansat til 15 Grammer, og Portoen for forudbetalte Breve til 10 Øre (14 Centimer). For tungere Breve indtil 30 Gram erlægges dobbelt Porto, indtil 100 Gram tredobbelt, indtil 250 Gram firdobbelt og indtil 500 Gram, der er høieste tilladte Brevvægt, femdobbelt Porto. Übetalte Breve erlægge en fra 7 til 10 Øre høiere Porto. For Befor dring af Værdibreve under Postvæsenets Ansvar erlægges et Tillæg af omtrent 1 pro mille af Værdibeløbet, med 10 Øre som Minimum, for Sum mer over 4000 Kroner 2/a pro mille. Særlige Pakkeposter oprettedes etterhånden i enkelte Hovedrouter, og fra 1866 af blev Bøger og andre trykte Sager befordrede i Forbindelse med Brevposten. Ved Kgl. Resol. af 18de Decbr. 1869 blev dette ud videt til at gjælde mindre Pakker i Almindelighed uden Hensyn til Ind holdet, der således nu kunne forsendes mellem alle Postanstalter over det178 hele Rige. Lige Porto blev indført også for

disse uden Hensyn til Afstanden. Portoen er for trykte Sager og Vareprøver 73 &f den almin delige Brevporto, for Pakker med andet Indhold 47 Øre (65 c.) for indtil 172 Kilogram Vægt og 1373 Øre (18 c.) for hvert overskydende 72 Kilogram. For Befordring af Tidsskrifter og Aviser blev ifølge Lov af 19de Jan. 1837 Portoen erlagt med en i Forhold til deres Abonnementspris bestemt årlig Betaling, svarende i Regelen til 1/e af denne, hvilken Porto Kongen kunde nedsætte for sådanne, hvis Udbredelse det ansåes gavnligt at lette. Ved Lov af 1871 blev denne Adgang til vilkårlig Nedsættelse ophævet, hvorimod Portoen blev modereret for sådanne Tidsskrifter og Aviser, der ikke udkomme hyppigere end en Gang ugentlig, dog kun forsåvidt disse Avisers Adressering og Omdeling ikke foregår ved Postvæsenets Mellem komst. Postvæsenet modtager forøvrigt i Norge Abonnement på uden landske Aviser og Tidsskrifter og besørger dem adresserede og omdelte. Norge tiltrådte i 1874 den internationale Postforening. Postgangen blev fra 1870 af daglig eller 6 Gange ugentlig i de vigtigste Postrouter i det søndenfjeldske Norge, nordenfor Throndhjem 2 Gange ugentlig indtil Tromsø, og 1 Gang ugentlig til Vadsø. De etterhånden indførte Lettelser og Forbedringer i Postvæsenet og navnlig den i 1854 indførte lige Brevporto uden Hensyn til Afstand, viste snart sine heldige Virkninger. Medens Antallet af befordrede Breve : i 1850 blot var: 1086 703 og i 1854 — 15880271588027 steg det i 1855 til 1834849 i 1857 « 2 880 262 i 1860 « 3 290 614 i 1863 « 3 911629 i 1866 « 4707 217 i 1868 « 5 429198 og i 1872 « 7479350 Af de i 1872 befordrede Breve vare 558442 Pengebreve, indeslut- tende 131 Millioner Kroner (170 Millioner fr.).179 Antallet af Postanstalter var i 1875: 805. Med Postvæsenet befordredes i 1872: 52 900 Pakker. c Postbefordringen finder i det sydlige Norge nu væsentlig Sted med Jernbanerne og Dampskibene på Indsjøerne, samt ved kjørende Skyds, og langs Kytsen ved Dampskibe ; i det nordlige Norge væsentligst ved Dampskibe og Både. Postforbindelsen med Udlandet foregår på Jernbane til og over Sverige og over Kjøbenhavn, samt tillige for det vestlige Norge med Dampskib over Jylland. Tidligere havde, fra 1827 af, Postvæsenet selv anskaffet nogle Damp skibe og benyttede tillige nogle enkelte af Marinens Damp-Transportfar tøier til Befordring af Post og Passagerer langs Kysterne. Etterhånden som den private Dampskibsfart tiltog, tråk Postvæsenet sig ud af de Router, som denne var villig at optage, og ophørte med den sidste Route Kristiania—Kjøbenhavn fra Udgangen af 1870, etterat en sam menhængende Jernbaneforbindelse var kommet istand gjennem Sverige til Malmø, tvers over for Kjøbenhavn. Den benytter nu de private Damp skibe til Postbefordring langs Kjæten, medens Postforbindelsen med Ud landet finder Sted ved Jernbaneforbindelsen over Sverige. Bruttobeløbet af Postvæsenets Indtægter for Brevpost og Pakkepost udgjorde i: 1820: 200 000 Kroner (280 000 fr.) 1848: 344 813 1850: 283 584 1855: 602 579 1860: 783 500 1865: 925 570 1870: 1153 528 1875: 1536 009 — (479 000 «) — (394000 «) — (837 000 «) — (1088 000 «) — (1 286 000 «) — (1602 000 «) — (2133 000 «). Udgifterne udgjorde i: 1855: 545190 Kroner (757 000 fr.) 1860: 763 627 — (1061000 «) 1865: 798 833 — (1109 000 «) 1870: 1004 361 — (1395 000 «) 1875: 1586143 — (2214000 «). 12*180 Det er herved at bemærke, at Korrespondence i Statens Tjeneste be fordres portofrit. I Sverige befordredes i Året 1872 14465 572 Breve og i Danmark samme År 14 958402 Breve. Medens der på hver 1000 Indvånere i 1872 kom i Norge 4270 Breve, var det tilsvarende Antal i Sverige 3417 og i Danmark 8131 Befordring af Reisende, Skydsvæsenet. Til Befordring af Embedsmændene på deres Embedsreiser, og tillige af andre Reisende, blev et Skydsvæsen ordnet i Norge uuder Kristian IV, i Midten af det 17de Århundrede. Skydsstationer bleve oprettede på de vigtigste Hovedrouter, hvor fremkommelige Veie, Kjøre- eller Rideveie, havdes, idet visse Gårde bleve pålagte Pligten at overtage dette Stations hold og de omliggende Gårde, efter Tilsigelse fra Skydsstationen, at møde frem med Hest og Kjærre eller Ridesadel, for mod en bestemt Betaling at skydse de Reisende til næste Station. Ved Lov om Skydsvæsenet af 1816 blev det forsøgt at oprette så kaldte faste Skydsstationer, hvor et bestemt Antal Heste skulde holdes til Reisendes Befordring. Disse Stationer tilkomme en høiere Skydsgodt gjørelse af de Reisende og erholdt sædvanlig tillige Bidrag af de skyds pligtige Gårde. På Indsjøer og langs Kysten blev Bådskyds oprettet, hvortil ligeledes de omliggende Gårde efter Tilsigelse måtte afgive Rorskarle. Til Oprettelse af faste Stationer såvel for Veiskyds som Bådskyds gaves senere Bidrag af Amtskasserne og af Statskassen, og Antallet af disse Stationer er i den senere Tid betydelig forøget. 180 Det er herved at bemærke, at Korrespondence i Statens Tjeneste be fordres portofrit. I Sverige befordredes i Året 1872 14465 572 Breve og i Danmark samme År 14 958402 Breve. Medens der på hver 1000 Indvånere i 1872 kom i Norge 4270 Breve, var det tilsvarende Antal i Sverige 3417 og i Danmark 8131 Befordring af

Reisende, Skydsvæsenet. Til Befordring af Embedsmændene på deres Embedsreiser, og tillige af andre Reisende, blev et Skydsvæsen ordnet i Norge uuder Kristian IV, i Midten af det 17de Århundrede. Skydsstationer bleve oprettede på de vigtigste Hovedrouter, hvor fremkommelige Veie, Kjøre- eller Rideveie, havdes, idet visse Gårde bleve pålagte Pligten at overtage dette Stations hold og de omliggende Gårde, efter Tilsigelse fra Skydsstationen, at møde frem med Hest og Kjærre eller Ridesadel, for mod en bestemt Betaling at skydse de Reisende til næste Station. Ved Lov om Skydsvæsenet af 1816 blev det forsøgt at oprette så kaldte faste Skydsstationer, hvor et bestemt Antal Heste skulde holdes til Reisendes Befordring. Disse Stationer tilkomme en høiere Skydsgodt gjørelse af de Reisende og erholdt sædvanlig tillige Bidrag af de skyds pligtige Gårde. På Indsjøer og langs Kysten blev Bådskyds oprettet, hvortil ligeledes de omliggende Gårde efter Tilsigelse måtte afgive Rorskarle. Til Oprettelse af faste Stationer såvel for Veiskyds som Bådskyds gaves senere Bidrag af Amtskasserne og af Statskassen, og Antallet af disse Stationer er i den senere Tid betydelig forøget.181 Befordringsmidlerne ved Veiskyds ere nu om Sommeren sædvanlig Kariol, et tohjulet Kjøreredskab forspændt med en Hest og blot bestemt for 1 Person, samt Gig eller Kjærre, ligeledes tohjulet og forspændt med blot 1 Hest, men indrettet til 2 Personer; til Befordring om Vinteren Slæder, Smalslæde for 1 og Bredslæde for 2 Personer. Firehjulede Reise vogne ere Skydsstationerne ikke pligtige at levere, hvorimod de, når den Reisende selv medfører Vogn, levere de fornødne Heste. Diligencer i regelmæssig Route have været i Gang på en enkelt kort og meget beferdet Route, mellem Kristiania og Drammen; efter An læg af Jernbanen er denne Befordring ophørt. Senere er først i indevæ rende Ar med offentlig Understøttelse en anden Diligenceroute bragt istand mellem Lillehammer ved Mjøsens nordlige Ende og Støren Jern banestation på Veien til Throndhjem. Foruden Befordring med Skyds var tidligere, lige til Dampskibsfartens Udvikling, den sædvanlige Reisemåde langs Kysten med såkaldte Fragte mænd, små Seilfartøier på 30—60 Tons Drægtighed, der til übestemte Tider fore mellem Byerne langs Kysten. Familier, der skulde flytte fra en Del af Landet til en anden, leiede ofte sådanne Fragtemænd til Be fordring af sine Personer og sit Indbo. Reisen var naturligvis afhængig af Vind og Veir og Fremkomsten høist übestemt. Noget større Seilpak keter fore også mellem Kristiania og Kjøbenhavn, Hamburg og London og vare indrettede på at modtage Passagerer. De første Dampskibe til Befordring af Passagerer bleve, som ovenfor nævnt, anskaffede af Postvæsenet i 1827 og en ugentlig Forbindelse her ved istandbragt mellem Kristiania, Gøteborg og Kjøbenhavn, samt mellem Kristiania og Kristianssand med mellemliggende Byer. Denne Statens Dampskibsfart blev etterhånden udvidet langs hele Kysten nordover til Vadsø, men ligeledes samtidig sydfra, etterhånden som den private Damp skibsfart optrådte, overladt til denne. Regelen har således været, at Staten har oparbeidet Routerne, som den deretter har overladt til private Sel skaber, tildels med Tilskud af Statskassen. Med Året 1870 ophørte Sta tens sidste Dampskibsroute mellem Kristiania og Kjøbenhavn. Statens Udgifter ved Underholdning af Dampskibe i regelmæssige Router udgjorde efter Fradrag af Indtægterne:182 1855: 628 396 Kroner (873 000 fr.) 1860: 351390 — (488000 «) 1865: 152 244 — (211000 «) 1870: 108406 — (151000 «). Men uagtet Jernbaner og Dampskibe etterhånden have optaget den betydeligste Del af Personbefordringen, ere Fordringerne til Skyds frem deles stegne, på Grund af det årlig i stærk Grad stigende Antal af Rei sende, såvel Forretningsreisende som Tourister eller Lystreisende. Navn lig har Antallet af udenlandske Tourister i de senere År tiltaget stærkt. Antallet af Skydsstationer var ved Udgangen af Året 1865: 916,, hvoraf 341 faste Stationer og 575 Tilsigelsesstationer og ved Udgangen af 1875: 1090 Skydsstationer, hvoraf 503 faste og 587 Tilsigelsessta tioner. • Statens Bidrag til de faste Stationer udgjorde for Året 1875: 181 154 Kroner (251 600 fr.). Statens Bidrag til privat Dampskibsfart udgjorde i Året 1860: 69 600 Kroner (97 000 fr.) — 1865: 104 597 — (145 000 «) — 1870: 448 684 — (623 000 «) — 1875: 537 703 — (746 810 «) Te I egrafvæsen et. Den første magneto-elektriske Telegraf i Norge blev anlagt i Årene 1854—55 fra den svenske Grændse i Forbindelse med det Året forud påbegyndte svenske Telegrafnet over Fredrikshald og Kristiania langs 182 1855: 628 396 Kroner (873 000 fr.) 1860: 351390 — (488000 «) 1865: 152 244 — (211000 «) 1870: 108406 — (151000 «). Men uagtet Jernbaner og Dampskibe etterhånden have optaget den betydeligste Del af Personbefordringen, ere Fordringerne til Skyds frem deles stegne, på Grund af det årlig i stærk Grad stigende Antal af Rei sende, såvel Forretningsreisende som Tourister eller Lystreisende. Navn lig har Antallet af udenlandske Tourister i de senere År tiltaget stærkt. Antallet af Skydsstationer var ved Udgangen af Året 1865: 916,, hvoraf 341 faste Stationer og

575 Tilsigelsesstationer og ved Udgangen af 1875: 1090 Skydsstationer, hvoraf 503 faste og 587 Tilsigelsessta tioner. • Statens Bidrag til de faste Stationer udgjorde for Året 1875: 181 154 Kroner (251 600 fr.). Statens Bidrag til privat Dampskibsfart udgjorde i Året 1860: 69 600 Kroner (97 000 fr.) — 1865: 104 597 — (145 000 «) — 1870: 448 684 — (623 000 «) — 1875: 537 703 — (746 810 «) Te I egrafvæsen et. Den første magneto-elektriske Telegraf i Norge blev anlagt i Årene 1854—55 fra den svenske Grændse i Forbindelse med det Året forud påbegyndte svenske Telegrafnet over Fredrikshald og Kristiania langs183 Kysten til Mandal, med en Sidelinie fra Drammen til Kongsberg. Senere blev i Årene 1856—60 Kystlinien fortsat, fremdeles følgende Kysten og med submarine Kabler over Fjordene, til Bergen, samt en ny Linie an lagt fra Kristiania til Throndhjem over Dovre med Sidegren fra en Sta tion på Sydsiden af Dovre til Veblungsnes i Romsdalen og herfra For greninger til de romsdalske Byer, og en anden Sidelinie fra Lillehammer over Gjøvik og derfra mod Øst over Filefjeld til Bergen. I 1864 blev Telegrafnettet fortsat nordover til Namsos, i 1867 til Lofoten og i 1870 over Finmarken til Vadsø. Samtidig blev en Telegraflinie anlagt fra Levanger på Throndhjem-Namsos-Linien mod Øst over Jemtland til For bindelse med det svenske Jernbanenet her. Telegrafnettet erholdt sam tidig etterhånden et stort Antal lokale Sidelinier ud mod forskjellige Punkter på Kysten, fornemlig i Anledning af Fiskerierne. En Del Sta tioner på disse Sidelinier ere kun interimistiske Stationer, der hvert År nedlægges, såsnart Fiskerierne ere over. Kystlinien har en stor Mængde submarine Kabler over Bunden af de talrige og dybe Fjorde. I 1868 blev Telegrafnettet ved en submarin Kabel fra Arendal til et Punkt på Nordkysten af Jylland sat i direkte Forbindelse med det danske Telegrafnet, og 1869 ved en submarin Kabel fra Ekersund over til Petershead i Skotland sat i Forbindelse med det britiske Telegrafnet. Den førstnævnte blev anlagt for et dansk Kompagnis Reg ning, den sidstnævnte oprindelig af et norskt Kompagni, der imidlertid senere solgte Kabelen til det danske Kompagni, det såkaldte store nor diske Telegrafselskab med Hovedsæde i Kjøbenhavn. Idet med Hensyn til Udvidelsen af det norske Telegrafnet og af sammes Benyttelse, Indtægter og Udgifter for hvert År fra 1855—75, henvises til Tillæg XXXV, fremhæves her kun, at ved Udgangen af 1875 havdes ved Statstelegrafen (Jernbanetelegraferne altså ikke medregnede): 6 473 Kilometer Telegraflinier, med 11581 — Trådlængde, 109 Telegrafstationer, 353 Telegrafbetjente, 127- Telegrafbud. Dette Telegrafnet har i Anlægskapital kostet: 4 792 233 Kroner (5 325 000 fr.).184 Der befordredes i 1875: 469 034 indenlandske Telegrammer, 245 877 internationale 2 579 transiterende Telegrafvesenets Netto-Indtægt var 860 295 Kroner (1195 000 fr.). Dets Udgift 891 786 — (1 239 000 «). De internationale Telegrammer udvexledes i følgende Procentforhold med efternævnte Lande: Storbritanien og Irland ... 31,9 pCt. Sverige 19,2 «3 Tyskland 16,4 « Danmark 13,7 « Frankrig 6,0 « Rusland og Finland 4,2 « Holland » 2,7 « Belgien 2,0 « Spanien .. . 1,4 «r Amerika 0,7 « Øvrige Lande tilsammen . . 1,8 « Norge tiltrådte i 1868 den internationale Telegrafkonvention. Sverige havde ved Udgangen af 1874: 7 835 Kilometer Telegraflinier med 18 601 — Telegraftråde, 159 Telegrafstationer, 545 Telegrafbetjente. Der befordredes 620 392 indenlandske Telegrammer, 274 567 internationale og 76 700 transiterende Danmark havde ved Udgangen af 1873: 2542 Kilometer Telegraflinier, med 7035 — Telegraftråde, 108 Telegrafstationer, 270 Telegrafbetjente. Der befordredes 240 565 indenlandske Telegrammer, 226 265 internationale og 159 898 transiterende185 Det store nordiske Telegrafselskabs submarine Kabler ere herved ikke medregnede. På hver 1000 Indvånere kom således 1874 i Norge 254 indenlandske og 133 internationale Telegrammer 1874 i Sverige ... 150 — «65 — 1873 i Danmark . . 140 — « 124 Tidsskrifter og Aviser. Disse må også henregnes til Samfærdselsmidlerne, forsåvidt de lette Samferdselen, både den materielle og den åndelige. Den første norske Avis udkom i Kristiania 1763. Det var den endnu bestående Avis, «Kristiania Intelligentssedler, » hvis første Nummer forlod Pressen 25de Mai 1763, og i Begyndelsen kun udkom i ganske lidet Format 1 Gang ugentlig. Året efter udkom i Bergen «Bergens kongelig priviligerede Adressekontors Etterretninger», en ligeledes endnu bestående Avis, der, som dens Navn viser, havde Monopol, på Optagelse af Bekjendtgjørelser inden Bergens Stift; Monopolet er først i 1864 blevet indløst ved en Expropriationsforretning og Erstatning efter Taxt, for Statskassens og Bergens Kommunes Regning. Deretter udkom i 1767 «Throndhjems Adressekontors Etterretninger», der ligeledes erhvervede Monopol på Bekjendtgjørelser i Throndhjem; denne Avis er senere gået over til at eies af Throndhjems Realskole, og dens Monopol består frem deles, men vil også nu blive exproprieret. I 1814 havdes ialt i Norge 7 Aviser, nemlig 3 i Kristiania, 1 i hver af de 3 øvrige Stiftstæder,

Kristianssand, Bergen og Throndhjem, og endelig 1 på Landet i Romsdalen. Senere er Avisernes Antal stadig tiltaget, ligesom også deres Format, Udstyr og Hyppigheden af deres Ud givelse. I 1871 var Antallet af Aviser og Tidsskrifter 105, hvoraf 42 udkom i Kristiania. I Begyndelsen af 1876 udkom der i Norge ialt 180 185 Det store nordiske Telegrafselskabs submarine Kabler ere herved ikke medregnede. På hver 1000 Indvånere kom således 1874 i Norge 254 indenlandske og 133 internationale Telegrammer 1874 i Sverige ... 150 — «65 — 1873 i Danmark . . 140 — « 124 Tidsskrifter og Aviser. Disse må også henregnes til Samfærdselsmidlerne, forsåvidt de lette Samferdselen, både den materielle og den åndelige. Den første norske Avis udkom i Kristiania 1763. Det var den endnu bestående Avis, «Kristiania Intelligentssedler, » hvis første Nummer forlod Pressen 25de Mai 1763, og i Begyndelsen kun udkom i ganske lidet Format 1 Gang ugentlig. Året efter udkom i Bergen «Bergens kongelig priviligerede Adressekontors Etterretninger», en ligeledes endnu bestående Avis, der, som dens Navn viser, havde Monopol, på Optagelse af Bekjendtgjørelser inden Bergens Stift; Monopolet er først i 1864 blevet indløst ved en Expropriationsforretning og Erstatning efter Taxt, for Statskassens og Bergens Kommunes Regning. Deretter udkom i 1767 «Throndhjems Adressekontors Etterretninger», der ligeledes erhvervede Monopol på Bekjendtgjørelser i Throndhjem; denne Avis er senere gået over til at eies af Throndhjems Realskole, og dens Monopol består frem deles, men vil også nu blive exproprieret. I 1814 havdes ialt i Norge 7 Aviser, nemlig 3 i Kristiania, 1 i hver af de 3 øvrige Stiftstæder, Kristianssand, Bergen og Throndhjem, og endelig 1 på Landet i Romsdalen. Senere er Avisernes Antal stadig tiltaget, ligesom også deres Format, Udstyr og Hyppigheden af deres Ud givelse. I 1871 var Antallet af Aviser og Tidsskrifter 105, hvoraf 42 udkom i Kristiania. I Begyndelsen af 1876 udkom der i Norge ialt 180186 Aviser og Tidsskrifter, hvoraf 122 kunne, som udkommende mindst 1 Gang ugentlig, henregnes til Avisernes Klasse og 58 til Tidsskrifternes Klasse. Af de første udkom daglig, dog forstørstedelen med Undtagelse af Helligdagene 15 5 Gange ugentlig udkom •• • • 1 4 3 2 1« 14 46« 1 Gang 45« Den periodiske Presse var under Foreningen med Danmark under kastet Censur. Kun for en kort Tid, 1770—73, blev under det Struen seske Ministerium Trykkefrihed indført, som deretter fulgtes af endnu strængere Ansvar og endnu mere indskrænkende Bestemmelser for Aviser og Tidsskrifter. Først ved Norges Adskillelse fra Danmark blev atter Trykkefrihed indført i Norge, medens Censuren endnu længe blev bestå ende i Danmark. Den ekonomiske Tilstand. Den norske Stats Finantser og Statsgjeld. Efter Adskillelsen fra Danmark begyndte Norge sin Selvstændighed med Overtagelsen af en for Landets daværende Tilstand trykkende Gjeld, bestående i den Andel af den dansk-norske Statsgjeld, som det ved senere Overenskomst med Danmark overtog, samt tillige af en betydelig i Landet cirkulerende Masse Statspapirpenge. Denne sidste udgjorde 25 Millioner 186 Aviser og Tidsskrifter, hvoraf 122 kunne, som udkommende mindst 1 Gang ugentlig, henregnes til Avisernes Klasse og 58 til Tidsskrifternes Klasse. Af de første udkom daglig, dog forstørstedelen med Undtagelse af Helligdagene 15 5 Gange ugentlig udkom •• • • 1 4 3 2 1« 14 46« 1 Gang 45« Den periodiske Presse var under Foreningen med Danmark under kastet Censur. Kun for en kort Tid, 1770—73, blev under det Struen seske Ministerium Trykkefrihed indført, som deretter fulgtes af endnu strængere Ansvar og endnu mere indskrænkende Bestemmelser for Aviser og Tidsskrifter. Først ved Norges Adskillelse fra Danmark blev atter Trykkefrihed indført i Norge, medens Censuren endnu længe blev bestå ende i Danmark. Den ekonomiske Tilstand. Den norske Stats Finantser og Statsgjeld. Efter Adskillelsen fra Danmark begyndte Norge sin Selvstændighed med Overtagelsen af en for Landets daværende Tilstand trykkende Gjeld, bestående i den Andel af den dansk-norske Statsgjeld, som det ved senere Overenskomst med Danmark overtog, samt tillige af en betydelig i Landet cirkulerende Masse Statspapirpenge. Denne sidste udgjorde 25 Millioner187 * Rigsbankdaler, og 1 Rigsbankdaler skulde egentlig . svare til 2 Kroner af vort nærværende Myntsystem, men havde allerede længe staaet i en i Forhold til Sølv betydelig lavere Kurs. Ved Pengeloven af 14de Juni 1816 blev Spedes (4 Kroner) indført som Regneenhed og det blev be stemt, at Rigsbankdaleren skulde udløses af Statskassen med Yio Species. Papirpengegjelden kom således til at udgjøre 21/ i Million Species (14 Millioner fr.) Denne Gjeld afgjordes således at 2 Millioner Rigsbank daler inddroges ved en almindelig Skat paa Formue og Næring, og Resten, 23 Millioner Rigsbankdaler, ved Hjælp af et tilsvarende Lån hos den samtidig oprettede Norges Bank, stort 2 300 000 Species. Dette Lån af betaltes etterhånden, den sidste Rest i 1836. Som sin Andel af den ældre dansk-norske Statsgjeld overtog Norge at betale foruden omtrent 1 650 000 Speciedaler, som dels forrentede fra

ældre Tid ved de norske Kasser, dels skyldtes til offentlige Indretninger i Norge (Enkekassen m. fl.), endvidere ved Konvention af Iste Sept. 1819 en Sum af 3 Millioner Species. Til Dækkelse af det første Beløb blev ud færdiget nye, uopsigelige Statsobligationer på noget over 1 700 000 Spe cies, hvoraf den største Del forrentes med 4 pCt., andre Dele med 3, 3x/2 og 33/4 pCt. Den sidste Del skulde erlægges terminvis til Danmark i Løbet af 10 År. Den norske Stat begyndte altså sin Selvstændighed med en Stats gjeld paa 7 Millioner Species (39 350 000 fr.), hvoraf de 3 Millioner til Danmark ikke bare Renter. Afdragene af Gjelden til Danmark kunde den norske Statskasse ikke udrede af sine Indtægter på en Tid, da Landet var aldeles udarmet, Handel og Næringsveie lå nede, og Skatteborgerne havde at bære andre svære extraordinære Byrder, hvoriblandt den til Dannelse af Grund fond for Norges Bank udlignede Skat i Sølv på 2 Millioner Species og den til Rigsbanksedlernes Indløsning udlignede Skat af 200 000 Species. Hertil kom, at man fandt det nødvendigt ved Statens Mellemkomst at afhjælpe den store Lånetrang blandt de Handlende og Næringsdrivende. Man måtte derfor her ty til et udenlandskt Statslån, og dette afsluttedes i 1820 med Handelshuset Brødrene Benecke i Berlin på overmåde hårde Vilkår. Lånet lød på 900 000 Sp. Rigsdaler Hamburger Banco, eller Specier, med 5 pCt. årlig Rente med Amortisation i 21 År, og erholdtes til kun 62 pCt. Netto. Som håndfået Pant måtte stilles Staten tilhø188 rende Panteobligationer med Pant i private Eiendomme for et tilsvarende Beløb samt endvidere Sikkerhed i Rigets Toldindtægter. Disse Vilkår, hvorpå man tilsidst var nødt at gaa ind, vise hvor ringe Tilliden den gang var til den norske Stats Evne. Trods de vanskelige Tider opfyldte den punktlig sine Forpligtelser og dens Kredit i Udlandet steg derfor hurtigt, som de etterfølgende Statslån ville vise. Det Beneckske Lån af 1820 tilbagebetaltes allerede i 1825 ved et nyt Statslån paa bedre Vilkår. I 1822 optoges to små indenlandske Statslån på 61000 Species til 6 pCt. Rente. De tilbagebetaltes et Par År senere. Samme År stiftedes endvidere, til Paabegyndelse af det kongelige Slot i Kristiania, et indenlandsk Lån, stort 150 000 Species- med 5 pCt. Rente og Amortisation i 50 Ar. Dette Lån er planmæssig indfriet i 1872. Videre optoges i 1822 det andet udenlandske Statslån til Afgjørelse af Statsgjelden til Danmark. Denne var ved Afbetalinger etterhånden bragt ned fra 3 Millioner Species til 2 100 000 Species. Danmark gik ind på at nedsætte denne Fordring til 1 700 000 Species mod at Pen gene udbetaltes strax. Midlerne hertil tilveiebragtes ved et Statslån, der afsluttedes med Handelshuset C. J. Hambro & Søn i Kjøbenhavn, det samme, som senere flyttede til London. Lånet lød på 2 400000 Species, til 6 pCt. Rente med en Amortisation af 29 År; Lånet afsluttedes til 83y3 pCt. Netto. Restbeløbet af dette Lån tilbagebetaltes allerede i 1834. Det næste udenlandske Statslån optoges i 1825 til Indfrielse af Lånet af 1820. Det afsluttedes ligeledes ved C. J. Hambro & Søn og lød på 846 200 Species til 4 pCt. Rente og med en Amortisationstid af 15V2 År; det afsluttedes til 92 pCt. Sammenlignet med Lånet af 1820 viser dette hvor hurtigt Statens Kredit i disse 5 År var forbedret. Ved extraordinær Afbetaling indfriedes dette Lån allerede i 1836. Det næste Statslån optoges fremdeles hos 0. J. Hambro & Søn for at tilveiebringe Udlån til Private. Det lød på kun 300 000 Species til 4 pCt. Rente, Tilbagebetaling i3O År, og til 91 pCt. Netto. Det til bagebetaltes planmæssig i 1858. I 1834 optoges atter et Statslån fremdeles ved C. J. Hambro & Søn, til Indfrielse af Resten på det 6 pCt.s Statslån af 1822. Det lød på189 1200 000 Species til 4 pCt. Rente, Amortisation i 15 År og 95 pCt Netto. Det blev indfriet noget tidligere end fastsat, allerede i 1847. Ved Slutningen af 1847 udgjorde den norske Statsgjæld således : indenlandske Statslån, uopsigeligt ... 1 707 000 Species amortisabelt, Rest 75 000 udenlandskt Statslån af 1828, Rest . . 150 000 Tilsammen 1 932 000 Species hvorfra må trækkes det ved Opkjøb af uopsigelige Statsobligationer tilveie- bragte synkende Fond 120 000 — Rest Statsgjæld, væsentligst 4 pCt. rente bærende 1812 000 Species eller noget over 10 Millioner fr. Ved Lov af 20de September 1845 blev Konge-Tienden (se Side 82) af Fisk ophævet. Af denne var en Del gået over dels i private Hænder, dels eiedes den for hele Nordlands Amt af de Angelske Stiftelser i Throndhjem. For den Private tilhørende Del blev givet kontant Godtgjørelse af Statskassen, og de Angelske Stiftelser fik Erstatning i nye uopsigelige Statsobliga tioner til Beløb 250 000 Spd. I 1848 optoges et Statslån, for at skaffe Midler til private Udlån, i Anledning af den Handelskrisis, der påfulgte Februar-Revolutionen i Paris (se ovenfor Side 161). Dette Lån afsluttedes fremdeles med C. J. Hambro & Søn på 1 500 000 Species, 4 pCt. Rente, Amortisation i3OÅr og til 91 pCt. I 1851 optoges dels til Dannelse af Grundfond for den i dette År oprettede Hypothekbank, dels til Dækkelse af Statens Tilskud til Kristiania- Eidsvoldsjernbane, et Lån hos C. J. Hambro & Søn i London og Salomon Heine i Hamburg på 1200 000 Species, 4 pCt. Rente, Amortisation i 30 År og til 97

pCt. Dette er det fordelagtigste Lån, den norske Stat hidtil har sluttet. Under den store Handelskrise Vinteren 1857—58 måtte Statskassen træde til for at hjælpe de Næringsdrivende med Lån (se Side 162). Til dette Øiemed optoges Høsten 1857 et Lån på 220 000 £ Sterling i London, der dog tilbagebetaltes allerede det paafølgende År.190 I 1858 optoges et Statslån, dels til Bygning af Jernbaner, dels til Indkjøb af Hypothekbankobligationer, for at skaffe Hypothekbanken Midler til Udlån mod Pant i faste Eiendomme, dels også til at dække Bristen i Statskassens Indtægter, idet 1858 på Grund af Handelskrisen og den derved følgende Lammelse af de fleste Næringsveie gav mindre Statsind tægter, væsentlig Toldindtægter, end påregnet. Lånet afsluttedes med Salomon Heine og Norddeutsche Bank i Hamburg samt R. Erlanger i Frankfurt for et Beløb af 3 500 000 Species til 4Va pCt. Rente, Amor tisation i 30 År, og til 96 pCt. I 1863 optoges et nyt Jernbanelån, der afsluttedes med Bankhuset Suhr og Privatbanken i Kjøbenhavn, samt Norddeutsche Bank og Salomon Heine i Hamburg paa 1 500 000 Species til 4x/2 pCt. Rente, Amortisa tion i 30 År og til 96y2 pCt. I 1871 blev der væsentligst til overordentlige Udgifter vedrørende Armeen efter indgivne Anbud i lukkede Sedler solgt indenlandske Stats obligationer til Beløb 250 000 Species, som forrentes med 4V2 pCt. og indfries inden 1881. T 1872 afsluttedes, til Anlæg af Jernbaner med Kreditbanken og Kre ditkassen i Kristiania samt Landmandsbanken i Kjøbenhavn, et Statslån på 1500 000 Species til 4V2 pCt. Rente, Amortisation i 31 Va År, til 97l/a pCt. I 1874 afsluttedes det sidste store Jernbanelån med C. J. Hambro & Søn i London, Norddeutsche Bank i Hamburg og et Bankhus i Berlin på 5 Millioner Species tilj^1/2 P^t- Rente, Amortisation i 31 1/2 År og til 97V« pCt. I Medhold af Beslutninger af Storthingene i 1869 og 1873 er der stiftet en ny Klasse uopsigelig Statsgjæld, der forrentes med 4x/2 pCt. til Dækkelse af Kjøbesummen for de etterhånden af Staten indkjøbte Præference Aktier i Kristiania-Eidsvold Jernbanen. Disse Obligationer udstedes etterhånden som et tilsvarende Beløb i Aktier indkjøbes. Ved Udgangen af 1875 var der udstedt sådanne Obligationer for 570,000 Species, hvoraf dog blot 250 000 Spd. vare solgte, medens Resten til hørte Statskassen. Til Statsgjelden må også regnes de Gjeldsforpligtelser, som den norske Stat i Forbindelse med de fleste øvrige søfarende Stater have over taget til enkelte andre Stater til Indløsning af forskjellige fra ældre191 Tider på Skibsfarten hvilende Afgifter. Ved Afløsningen af Øresunds tolden i 1857 vedtog således Norge at betale 333,612 Species, hvori dog gik til Afdrag for Vedligeholdelse af Fyre ved Skagerak 54 479 Species, så at den endelige Indløsningssum blev 279 133 Species (1 550 000 fr.), der skulde forrentes med 4 pCt. og betales i 20 År. En lignende Gjeld påtog Norge sig i 1861 til Hannover i Anledning af Stadetoldens Af løsning; Norges Andel af Indløsningssummen blev 43,000 Species (240 000 fr.), der skulde betales i 5 År, og således blev fuldt betalt i 1867. En delig overtog i 1863, i Anledning af Afløsningen af Scheldetolden, Norge som sin Andel af Afløsningssummen til Belgien, en Sum af 296 000 Species (1644000 fr.), der fra Iste Januar 1865 af forrentes med 4 pCt. og afbetales i 25 År. Ved Udgangen af 1875 udgjorde Norges samlede Statsgjeld Uopsigelig Statsgjeld Ældre til 3, 3x/2, 33A og 4 pCt. Rente . . . . 7 813 593 Kroner Yngre til 4*/2 Eente 1 000 000 — Tilsammen 8 813 593 Kroner hvoraf Statskassens synkende Fond eiede .... 2 045 943 — Rest uopsigelig Statsgjeld 6 767 650 Kroner Amortisabel Statsgjeld : 4 pCt. Lån af 1848, Rest 894 000 Kroner 4 » — 1851 » 1 299 200 —— 1851 » 1 299 200 4Va » — 1858 » 8 323 200 4Va » — 1863 » 4 405 600 4Va » — 1871 » ' 773 600 4Va » — 1872 » 5 810 000 4Va » — 1874 » 20 000 000 Tilsammen amortisable Statslån 41 505 600 Tilsammen Norges Statsgjeld Iste Januar 1876 48 273 250 Kroner eller '67 046 000 fr. Disse Statslån mere end balanceres af de realisable Aktiva, hvoraf Statskassen væsentlig netop ved disse Statslån er kommet i Besiddelse, bestående i Aktier i Norges Bank, Pantobligationer, Hypothekbankens Grundfond, Aktier i Jernbanerne og Tilgodehavende hos Kommuner og Private i Anledning af deres Anlæg, Kongsbergs Sølvværksdriftsfond, der192 er anlagt i rentebærende Værdipapirer m. m. og endelig Statens kontante Beholdninger. Opgjøres de forskjellige Aktiva efter Værdi, ikke efter deres Påly dende, fremgår det af Statsregnskaberne, at Statens Gjeld stedse har været mere end dækket af disse Beholdninger. Ifølge Statens Regnskaber udgjorde saaledes: År Statens Gjeld Statens Aktiver 1840 11224000 Kroner, 20012000 Kroner 1845 9 316 000 — 20 232 000 —20 232 000 1850 14 336 000 — 22 552 000 1855 17 704 000 — 26 800 000 1860 29 940 000 — 32 468 000 1865 34 748000 — 36 520 000 1870 29 740 000 — 33 360 000 1875 48 273 250 — 57 430000 eller 67 046 000 fr. eller 79 764 000 fr. For hvert Individ af Befolkningen ved Udgangen af 1875, 1817 000 Indvånere, udgjorde Statsgjelden 26,57 Kr. (36,90 fr.) Den norske Stats ordinære Indtægter udgjorde i 1875 :

1. Toldintrader 17 452 458 Kr. (24 239 520 fr.) 2. Brændevinsafgift 1 807 819 » (2 510 860 ») 3. Maltafgift 1 746 106 » (2 425 150 ») 4. Stemplet Papir 505 553 » (702 160 ») 5. Stempel af Spillekort 42 702 » (59 310 ») 6. Forskjellige Sportler •. . . 505 405 » (701 950 ») 7. Arveafgift 174 452 * (242 290 ») 8. Jordebogsrettigheder (Se Side 8) 78 104 » (108 480 *) 9. Kongetiende (se Side 82) 60 488 » (84 010 ») 10. Landskyld og Forpagtningsafgift . 14 613 » (20 300 ») 11. Vedvarende Indtægter af solgt Gods 70 033 » (97 270 ») 12. Indtægt af Kongsberg Sølvværk: Driftsindtægt 630 733 Kr. hvoraf Driftsudgifter . . 499 262 » Driftsoverskud 131 471 > Renter af Driftsfondet . 194 565 » Tilsammen Indtægt 326 036 » (452 830 »)193 13. Renter og Afdrag af Statskassens udestående Fordringer 543 339 Kr. (754 640 fr.) 14. Udbytte af Staten tilhørende Aktier i Norges Bank 501 864 » (697 030 ») 15. Statens Udbytte af Norges Banks Seddeludstædelse over en vis Grændse 93 674 » (130 100 ») 16. Udbytte af Jernbaneaktier og Renter for Grundafståelse til disse 290 906 » (404 040 ») 17. Renter af Hypothekbankens Grund fond 215 900 » (299 860 «) 18. Indtægter af Statsskovene 50 723 » (70 450 ») 19. Adskillige Indtægter 76 485 » (106 230 ») 20. Renter af Statskassens kontante Be holdning 366 528 » (509 070 ») Tilsammen Indtægter 24 923 188 Kr. (34 615 550 fr.) De ordinære Udgifter udgjorde i 1875 1. Det kongelige Hus og de til Kon gens Disposition stillede Stats eiendomme: a. Appanage 420 000 Kr. b. Vedligeholdelse af Statseiendomme ... 75 454 495 454 Kr. (688 130 fr.) 2. Storthinget 4 360 273 » (500 380 ») 3. Statsrådet og Regjeringen 898 118 » (1 247 390 ») 4. Administrationsgrene under Kirke-Departementet : a. Universitetet 217 458 Kr. b. Videnskabelige Øie- med og Kunster ... 92230 » c. Skolevæsenet 283 393 > d. Tilskud til Oplys ningsvæsenets Fond . 384 000 » e. Geistlighed og Kirker 69 555 » f. Fattigvæsenet .... 49 127 > g. forskjellige Udgifter 96 876, x ? (± m # }194 5. Administrationsgrene under Justits-Departementet : a. Domstolene 454 389 Kr. b. Politivæsenet 73 853 » c. Forskjellige Embeds- mænd og Betjente . . 111 604 » d. Strafanstalterne . . . 333 430 » e. Udgifter ved Undersø- gelse af Lovovertræ- delser m. v 630 028 » f. Forskjellige Udgifter 28 714 » 1 632 018 Kr, (2 266 690 fr.) 6. Administrationsgrene under Indre-Departementet : a. Overøvrighederne . . . 176 737 Kr. b. I Anledning af Juris- diktionsforandringer . 7 889 » c. Udgifter ved Opsyn med og til Hjælp af Næringsveiene 442 248 » d. Den geografiske Op- måling, efter Fradrag af Indtægter for solgte Karter, 155 747 > e. Medicinalvæsenet . . 977 377 » f. Vei- og Jernbane- samt Kanalvæsenet . 748 843 » g. Til Fremme af Indu- stri, Handel og tek- niske Øiemed 67 021 » h. Forskjellige Udgifter 76 521 » 2 652 383 » (3 683 870 ») 7. Administrationsgrene under Finants- Departementet : a. Hovedkasserne og Skattevæsenet .. . 361369 Kr. b. Toldvæsenet .... 1 649 191 i c. Kontrol med Bræn- devins- og Malttil- virkningen 126 434 » d. Udgifter ved Myn- ten, efter Fradrag af Indtægter, ... 37 852 » e. Forskjellige Stats- eiendomme 21 420 » f. Pensioner og Vart- penge 387 759 >195 g. Afdrag på Stats- lånene 1 419 600 Kr. h. Renter og Udgifter ved Statslånene . . 1 716 900 » 5 720 525 Kr 7 945 170 fr.)(8. Armedepartementet: a. Ordinære Udgifter 5 288 370 Kr. b. Extraordinære ... 761 689 » 6 050 059 » (8 402 860 ») 9. Administrationsgrene under Marine- og Post-Departementet : A. Marineafdelingen: a. Marinen 2 169 913 Kr. b. Fyr-, Mærke- og Ringvæsenet. .. . 628 326 » c. Redningsvæsenet . 1 155 > d. Lodsvæsenet .... 6 031 » e. Havnevæsenet . . . 259 115 » f. Til Fremme af Sø- farten 41 042 » 3 105 582 » (4 313 310 >) B. Postafdelingen: a. Postvæsenet, efter Fradrag af Indtæg- terne 56 638 Kr. b. Telegrafens Vedli geholdelse og Drift, efter Fradrag af Indtægterne, ... 31 490 » c. Telegrafen, nye Anlæg 635 385 » d. Skydsvæsenet og Fjeldstnerne .... 197 195 » e. Tilskud til privat Dampskibsfart . . . 537 703 > 1458 411 » (2 025 570 ») 10. Udenlandske Anliggender: a. Diplomatiet .... 192436 Kr. b. Konsnlatvæsenet . 102 734 » c. Øresundtoldens Af- løsning 81 632 » d. Scheldetoldens Af- løsning 76 337 » e. Forskjellige Bidrag 4 993 » 458 132 » 490 336 » ((636 290 ») 681 020 »)11. Midlertidige Lønstillæg Tilsammen Udgifter 24 513 930 Kr. (34 047 120 fr.) Hvoretter Året gav et Overskud af 409 258 Kr. (568 430 fr.)196 Af Statens Indtægter ere de 7 førstnævnte indirekte Skatter, der ud gjorde 22 234 495 Kroner (30 881240 fr.), medens de øvrige 2 688 693 Kroner (3 734 310 fr.) ere Renter og Udbytte af Statens Aktiver. Skat terne udgjorde således 12,35 Kr. (17,07 fr.) pr. Individ af den midlere Befolkning i 1875, der var 1 800 000 Mennesker. Direkte Skatter til Statskassen findes, som det vil sees, ikke i Norge. Af Udgifterne fremhæves Forsvarsvæsenet, hvortil anvendtes 8 219 972 Kroner (11416 600 fr.) eller 4,57 Kr. (6,34 fr.) pr. Individ af Befolk ningen, og Renter af Statsgjelden, der udkrævede 1 716 900 Kroner (2 384 600 fr.) eller 0,95 Kr. (1,23 fr.) pr. Individ af Befolkningen. I Sverige udgjorde for Året 1873 samtlige Skatter, direkte og indi rekte,

49 900 000 Kr. (69 300 000 fr.) eller pr. Individ af den gjennem snitlige Befolkning, der for dette År var 4 277 000 Mennesker, 11,67 Kr. (16,20 fr.). Der anvendtes til Forsvarsvæsenet 17 900 000 Kr. (24860 000 fr.), eller pr. Individ 4,i9 Kr. (5,8 i fr.), hvorved dog er at bemærke, at en betydelig Del af særlige Udgifter hertil påhvile Jordgodset. Statsgjelden udgjorde 114 186 000 Kroner (158 590 000 fr.), optaget udelukkende til Anlæg af Jernbaner, eller pr. Individ af Befolkningen, der ved Udgan gen af 1873 udgjorde 4 300 000 Mennesker, 26,55 Kr. (36,88 fr.), sva rende altså næsten nøiagtig forholdsvis til den norske Statsgjeld i 1875. Renter af Statsgjelden udkrævede 1,20 Kr. (1,70 fr.) pr. Individ. I Danmark udgjorde for Regnskabsåret 1873/ uSkatterne, direkte og indirekte, 34 277 000 Kr. (47 610 000 fr.), eller pr. Individ af Be folkningen, der da udgjorde 1 862 000 Indvånere, 18,4i Kr. (25,57 fr.). Der anvendtes til Forsvarsvæsenet 13 644 000 Kr. (1895 000 fr.), eller pr. Individ 10,is Kr. (14,i4 fr.). Statsgjelden udgjorde 211872 000 Kroner (294 270 000 fr.) eller pr. Individ 113,79 Kr. (158,04 fr.) og til sammes Forrentning anvendtes 4 620 000 Kr. (6 417 000 fr.), eller pr. Individ 2,46 Kr. (3,42 fr). Forholdsvis til Indvånerantallet var således Statsgjelden i Danmark 4,3 Gange så stor som i Norge eller i Sverige, men den forrentedes efter en meget lavere Rentefod, og udkrævede pr. Individ blot 2,5 Gange såmeget som i Norge, og 2,i Gange såmeget som i Sverige. Med Hensyn til den norske Statskasses Aktiva ved Udgangen af 1875 henvises til Tillæg XXXVI. 197 Kommunernes Beskatning og finantsielle Forhold. Norge er i administrativ Henseende delt i 20 Ajnter, der omfatte 58 Bykommuner og 448 Landkommuner eller Hereder. Kommunebestyrelsen er ordnet for By og Land ved tyende Love af 14de Januar 1837. Den bevilgende Myndighed og Kontrollen med An vendelse af de bevilgede Beløb er henlagt til en af de stemmeberettigede Borgere i hver Kommune valgt Bestyrelse. I . Landdistrikterne træde Ordførerne for de til samme Amt hørende Hereder sammen til et «Amts formandskab», der har den bevilgende og kontrollerende Myndighed for det samlede Amts Vedkommende. Kommunebestyrelserne vælge selv sine Ord førere; kun Amtsformandskabets Forhandlinger ledes af Amtmanden, som ved Loven bestemt Ordfører. Kommunernes Indtægter tilveiebringes, foruden ved Indtægt af dem tilhørende Eiendomme og Fonds, forøvrigt dels ved Afgifter på Detail handelen og Udskjænkningen af Brændevin og 01 samt Afgifter på nogle andre Næringer, men væsentligst ved direkte Skatter, som efter de ved Lov bestemte almindelige Regler, der inden ligeledes ved Loven fastsatte Grænd ser nærmere kunne bestemmes af Kommunebestyrelserne, udlignes på de faste Eiendomme, samt på Formue og på Indtægt. I Landdistrikterne forde les den på de faste Eiendomme faldende Skat efter Matrikulen, i Byerne derimod efter Værdien. Accise eller Afgift ved Indførsel af Forbrugs gjenstande fra Landet til Byerne, findes ikke, ligesålidt som Bompenge på Veiene. Derimod kunne Byerne, til Dækkelse af Udgifter ved Havne væsenet, vedtage et Tillæg af indtil 3 pCt. til den af Staten bestemte Told på fra Udlandet indførte Varer, hvilket Tillæg opkræves samtidig med Tolden, ligesom Havnekasserne også oppebære Havnepenge og Brygge penge af de Skibe, der benytte deres Havne. Kommunerne kunne med kongelig Approbation optage Lån til Ud førelse af større Foretagender, hvilke da må amortiseres ved Skatter i Løbet af høist 50 År. Idet forøvrigt henvises til Tillæg XXXVII, hvor en Opgave er med delt over Kommunernes Skatter, Afgifter og Gjeld for Årene 1866—71,198 bemærkes her blot, at de kommunale Skatter og Afgifter have i 1871 udgjort : pr. Indvåner. i Landdistrikterne 7 899 248 Kr. (10 971 000 fr.) eller 5,49 Kr. (7,62 fr.) i Byerne 5 053 676 « (7 019 000 «) « 16,73 « (23,24 «) Tils. i hele Rigefr 12 952 924 Kr. (17 990 000 fr.) eller 7,4i Kr. (10,29 fr.) Samtlige Kommuneskatter udgjorde 78,7 pCt. af samtlige Skatter til Staten, der i 1871 beløb sig til 16 450 540 Kr. (22 848 000 fr.) Af Skatterne anvendtes til Skolevæsenet pr. Indvåner. i Landdistrikterne 1436 352 Kr. (1995 000 fr.) eller 0,99 Kr. (1,38 fr.) i Byerne 617167 « (857 000 «.) « 2,0i « (2,79 «) Tils. for hele Riget 2 053 520 Kr. (2 852 000 fr.) eller l,is Kr. (1,63 fr.) De særlige Fattigskatter udgjorde pr. Indvåner. i Landdistrikterne.. 3 219 884 Kr. (4472 000 fr.) ell. 2,24 Kr. (3,u fr.) i Byerne 1 118 372 « (1 553 000 «) « 3,64 « (5,0e «) Tils. for hele Riget 4338 256 Kr. (6 025 000 fr.) ell. 2,48 Kr. (3,45 fr.) Den beskattede Formue — -de mindre Formuer og den, der består i Husgeråd o. d. er sædvanlig skattefri — ansloges ved Udligningen af Skatterne i 1871 til: pr. Indvåner. i Landdistrikterne 559 324 000 Kr. (776 840 000 fr.) ell. 388 Kr. (540 fr.) i Byerne 293 268 000 « (407 320 000 «) « 954 « (1325 «) Tils. for hele Riget 852 592 000 Kr. (1 184 160 000 fr.) ell. 488 Kr. (673 fr.) Ved den på Indtægten udlignede Del af Kommuneskatterne gives stedse de mindre Indtægter aldeles skattefri og af de beskattede Ind tægter gives ligeledes en mindre Del skattefri, medens Resten beskattes med en lige Brocent, den

såkaldte degressive Beskatningsform. For Land distrikternes Vedkommende ere de herved anslåede Indtægter høist upå lidelige, medens for Byernes Vedkommende pålideligere Opgaver haves.199 I Byerne ansattes således for 1871 Skatteborgernes samlede Indtægter til 78 080 000 Kroner (108 444 000 fr.) eller pr. Indvåner til 270 Kroner (375 fr.). Banker. Medens Ordningen af Bengevæsenet og Oprettelsen af den eneste seddeludgivende Bank, Norges Bank i Throndhjem, tidligere er omtalt under Afsnittet om Handelen (Side 161), skal her kun yderligere bemærkes, at Seddeludstedelsesretten er grundet på en Blanding af Forholds-Systemet og Differents-Systemet. Bå sit første Grundfond 10 009 273 Kroner (13 902 000 fr.) har Banken Ret til at udstede Sedler i Forholdet 5 til 2, på det andet Fond 2 500 000 Kroner (3 472 000 fr.), og på et Reser vefond 4055 057 Kr. (5 632 000 fr.) har den Ret at udstede Sedler i Forholdet 3 til 2, ialt har den således på et Fond af 16 564 330 Kr. (23 006000 fr.) Ret at udstede Sedler til et Beløb af 34 855 769 Kroner (48411000 fr.); men for hvad herover udstedes af Sedler, må stedse tilsvarende Metalværdi haves i Kasse. Bå et lidet særligt Fond, der er annekteret til Banken og blot beløber sig til 297 364 Kroner (413 000 fr.) i Sølv, kan den udlåne det dobbelte Beløb i Sedler, men etterhånden som disse Lån tilbagetales, inddrages dette Fond. Sålænge altså Bankens Sølvbeholdning overstiger 16 564 330 Kr. (23 006 000 fr.), hvilket efter 1870 stedse har været Tilfældet, har man altså Differents-Systemet; syn ker Beholdningen derunder, har man Forholds-Systemet. Beholdningen af ædle Metaller bestod tidligere væsentlig i Sølv, men fra 1872 begyndte Banken etterhånden at anskaffe Guid og fra 1.874 består dens Metalbe holdning [næsten udelukkende i Guid, idet den endnu itide, før Sølvets stærke Synken i Værdi, realiserede samme med kun lidet Tab. Banken har Ret til at have en Del af sin Metalbeholdning henstående i Udlan det, væsentlig i Hamburg og London, en Del også i Kjøbenhavn. De 199 I Byerne ansattes således for 1871 Skatteborgernes samlede Indtægter til 78 080 000 Kroner (108 444 000 fr.) eller pr. Indvåner til 270 Kroner (375 fr.). Banker. Medens Ordningen af Bengevæsenet og Oprettelsen af den eneste seddeludgivende Bank, Norges Bank i Throndhjem, tidligere er omtalt under Afsnittet om Handelen (Side 161), skal her kun yderligere bemærkes, at Seddeludstedelsesretten er grundet på en Blanding af Forholds-Systemet og Differents-Systemet. Bå sit første Grundfond 10 009 273 Kroner (13 902 000 fr.) har Banken Ret til at udstede Sedler i Forholdet 5 til 2, på det andet Fond 2 500 000 Kroner (3 472 000 fr.), og på et Reser vefond 4055 057 Kr. (5 632 000 fr.) har den Ret at udstede Sedler i Forholdet 3 til 2, ialt har den således på et Fond af 16 564 330 Kr. (23 006000 fr.) Ret at udstede Sedler til et Beløb af 34 855 769 Kroner (48411000 fr.); men for hvad herover udstedes af Sedler, må stedse tilsvarende Metalværdi haves i Kasse. Bå et lidet særligt Fond, der er annekteret til Banken og blot beløber sig til 297 364 Kroner (413 000 fr.) i Sølv, kan den udlåne det dobbelte Beløb i Sedler, men etterhånden som disse Lån tilbagetales, inddrages dette Fond. Sålænge altså Bankens Sølvbeholdning overstiger 16 564 330 Kr. (23 006 000 fr.), hvilket efter 1870 stedse har været Tilfældet, har man altså Differents-Systemet; syn ker Beholdningen derunder, har man Forholds-Systemet. Beholdningen af ædle Metaller bestod tidligere væsentlig i Sølv, men fra 1872 begyndte Banken etterhånden at anskaffe Guid og fra 1.874 består dens Metalbe holdning [næsten udelukkende i Guid, idet den endnu itide, før Sølvets stærke Synken i Værdi, realiserede samme med kun lidet Tab. Banken har Ret til at have en Del af sin Metalbeholdning henstående i Udlan det, væsentlig i Hamburg og London, en Del også i Kjøbenhavn. De200 udgivne Sedler gå ned til en Størrelse af 4 Kroner, der for Fremtiden skal forhøies til 5 Kroner (6,94 fr.). Idet forøvrigt med Hensyn til Norges Banks seddeludgivende Virk somhed henvises til den som Tillæg XXXVIII meddelte Tabel, bemærkes her kun, at Seddelcirkulationen i Norge — formedelst det lave Bålydende, hvortil man går ned, der bevirker, " at anden Mynt end Skillemynt slet ikke sees i Circulationen og fordi Anvisningssystemet først i de sidste År er blevet almindeligere, endnu dog langt fra så almindeligt som i andre Lande, — er et meget godt Barometer for Handelens og Nærings veienes Tilstand. Et Blik på den sidste Rubrik i Tillæg XXXVIII vil således vise, hvorledes Forholdet mellem Seddelcirkulationen og Indvåner nes Antal har forandret sig med de vexlende Konjunkturer. For Årene 1819—40, medens Sedlerne ikke indløstes, er selvfølgelig Hensyn tåget til deres Kursforhold. Ide første År efter Bankens Oprettelse udgjorde Cireulationens Værdi blot mellem 8 og 9 Kroner (11 å 12 fr.) pr. Ind våner. I 1825 steg Forholdet ved en pludselig Forbedring af Kursen til 13,5 Kroner (19 fr.) for hver Indvåner. Årsagen hertil var den fra 1823 begyndte kortvarige heldige Beriode for Trælasten og Fragtfarten (se Side 161). Senere, 1825—40, holdt dette Forhold sig nogenlunde jevnt og steg langsomt til

henimod 16 Kroner (22 fr.) for hver Indvå ner. Fra 1840 af kom, som tidligere bemærket, en Række for de fleste Næringsveie og navnlig for Jordbruget (se Side 92) gunstigere År. Cir culationen af Sedler, der nu hævede sig til Bari, steg til 18 Kroner (25 fr.) pr. Indvåner. Denne Beriode, fra 1814 til 1848, var den store europæiske Freds periode. Så kom den franske, den østerrigske og de tyske Revolutioner af 1848. Handelen aftog øieblikkelig overalt og indskrænkede sig til de daglige Forretninger. Trælasten blev uafsættelig og Fragterne faldt. Staten måtte komme Næringsveiene til Hjælp med et Statslån (se Side 161 og 189). Seddelcirkulationen sank i Gjennemsnit for Årene 1848—52 til 14 Kroner (19 fr.) pr. Indvåner. Fra 1853 til 1857, det franske Keiserdømmes Glandsperiode og de europæiske Finants- og Handels spekulationers Mærkeår, tog Handelen over hele Europa et stort Opsving, ja endog Krimkrigen (1854—55) virkede gavnlig på Norges Trælasthan del og Fragtfart (se Side 143 og 162); Seddelcirkulationen hævede sig til i Gjennemsnit 20 Kroner (28 fr.) pr. Indvåner. Deretter kom i 1857 den201 store i Amerika begyndte og senere over England og Tyskland, særlig over Hamburg, udbredte store Finantskrise (se Side 162), i Norge fulgt af Uåret 1860 og senere af en Række for Jordbruget uheldige År; Seddelcirkulatio nen sank pludselig fra 19 Kr. (26 fr.) til 16 Kr. (22 fr.) pr. Indvåner, og holdt sig jevnt lavt indtil 1871, da en heldigere Beriode begyndte, der vårede til Begyndelsen af 1875; Seddelcirkulationen steg og nåede sit høieste Standpunkt i Juni 1874, da den udgjorde 50 Millioner Kroner (70 Millioner fr.), eller 28 Kr. (39 fr.) pr. Indvåner. Deretter har den, med de slettere Trælastpriser, feilslagne Sildefiskerier og lavere Fragter, atter sunket, til den ved Slutningen af Februar 1876 nåede et Minimum af 35 711000 Kroner (40 600 000 fr.) eller 20 Kr. (27 fr.) pr. Ind våner. Det er forøvrigt herved at bemærke, at ide sidste År Anvis ningssystemet, navnlig mellem de forskjellige Byer indbyrdes, har tåget et stærkere Opsving, hvorved færre Sedler behøves i Cirkulationen. Norges Bank modtager også Benge på Folio og svarer herfor en lav Rente. Denne er dog så lav, kun omkring 1 pCt. p. a., at den ikke herved optræder konkurrerende med de øvrige private Banker og Spare banker, der modtage Indian og væsentlig drive sin Virksomhed med de indlånte Benge. Norges Banks Foliomidler ere væsentlig kun at betragte som de øvrige Bankers og Statens Kassebeholdning. Norges Bank anvender sine Midler dels til Udlån mod Bant i faste Eiendomme, men væsentlig til Diskontering af Vexler. Den havde ved Udgangen af 1875 udlånt ialt noget over 58 Millioner Kroner (53 Mil lioner fr.), hvoraf omtrent V3 er udlånt mod Bant og 2/s anvendt til Diskontering. Norges Bank er forsåvidt en privat Bank, som den er grundet på Aktier, oprindelig frembragte ved en tvungen Udligning (se Side 161), hvoraf dog Staten eier en betydelig Del, men den administreres efter de af Staten givne Love, og dens Bestyrelse vælges helt af Storthinget. Den har sit Hovedsæde i Throndhjem, hvor den stedse er pligtig at vexle sine Sedler mod Guid, og har ialt 10 Afdelinger, hvoraf 9 i de vigtigste Handelsstæder langs den hele Kyst og en inde i Landet, i Lillehammer ved Mjøsens nordlige Endepunkt. Guldvexling finder Sted ved flere af disse Afdelinger, således i Kristiania, Kristianssand og Bergen. Kongeriget Norges Hypothekbank blev oprettet i 1852 af Staten til Afhjælpelse af Trangen til Bantelån i faste Eiendomme. Den blev af Staten202 givet et Grundfond, der etterhånden er voxet til 5 240 000 Kr. (7 277 000 fr.), hvoraf Statskassen erholder Renter. Den tilveiebringer forøvrigt de til sin Udlånsvirksomhed fornødne Midler ved Salg af rentebæ rende Obligationer, tildels betalbare tillige i Udlandet (Hamburg og Kjø benhavn), og udlåner sine Midler mod Bant i faste Eiendomme. Den må aldrig sælge flere Obligationer end den har tilsvarende Valuta for i Bantobligationer, og ikke til større Beløb end 8 Gange Grundfondet. Dens Obligationer, der tidligere bare 4 pCt., s>enere 4J/2 pCt. årlig Rente, amortiseres i3O Aar ved Indfrielse efter Lodfrækning. Størstedelen af Hypothekbankens Obligationer, antagelig de 3/4 Dele, eies her i Landet, og blot x/4 er antagelig fortiden på udenlandske Hænder. Kursen for 4x/2 pCt. rentebærende Hypothekbankobligationer har i den senere Tid væ ret mellem 95 og 98 pCt. Ved Slutningen af 1875 havde den udstedt Obligationer for 39 797800 Kroner (55 275000 fr.), hvoraf den dog selv eiede et Beløb af 4 036800 Kr. (5607000 fr.) og havde herimod Bant obligationer til Beløb 39 074893 Kr. (54271000 fr.), medens dens øvrige Midler tildels vare anvendte til Diskontering, men væsentlig henstod i andre Banker til Disposition. Se forøvrigt Tillæg XXXIX. Sparebanker begyndte at oprettes i Norge i 1822. De stiftes sæd vanlig med et lidet Grundfond, og modtage Indian, der tilbagebetales efter kortere eller længere Opsigelser, og imidlertid forrentes med en Rente, der sædvanlig vexler mellem 4 og 5 pCt. p. a. De modtage fornemmelig små Indian og nægte sædvanlig Modtagelse af meget store. De eies af Indskyderne, men de fleste af dem, særlig de paa Landet, ere dog at be

tragte som kommunale Institutioner, forsåvidt deres Bestyrere vælges af Kommunebestyrelserne. I Byerne er det hyppigere Tilfældet, at Besty relsen supplerer sig selv blandt de større Iniskydere. Deres Midler an vendes dels til Udlån mod Bant, dels til Diskontering, fornemlig af en særegen Art langsigtige Bapirer, Vexelobligationer, der sædvanlig afbe tales efterhaanden i 4—lo Aar. Af Overskuddet af den indvundne Rente tillægges en Del Grundfondet, og Resten anvendes til Nytte for vedkom mende Kommuner, sædvanlig i saadanne Retninger, hvor Kommunerne ikke virke. Deres Statuter approberes af Regjeringen, som dog ingen Kontol udøver med dem. Sparebankernes Antal udgjorde i Slutningen af 1873: 262 med en egen Formue af 10923548 Kroner (15172 000 fr.) og en indskudt Kapital fra 220 429 Indskydere af 92 549 889 Kroner (128 542 000203 fr.). Tilsammen havde således Sparebankerne under Forvaltning ved Ud gangen af 1873: 103473428 Kroner (143713000 fr.), eller pr. Indvåner af Riget 58 Kroner (81 fr.). Forøvrigt henvises om Sparebankerne til Tillæg XL. Det vil heraf sees, at de af Sparebankerne bestyrede Kapi taler havde fordoblet sig i de sidste 12 År. Ved Jernbaneanlæggene modtager Bestyrelsen af Anlæggene Indskud for Arbeiderne til Indsættelse i Sparebanker, hvor hver af Arbeiderne har sin særegne Indskudsbog. I 1875 var på denne Måde af Jernbane arbeiderne foretaget Indskud til Beløb 189 998 Kroner (264000 fr.). Sverige havde ved Udgangen af 1873 et Antal af 271 Sparebanker med 563 857 Indskydere og en samlet Kapital af 111832 950 Kroner, hvoraf 106 255 037 Kr. (147 576 000 fr.) tilhørte Indskyderne. Danmark havde ved Udgangen af 1872 et Antal af 229 Spareban ker med 316 723 Indskydere og en indskudt Kapital af 153 255 334 Kr (212 785 000 fr.). Af private Aktiebanker, der for en væsentlig Del grunde sin Virk somhed ved Indian på lignende Vilkår som Sparebankerne, men fornemlig fra større Indskydere og med kortere Opsigelsesfrist eller endog til Udbe taling på Anfordring og som foruden Udlån og Diskontering, fornemlig af Vexler, også drive øvrige almindelige Bankforetninger, såsom Kjøb og Salg af udenlandske Mynter, Benge og Vexler, Udstedelse af Kreditiver på Udlandet, Kjøb og Salg af Statsobligationer og Hypothekbankobliga tioner m. v., blev den første oprettet i 1848. I 1875 udgjorde Antallet af disse Banker 12, med indbetalt Grundfond og opsamlet Reservefond 14 657127 Kroner (20 357 000 fr.), samt Indian 70 449 855 Kroner (97 847 000 fr.), tilsammen til Diposition 85 106 982 Kroner (1 18 204 000 fr.). Forøvrigt henvises om disse til Tillæg XLI. Livrente- og Livsforsikrings-Selskaber. Af Livrente- og Livsforsikrings-Selskaber havdes ialt ved Udgan gen af 1875 et Antal af 32 med ca. 15 000 Medlemmer og en 203 fr.). Tilsammen havde således Sparebankerne under Forvaltning ved Ud gangen af 1873: 103473428 Kroner (143713000 fr.), eller pr. Indvåner af Riget 58 Kroner (81 fr.). Forøvrigt henvises om Sparebankerne til Tillæg XL. Det vil heraf sees, at de af Sparebankerne bestyrede Kapi taler havde fordoblet sig i de sidste 12 År. Ved Jernbaneanlæggene modtager Bestyrelsen af Anlæggene Indskud for Arbeiderne til Indsættelse i Sparebanker, hvor hver af Arbeiderne har sin særegne Indskudsbog. I 1875 var på denne Måde af Jernbane arbeiderne foretaget Indskud til Beløb 189 998 Kroner (264000 fr.). Sverige havde ved Udgangen af 1873 et Antal af 271 Sparebanker med 563 857 Indskydere og en samlet Kapital af 111832 950 Kroner, hvoraf 106 255 037 Kr. (147 576 000 fr.) tilhørte Indskyderne. Danmark havde ved Udgangen af 1872 et Antal af 229 Spareban ker med 316 723 Indskydere og en indskudt Kapital af 153 255 334 Kr (212 785 000 fr.). Af private Aktiebanker, der for en væsentlig Del grunde sin Virk somhed ved Indian på lignende Vilkår som Sparebankerne, men fornemlig fra større Indskydere og med kortere Opsigelsesfrist eller endog til Udbe taling på Anfordring og som foruden Udlån og Diskontering, fornemlig af Vexler, også drive øvrige almindelige Bankforetninger, såsom Kjøb og Salg af udenlandske Mynter, Benge og Vexler, Udstedelse af Kreditiver på Udlandet, Kjøb og Salg af Statsobligationer og Hypothekbankobliga tioner m. v., blev den første oprettet i 1848. I 1875 udgjorde Antallet af disse Banker 12, med indbetalt Grundfond og opsamlet Reservefond 14 657127 Kroner (20 357 000 fr.), samt Indian 70 449 855 Kroner (97 847 000 fr.), tilsammen til Diposition 85 106 982 Kroner (1 18 204 000 fr.). Forøvrigt henvises om disse til Tillæg XLI. Livrente- og Livsforsikrings-Selskaber. Af Livrente- og Livsforsikrings-Selskaber havdes ialt ved Udgan gen af 1875 et Antal af 32 med ca. 15 000 Medlemmer og en204 Kapital af ca. 15 Millioner Kroner (ca. 21 Millioner francs). Af disse vare 6 støttede på Beregninger efter Dødeligheden, nemlig 2 af Staten oprettede og garanterede, 3 gjensidige og 1 Aktieselskab. Det største og ældste af disse er den af Staten øprettede almindelige Enkekasse (se ovenfor under Afsnittet om Dødeligheden Side 59—61), hvori alle gifte Embedsmænd ere pligtige til, ved deres Udnævnelse og uden Hensyn til Sundhedstilstand, at sikre sine Hustruer i Overlevelsestilfælde en Bension.

Den står også åben for Andre mod behørig Sundhedsattest. Denne Kasse havde ved Udgangen af 1873 et Antal af 2817 Medlem mer og en Kapital af 9017 612 Kr. (12 524 000 fr.). Den anden af Staten oprettede Fensionsanstalt er for Statens Bestillingsmænd, hvori visse Klasser af disse ere forpligtede at indtræde og ved Bræmier, der månedlig af Administrationen indeholdes af deres Lønning, sikre sig en Bension ved sin Afsked eller Udtrædelse af Statens Tjeneste. Ved de i Drift værende Jernbaner ere oprettede egne Bensions kasser, hvori samtlige Jernbanebetjente ere pligtige at gjøre Indskud og hvortil også Jernbanerne bidrage. Betjentene sikres herved på deres ældre Dage, og når de blive udygtige til Tjenesten, en bestemt af Jern banen garanteret Bension. Af de private Selskaber ere 2, der tillige foruden Livrenter og Over levelsesrenter også overlage ligefremme Livsforsikringer. Ved Udgangen af 1875 havde disse assureret Liv til Beløb af 4 293 013 Kroner (5 963 000 fr.). Af disse er det ene et gjensidigt Selskab, det andet et Aktieselskab, begge grundede på regelmæssige Beregninger. Sverige havde samtidig 4 Selskaber, der overtoge Livsforsikringer, og havde assuret Liv til Beløb 61 006 727 Kroner (84 732 000 fr). Livsforsikringer ere endnu lidet kjendte og benyttede i Norge. For uden ovennævnte 2 indenlandske Selskaber virke endnu adskillige uden landske i denne Retning ved Agenturer, hvis Virksomhed er aldeles fri. Alle indenlandske private Livrente- og Livsforsikringsselskaber må have kongelig Approbation på sine Flaner, der i denne Anledning gjen nemgåes af en til at føre Opsyn med dem af Kongen udnævnt permanent Komite. Tilsynet indskrænker sig dog blot hertil, idet deres Regn skaber og Virksomhed ere aldeles ukontrollerede. Af andre Foreninger med lignende Øiemed bemærkes 44 Understøt telsesforeninger med ca. 6300 Medlemmer og en Kapital af 860 000 Kr.205 (1 200 000 fr.), samt 80 Syge- og Begravelseskasser med ca. 11 000 Medlemmer og en Kapital af ca. 200 000 Kr. (278 000 fr.). Af disse Selskaber angik de legemlig arbeidende Klasser: 5 Bensions-Selskaber med: 310 Medl. og en Kapital af 66 940 Kr. 29 Understøttelsesforeninger med: 4 518 — —*— 357 732 « 51 Syge- og Begravelses- kasser med: . . 6 199 — — =— 102 908 Tilsammen 85 Selskaber med: 11 027 Medl. og en Kapital af 527 580 Kr. eller 732 750 fr. Andre Stiftelser, væsentlig beregnede på den legemlig arbeidende Klasse. Af sådanne bemærkes: Dampkjøkkenet i Kristiania, der er grundlagt af et Aktieselskab, som erholder et Udbytte af 6 pCt. p. a. af sine Aktiers Bålydende, men forøvrigt lægger an på at levere en god Middagsmad for billig Bris. Med Hensyn til Kvantiteten af den af samme leverede Middagsspise hen vises til Tillæg XIX. Denne Anstalt leverer Middagsspise til Spise på Stedet for 25 Øre (35 Centimer), og for 40 Øre (56 Centimer). Den billigste er den mest benyttede. Til Afhentning leveres den samme Spise noget billigere. I Gjennemsnit solgtes der i 1875 daglig 2865 Bortioner Middagsmad, hvoraf omtrent Halvdelen afhentes. Denne Anstalt benyttes væsentlig af den arbeidende Klasse. Kristiania Bade- og Vaske-Anstalt, tilveiebragt ved en Brivatmands Gavmildhed. Den står under Kommunens Bestyrelse, er vistnok alminde lig, men benyttes væsentligst af den arbeidende Klasse. Arbeiderboliger. Heraf ere i nogle Byer opførte flere, dels af private Mænd, dels af Aktieselskaber. De sidste beregne sine Aktiehavere en 205 (1 200 000 fr.), samt 80 Syge- og Begravelseskasser med ca. 11 000 Medlemmer og en Kapital af ca. 200 000 Kr. (278 000 fr.). Af disse Selskaber angik de legemlig arbeidende Klasser: 5 Bensions-Selskaber med: 310 Medl. og en Kapital af 66 940 Kr. 29 Understøttelsesforeninger med: 4 518 — —*— 357 732 « 51 Syge- og Begravelses- kasser med: . . 6 199 — —=— 102 908 Tilsammen 85 Selskaber med: 11 027 Medl. og en Kapital af 527 580 Kr. eller 732 750 fr. Andre Stiftelser, væsentlig beregnede på den legemlig arbeidende Klasse. Af sådanne bemærkes: Dampkjøkkenet i Kristiania, der er grundlagt af et Aktieselskab, som erholder et Udbytte af 6 pCt. p. a. af sine Aktiers Bålydende, men forøvrigt lægger an på at levere en god Middagsmad for billig Bris. Med Hensyn til Kvantiteten af den af samme leverede Middagsspise hen vises til Tillæg XIX. Denne Anstalt leverer Middagsspise til Spise på Stedet for 25 Øre (35 Centimer), og for 40 Øre (56 Centimer). Den billigste er den mest benyttede. Til Afhentning leveres den samme Spise noget billigere. I Gjennemsnit solgtes der i 1875 daglig 2865 Bortioner Middagsmad, hvoraf omtrent Halvdelen afhentes. Denne Anstalt benyttes væsentlig af den arbeidende Klasse. Kristiania Bade- og Vaske-Anstalt, tilveiebragt ved en Brivatmands Gavmildhed. Den står under Kommunens Bestyrelse, er vistnok alminde lig, men benyttes væsentligst af den arbeidende Klasse. Arbeiderboliger. Heraf ere i nogle Byer opførte flere, dels af private Mænd, dels af Aktieselskaber. De sidste beregne sine Aktiehavere en206 > Rente af 5 pCt. p. a., men deres Hovedøiemed er at skaffe Arbeiderne en sund og bekvem Bolig for billig Leie. En Selvbygger/vr-ening, hvis Hensigt er for fælles Regning at opføre billige,

solide og bekvemme mindre Bygninger, som gjennem Lodtrækning kunne overlages mod terminvis Betaling af Foreningens Medlemmer, er nylig oprettet i Kristiania, men er endnu ikke trådt i Virksomhed med at bygge. Forøvrigt haves en stor Mængde på Legater grundede Stiftelser for den arbeidende og for den fattige Klasse. Virkningerne af Samfærdselsmidlernes og Handelens Udvikling i Europa i det sidste Fjerdedels Århundrede. Det er Samfærdselsmidlernes store Udvikling, der karakteriserer den nærværende Tidsalder, som giver den sit Bræg af en stor Epoche i Menneskehedens Historie, som er Hovedgrunden til den nyeste Tids materi elle og åndelige Fremskridt, til den store Udvikling, Handelen og særlig den internationale Handel har erholdt, og som samtidig er Hovedgrunden til de sociale Gjæringer, der vise sig i de større Kulturstater samt til de blodige Krige og Nationalitetskampe, som den nyere Tid har været Vidne til. De betegne derfor et nyt og stærkt udpræget Afsnit i Menne skeslægtens hele Udvikling. Med dem følger med Nødvendighed store i Nationernes såvel åndelige som industrielle Liv dybt indgribende Omvælt ninger, der ikke kunne tinde Sted uden tilsvarende stærke Rystelser og Kampe. Jernbaner og Telegrafer, de to yngste mægtige Løftestænger for Samfærdselen, kom først til noget større Udvikling fra Året 1840 af, og 206 > Rente af 5 pCt. p. a., men deres Hovedøiemed er at skaffe Arbeiderne en sund og bekvem Bolig for billig Leie. En Selvbygger/vr-ening, hvis Hensigt er for fælles Regning at opføre billige, solide og bekvemme mindre Bygninger, som gjennem Lodtrækning kunne overlages mod terminvis Betaling af Foreningens Medlemmer, er nylig oprettet i Kristiania, men er endnu ikke trådt i Virksomhed med at bygge. Forøvrigt haves en stor Mængde på Legater grundede Stiftelser for den arbeidende og for den fattige Klasse. Virkningerne af Samfærdselsmidlernes og Handelens Udvikling i Europa i det sidste Fjerdedels Århundrede. Det er Samfærdselsmidlernes store Udvikling, der karakteriserer den nærværende Tidsalder, som giver den sit Bræg af en stor Epoche i Menneskehedens Historie, som er Hovedgrunden til den nyeste Tids materi elle og åndelige Fremskridt, til den store Udvikling, Handelen og særlig den internationale Handel har erholdt, og som samtidig er Hovedgrunden til de sociale Gjæringer, der vise sig i de større Kulturstater samt til de blodige Krige og Nationalitetskampe, som den nyere Tid har været Vidne til. De betegne derfor et nyt og stærkt udpræget Afsnit i Menne skeslægtens hele Udvikling. Med dem følger med Nødvendighed store i Nationernes såvel åndelige som industrielle Liv dybt indgribende Omvælt ninger, der ikke kunne tinde Sted uden tilsvarende stærke Rystelser og Kampe. Jernbaner og Telegrafer, de to yngste mægtige Løftestænger for Samfærdselen, kom først til noget større Udvikling fra Året 1840 af, og207 bleve først noget senere indførte i de tre skandinaviske Riger. Dampskibs farten, der vistnok var ældre, tog først større Opsving etterat Jernbanerne havde sat det Indre af Landene i let Forbindelse med Kysterne og etter at i Årene 1840—45 regelmæssig Dampskibsfart kom istand mellem Eng land og Amerika; den har senere, navnlig efter den epochegjørende Åb ning af Suezkanalen i 1870, med rivende Hurtighed udbredt sig over alle de store Verdenshave. Etterat i 1860 Telegrafforbindelse ved en submarin Ledning heldig var istandbragt mellem Irland og Amerika, — den første Kabel ned lagdes allerede i 1858, men kom strax til Skade, og kunde, efter de første Telegrammer mellem Dronningen af Storbritanien og Bræsidenten for de forenede Stater i Amerika, ikke benyttes -— fandt dette snart Etterfølgelse ved en stor Mængde andre submarine Telegrafkabler under næsten alle Verdenshave, og Telegrafen omslynger nu med et sammen hængende Net den hele Jordklode. En international Bostkonventlon har lettet Forsendelsen ikke blot af Breve, men også af trykte Briskuranter, Aviser, Bøger samt af Vareprøver over den hele Jordklode mod en lav og ensartet af Afstanden uafhængig international Borto. Aviser og Tidsskrifter ere tiltagne i overordentlig Grad, ikke blot i Antal og Læsere, men også med Hensyn til de Bengemidler, der stå til deres Disposition. Disse blive især tilveiebragte ved det store Opsving, Be kjendtgjørelser i dem have fået. De Summer, der anvendes på Bekjendt gjørelser i Aviser og Tidsskrifter og på en utrolig Mængde andre for skjellige Måder, ere kolossale. Disse nyere Samferdselsmidler have næsten omskabt Handelen, og de have navnlig udviklet den internationale Handel til en Høide, man tidli ligere ikke anede. Medens tidligere de fleste, endog større, Handelsmænd og Industridrivende havde sine få bestemte Steder, hvor de gjorde sine Indkjøb, og hvor de solgte sine Frembringelser, søge de nu ved Telegra fens Hjælp at holde sig daglig underrettede om Brisforandringer over den hele Jordklode, for at kunne forsyne sig på det billigste og sælge på det dyreste Marked. Ældre Handelsmænd, der ikke have været vante til Be nyttelse af Telegrafen på denne Måde, have her - vanskeligt for at følge med og for at konkurrere med den yngre Generation, der er opvoxet under de nye Forhold,

og derfor lettere kan tilegne sig deres Fordele.208 Store Summer må nu af den Handelsmand, der skal kunne deltage i den større Handel, anvendes på Erhvervelse af Underretninger pr. Telegraf og på Udbredelse af Bekjendtgjørelser under forskjellige Former. Råprodukter, der tidligere på Frembringelsesstederne næsten ingen Værdi havde, dels fordi de besværlige Transportmidler fordyrede deres Fremdrift derhen, hvor de kunde tinde Anvendelse, dels fordi man ingen Kundskab havde om deres Forekomst udenfor den nærmeste Omkreds af Broduktionsstederne, ere fremkomne i Verdenshandelen og have ofte om skabt store Industrier. Særlig har den oversøiske Handel mellem Europa og de øvrige Ver densdele tiltaget overordentligt. Europa forsynes fra disse med en meget stor Del af de Næringsmidler, i overveiende Grad af de Nydelsesmidler, som det forbruger, samt med en meget stor Del af de Råprodukter, det tiltrænger til sin Industri; samtidig forsyner det de øvrige Verdensdele med forarbeidede Varer og Fabrikater af enhver Art. Og vi stå endnu kun ved Begyndelsen af de Omvæltninger i Handel og Industri, som herved ere påbegyndte. Af de tropiske og subtropiske Naturfrembringelser er endnu kun et ringe Antal benyttede i Industriens Tjeneste; jevnlig ser man nye, hidtil ukjendte Naturstoffe med Held forsøgte, og som, når de første Vanskeligheder ved deres Bearbeidelse ere overvundne, afgive Stof til nye Industrigrene. Etterhånden som disse store og frugt bare, tildels også tætbefolkede, Verdensdele åbnes for Civilisationen ved Anvendelse også der af de nyere Samfærdselsmidler, vil også deres For brug af europæiske Industrifrembringelser af enhver Art tiltage i over ordentlig Grad. De lettere Samferdselsmidler have også befordret et større Samkvem mellem Menneskene og større Omflytninger af disse, end nogen ældre Tidsalder har været Vidne til. Man er ikke nu så næsten uopløselig knyttet til Fødestedet som forhen. Medens tidligere Reiser, der krævede blot få Dages Ophold udenfor Hjemmet, vare sjeldne og ansåes som Be givenheder, der nøie maatte overveies og krævede særlige Forberedelser, udføres de nu med den største Lethed og med ringe Udgift på den mindste Foranledning og uden Forberedelser. Medens Hoteller og Vertshuse til Mod tagelse af Reisende tidligere kun fandtes i de største Stæder, og de Reisende udenfor disse vare henviste til privat Gjæstfrihed, er Antallet af sådanne tiltaget i overordentlig Grad såvel på Landet som i Byerne. Medens det209 tidligere var nødvendigt for Arbeideren at bo i kort Afstand fra Arbeids stedet, befordres han nu ofte daglig til dette og tilbage med Jernbanen i få Minuter, og kan således vælge sin Bolig i større Afstand. Om man kun tager Hensyn til de Reiser, der kræve Natteophold udenfor Hjemmet, reiser der nu visselig daglig flere Mennesker end for en Generation siden på et helt År. Bygdeskikkene og Bygdeformerne, ja endog Bygdedialek terne forsvinde daglig mere, og give Blads for en mere almindelig euro pæisk Civilisations Skikke og- Former. Samtidig ere de tidligere større Byer voxede til overvældende Stør relse. Jernbanerne have en Tendents til at koncentrere den industrielle Virksomhed og endnu mere Handelen til Centralpunkterne i deres Net. Mindre Byer derimod ligesom bortsuges oftere af Jernbanerne. Overalt viser sig en Tendents til at flytte ind fra Landdistrikterne til Byerne, og om Landbefolkningen ikke ligefrem aftager, så tiltager den dog langt fra i den Grad som Byernes Befolkning. (Se forøvrigt Bemærkningen Side 19 og 20.) Det er denne Samfærdselsmidlernes store Udvikling i Europa, der har frembragt den i det seneste Fjerdedels Århundrede så stærkt udvik lede Nationalitets-Idé. Folkeslag, der tale samme Sprog, om end i afvi gende Dialekter, dog ikke videre afvigende end at de i mundtlig Tale fuldkommen kunne forstå hinanden, have følt de stærke Bånd, dette fælles Modersmaal knyttede mellem dem. Dette muliggjør politisk Forbindelse under udviklet Selvstyrelse og har derfor også flere Steder fremkaldt en sådan. Handelsinteresserne have trukket til samme Mål, og Toldfor eninger have oftere været den Vei, der har knyttet i politisk Hen seende adskilte Stater med fælles Talesprog etterhånden sammen til større Statsforbund; fra disse ere de etterhånden overgåede til Forbundsstater med større eller mindre indre Selvstyrelse for de tidligere aldeles uaf hængige Stater. Handelens og Industriens store Udvikling har i høi Grad forøget Nationalvelstanden og Velværet i samtlige Samfunnsklasser. De arbei_ dende Samfundsklassers Stilling er nu uden Sammenligning bedre end den var i de foregående Århundreder, og sådan Nød, ofte virkelig Hungers. nød, som dengang ikke så ganske sjelden hjemsøgte hele Lande eller stor e Distrikter, kan nu ikke længer finde Sted i de Lande, der have tilegnet sig de nyere Samfærdselsmidler.210 Men samtidig som den samlede Formue er voxet, er den også blevet mere ulige fordelt. Medens endnu indtil Årene 1830—40 Formuen væ sentlig bestod af Jordegods, Skoge og overhovedet faste Eiendomme, ud gjør nu den bevægelige Kapital, repræsenteret ved Værdipapirer og Aktier, den overveiende Del. Men denne flyttes langt lettere, voxer men også svinder hurtigere.

Medens Europa kan fremvise mange Exempler på, at den i Jordegods nedlagte Formue er bevaret i samme Families Besid delse i mange Århundreder, er det sjelden, at den i Værdipapirer ned lagte Formue bevares i Familien i flere Generationer. Det er i hele Eu ropa kun få på denne Måde anlagte Formuer, der have befundet sig i samme Families Besiddelse i mere end 3 Generationer, og ofte svinde de allerede tidligere. De store Statslån, Aktieselskaber og Obligations lån til Anlæg af Jernbaner samt til Anskaffelse af Dampskibe have frem kaldt en Handel med disse Bapirer, der på de store Verdensmarkeder ofte ere blevne til et Hazardspil, hvorved Kapitaler hurtig kunne tjenes og ligeså let tabes, men med afgjort Fordel for de store Kapitalister, der både mere forstå dette Børsspil, og tillige have Midler til at afvente for dem gunstige Chancer herved. Store Fremskridt erhverves aldrig uden samtidig opstående store Ulemper og Farer, Rystelser og Kampe. Industriens kolossale Udvikling og den store Fordeling af Arbeidet, som denne Udvikling har fremkaldt og nødvendiggjort, har tillige mange Ste der fremkaldt i forhen ukjendt Grad S&mmenhobning af store Masser af Mennesker med ensartet Arbeidsvirksomhed. Ligesom lignende Sammenhobninger i Blanteverdenen af ensartede Væxter, i Dyreverdenen af ensartede levende Væsener, give Anledning til lettere Udbredelse og voldsommere Optræden af de for disse særegne Sygdomme, som da erholde en epidemisk Karakter, således giver også den stærke Sammenhobning af Mennesker, og særlig når disse have samme Virksomhed, Anledning til Udvikling af ensidige Åndsretninger, til Li denskabernes Herredømme, og begunstiger herved Udbredelse af, hvad der mest betegnende kan kaldes sociale Sygdomme, og disses Udvikling til so ciale Epidemier. Ligesom man for de legemlige epidemiske Sygdommes Vedkommende har fundet, at de ældre Afspærringsmidler vare utilstrækkelige og som oftest skadelige, og i deres Sted har søgt ved hygieniske Foranstaltninger211 at angribe Sygdomsårsagerne i deres Spirer og herved hindre Sygdom mene fra at udvikle sig til Epidemier, således er det også med disse so ciale Sygdomme. Tidens åndelige Strømninger modvirkes ikke ved Af spærringsmidler og Bolitiforfølgelse. Det er kun en sund og kraftig Folke undervisning, Meddelelse af sand Kundskab i størst mulig Udstrækning, der kan lede disse Strømninger den rette Vei til Samfundets Udvikling istedetfor til dets Opløsning. Uvidenheden er den farligste af alle samfundopløsende Kræfter. Det er de i Kundskab, Dannelse og Rigdom høiere stillede Sarn fundsklasser, der have at stille sig i Spidsen for og tåge Initiativet til de Foranstaltninger, der skulle hæve Folkenes Masser i ekonomisk, i intel lektuel og i sædelig Henseende. Det er disse Klasser, der må træde i Spidsen for de Reformer, som -Samfundets fortsatte Udvikling stadig kræver. Den sande Konservatisme består ikke i uforanderlig Vedhængen ved de ydre Former og Forsvar for, hvad der ikke kan og ikke bør opretholdes, men i at lede de nødvendige Forandringer i en for Samfundet heldbrin gende Retning, og at lade dem indtræde etterhånden og itide. . Dette er navnlig Statsmændenes store Opgave. Det er ikke længere den blot embedsmæssig udviklede Routine, der her tiltrænges, men Stats manden må forstå sin Tid, kjende og forstå de store Åndsbevægelser blandt Folkenes Masser og i rette Tid kunne gribe ledende og sty rende ind. Det er Bidrag til Løsningen af disse Opgaver, som er Hovedøie medet for den i Bryssel ved opofrende Virksomhed af Mænd, der ere gjennemtrængte af Følelsen for Nutidens store sociale Opgaver, tilveie bragte Udstilling og Kongres for Sundhedsvæsen og Redningsvæsen, ikke alene det fysiske, med også og i overveiende Grad det åndelige og moralske. Ligesom Epidemier lettere kunne begrændses og studeres, samt Årsa gerne til deres Fremkomst lettere påvises i mindre Byer og mindre tætbe folkede Lande, end i store Byer, således kunne også' Årsagerne til de so ciale Omvæltninger ofte lettere sees i de mindre Samfund og Stater, hvor alle Forhold ere mere gjennemskuelige. Og disse Undersøgelser ere af stor Vigtighed. TM ligesom Lægen for at heldbrede en Sygdom først må anstille en grundig Undersøgelse om Årsagerne til samme, således må også en udtømmende og nøiagtig Diagnose anstilles over Nationernes212 sociale Sygdomme, og dette kan i mange Retninger lettere udføres i de mindre end i de større Statssamfund. De små Stater kunne vistnok ikke i militær Indflydelse og Magt rivalisere med de store Magter. Men de kunne i alt hvad der vedrører Videnskab, Literatur, Kunst, Industri, i alt hvad der virker til Men neskehedens Oplysning og åndelige Fremgang, i alt hvad der udgjør Sta ternes sande Hæder og giver dem den åndelige Styrke, stille sig jævn byrdig ved Siden af de større Stater. Og når det også i disse Retninger har været påstået, at de små Stater må stå tilbage for de større, at de ere for små for store Ånder i Videnskab og Kunst, så sætter jeg herimod de Ord af en varmhjertet norsk Digter: «Ere vi kun store nok for Fædrelandet, da er Fædrelandet altid stort nok for os.» Og jeg anfører med fuld Overbevisning Norges Exempel som Bevis for, at et

lidet af Naturen fattigt udstyret Land, under en fri For fatning og under en Kongeæt, der har sat sin Ære i at udvikle denne og i at befordre Alt hvad der tjener til Folkets sande Vel, kan ar beide sig frem til en lykkelig Velstand og til i åndelig Henseende at stå jevngod ved Siden af de større Kulturlande. Det er af denne mit Fædrelands Stilling jeg i nærværende Beret ning har stræbt at give et sandhedstro Billede. Dr. 0. J. Broch. s Rettelser Side 30, L. 7 f. n. 4 og 5, læs: 8 og 10. — 44, L. 10 f. n. spredt, læs: fordrevet. — 45, L. 4f. o. 1850, læs: 1848. 108, L. 5 f. o. 1845, læs: 1645 — 115, L. 6 f. o. Loddefisket, læs: Lofotfisket. — 116, L. 23 f. o. Romdalen, læs: Romsdalen. — 121, L. 20 f. o. lige fra Lofoten, læs: lige til Lofoten — 132, sidste Linie, Mangel på Kapital, udgår. — 136, L. 4 f. n. 4068, læs: 5068. — 145, L. 12 f. n. 160, læs: 260. — 171, L. 13 f. n. og Mjøsen, læs : ved Mjøsen. — 172, L\ 17 f. o. vestover, læs: østover. Tillæg: I. Normale Temperaturer og Regnhøider, meddelte af det meteorologiske Institut i Christiania. Nornialtemneratur efter det hundrededelige Thermometer. c ti . *s 2 b S &b CS oa . .æ-2 a>^3^2 _ 6,0 -6,4 -5,, _1, 7 + 1,8 + 5,9 + 8,a + 9,8 + 6,4 +1, 3 -2,, -4,0 +0,8 - 2,7 -4,, -3,2 -0,9 + 2,, + 7,5 + 9,3 + 9,9 + 5,8 +2,5 -1,, - 1, 9 +1,9 - 7, 7 -9,2 -6,5 -l,a + 4,2 +9n +12,6 +12,6 + 6, 8 +0,! -4,0 _ 5,6 +0,9 _ 4,2 -4,0 -3,8 -0, , + 3,2 + 8,7 +11,5 +10,4 + 7,0 +2,0 -1,7 - 3,a +2,2 _ 1,8 -2,3 -2,0 +1,, + 4,4 + 9,2 +11,9 +H,r + 8,5 +3,6 +0,5 - 1,8 +3,6 - 2,4 -3,2 -1,9+1,, + 4, 8 + 9,4 +12,5 +12,2 + 8,8 +3,8 +0,o - 2,, +3, 6 - 6,9 _7,, _0,, +1,8 + 5,7 +10,9 +13,6 +12,, + 8,4 +2,, -2?1 - 5,0 +2, 9 _ 0,9 -3,0 _0,4 +2, 7 + 5,9 + 9,9 +12,5 +12, 7 +10,, +5,, +1,2 - 1, 0 +4, g + 1,4 +1,3 +1,2 +4, 9 + 7,5 +11,8 +13,3 +12,8 +U,i +7,2 +3,6 + 1,, +6,5 _ 2,8 -2,8 -0,9 +3,0 + 7,T +12,, +13,9 +14,4 +12,, +4, 7 +0, 5 _ 2,, +5, 0 + 1,0 +0,4 +1,3 +3,9 + 7,2 +11,4 +12,, +13,0 +U,2 +6,9 +3,4 + 2,2 +6,2 + 2,2 +2,, +2, 3 +4,, + 6,5 +10, 8 +12,6 +13,0 +12,0 +7,9 +4, 7 + 3,8 +6, 8 + 1,8 +1,2 +1,8 +4,4 + 7,3 +11,3 +12,6 +13,0 +11>s +7,4 +4,0 + 3,2 +6,7 +1,, +0, 8 +1, 8 +3,9 + 8,4 +12,0 +13,8 +13,6 +j-°>2 +7,5 +3, 6 + 3,0 +6,6 - 0,5 -1,8 +0,8 +5,0 +10, 7 +16,, +16,, +15,4 +12>o +6,6 +1,, + 0,9 +6,9 + 2,2 +1,6 +2,9 +4,4 + 8,, +12,, +12,T +13,6 +12,5 +8,5 +5, 0 + 3,9 +7, s + 0,4 -0,, +1,8 +4,9 + 9,5 +13,3 +14,5 +14,, +12,0 +7,., +3, 4 + 2, 0 +7,0 - 0,3 -0,4 +1,8 +5,6 +10,5 +14,6 +15,5 +14,8 +U,4 +7,4 +3,0 + 1,4 +7,, + 2,0 +1,2 +2,3 +4,, + 7,2 +10n +13,, +13,9 +12,0 +8, 3 +4, 8 + 3,9 +6,9 + 1,5 +i,i +1,9 +4,4 + 8,8 +12,i+13,0 +14,j+12,2 +8,3 +4,6 + 3,, +7,, + 0,8 +1,, +1,9 +5,2 + 9,2 +12,0 +14,5 +15,3 +12>8 +8,4 +4,8 + 2,8 +7,4 + 0, 6 +0,9 +1,5 +3,8 + 7,6 +10,9 +13,0 +14,, f12,8 +8,3 +4,8 + 3,, +6,8 - 0,6 -0, 8 +1,0 +4,, + 9,, +13,3 +14,9 +14,5 +11,6 +7,3 +3,2 + l,i +6,6 - 0,, -0, 9 +0,, +3,6 + 8,7 +13,3 +15,,, +14, 9 +12,5 +8,0 +4,, + 2, 4 +6,8 - 0,7 -0,2 +1,0 +4,5 + 9,7 +14, 6 +16,, +15,4 +13, 0 +7,7 +3,6 + 0,, +7,, - 1,9 -2,3 -0,3 +4,, + 9,6 +14,4 +16,, +15,9 +12,, +7,4 +2,7 + 0,o +6, 6 - 5,, -o,0 -1,8 +3,8 + 9,9 +14,8 +16,5 +15,, +11,3 +5,4 -0,2 - 3, 6 +5,2 - 9,7 -8,, -6,5 -0,9 + 4,2 + 9,, +11, , +10,, + 5,5 +0,2 -3,9 - 7,9 +0,, -12,, -8, 7 _2,4 -0,8 + 7,7 +13,4 +14,4 +12,3 + 8,, +2,9 -4,8 _10, 6 +1,6 Stationer. Vardø Fruholmen Alten Tromsø Andenes Bodø Ranen Brønø Villa Ytterøen Kristiansund Ona ÅLesund Florø Flesje Hellisø Bergen Ullensvang Udsire Skudesnæs Lister Lindesnæs Mandal Oxø Torungen Sandøsund Kristiania Dovre Granhejen 12 Normale Regnnøixler i Millimeter. u CD a <D O O 08 fl fl 03 i-s f-l CD O M O 03 to fa coflfe/Jfl «1 'és flflH-S Stationer. u Ph fl f-s Bodø Brønø 39 44 59 58 33 42 58 84 103 84 72 100 776 55 49 I 80 58 48 65 52 76 104 139 70 81 875 Ytterøen Ålesund Florø 40 50! 30 34 38 50 53 59 54 51 56 03 578 105 96 66 56 09 57 96 101 109 141 103 149 1,148 189 133 437 127 111 99 118 169 202 256 186 185 1,912 Bergen 149 166 1 90 126 88 116 129 183 205 209 169 205 1,835 Skudesnes Mandal 97 881 50 00 100 122 123 112 1,08871 50 55 154 08 94 82 63 49 62 73 95 123 113 155 133 1,140 Sandøsund Kristiania Dovre 58853 36 i 48 32 29 53 39 50 88 53 54 53 34 23 23 24 37 57 67 81 04 59 40 29 538 22 71 I 18 13 18 30 46 34 33 25 26 27 363 Station. 1^ H V an Ir " Stationernes Beliggenhed, CD , Meter.BgpS ts 5 <d Meter. .2P® ? O «a $ «Cv Station. 70° 22' 28° 47' 10,0 Hellisø Bergen 60° 45' 2° 23 19,3 Fruholmen Alten 71° 6' 2l° 39' 15,9 60° 24' 3° 0 15,3 69° 58' 20° 57' Ullensvaag Utsire 60° 19'13,0 4° 19 10,7, 5 Tromsø Andenes Bodø 69° 39' 16° 38' 12,2 59° 18' 2° 33 50,25 69° 20' 13° 48' 6,3 Skudesnes Lister 59° 9' 2° 56 11,4 67° 17' 12° 4 10,0 58° 6' 4° 14 7,8 Ranen Brønø Villa 66° 12'11° 12 27,7 Lindesnes Mandal 57° 59' 4° 43' 19,0, 650 28' 9° 54' 10,5 58° 2' 5° 7 16,5, 64° 33, 8° 22 6,9 Oxø 58° 4' 5° 43 14,7) Ytterøen 63° 49' 8° 54 76,0 Torungen Sandøsund Kristiania Dovre 58° 25' 6° 28 14,7, J Kristiansund Ona 63° 7' 5° 25 15,4 59° 55' 8° 8 12,6 62° 53' 4° 13 59° 55' 8° 25 41,19,4 ÅLesund Florø 62° 29' 3° 49' 9,5 62° 5' 6° 48 643,2) 6° 3861° 36' 2° 42' 6,5 Granheien :6i° 6' 381,2 Flesje 61° 8' 4° 7' 4,8 3 X^iJ o- 11. Folkemængden og dens Bevægelser ID O Sft IOCO CO-rH r^OT 00 « t~© J^O Tfl 0O J>© IOOS ©"* ODCO!>OTJIom«t-tOTIIOcO«^>OCO«C»H'* © «* CD« © C?C\J CO CO ©I> OSCO COCO »O^(H

OSCO !>-*f ^ 1 co © t- H CO £~ COCO C?C« J> "4 >O C3 £- 03 !>Tj(iOOCOCOCO!>OQOOOOCOri*COCO TfiocoæinHOiO)i>Hnio®ioco^ iO CO J> •«# 00©i-<iO ©OS COCM '*'* OSCM © 00 l-< © jo os 00 i-H i—i x*H iO i—l lO Tj '« 0O CO r-1 (S CO O CO «3 CMCOOO ©i-HOSCMt^ © -«^ _! i—l i—l i—l CM CM 00 CO «* co co I—l ooT-l co I—l i—i in o co aj 2 fi COCOt~CO^hiOOcOJ>-CO CO OS OS JO CO 00 i—l ©©JOTt<©JOCOOOCOJO-rtl<—l tO i> O « TfJ>T(ICOCOOOO«r-ICOi—IJO CM O CD i> x* CM co os Ti< CM CO JO CO !> CD CO i—l OS OS OS CO OS H rf CO CO i—l CM 00 OS r-l 00 i—l 1> 00 "«# r-t r—i JO CO CO CO -* CM i—i © l> co i—l u »O 03 od p CO (M CO co i—(os J^ *O x# •^ -^ ,_, © CM 00 i-H I CO© CO CM i—i © 0500 0000 i—loo O© CO i—l COx* iOCM © IO t-r-t CO CO CO© »O© COCM CO O 5Os-^t* CM J> © CO r-1« !> IOCMCOCM 0O 00 i-H S> J> CO r-1 CM JO 00 CO 3> CM x* © CO CO 00 © CM CM © os x*T-l co i—l i—i x* 03 Sft 00 i—l OO >*->* I> tO CO O3 x* CM t- os cm r> I t—ICO 1000 00 >O HOO ©i—l 0200 ifliO t|li-I «O OS CM i-H i—f J> J> i-H CO CO CM r-l iO CO ^H CM t—l -^ CO co co i—l i-H 00 CM cotH co i—l I—l CS CD e fl u co o iO 00 CO CO 1O J>- © x* 1> J> 1-1 © 00 CM !> ! •—I CM 0000 ©O O3O) H iO ©00 O© i—li—l CO CO t- CO CO CO -^Cl OSCO 0O © i-HCO CMCM T)l CO ©t-OOCOCOCOCMOO OS lOr-H© CO CO i—l >O >O CM i—l CM >O 00 -^ CM JO CM 00 © tH co co © i-H OS I —l os CM i—l U «f CM OJ « O) h lO 0O © »o i> co os co)> H (O I i—l © CD O> ©O 5CO CO i—IOO OSC73 H CO © i—l •»# *5jH CO 1C CD CO i—l CO ro CD o co i—i tH os os CO CX) co &J0 s CD O 03 2^ CO i—l <-H i—l CO © O OS CO CM CO C? CD -—I >O 1 CD CO CO O -© CO OS o i-H © OO co © © «* i-H o ia CO iO 00 -tf 00 CM i—l i—l CM co CM CO I—l co CO I—i1—i OO 53 '• 9 CD 9 O) 9 03 903 903 903 9 OJ fl O3 hh! W ti < 5 3 03 03fl æ *rrs •'-?9 fl ,a Æ o) a? "^3 n 3 60 bO . fl fl f* Sh O O „ <D 05 Si p rø pq _- H H jg 111 f I I I 11o *-?fe 5 a fe fe o § oofq^i W åa fe H Ph oT 9 03 s s 03 !/3 H r2 'cv 035 Folkemængde, Kjøn, Ægtevielser, Fødsler og Dødsfald Folke- For hver 1000 af Middelfolkemængden udgjorde Antallet af År. mængden i Midten af Aret. Ægte- Levendeføc vielser. Mandkj. I Kvindkj. Levendefødte Dødfødte Døde. Tilsam. 1801 883 060 883 697 885 845 888 831 894 124 7,52 7,63 7,66 7,95 8,08 8,07 6,97 5,82 5,88 7,90 8,73 8,69 7,13 6,42 10,08 10,23 8,57 8,14 8,06 8,96 9,04 8,97 8,73 8,15 8,64 8,27 7,50 7,64 7,79 7,71 7,20 6,81 7,32 7,55 7,39 7,01 6,69 6,19 6,44 6,92 15,76 13,78 14,79 14,02 15,35 15,75 15,17 14,06 11,32 13,81 14,09 15,05 13,20 12,47 15,43 17,85 16,55 15,92 16,31 17,06 17,74 16,82 17,44 16,49 17,49 17,89 16,39 16,24 17,32 16,51 16,00 15,45 15,76 16,24 16,76 15,09 14,81 15,64 13,68 14,12 14,92 13,40 14,34 13,32 14,70 14,68 14,48 13,72 10,94 12,97 13,48 14,39 12,78 11,96 14,9 7 1*7,17 15,85 14,81 15,56 16,23 16,96 16,11 16,49 15,98 16,84 16,95 15,63 15,56 16,31 15,79 14,97 14,44 14,95 15,46 15,88 14,31 13,89 14,66 12,99 13,71 30,68 1,18 29,885)) 1802 27,18 1,06 25,21 1803 29,13 1,52 24,92)) 1804 27,34 0,95 23,49) J 1805 30,05 0,96 20,72 1806 901 900 908 718 912 092 906 068 899 294 899 706 903 842 905 461 904 251 909 426 921 093 934 938 947.080 958 154 970 670 984 473 998 124 30,43 0,97 21,07 1807 29,65 0,92 22,51)) 1808 27,78 0,83 26,08i) 1809 22,26 0,70 35,855 1810 26,78 0,76 26,72 1811 27,57 0,84 25,39)) 1812 29,44 0,83 21,24> 1813 25,98 0,66 29,375 1814 24,43 0,60 22,495 1815 30,40 1,77 19,74)) 1816 35,02 1,00 19,29) > 1817 32,40 0,98 17,63) 1818 30,73 0,93 19,02> 1819 31,87 0,94 19,68))) 1820 33,29 1,05 18,89i) 1821 34,70 1,07 20,445 1822 32,93 1,03 19,46>) 1823 1 012 963 1 028 282 1 044 220 33,93 1,05 17,73)) 1824 32,47 0,88 18,46) 5 1825 34,33 1,06 17,43!) 1826 1 061 892 1 078 551 1 093 287 1 108 360 1 123 733 34,84 1,07 18,45J) J 1827 32,02 1,08 17,98)) 5 1828 31,80 1,03 19,405 J 1829 33,63 1,05 19,361 1830 32,30 1,01 19,725 1831 1 137 417 1 150 463 1 163 178 1 174 761 1 188 130 30,97 1,06 19,78)) 1832 29,89 1,08 18,471 1833 30,71 1,15 20,34) 5 1834 31,70 1,16 22,44 1835 32,64 1,15 19,485) 1836 1 202 404 1 213 908 1 224 163 1 232 621 1 241 140 29,40 1,07 19,23J 5 J 1837 28,70 1,15 20,77 1838 30,30 1,17 19,87 1839 26,67 1,08 21,62> 1840 27,83 1,12 19,81)6 Folke- For hver 1000 af Middelfolkemængden udgjorde Antallet af mængden i Midten af Året. År. Ægte vielser. Levendefødte dødfødte. Døde. Mandkj. Kvindkj. Tilsam. 1841 1254 404 1 270 597 1 286 192 1 301 772 1 319 184 7,65 15,38 14,41 29,79 1,22 17,265) 5 1842 7,83 15,73 15,00 30,73 1,26 17,97)) 1843 7,90 15,43 14,74 30,17 1,18 17,94) >)) >) 1844 15,37 14,57 29,94 1,23 17,137,90) 1845 8,01 15,92 15,31 31,23 1,29 16,90))) 1846 1 336 727 1 351 331 1 363 383 1 376 619 1 391 941 8,34 15,99 15,08 31,07 1,27 17,873) 5) J 1847 7,30 15,84 14,95 30,79 1,27 20,34!) >) !) 1848 7,47 15,12 14,63 29,75 1,25 20,48 1849 7,72 16,49 15,55 32,04 1,34 18,32)) ! 1850 15,16 30,95 1,35 17,227,63 15,793))) 1851 1 408 903 1 425 472 1439 755 1 457 020 1 478 722 7,51 16,37 15,49

31,86 1,36 17,10)))) I 1852 7,14 15,74 15,27 31,01 1,31 17,92 1853 7,82 16,36 15,62 31,98 1,39 18,88) ! 3 1854 8,57 17,48 16,77 34,25 1,50 16,03) J) 1 1855 8,12 17,04 16,39 33,43 1,44 17,15) ?) I) 1856 1 500 612 1 520 744 1 543 195 1 569 801 1 596 089 7,73 16,58 15,62 32,20 1,47 16,901 5) 1857 7,53 16,92 16,09 33,01 1,41 17,11) 55) 1858 7,60 17,16 16,33 33,49 1,46 16,07} 1)) 1859 7,70 17,94 16,81 34,75 1,45 17,03J)) 3 1860 7,15 17,16 16,10 33,26 1,47 17,17 1861 1 613 878 1 626 986 1 646 433 1 668 254 1 690 134 6,78 15,74 14,96 30,70 1,47 19,51J)) 1862 6,90 16,47 15,61 32,08 1,34 19,98)))) ! 1863 7,17 16,85 15,89 32,74 1,30 18,87> 1864 6,82 16,43 15,43 31,86 1,33 17,80 1865 6,86 16,40 15,51 31,91 1,32 16,60> ! 5 J) 1866 1 707 192 1 716 551 1 725 082 1 731 406 1 737 371 6,70 16,41 15,52 31,93 1,15 16,98:) 5 1867 6,47 15,40 14,51 29,91 1,14 18,473 } 1868 6,21 15,41 14,54 29,9 5 1,12 18,40 1869 6,14 14,62 14,86 13,95 28,57 1,11 17,06)) 1 1870 6,43 14,17 29,03 1,07 16,19! J) 1871 1 746 793 1 757 139 1 767 256 1 784 500 6,65 15,01 14,23 29,24 1,14 16,93) 1872 7,00 15,19 14,55 29,74 1,17 16,60 1873 7,26 15,26 14,71 29,97 1,17 16,87)1 1) I 1874 7,68 30,71 1,16 18,21IUII XIU^UW I ,O O JU,II J.,J. U iU,ÆI 1801—1814 7,46 14,19 13,58 27,77 0,92 25,35 1815—1824 8,89 16,76 16,01 32,77 1,07 19,03 1825—1834 7,64 16,58 15,69 32,22 1,07 19,34 1835—1844 7,19 15,20 14,42 29,62 1,16 19, u 1845—1854 7,75 16,11 15,38 31,49 1,33 18,11 1855—1864 7,35 16,83 15,92 32,75 .1,41 17,76 1865—1874 6,74 15,43 14,66 30,09 1,15 17,23 7 Tillæg 111. Spedalske i Norge Samlet Antal Spedalske A +3 % £ , . «a . g 2 § «g Tilsam _g_a 1856 2 612 235 2 847 1857 2 346 427 2 773 1858 2 299 475 2 774 1859 2 262 523 2 785 1860 2 202 539 2 741 1861 2 006 711 2 717 1862 1987 698 2 685 1863 1911 749 2 660 1864 1 858 781 i 2 639 1865 1 831 772 2^Oå De Spedalske*» Antal i de for 113 fl >- bD «W "43 CD CD t| •53 ® I-H II w SS -H ,0 Tilsam men. 1866 1 768 795 2 563 1867 1 710 787 2 497 1868 1 625 788 2 413 1869 1 489 787 2 276 1870 1 286 764 2 050 1871 1 242 745 1 987 1872 1 237 706 1 943 1873 1 204 670 1 874 1874 1 189 643 1 832 forskjellige Amter og deres Forhold til Befolkningen 1856 1870.1856 Og 1870. 13 6 1870. 8 Q *> : 1 Amtet hjemm cd g a Spedalski> CD . -fl fI.M -* h^o i Hjem- iStiffcel fø " met. serne. 0,83 9 3 1,64 20 10 3,54 155 76 2,69 113 57 2,00 99 70 M? 174 114 11,36 296' 295 "1,8 2 15 11 5,02 244 105 2,46 142 15 0,07 19 8 1,91 1 286 764 'a1856. sla> CD fl^ HH I Amtet hjemmehørende Spedalske. I Amtet hjemmehørende Spedalske.Amter. i Hjem met. iStiftel serne. Tilsam men. Tilsam men. Finmarken Tromsø 16 16 12 0,59 57 1 1 58 30 0,66 Nordland Nordre 274 275 231 2,58? Throndhjem Søndre Throndhjem Eomsdal 197 197 170 2,06 177 16 193 169 1,55 280 56 336 288 2,76 Nordre Bergenhus By Søndre Bergenhus Stavanger 842 84 926 591 6,81 23 24 47 26 0,94 466 53 519 349 3,08) 225 225 157 1,50 Øvrige Amter 55 55 27 0,03 Riget 2 612 235 2 847 2 050 1,17 8 Tillæg JTVm Uddrag af Lægernes Indberetninger, med dertil støttede Beregninger. (Om Spedalske se Tillæg 111. og om Sindsyge se Tillæg VI.) Af Lægerne anmeldte Dødsfald. Endemiske Sygdomme opgivne af Lægerne. Svindsot. Kræffc. Epidemiske Sygdomme. Antal Døde. **-< ei TO t CD• Samlet. 6^ g> ~ a År. "Sftbo HH <a -w -% CD H » to sPh DødeJs-siiDødeS-af «i «Sft g ftp,o 2 An grebne DødeAntal. 1857 26 017 24 796 26 738 27 398 31493 32 502 31 076 29 692 28 066 28 993 31 708 31 737 29 534 28 120 29 567 29 417 1,71 1,61 1,70 1,72 1,95 2,00 1,89 1,78 1,66 1,70 1,85 1,84 1,71 1,62 1,70 1,68 4 269 4 220 5 868 6 545 8 935 9 777 9 070 9 156 9 613 9 343 11 081 11 619 10 823 10 842 12 071 11 875 16,4 17,0 22,0 23,9 28,4 30,1 29,2 30,8 34,3 32,2 34,9 36,6 36,6 3 8, f, 40,8 40,4 637 14,9 135 131 157 192 205 228 245 296 319 314 308 335 438 471 477 477 3,2 3,1 2,7 2,9 2,3 2,3 2,7 3,2 3,3 3,4 2,8 2,9 4,0 4,3 4,0 4,0 1858 529 12,5 1859 739 12,6 1860 964 14,7 1861 1 144 12,8 1862 1 166 11,0 1863 1 160 12,7 1864 1 289 14,0 1865 1 375 14,3 1866 1 337 14,2 1867 1 495 13,5 74 812 80 095 70 301 72 438 76 586 81 395 3 632 4,9 1868 1 627 14,0 4 579 5,7 1869 1 651 15,3 1 544 14,3 1 846 14,4 1 778 14,9 3 759 5,3) 1870 3 718 5,1 1871 4 421 5,8 1872 4 182 5,1 Epidemiske Sygdomme efter Lægernes Opgaver. Lungebetændelse Typhøse Febre Børnekopper Skarlagensfeber. År. fi CD » fl bf) rrt, rrj CD <P P 2 Pi rS Jk CD « P IPt 301 11,2 298 10,9 3251 11,4 |1 i to 2Ph 8,4 9,9 640 10.2 1 850 10,1 1 024 10,1 94 10.3 88 9,4 91 rS CD P< ii ba fl be R y CD -d ca p P 1857 2 6861 301 4 389 4 683 4 936 4 871 4 991 5 169 5 686 5 685 5 862 6 480 6 517 6 777 5 259 4 337 3 902 4 582 370 462 505 492 506 532 558 672 593 700 782 770 544 471 450 460 7 106 198 72 5 8 6 67 111 99 92 99 24 22 72 36 86 98 110 75 16 167 369 329 604 398 545 435 510 612 1 425 1858 2 736! 298 16,6 10,7 7,0 5,3 9,1 8,4 8,9 V 6,7 7,4 4,4 5,6 8,5 6,7 12,0 1859 2 842 325 1860 2 714 326 12,0 12,2 11,3 10,2 10,5 13,3 13,9 14,2 13,8 13,5 15,3 15,4 13,9 1861 3 627 442 1862 5 007 574 1 185 2 920 2 501 5 261 3 780 4 563 2 679 4 200 5 227 9 819 5 459 14,1 1863 4 872 498 12,6 1864 5 356 565 11,8 10,1 10,8

12,0 11,9 10,3 10,8 11,5 10,0 757 1 460 1477 1 243 2 023 428 260 1 072 299 13,2 1865 4 353 581 11,5 1866 5 034 701 10,5 7 373 1 0491867 11,9 1868 5 528 766 16,2 1869 7 175 1 113 12,1 1870 6 687 1 024 11,7 1871 7 078 1 088 6 271 872 14,5 1872 965 17,3 9 \ Tillæg V. Sundhedslovgivningen (af Medicinaldirektør Dahl.) Sundhedsvæsenet i Almindelighed. De vigtigste Bestemmelser om dette indeholdes i Lov af 16de Mai 1860 om S undhedskomissioner og om Foranstaltninger i An ledning af epidemiske og smitsomme Sygdomme. Ifølge denne ere Sundhedskommissioner oprettede i enhver Kjøbstad og i ethvert Formandskabsdistrikt paa Landet. Loven giver kun faa al mindelige Bestemmelser, men overlader til disse Kommissioner foruden Tilsynet at foreslaa fornødne Forskrifter, hver for sit Distrikt; naar disse Forskrifter ere vedtagne af den folkevalgte Kommunebestyrelse og ap proberede af Kongen, have de Lovgyldighed. Sundhedskommissionens Ordfører er altid en Læge. I Kjøbstæderne bestaar den, foruden Ordføreren, af en Magistratsperson, Stadens Inge nieur, hvor en saadan findes, samt 3 andre, af den kommunale Styrelse valgte Mænd Paa Landet, hvor Udbredelse af Kundskab og Oplysning om alt, hvad der kan befordre Sundhed, er et af Institutionens Hovedøjemed, er foruden Ordføreren enten alle Medlemmer af den kommunale Styrelse, eller saamange, som denne Styrelse dertil udvælger, Medlemmer af Kom missionen. Det førstnævnte Forhold er for Tiden det sædvanligste og Møderne afholdes gjerne paa samme Dag og Sted, som den kommunale Styrelse holder sine Møder. Almindelige Sundhedsforskrifter ere nu approberede for alle Landets Kjøbstæder og for et meget stort Antal Formandskabsdistrikter paa Lan det. I Bilag indtages som Prøve Uddrag af de for Christiania By og af de for et Formandskabsdistrikt paa Landet gjeldende Sundhedsforskrifter. Landet er inddelt 139 civile Lægedistrikter. Overbestyrelsen af det civile Medicinalvæsen sker ved en under Indenrigsministeren ansat Direk tør, som er Læge og som til sin Bistand har et Personale, bestaaende af 4 Læger, 1 Pharmaceut, 4 Jurister og de fornødne Afskrivere. For Dyrlægevæsenet er der ansat en Konsulent. I Landet findes 69 Apotheker hvoraf 39 med reelt Privilegium kunne være Gjenstand for Salg. Landet har 39 civile Sygehuse foruden 5 Hospitaler for Spedalske10 Særegne Eoranstaltninger mod smitsomme Sygdomme. Bestemmelserne om disse indeholdes i den samme, ovenfor nævnte, Lov, hvori Sundhedskommissionerne anordnes. Enhver Husfader har, naar en Sygdom udbreder sig til flere og vi ser sig at være af ondartet Beskaffenked, Pligt til at gjøre Anmeldelse derom til Ordføreren i eller et Medlem af Sundhedskommissionen, eller til en Funktionær ved Politiet eller Fattigvæsenet. Disse skulle igjen anmelde det til Sundhedskommissionens Ordfører; er denne ikke nær nok, skal nærmeste Læge optræde, Forholdet undersøges og de forelø bige Forskrifter gives. Viser Sygdommen sig farlig, træffer Sundhedskommissionen de For anstaltninger, som den efter Omstændighederne finder hensigtsmæssige. Om Pengeudgifterne maa den dog snarest muligt indhente Samtykke i Byerne hos Kommunebestyrelsen, paa Landet hos Amtmanden. Staten betaler Lægens Befordringsudgifter, og Kongen kan helt eller delvis lade Statskassen udrede de med overordentlig Lægehjelp forbundne Omkostninger. Sundhedskommissionen kan ved saadaiine Sygdommes Udbrud ind dele Distriktet i Afdelinger og beskikke en Oysynsmand i hver. Den kan oprette midlertidige Sygehuse, og, hvor dertil bekvemt Lo kale ikke paa anden Maade kan opnaaes, forlange saadant afstaaet mod Erstatning efter lovligt Skjøn. Vedkommende Embedslæge kan forpligtes til at overlage Lægetil synet ved saadanne Sygehuse. Lægerne maa gjøre Indberetninger om behandlede Tilfælde til Sund hedskommissionerne, disse maa igjen jevnlig gjennem Overøvrigheden be rette om Sygdommens Gang til Medicinalstyrelsen. Personer, der lide al ondartede Sygdomme, hvis videre Udbredelse ved Smitte kan være at befrygte, ere forpligtede til, naar Sundhedskom missionen eller Øvrigheden paastaar det, at lade sig behandle paa et Sygehus, saafremt de ikke uden Ophold kunne skaffe sig en efter Lægens Formening betryggende Pleie i Hjemmet eller en anden privat Bolig.11 Foranstaltninger mod søveis Indførelse af smitsomme Sygdomme ere bestemte ved Lov om Kvarantænevæsenet af 12te Juli 1848. Den anordner Kvarantænekommissioner i enhver Søstad og i andre Havne hvor Kongen bestemmer det. Efter Loven af 16de Mai 1860 om Sund hedskommissioner have Sundhedskommissionerne med Tiltrædelse af en Søkyndig og en Toldofficiant overtaget Kvarantænekommissionernes Funktion. Loven indeholder meget detaillerede Bestemmelser mod Pest. Li geoverfor Cholera overlader den til Kongen, om han finder det fornødent at anordne Observationskvarantæne for Fartøjer, der komme fra Sted i Europa nærmere end Cap Finisterre. Ifølge senere Kongelige Bestem melser finder i vort Land siden 1867 ingen Observationskvarantæne mod Cholera Sted, hvorimod det saakaldte

Inspektionssystem er etableret paa den Maade, at Kvarantæneflag skal hejses paa ethvert Fartøj, som 1. kommer fra udenlansk cholerasmittet Sted, eller paa Reisen har haft Samkvem med saadant Sted eller med Fartøj med Cholerasyg ombord; 2. har Syg eller Død ombord, hvis Sygdom befrygtes at være eller have været Cholera, eller Efterladenskaber af saadan Syg eller Død, I disse Tilfælde træffes de fornødne Foranstaltninger, og Fartøiet faar ikke almindeligt Samkvem med Land, førend deretter Rensning har fundet Sted. Lignende Foranstaltninger træffes ved Børnekopper og gul Feber. For Tiden foreligger kgl. Resolution om Tiltrædelse af Wienerkon ventionen med Vedtagelse af Inspektionssystemet og nogle af Landets særegne lokale Forhold betingede Forbehold. I Forbindelse dermed forberedes for Tiden en Lov om Oprettelse af Isolationshuse i alle Landets Søstæder og Udvidelse af Inspektions systemet foruden som hidtil mod Cholera, gul Feber og Børnekopper til lige mod Nervefeber, Dysenteri, Skarlagensfeber og Meslinger.12 Vakcination er paabudt ved kgl. Forordning af 3die April 1810. Den udføres dels ved Læger, dels ved dertil oplærte Hjelpevakcinatører, ligesom Landets examinerede Jordemødre modtage Undervisning i dens Udførelse. Straf for Undladelse af at lade sig vakcinere er ikke påbudt. Der imod kan ingen faa sin Daabspagt konfirmeret eller blive ægteviet uden at være vakcineret. Undladelse af Vakcination er overhovedet forholdsvis sjelden og Børnekopper vinde sjelden synderlig Udbredning i Landet. Sindsygevæsenet er ordnet ved Lov af 17de August 1848. Ifølge denne maa ingen Sind sygeanstalt oprettes, uden at Planer og Regulativer med Angivelse af Maximumtallet paa Forpleiede ere approberede af Kongen. Ved enhver Anstalt er en af Kongen ansat Kontrolkommission, der undersøger de nykomne Syge og paaser Lovenes Overholdelse. Landet har 2 Statsasyler og et 3die er besluttet oprettet; desuden 5 kommunale Byasyler og 2 private. lalt forpleies omtrent 1 000 Sind syge i Asyl. Om privat forpleiede Sindsyge anordner Loven, at ingen maa hol des indespærret eller under Bevogtning, uden at undergives offentlig Kontrol. Omkostningerne ved Forpleiningen af fattige Sindsyge, der tiltrænge en fra sædvanlig Fattigforsørgelse særegen Behandling, udredes med 4 af Amtskassen og kun med | af Vedkommende Fattigdistrikt. Foranstaltninger mod ondartede smitsomme Sygdomme hos Husdyrene ere bestemte ved Lov 27de Februar 1866. Ifølge denne er enhver au toriseret Dyrlæge forpligtet til for Øvrigheden at indgive Beretning om ethvert saadant Tilfælde, der kommer til hans Kundskab. Det Offentliges særlige Forsorg ere følgende Sygdomme undergivne: Miltbrand og Ty13 phus hos Husdyrene i Almindelighed, Kvægpest, ondartet Lungesyge hos Hornkvæget, Snive hos Hesten, Faarekopper, ondartet Klovsyge hos Faaret, samt Hundegalskab. Ligeoverfor enhver af disse Sygdomme kan det Of fentlige paabyde betryggende Afsondring, og ligeoverfor Kvægpest, ond artet Lungesyge og uhelbredelig Snive Nedslagtning. Erstatning gives med f af Værdien, naar Eieren ikke selv har forskyldt Skaden, undtagen ved Snive, da der ingen Erstatning gives. Hunde angrebne af Hundegalskab skulle dræbes, og mistænkte indespærres. Fra Lande, hvor ondartet smitsom Dyrsygdom hersker, kan Kongen forbyde ludførsel af Dyr og Produkter af Dyr eller af Redskaber og Fourage, der kunne bære Smitten. Uddrag af Sundhedsforskrifter for et Formandskabsdistrikt paa Landet. § !• Ved Opførelse eller Flytning af Husebygninger skal det iagttages, at Afstanden mellem Vaaningshuse paa den ene Side og Stald-, Fjøs- eller Ladebygninger paa den anden Side ikke gjøres kortere end femten Alen; mindre Afstand maa der heller ikke gjøres mellem Vaaningshus og en hver anden Husebygning, mod hvilken Vaaningshuset har Vindu, dor ly ser ind i Stuen. Sundhedskommissionen kan dog tillade Undtagelser fra disse Be stemmelser for Steder, hvor deres lagttagelse vilde blive umulig eller særdeles vanskelig. § 2 Ved Opførelse af Vaaningshuse skal endvidere Følgende iagttages: a. Opførelse maa ikke paabegyndes, forinden Grunden, paa hvilket Vaa- ningshuset agtes opført, er tilstrækkelig afgrøftet og Muldjorden derfra bortført. b. Bygningen skal hvile paa Undermuur af Steen,, hvilken Muur intet- steds maa være lavere end en halv Alen over Jorden, og som ved Rapning med Kalk eller Leer eller paa anden Maade er gjort for- svarlig tæt. c. Ethvert Beboelsesværelse skal, forsaavidt det er forsynet med Loft, have en Høide af mindst tre og en halv Alen fra Gulv til Loft; — — Beboelsesværelset skal være forsynet med Vindu, og, der-14 som Beboelsesværelsets Gulv har større Areal end sex og treti Kva dratalen, med mindst to Vinduer af mindst en og en halv Alens Høide og mindst en og en halv Alens Bredde. Vinduet skal være saaledes indrettet, at det med Lethed kan aabnes. d. Gulvet i Husets nederste Stokværk skal gjøres forsvarlig tæt og frit for Træk. § 3. Til ethvert Vaaningshus eller for enhver Opsidder paa en Gaard ska] der være et Vandhus; dette maa ikke have .Væg eller Tag fælles med noget Vaaningshuus eller have Afløb hen til noget saadant. § 4. I Beboelsesværelser maa

Kogeovn ikke anbringes medmindre den er forsynet med en saadan Indretning, at den ved Kogningen fremkomne Damp kan opfanges og ledes ud i det frie. § 5. I de Vaaningshuse, som heretter opføres, maa Heste, Sviin, Kjøer, Faar eller Gjeder ikke huses i noget Rum, der har Væg eller Tag fæl les med Vaaningshuset. § 6 Gjødningsstoffe, ildelugtende Affald fra Husene og deslige Urenlig heder maa ikke findes henkastede nærmere noget Vaaningshuus end tolv Alen, og Ansamlinger deraf maa ikke være saaledes beliggende, at der fra er umiddelbart Tilsig til Steder, hvorfra Drikkevand hentes, eller til Vaaningshuus. — — — Inden den nævnte Afstand fra Vaaningshuus skulle Huller hvori Vand og Urenligheder kunne ansamle, udfyldes, og Fugtigheden derfra saavidt muligt, afledes. § 7. I Brønd, hvoraf Gaardens Opsiddere hente Drikkevand, maa ikke foregaa Vadsk, spildes Urenligehd eller idethele Noget foretages, som kan gjøre Våndet ureent. Om Bæk eller Elv, der benyttes til deraf at hente Drikkevand, gjælder det Samme, forsaavidt Forurenselsen ikke skeer nedenfor det Sted, hvor Drikkevandet hentes.15 Uddrag af Snndhedsforskrifterne for Christiania. • § 2. Portrum og Gaardspladse skulle holdes rene og frie for Stank; de skulle have en fast Overflade, saaledes at de fuldstændig kunne renses, og være saaledes indrettede, at der er hurtigt og let Af løb for Vand. Trægulv maa ikke anbringes i Gaardsrum, som ikke ere overdækkede. Hvor de findes, maa de ikke underkastes større Udbedring men fjernes, nåar den tiltrænges. § 3. Gjødsel og andre Substantser, der udbrede Stank eller hvis Uddunstninger kunne medføre Fare for Sundheden, maa ikke findes hen liggende eller ophobede paa saadanne Steder og paa saadan Maade, at de frembringe sanitære Misligheder. De Regler, efter hvilke Transport o. s. v. af saadanne Substantser skal foregaa, underkastes Sundhedskom missionens Betænkning. § 4. Kjældere skulle være tilbørlig drænerede og holdes rene og saavidt muligt luftige; hvor Drænering ikke kan iværksættes, har Sund hedskommissionen Ret til at paabyde Opfyldning af Kjælderen til saadan Høide, at Grundvand ikke bliver stadigt staaende i den. § 5. Afløbsrender, Kloaker og Lignende skulle være saaledes ind rettede, at de skaffe tilstrækkeligt Afløb og let kunne renses samt hol des i forsvarlig Stand. Vadske og Kloakslug, der findes i Kjældere el ler inde i Huse, skulle være forsynede med Vandlaas eller anden Ind retning, der hindrer Udstrømning af Kloakgas. Hvor Kloakerne ligge saa lavt, at en Indstrømning af Kloakindholdet ved Høivande finder Sted, skulle Slugene forsynes med Apparater, der hindre dette. § 6. Til de offentlige Kloaker, til Elv, Bæk, Grøft eller Rende maa heretter ikke indrettes Afløb for Exkrementer eller for flydende Sub stantser, der have været i Berørelse med saadanne. Hvor deslige Afløb nu findes, skulle Afløbsrenderne være forsynede med saadanne af Stats ingeniøren approberede Indretninger, at kun vandagtige Exkrementer bortføres, hvorhos bemeldte Indretninger skulle anbringes saaledes, at de med Lethed kunne kontrolleres. Fra den Tid af, at en af Kommu nen ordnet Renovation er indført, gjælder den i Begyndelsen af Para grafen givne ¥orskrift for alle Afløb, ældre som yngre. Sundhedskom missionen kan, ogsaa forinden den anførte Betingelse er indtraadt, paa byde Sløifning af ældre Afløb, hvor sanitære Hensyn gjør det nødvendig! Til Elv, Bæk, aaben Grøft eller Rende maa heller ikke uden Sundheds16 kommissionens Tilladelse gives Afløb for andre Substantser, der frembringe Stank eller ere farlige for Sundheden. Fabriker eller lignende Anlæg, fra hvilke sådanne Substantser afledes, skulle for disse anbringe lukkede Render, der kunne tillades at udmunde i de offentlige Kloaker. § 7. Hvis nogen Grund inden Byens Grændser ved sumpig Beskaf fenhed eller stillestaaende Vand fremkalder Fare for den offentlige Sund hedstilstand, uden at Tilfældet henhører under Lov af Bde Juni 1858 § 8, kan Eieren ikke modsætte sig, at den dræneres eller opfyldes ved Sundhedskommissionens Foranstaltning. § 8. Stald, Fjøs, Grisehus og Lignende skulle være lyse og luftige og saaledes beliggende og indrettede, at Stank ikke udbreder sig fra dem til beboede Rum, Opbevarings- og Tilberedningssteder for Nærings midler, Nabo, Gade eller befærdet Plads. Der skal være sørget for, at Dyrenes Urin og Exkrementer ikke trænge ned i Grunden, og der skal, til at opfange disse, findes Binger eller andre Beholdere med vand tætte Vægge og Bund og tætsluttende Overdække eller Døre. De sknlle være uden Afløb og saaledes indrettede, at de let kunne tømmes og ren ses. Fuldstændig Tømning og Rensning skal foregaa saa ofte, at de ikke overfyldes, eller oftere om Sundhedskommissionen finder det nødvendigt. For Afløb af Urin til Kloaker gjælde de samme Bestemmelser, som §§ 6 og 12 ere foreskrevne for Lokumbinger. § 9. Foranlediger Heste-, Kreatur- eller Grisehold Misligheder i sanitær Henseende, har Sundhedskommissionen Ret til at paabyde For anstaltninger til Fjernelse af saadanne Misligheder. Forekomme betyde lige Misligheder, som ikke efter Sundhedskommissionens Paalæg fjernes eller som paa Grund af Stedforholdene ikke kunne fjernes, har Sund hedskommissionen Ret til at

forbyde det her omhandlede Kreaturhold. §10. Ethvert Hus, der benyttes til Beboelse, skal have et Vand hUs med mindst et Aflukke for hver 20de Beboer. Ligeledes skal der findes Vandhus ved ethvert Hus, hvori en større Mængde Mennesker for samles. § 11. Vandhuse maa heretter ikke anlægges umiddelbart under eller ved Siden af Beboelsesrum eller Opbevarings- og Tilberedningssteder for Næringsmidler. Alle Vandhuse skulle være ventilerede og saaledes ind rettede, at der fra dem ikke udbreder sig Stank, og at hverken Bygnings værk eller Jordbund gjennemtrækkes af Exkremententer eller Urin. §12. Fra den Tid, en af Kommunen ordnet Renovation er indført,17 skulle Exkrementer og Urin fra Vandhuse optages af vandtætte Behol dere; disse skulle intet Afløb have og være saaledes indrettede, at hver ken Grundvand eller Overvand kan bane sig Vei til dem, og at de med Lethed kunne tømmes og renses. Hvor selve Beholderen ikke bestaar af cementeret eller asphalteret Murværk, skal den være anbragt over et tæt Gulv paa saadan Maade, at dette med Lethed kan renses. Sund hedskommissionen kan, ogsaa forinden den anførte Betingelse er indtraadt, paabyde Anbringelse af vandtætte Beholdere for Exkrementer og Urin, hvor sanitære Hensyn gjøre det nødvendigt. § 13. Indboldet af Exkrement-Beholdere for Vandhuse maa ikke henligge over 48 Timer, uden at blandes eller overdækkes med en Sub stants, der hindrer Udvikling af Stank. Fuldstændig Tømning og Rens ning skal foregaa saa ofte, at Beholderen ikke overfyldes, eller oftere, om Sundhedskommissionen finder det nødvendigt. — — — § 16. Sundhedskommissionen kan paalægge Eiere af Bygninger, hvor en større Mængde Mennesker bo eller jevnlig samles, at anbringe Urinsteder. § 17. Alle Urinsteder skulle være saaledes indrettede, at Urinen har Afløb til Kloak, eller Gjødselbeholder, og til enhver Tid holdes rene og frie for Stank. § 18. Sundhedskommissionen skal, til Forebyggelse af skadelige Næringsmidlers Salg, jevnlig anstille eller lade anstille Undersøgelse, dels af de paa Torve, i Udsalgs- og Beværtningssteder falbudne Næringsmid ler, dels af de paagjældende Handlendes eller Næringsdrivendes Oplags steder, og er til dette Øiemed berettiget til at fordre udleveret de nød vendige Prøver Forefindes skadelige Næringsmidler, skulle de efter Be slutning af Sundhedskommissionen tilintetgjøres, bortskaffes eller paa an den Maade gjøres uskadelige paa Vedkommendes Bekostning. § 19. Sundhedskommissionen kan paabyde, at Kjød og Flesk ikke maa falbydes uden forud at være undersøgt paa saadan Maade, som af Kommissionen bestemmes. § 20. Sundhedskommissionen skal paa samme Maade, som i § 18 bestemmes, kontrollere og efter Omstændighederne forbyde Salget af an dre Gjenstande, hvis Benyttelse kan blive farlig for Helbreden derved, at de indeholde giftige Bestanddele, f. Ex. Tapeter, Legetøi, Beklædnings stoffer, Vortebrikker o. desl. 18 Tillæg- VI- Blinde, Døvstumme, Idioter, Sindsyge. I Byerne. I Landdistrikterne. I hele Riget. ?s 'ta *s09 vS CQ § .i i il g i § il i .i i il i i 1 1! i i iii i i lii fe fø fe to Sfi .2 3 "o fø Blinde. 1835 78 81159 1,23 950 1000 1950 1,83 1028 10812 109 1,77 1845 101 104 205 1,27 1 263 1 285 2 548j2,18 1 364 1 389 2 753 2,09 1855 97 138 235 1,19 1 225, 1 299 2 524! 1,95 1 322 1 437 2 759 1,85 1865 105 146 251 0,90 993 1 076 2 069J1,45 1 098 1 222 2 320 1,36 Døvstumme. 1835 58 43 1010,79 540 450 990 0,93 598 493 1 09l| 0,9 1 1845 75 48 123 0,76 531 452 983 0,84 606 500 1106 0,83 1855 120 88 208 1,52 530 504 1 034 0,80 650 592 1 242 0,83 1865 160 107 267 0,94 660 642 1 302 0,90 820 749 1 569 0 ; G2 Idioter. 1835 49 34 83 0,64 836 779 1615 1,65 885 813 1698 1,42 1845 42 34 76 0,47 997 990 1987 170 1039 1024 2 063 1,53 1855 66 57 123 0,62 1 144 1 112 2 256 1,75 1 210 1 169 2 379 1,60 1865 54 59 113 0,42 1002 924 1926 1,34 1056 983 2 039 1,20 Sindsyge. 1835 127 132 259 2,01 801 818 1619 1,50 928 950 1878 1,60 1845 121 128 249 1,54 889| 1 089 1 978 1,70 1 010 1 217 2 227 1,68 1855 155 192 347 1,75 1 077 1 268 2 345 1,82 1 232 1 460 2 692 1,81 1865 233 297 530 1,99 1 255 i1 371 2 626 1,83 1 488 1 668 3 156 1,85 Anm. De i Sindsygeanstalterne forpleiede Syge ere herved regnede efter deres Hjemsted. Bilag- "VII. Ved ulykkelige Hændelser Omkomne Ved Drukning. anden Måde. Tilsammenimmen. . «« g g =« bfl M t\ fl -S § -a i» rl-1 " Ea 5* * y c s WCDTS fl > iri rn W is H y æ TSfl æ y Ar. 23 1836 871639 232 720 6731837 626 194 820 1838 607 85 692 225 47 272 832 132 964 784 1839 589 80 669 162 46 208 751 126 877 657 1840 628 102 730 136 54 190 764 156 920 738 1841 548 71 619 174 32 206 722 103 825 653 1842 607 82 689 38 780 120 900173 211 704 1843 768 101 869 154 46 200 922 147 1069 827 1844 605 61 666 199 55 254 804 116 920 702 1845 590 87 677 210 61 271 800 148 948 714 1846 632 76 708 195 71 266 827 147 974 724 1847 596 94 690 169 58 227 765 152 917 676 1848 611 83 694 182 66 149248 793 942 689 1849 649 108 757 202 52 254 851 160 1 011 730 1850 618 93 711 194 61 255 812 154 966 690 1851 647 97 744 182 52 234 829 149 978 690 1852 781 90 871 183 58 964 148241 1 112 780 1853 544 79 623 185 55

240 729 134 863 597 1854 708 74 782 204 52 912256 126 1 038 1 034 707 1855 649 76 725 242 67 309 891 143 694 1856 503 77 580 193 51 244 696 128 824 545 1857 615 72 687 191 60 251 806 132 938 613 1858 723 78 801 206 80 929286 158 1087 696 1859 682 58 740 188 60 248 870 118 988 624 1860 582 85 667 200 70 270 782 155 937 582 1861 592 74 666 174 52 226 766 126 892 551 1862 614 84 698 211 52 263 825 136 961 588 1863 678 105 783 193 61 254 871 166 1037 625 1864 619 78 697 211 54 265 830 132 962 573 1865 637 76 713 •203 55 258 840 131 971 571 1866 724 93 817 217 61 278 941 154 1 095 642 1867 689 64 753 216 62 278 905 126 1 031 600 1868 769 60 829 284 129 413 ,1 053 1 048 189 1242 720 1869 837 77 914 211 55 266 132 1 180 682 1870 626 87 713 198 50 248 824 137 961 553 1836—40 1841—45 1846—50 1851 — 55 1856—60 1861—65 1866—70 585 86 671 171 48 219 756 134 890 714 624 so 704 182 47 229 806 127 933 720 621 91 712 189 61 250 810 152 962 702 666 74983 199 57 256 865 140 1 005 694 621 74 695 196 64 260 817 138 955 613 628 83 711 199 55 254 827 138 965 582 729 76 805 225 71 296 954 148 1 102 639 19 20 Tillæg- Vin. Almindelige Dødeligheds Tabeller. Antal Levende af 10 000 Levendefødte. Mænd Kvinder, "^ OS _. CD *» p 2m»^ rn © J4 OS _, 03 +» CVl> fe CO M +s CD bC i c8 l 43 * r-l•r-l rH I •t-t 03 03 fe L Si. bc -tJ 03 -H g © flTtr, CD > CO « CO 43 S D u CD TS y IO IO rn © 03 ira] o3co 2rn i> tfi a» i -ifi O CO i O CO CD -H H»- Tf I (j, IO •> CO <^< oo j <(oo r/5 oo T-f Ti TH ta ia OiO 03 CO be i be i P I fH I o co o co Hr * H». Ira oo oo T-(T-(0 10 000 10 000 10 000 10 000 10 000 10 000 10 000 10 000 10 000 10 000 9 389 8 870 8 508 8 546 8 380 9 373 9 041 8 718 8 763 8 6401 2 9 031 8 531 8 076 8 176 7 820 9 161 8 709 8 304 8 412 8 080 8 870 7 7933 8 313 7 960 7 520 9017 8 490 8 032 8 191 7 770 4 8 763 8 149 7 592 7 797 7 340 8 902 8 324 7 829 8 015 7 560 5 8 670 8 028 7 448 7 673 7 200 8 806 8 200 7 689 7 877 7 410 6 8 589 7 934 7 344 7 100 8 727 8 103 7 587 7 300 7 8 520 7 867 7 265 7 020 8 659 8 033 7 510 7 200 8 8 463 7 810 7 203 6 950 8 601 7 972 7 447 7 120 9 8417 7 762 7 149 6 890 8 552 7 920 7 397 7 050 10 8 380 7 718 7 105 7 281 6 840 8 516 7 874 7 354 7 458 6 990 11 8 348 7 678 7 067 6 790 8 481 7 832 7 318 6 940 12 8316 7 641 7 036 6 750 8 446 7 794 7 289 6 900 13 8 283 7 607 7 008 6 720 8 412 7 757 7 261 6 870 14 8 248 7 574 6 979 6 690 8 378 7 723 7 233 6 840 15 8 210 7 543 6 951 7 075 6 660 8 344 7 687 7 217 6 8107 203 16 8 170 7 509 6 922 6 630 8 309 7 650 7 173 6 780 17 8 128 7 472 6 894 6 590 8 274 7 61.1 7 144 6 740 7 43118 8 083 6 861 6 540 8 238 7 571 7 113 6 690 19 8 036 7 387 6 824 6 470 8 201 7 531 7 079 6 600 20 7 988 7 339 6 783 6 894 6 400 8 163 7 491 7 044 7 005 6 500 21 7 937 7 288 6 739 6 330 8 123 7 451 7 009 6 410 22 7 884 7 233 6 692 6 260 8 081 7 410 6 973 6 310 23 7 829 7 177 6 643 6 180 8 037 7 368 6 934 6 220 24 7 772 7 120 6 592 6 110 7 992 7 325 6 893 6 140 25 7 714 7 064 6 543 6 635 6 040 7 945 7 280 6 852 6 766 6 070 26 7 655 7 008 6 495 5 970 7 896 7 235 6813 6 000 27 7 594 6 952 6 451 5 890 7 846 7 189 6 775 5 940 28 7 532 6 896 6 404 5 810 7 794 7 141 6 734 5 880 29 7 469 6 841 6 356 5 740 7 740 7 093 6 692 5 820 30 7 404 6 785 6 303 0 393 5 660 7 685 7 045 6 645 6 505 5 760 31 7 338 6 729 6 254 5 580 7 628 6 997 6 600 5 700 32 7 271 6 673 6 204 5 500 7 568 6 943 6 556 5 620 33 7 203 6 617 6 150 5 410 7 506 6 887 6 506 5 550 34 7 133 6 561 6 096 5 330 7 443 6 828 6 457 5 470 35 7 062 6 505 6 044 6 157 5 250 7 378 6 769 6 407 6 225 5 39021 Mænd. 03 "^ y 03© OS rt 03 -1-=' •* br"? bo? S)*r «? S«r2 5 I fel fel S I *E3b °.2<I OCD O© © a © 03 js fl IO 03 ira bo i fe i o © "^ oo T-f IO CD © bo I fe I O CD T-(36 7312 6 710 6 359 5 310 37 7 245 6 652 6 310 5 230 38 7 177 6 594 6 260 5 150 39 7 109 6 535 6 204 5 070 40 7 040 6 475 6 143 5 932 4 990 41 6 413 4 9106 971 6 078 42 6 901 6 351 6 017 4 830 4 75043 6 830 6 289 5 951 44 6 759 6 227 5 884 4 670 4 59045 6 687 6 165 5 826 5 627 46 6 615 6 104 5 764 4 510 47 6 542 6 041 5 699 4 420 48 6 468 5 978 5 633 4 330 49 4 2406 392 5 913 5 571 50 6 314 5 849 5 505 5 323 4 150 51 6 234 5 784 5 430 4 060 52 6 151 5 711 5 346 3 970 6 06453 5 638 5 266 3 890 54 5 974 5 564 5 187 3 810 55 5 880 5 490 5 105 4 968 3 730 56 5 782 5 413 5 020 3 650 5 680 4 92857 5 329 3 580 58 5 574 5 244 4 825 3 510 59 5 465 5 159 4 723 3 440 60 5 352 5 067 4 616 4 527 3 370 5 234 4 97361 4 495 3 290 62 5 111 4 868 4 364 3 210 4 98263 4 758 4 227 3 110 64 4 845 4 636 4 092 3 010 65 4 699 4 508 3 948 3 890 2 900 66 4 544 4 375 3 798 2 790 4 378 4 231 2 67067 3 637 68 4 202 4 071 3 465 2 530 69 4 014 3 901 3 300 2 380 70 3 815 3 721 3 109 3 142 2 210 71 3 606 3 516 2 895 2 040 72 3 388 3 309 2 693 1 870 73 3 166 2 493 1 7003 096 74 2 943 2 896 2 293 1 540 75 2 718 2 692 2 102 2 188 1370I22 Mænd. Kvinder. Ira rn © "^ OS _, 03 -^" IO IO rn© OS _, 03 -t^> • g «© S« 43 S S cooo *oo m |£ *cc. *oo W oo n so, 2 117 1359 990 2 493 2 496 1899 1230 1930 1194 880 2 269 2 297 1711 1100 1755 1040 780 2 047 2 110 1513 980 1572 903 690 1826 1923 1339 870 1393 776 i 027 600 1609 1735 1172 1320

760 1229 661 520 1396 15641016 660 1 066 542 450 1 190, 1 380 862 570 902 438 380 996 1 203 725 480 756 344 320 818 1 020 587 410 631 260 407 260 659 861 469 568 350 521 195 210 518 719 370 290 419 146 170 394 595 285 240 332 97 130 287 492 199 190 260 68 100 198 405 140 150 198 43 93 70 128 332 101 162 110 150 30 50 77 267 75 80 114 20 40 44 210 50 60 85 13 30 24 161 34 50 64 8 24 13 122 23 37 46 5 15 17 .8 92 14 30 24 33 3 11 5 67 10 15 23 2 6 3 48 6 10 16 1,4 4 2 34 4 6 11 0,6 2 1 23 2 4 8 0,3 0 0 15 1 0 5 0,1 10 0,4 2 0 6 0,2 1 3 0 0 1 0 . .. ti CL' TS Ira os ira bo i fe i o © T-f 76 2 037 77 1 835 7 8 1 636 79 1 440 30 1 252 Bl 1 071 32 904 33 751 34 614 35 492 36 384 288 38 202 '5 9 129 90 75 91 40 92 20 93 5 34 3 95 2 96 I 97| 0 98 6 99 4 100 0 101 102 103 104 10523 Dødelighed i det følgende Ar i Procenter. Mænd. Kvinder. KA fe 10 ira rn ira r2© dO>y03 ira o> co r.© fe, co fl ,-+^ _43 bo I bo i .SP i Sl .2 *£ "3f- 1 fe' fei g i i a --=O© O© 03T-I g© rST-- oO m |«, 7.11 11,30 |14,92 14,54 16,20 2,78 3,82 5,08 4,33 6,68 1,78 2,56 3,51 2,64 3,84 1,21 1,97 2,59 2,05 2,39 1,06 1,49 1,90 1,59 1,91 0,93 1,17 1,40 1,49 1,39 0,38 0,52 0,54 0,66 0,73 0,49 0,45 0,42 0,45 0,45 0,64 0,69 0,65 0,70 1,09 0,77 0,79 0,73 0,73 1,16 0,89 0,83 0,78 0,69 1,41 1,02 0,86 0,88 0,76 1,52 1,14 0,96 1,26 1,15 1,85 1,27 1,14 1,43. 1,31 1,81 1,58 1,30 1,82 1,66 1,74 2.12 1,73 2,24 2,09 2,19 2,83 2,30 3,32 3,38 3,76 3,83 3,51 4,60 4,23 6,00 5,81 6,02 7,95 7,06 7,21 9,06 7,88 11,36 9,73 10,81 4,46 11,78 14,82 13,24 13,33 11,95 17,43 25,00 20,64 19,23 =6,67 24,25 30,23 25,00 28,57 iO,OO 128,25 40,00 35,29 k? ka XCi nrt i-l 5 TS < IO IO 03 © o 3ira cd © jrn!>. «be i bo I .2P I fe' fe' fel o co o © æ T-i t^, -*| >r >ra > © << 00 00 CC oo TH T-f T-l •7- OS h cB-P S» g=s ® gi -a*42 0 7,11 6,27 9,59 12,82 12,37 4,01 13,60 6,481 2,78 2,26 3,67 4,75 2 1,78 2,51 3,28 3,841,57 2,63, , , 3 1,21 1,27 1,96 2,53 2,15 2,70j , , 4 1,06 1,08 1,49 1,79 1,72 1,98 5 0,93 0,90 1,18 1,33 1,50 1,48, > , 10 0,38 0,53 0,49 0,72 0,720,411 , , 15 0,49 0,42 0,48 0,42 0,57 0,44, , , 20 0,64 0,54 0,50 0,62 1,390,49 , 25 0,77 0,62 0,62 0,57 0,74 1,16! 5 0,68 0,6830 0,89 0,74 0,81 1,045 i , 35 1,02 0,89 0,87 0,75 0,87 1,485 j ! 40 1,14 0,98 0,96 1,05 1,06 1,605 45 1,27 1,08 0,99 1,07 1,05 1,72i 5 , 50 1,58 1,27 1,11 1,36 1,24 2,17, 5) 55 2,12 1,66 1,41 1,66 1,51 2,14, , 60 2,83 2,20 1,86 2,62 2,54 2,375 65 3,83 3,30 2,94 3,80 3,39 3,79 70 5,81 5,48 5,51 6,88 6,53 7,69, 75 9,06 8,28 7,27 9,66 9,09 10,225 , 5 5 80 14,46 13,24 9,85 13,31 12,58 13,16J 5 16,55 21,11 18,8485 21,95 21,40 17,14) 5 90 46,67 39,84 19,48 25,74 21,60 27,27 95 50,00 37,50 27,52 28,57 37,50, 100 37,50 50,00 36,00 60,00 Midlere Antal tilbagestående Leveår 0 50,2 47,4 42,2 43,6 37,4 53,2 50,0 45,8 45,5 38,9, 5 52,7 53,7 51,2 51,5 46,5 55,3 55,6 54,3 52,4 47,1, 5 , , 10 49,5 50,8 48,6 49,1 43,8 52,0 52,8 51,6 50,2 44,8, 5 , , , 15 45,4 46,9 44,6 45,5 39,9 48,1 49,1 47,6 46,8 40,9, , ,) 20 41,6 43,2 40,7 41,6 36,4 44,1 45,» 43,7 43,2 37,7 25 38,0 39,7 37,0 38,2 33,5 40,2 41,5 39,8 39,6 35,2, 5 30 34,5 34,5 30,5 36,0 32,036,3 33,3 36,5 37,8 36,1, , , 5 5 5 35 31,0 32,7 29,7 30,7 27,7 32,9 34,3 32,2 32,6 29,01 , 10 27,6 29,1 26,1 27,0 24,8 29,4 30,7 28,5 29,1 26,1, 45 24,2 25,6 22,7 23,4 21,9 25,8 27,1 24,9 25,5 23,1 50 20,7 22,0 19,2 19,0 18,9 15,5 22,2 23,4 21,2 21,9 20,35 > 5 , 55 17,4 18,5 16,1 16,7 18,6 19,8 17,7 18,2 17,3) ? , ; , 60 14,3 15,2 13,0 13,5 12,4 15,2 16,2 14,3 14,8 13,9} , J i24 Mænd. fe "» io ffi d ,-4 ai © -^ § n fu li u 321 i *æ *cc. pq|^ 525 65 11,4 12,1 10,2 11,0 10,1 11 70 8,7 9,4 7,7 8,5 7,5 S 75 6,4 7,3 5,8 6,5 6,6 f 80 4,5 5,4 4,2 4,6 5,2 4 8p 2,8 4,1 2,9 I 3,3 3,8 c 90 1,4 3,3 2,5 2,7 3,1] 95 1,0 2,6 2,2 1,9 1 100 1,5 ! 1,2 ! Antal Åp, som den midlere Levealder e fremfor i Sverige (1861-70), i Danmark Mænd. Kvinder. y ... © risjos rfo3-i^ y y 03 y OS _, 03 -1^ i -c i gi -a®.® fe' fei -Gi gi -a^-2O© O) -I g© -Srro^ O© O© Q3T-I S©(rifl > © g © 43??^ r,'* >©S© O)J£ H *oo £00 *co pq|^ *co c«oo *oo pq|^ 12,1 10,2 11,0 10,1 11,9 12,9 J 11,2 11,8 10,8 9,4 7,7 8,5 7,5 9,1 10,1 ; 8,6* 9,0 8,3. 7.3 5,8 6,5 6,6 6,8 8,0 j 6,5 6,9 6,8 5.4 4,2 4,6 5,2 4,7 6,1 \ 4,7 5,0 5,4 4,1 2,9 3,3 3,8 3,1 4,7 ! 3,3 3,7 4,1 3,3 2,5 2,7 3,1 1,9 3,7 . 2,7 3,0 3,1 2,6 2,2 1,9 1,9 2,8 ! 2,2 2,0 1.5 1,2 1,8 I 1,1 im den midlere Levealder er længere i Norge (1856—65) erige (1861-70), i Danmark (1860-69) og i Belgien (1856). 10,8 8,3, 6,8 5,4 4,1 3,1) 2,0 ere i Norge (1856—6a) 69) og i Belgien (1856). dkjøn. Kvindekjøn. 'fe fl 4)' 'fe flce o) bo es o g 'G g g "S > g 'o pq to rø 3.0 3,1 2,2 1,5 3,1 1,8 3,0 2,1 1,6 2,5 1,7 2,8 1,9 1,4 2,0 1.1 2,0 1,7 1,1 2,1 0,9 1,9 1,5 1,1 1,8 0,8 0,7 1,5 1,1 1,2 0,8 0,2 1,4 1,1 0,7 0,8 0,3 1,4 1,0 0,6 0,6 I 0,2 1,0 0,7 0,6 i 0,7 1,0 0,8 Første Leveår. *ste Levnetsår. Mandkjøn. 43 'u fl bO C6 03 •r-l r* "i-* fe g bo 03 r-l r—l > S « co q 05 Kvindekjøn. Mandkjøn ii 03 I 03 rr} bO ii g co u co y 43 % bo es 03 rf å 03 a •ø 0 5,2 3,8 j 1 0,0 4,2 4,5 2,5 2,2 7,2 1,3 3,2 2.2 1,7 7,0 1,2 2,6 2.3 1,4 7,0 1,5 2,3 2,5 1,6 6,8 1,6 2,1 2,7 1,5 6,2 1,7 1,9 3,0 1,8 5,8 1,8 1,7 3,0 2,0 5,0 '2,1 1,7 3,0 2,1 4,3 2,2 1,6 2,9 2,2 3,7 2,2 1,6 rr^iimrv x^r r 11,1 50 2,8 8,5 55 2,45 J 10 2,2 1,7 ! 7,0 1,2 2,6 8,0 60 2.2) 15 2,3 1,4 7,0 1,5 2,3 8,2 65 1,9)) 20 2,5 1,6 ! 6,8 7,6 70 1,75 25 2,7 1,5 6,2 1,7 1,9 6,3 75 1,5, 30 3,0 1,8 5,8 1,8 1,7 5,8 80 1,2 35 3,0

2,0 5,0 5,3 85 1,25 40 3,0 2,1 4,3 2,2 1,6 4,6 90 0,8 45 2,9 2,2 3,7 2,2 1,6 4,0 95 0,45 Tillæg IX Dødelighed i det første Af 1 000 Levendefødte døde i det første År. Mandk. Kvkj. I År. JMandk, Kvkj. I År. Mandk.} Kvkj. 1846 12,75 10,85 1856 10,36 8,75 1866 11,70 9,74 1847 12,95 10,91 1857 11,25 9,14 1867 j 13,00 10,69 1848 12,95 10,78 1858 11,25 9,48 1868 13,22 11,64 1849 11,21 9,46 1859 11,30 9,71 1869 11,71 10,27 1850 10,96 9,16 1860 10,97 9,09 1870 11,03 9,34 1851 12,15 9,80 1861 11,72 10,09 1871 10,91 8,81 1852 12,50 11,00 1862 12,01 10,47 1872 11,06 9,60 1853 11,24 9,65 1863 11,38 10,06 1873 10,35 9,19 1854 10,94 9,24 1864 10,91 9,03 _1855 I 11,10 9,26 1865 11,05 9,70 i 1 846—55] 11,87 10,0 1 1856—65 11 ,26 "T,55~ 7866—73 1 1,6 1 j~9J9~0 24 Mænd. fe "» io ffi d ,-4 ai © -^ § n fu li u 321 i *æ *cc. pq|^ 525 65 11,4 12,1 10,2 11,0 10,1 11 70 8,7 9,4 7,7 8,5 7,5 S 75 6,4 7,3 5,8 6,5 6,6 f 80 4,5 5,4 4,2 4,6 5,2 4 8p 2,8 4,1 2,9 I 3,3 3,8 c 90 1,4 3,3 2,5 2,7 3,1] 95 1,0 2,6 2,2 1,9 1 100 1,5 ! 1,2 ! Antal Åp, som den midlere Levealder e fremfor i Sverige (1861-70), i Danmark Mænd. Kvinder. y ... © risjos rfo3-i^ y y 03 y OS _, 03 -1^ i -c i gi -a®.® fe' fei -Gi gi -a^-2O© O) -I g© -Srro^ O© O© Q3T-I S©(rifl > © g © 43??^ r,'* >©S© O)J£ H *oo £00 *co pq|^ *co c«oo *oo pq|^ 12,1 10,2 11,0 10,1 11,9 12,9 J 11,2 11,8 10,8 9,4 7,7 8,5 7,5 9,1 10,1 ; 8,6* 9,0 8,3. 7.3 5,8 6,5 6,6 6,8 8,0 j 6,5 6,9 6,8 5.4 4,2 4,6 5,2 4,7 6,1 \ 4,7 5,0 5,4 4,1 2,9 3,3 3,8 3,1 4,7 ! 3,3 3,7 4,1 3,3 2,5 2,7 3,1 1,9 3,7 . 2,7 3,0 3,1 2,6 2,2 1,9 1,9 2,8 ! 2,2 2,0 1.5 1,2 1,8 I 1,1 im den midlere Levealder er længere i Norge (1856—65) erige (1861-70), i Danmark (1860-69) og i Belgien (1856). 10,8 8,3, 6,8 5,4 4,1 3,1) 2,0 ere i Norge (1856—6a) 69) og i Belgien (1856). dkjøn. Kvindekjøn. 'fe fl 4)' 'fe flce o) bo es o g 'G g g "S > g 'o pq to rø 3.0 3,1 2,2 1,5 3,1 1,8 3,0 2,1 1,6 2,5 1,7 2,8 1,9 1,4 2,0 1.1 2,0 1,7 1,1 2,1 0,9 1,9 1,5 1,1 1,8 0,8 0,7 1,5 1,1 1,2 0,8 0,2 1,4 1,1 0,7 0,8 0,3 1,4 1,0 0,6 0,6 I 0,2 1,0 0,7 0,6 i 0,7 1,0 0,8 Første Leveår. *ste Levnetsår. Mandkjøn. 43 'u fl bO C6 03 •r-l r* "i-* fe g bo 03 r-l r—l > S « co q 05 Kvindekjøn. Mandkjøn ii 03 I 03 rr} bO ii g co u co y 43 % bo es 03 rf å 03 a •ø 0 5,2 3,8 j 1 0,0 4,2 4,5 2,5 2,2 7,2 1,3 3,2 2.2 1,7 7,0 1,2 2,6 2.3 1,4 7,0 1,5 2,3 2,5 1,6 6,8 1,6 2,1 2,7 1,5 6,2 1,7 1,9 3,0 1,8 5,8 1,8 1,7 3,0 2,0 5,0 '2,1 1,7 3,0 2,1 4,3 2,2 1,6 2,9 2,2 3,7 2,2 1,6 rr^iimrv x^r r 11,1 50 2,8 8,5 55 2,45 J 10 2,2 1,7 ! 7,0 1,2 2,6 8,0 60 2.2) 15 2,3 1,4 7,0 1,5 2,3 8,2 65 1,9)) 20 2,5 1,6 ! 6,8 7,6 70 1,75 25 2,7 1,5 6,2 1,7 1,9 6,3 75 1,5, 30 3,0 1,8 5,8 1,8 1,7 5,8 80 1,2 35 3,0 2,0 5,0 5,3 85 1,25 40 3,0 2,1 4,3 2,2 1,6 4,6 90 0,8 45 2,9 2,2 3,7 2,2 1,6 4,0 95 0,45 Tillæg IX Dødelighed i det første Af 1 000 Levendefødte døde i det første År. Mandk. Kvkj. I År. JMandk, Kvkj. I År. Mandk.} Kvkj. 1846 12,75 10,85 1856 10,36 8,75 1866 11,70 9,74 1847 12,95 10,91 1857 11,25 9,14 1867 j 13,00 10,69 1848 12,95 10,78 1858 11,25 9,48 1868 13,22 11,64 1849 11,21 9,46 1859 11,30 9,71 1869 11,71 10,27 1850 10,96 9,16 1860 10,97 9,09 1870 11,03 9,34 1851 12,15 9,80 1861 11,72 10,09 1871 10,91 8,81 1852 12,50 11,00 1862 12,01 10,47 1872 11,06 9,60 1853 11,24 9,65 1863 11,38 10,06 1873 10,35 9,19 1854 10,94 9,24 1864 10,91 9,03 _1855 I 11,10 9,26 1865 11,05 9,70 i 1 846—55] 11,87 10,0 1 1856—65 11 ,26 "T,55~ 7866—73 1 1,6 1 j~9J9~0 25 °< o o 1-1 ! 1-1 Cl M M A § OO OT O OT CO O 5 i—l •—< OT CO CO ^H CO ^ OT CO CO i—l •«* CO CO «# 00 OS O 5 CO OT OT CO OS 00 o *-< co co CO O OT O CO CO CO 00 0O «-H OO CO OT 00 o co OS OT OS —l OT O CO CO CO 00 OS OS O OT CO eS cv °<\ o 1-1 30 rJ4 CO CO co OT OT oo co CO -tH 00 CO-OT CO os co O r-i co co CO OT co t- oo CO oo i-l I QO OS t~ co co CO O O OS £-00 "! 1 *"* *"• ti © I o OT o CO oo o 00 oo OT os OO- tH 00 £^ 00 CO CO OT OS CO OS os co -# oo 0O !> OT I—l oo co CO co co 00 I • CO 00 CP a co ca CD fl u o «> I CO s CO oo co co co co CO 00 co CO CO CO OS co iO co os co co o OT co co o co CO O id co co >O >—I co *^ OT CO co «fe CD • c > »<< O CO I o CO o OT CO i—l OT OS OT OT I 1 (i—l OT iOT OT to O OT r—l i-H I I I 6<S r °i i—i Oi OT i-(0 j_ o ae © 44 ti \ M -a i—i OT ot" <J 1 o" ot" o" ot" O t)< ot" -^ co i—i co t- co" co" o i—i >* co*~ co o co o" . OS i—(O I—l I—l *-.] Ifi «* -—i co" OT" o o oc OD T 3 tt> JB .E* "« o o »—I ei in Ti o i co t-inirei>.oco" co" co" co" (M tH (M CO oo" oo" oo" oo" bi s(—(ti o —f M £ i—CO©COCOoift t--oo xi ' I "sj1' *-O 00<3SCOi-HT)o~ COOTOTOTOTOTOTOTOTOT C«OT «siOOt-0<35M05-^I(M CO i-l ia h' i-T eT o? co oV ifT co" 1-T h" oo" COCOCOCOOTOTCOG^OTCO COCn! M § r^4 o I o 3 CO OS I—l 00 r-1 OT 00 OS O >O i—l i—l OT CM O o ot I—l OT ot ot o ot OT CO 00 I—l I—l I> co oo os T—l I—l £- OS t- CD iO iO OS OS I—(—* i—l r-H 1O !> CO 00 i> J> T-l H H OT OT OT i—l OS oo I—l1—I o ot I CO 00 CM .—I OT 00 o co CO OT 00 co I r-H CO 00 o *# CO co 00 I—l 00 o >o CO 00 io I r—l 00 o CO CO lO 00 CO i I—l CO 00 o CO I—l 00 id CO I I—l tH 00 26 Tillæg- -XII. Særlige Dødelighedstabeller for udsøgte Klasser, efter Erfaringer ved den norske almindelige Enkekasse. .a « S 1 1 10

000 I 9 700|| 9 307| 8 89li 8 233;| 7 542Ji 6 8398 6 0521 5 029|i 3 7131 2 2251 1 0961 79 Kvinder, gifte og Enker hnkQrMænd, og Enkemænd 1846—72 fel 03 TS 43 • 03fe ni 43 03 æ03 43 S_ 03 TS „ .a s s* a _2s •2 « 3 fl B g 03 fen g co fl a 1 w 10 000 10 000 10 000 10 000 10 000 9 700 9 865 9 699 9 982 9 712 9 307 9 770 9 484 9 956 9 494 8 891 9 635 9 224 9 755 9 212 8 233 9 251 8 929 9 578 8 833 7 542 8 792 8 368 8 717 8 342 6 839 8 264 7 576 7 683 7 670 6 052 7 682 6 679 6 462 6 792 5 029 7 008 5 534 5 246 5 633 3 713 5 726 4 302 3 983 4 291 2 225 4 079 2 921 2 823 2 950 1 096 2 991 1 668 1442 1 648 1 683 756 847 764 299 251 225 62 84 69 0 ____________________________________ Midlere Antal tilbagestående Lev< fe 03 fe bo co o -g *_1 *r-l O f-i 03 Ø rfl r-, H «^ © I I © © rf -f 00 OO TH T-l -f -f "H oo 23 10 000 10 000 10 000 10 000 9 533 10 00030 9 656 9 709 9 712 9 479 35 9 387 9 424 9 494 8 947 9099 9 213 40 9 175 9 145 9 212 8 497 8 627 8 508 45 8 818 8 780 8 833 8 163 8 255 8 061 7 78850 8 558 8 283 8 342 7 876 7 613 55 8 071 7 658 7 670 7 232 7 441 6 953 60 7 291 6 762 6 792 6 493 6 835 6 184 65 6 013 5 617 5 633 5 663 6 050 5 413 70 4 624 4 114 4 291 4 605 5 035 4 495 75 2 939 3 077 2 950 3 679 3 907 3 446 80 1 563 1897 1 099 1 648 1 994 2 499 2 168 1 280 1 13085 524 764 810 90 67 225 248 416 381 76 bo95 30 69 46 100 0 0 14 15 Leveår. 25 40,8 36,8 45,4 40,6 40,9 40,28 39,13 41,00 30 37,6 36,7 33,5 40,9 36,4 36,0 36,42 36,14 37,88 34,16, 35 33,2 32,7 29,1 36,2 32,1 31,1 32,20 33,14 34,58 31,91i , 5 40 28,8 28,6 25,2 31,4 28,2 26,6 28,11 29,77 31,33 29,33f r 5 45 25,0 24,7 22,2 27,7 23,8 22,1 24,20 25,80 27,68 25,97> 5 50 20,7 21,0 19,1 24,4 20,2 18,9 20,47 22,01 23,84 22,35») , 17,7 17,2 19,2155 16,8 15,9 20,5 16,1 17,04 18,50 20,081 j , , 60 13,2 14,5 12,3 16,7 14,1 13,6 13,90 15,31 16,63 16,305 1 I 5 65 10,5 11,7 9,6 13,3 11,5 11,3 11,23 12,18 13,46 13,251 ! 70 7,4 10,0 6,6 10,5 9,2 9,1 8,95 9,38 10,43 10,48 75 6,0 8,0 4,9 9,8 8,3 6,9 6,89 6,94 7,85 7,79, , >, 5 80 3,8 6,3 1,5 6,5 5,3 6,4 5,37 4,96 5,87 5,895 , 85 2,4 3,7 5,1 3,9 3,99 3,86 4,17 4,19> 5 , 90 5,0 2,2 3,8 3,44 2,79 3,12 3,26 95 0,5 0,5 1,5 1,06 1,28 3,51 5,11, , 27 Tillæg XII. Theologiske og medicinske Kandidaters Dødelighed. Theologiske Kandidater Medicinske Kandidaterfel 03 -CJ < 1815—69. 1815-48. 1849-69. 1815-69. 1815—48. 1849-69 Dødelighedstabeller. 20 10 000 10 000 10 000 9 857 9 974 9 681 9 753 9 375 9 573 8 788 9 363 8 078 9 044 7 392 8 702 7 040 8 254 6 982 7 333 10 00025 9 894 10 000 10 000 30 9 704 9 549 9 118 9 920 35 9 453 9 028 8 314 9 525 40 9 065 8 399 7 489 8 954 45 8 644 7 684 6 444 8 305 50 8 259 7 033 5 612 7 659 55 7 833 6 434 5 179 6 982 60 6 969 5 630 4 260 6 372 65 5 579 5 850 4 570 3 159 5 319 70 4 513 4 725 3 389 2 546 3 762 2 28575 3 253 3 405 2 138 1 672 RO 1 922 2 012 960 803 947 85 1 478 1 548 308 417 123 Midlere Antal tilbagestående Lveeår 25 41,13 39,52 39,14 35,01 29,91 37,51) , 5 > 36,88 35,19 38,15 31,57 27,57 32,7930 , , 35 32,80 31,26 33,82 28,24 25,02 29,03J 40 29,68 28,19 29,47 25,16 22,48 25,72J 5 , 45 25,78 25,40 25,46 22,27 20,72 22,53 50 21,45 22,69 21,36 19,10 18,46 19,22,) 1 ? 55 17,46 18,85 17,36 15,65 14,79 15,85, , 60 14,28 14,89 14,17 12,50 12,36 12,36») 65 12,19 12,07 9,79 10,87 7,38 7,94 5,28 5,75 9,05 70 9,54 9,54 6,79J , , 75 7,25 7,25 4,61, 80 5,39 5,89 3,47 • 4,52 2,42 28 il xni. Folkemængdens Fordeling i Norge Rer Kjøn og Alder. * o Ph 00 O5H W H i-l !M 0O *H CO >* l> CO i—l co" co" co" oo" co" © os" r-l r-l •** "co t^T io "ot go OT co lr~ OT t- -rtl £^ b- ia ># © tH co co © co os i> ia i—i co co ia ia i—l t- CO CD CO r-H OT OT r-1 OO t- CO CO CD * O> CO CO t- ITS O 5>* * OO co" ia" •<& oo" -^T 6" ©" H r-l va ia ot ia ot i>'~co io os to oo * io « tji r-1 © rfHNTPtcm oo co co t- ot ia oo ia H tO Tf lO !> CO T-t OT OT r-, 00 © ©" © T—l co ia o CO I—l += fl I—l © t~ r—l ia 00 .—I o Ph fl <1 O! lO O O CO 00 <* TiH OS © OT OT i—l iO OT r-H OT OT I—l 1> oo o os o o O i rt O CO (M O tH C<i iO C 5 cb" ia ia c£ rjT ©" ©" T—l t—l lO o. °~ ©" © I—lia <* co t—l co <* o? c~i cq ot *n O^io 09«^H 00 CO -^ © OT Os 1O (C « !> «3 Tf O0© OS rH CvJ t—l r-l co OS I—l ia CO CO CO OT OS 00 © t~ CO CO OS -<# OT CO t-i t# CO OT OT29 Tillæg- XIV. Ægteskabelig Stilling i Norge efter Folketællingen 1865. I hele Riget. Aldersklasser. Under 20År 20—40 År 40-60 År 60-80 År Over 80 År Tilsammen Antal pCt. Antal pCt. Antal pCt. Antal jpCt. Antal pCt. Antal pCt. 392 373 99,97 120 593 52,08 13 858 9,67 3 792 6,01 235 4,39 530 851 63,49 123 0,O3108 357 46,78 120 953 84,36 44 179 70,04 2 183 40,77 275 795 33,00 I 1 2 695 1,,6 8 561 5,97 15 107 23,95 2 937 54,84 28 o'oa 392 497 TOO 2_T645 IM 143 372 100 ~6T078 100 ~5 355 100 835 947 TOO 380 750 99,77 116 974 47,22 20 369 13,36 7 704 10,,9 775 9.27 526 572 60,82 860 0,23 125 990 50,85 112 34? 73,69 34 894 46,, 3 1 399 16.74 275 490 31,83 I 7 4 781 1,93 19 736 12,95 33 039 43,68 6 184 73,99 62 g^ J'24 38T617 100 247 745 IM 152 452 TOO ~7jT637 l0 "1T358 100 865~809 Td*) I Byerne. & s 03 -!- Mænd. Ugifte Gifte Enkem Skilte Sum Kvinder Ugifte Gifte Enker Skilte Sum 59 663 99,96 20 615 49.99 2 35811,24 430 8,03 14 4,S 883 080 65,,3 21 1 0,04

19 994 48^ 17 088'81,4a 3 443 64,3, 1!9 38,89 40 665 31,88 J 626 1,62 1 5351 7,3, 1 481 27,66 173 55,53 3 jj*J 5¥681r100~ "41Y35'100 _20 98iTdO 5 354 100 ~ ~306 100 127"560 TOO 58 749 99,70 22 256J48,57 4 146|17,36 1 430 15.30 86 ll,aa 86 667'62,1T 179 0,3O 22 220 48,49 15 270 63,93 2 816 |30,,2 72 9,68 40 557 29,24 j 2 1347 2,94 4 47118,7, 5 102.54,a 8 586 78,76 U |gg §'^ ~58~930 TOO 45 823 TOO "23 886 100 ~9"348|l00 JU TOO 138^732 W I Landdistrikterne. 332 71099,97 99 978|52,a, 11 500] 9,40 3 362 5,82 221 4,38 447 771 62,2, 102 0,03 88 363 46,4, 103 865 84,86 40 736 70,ar 2 064 40,88 235 130 33,, 9 j 1 2 069 1,08 7 026 5,T 4 13 626 23,61, 2 764 54,r 424 594 j^2 332 813 TOO 190TlO 100 122™391 100 ~~57 724 "100 5 049 "100 7W387 TOO 322 00199,79 94 718 46,9, 16 223 12.62 6 274 9,46 689| 9,05 439 905 60..10 681 0,2, 103 770 51,39 97 077 75,a, 32 078 48,39 1 327 17,43 234 933 32 31 j 5 3 434 1,70 15 265 11,87 27 937 42,, 5 5 598 73,a 20l gjjg Jj'09 322687 TOO 201 922 100 128"565 TOO 11F289 TOO ~7~61l "100 726^077 "100 • Mænd. Ugifte Gifte Enkem. Skilte Sum Kvinder. Ugifte Gifte Enker Skilte Sum Mænd. Ugifte Gifte Enkem. Skilte Sum Kvinder Ugifte Gifte Enker Skilte: Sum 30 Tillæg XV. Ægtevielser i Forhold til Antal af ugifte Mænd Enkemænd i Alderen 21—40 År.og j^S Antal Mænd jEstei Alderen • v 21-40 År Yielser -115 900 10 575 117 500 10 179 119 300 11257 121700 12 479 124 000 12 009 123 406 11599 123 245 11447 123 175 11722 122 575 12 083 121493 11413 sr XVI. Gie U§lfte Antal Mænd nt,al i Alderen Æfte" 21-40 År vielser- Forholds- Forholds talAr. tal pCt. År. pCt. 1851 9,13 1861 120 857 10 939 120 834 11221 9,05) 1852 8,66 1862 120 834 11221 121 317 11 808 121998 11371 123 288 11593 124 500 11434 125 200 11105 125 800 10 707 126 300 10 635 9,29) I 9,44 18631853 9,73) 1854 10,26 1864 9,32 1855 9,68 1865 9,40) 1856 9,40 1866 9,18 1857 9,29 1867 8,8 75 1858 9,52 1868 8,51I 1859 9,86 1869 8,42) 1860 9,39 1870 126 700 11 176 8,8 2 Tillæg Gjennemsnitsalder ved Indgåen af Ægteskabiiiiæg- _*_vjl. lajennemsnitsaiaer vea mag. Ved samtlige Ægteskaber For s Brudgom Brud *£™j Ungkarle %£e -1841—45 30,58 28,17 -f 2,41 28,37 44,72 1846—50 30,36 27,99 + 2,37 28,45 44,77 1851 —55 30,46 28,06 + 2,40 28,74 43,92 1856-60 30,82 28,12 +2,70 29,12 43,93 1861—65 30,98 28,11 + 2,87 29,22 43,75 1866-70 30,78 27,72 +3,06 -28,89 44,88 1841-70 30,66 28,03 2,63 28,80 44,33 Ved Ægteskaber mellem For samtlige Ungkarle _" 1 Piger Enker6 mænd s 26,83 40,93 41,22) 26,82) 27,09 40,49) 27,25 40,20 27,24 40,37) 26,94 40,01 27,03 40,54 Ved Ægteskaber mellem Ungkarle og Ungkarle og Enkemænd og Enkemænd og Piger. Enker. Piger. Enker. Ar' ~~ a TrZ a 7Z a 71Z a ' . _ o iri S® ° ts 5° ° ts æ ~~g Sr-T &f | Sr-? pq pq "h tu pq pq_ . 1841-45 28,,6 26,02 +2,,4 31,, 0 37,99 -6,89 43,so 33,09 +10,2, 49,2r 46,r2+2,,5 1846-50 28,27 26,2, +2,08 31,84 38,a 8-6,94 43,34 32,48 +10,88 49,M 47,08 +2,44 1851-55 28,60 26,54 +2,06 31,15 37,40 -6,,» 42,34 32,,9 +10,,, 49,,, 46,98 +2,97 1856 — 60 28,97 26,68 +2,29 31,68 37,89 — 6,08 42,83 32,50 +10,,3 | 49,06 45,4, +3,6» 1861-65 29,06 26,60 +2,48 32,,8 37,64 -5,46 42,59 32,r, + 9,88 48,88 45,48 +3,so 1841-65 28,81 26,4, +2,48 31,49 37,80 -6,,, 42,84 32,99 +10,_a 49,29 46,,, +2,98~~ 30 Tillæg XV. Ægtevielser i Forhold til Antal af ugifte Mænd Enkemænd i Alderen 21—40 År.og j^S Antal Mænd jEstei Alderen • v 21-40 År Yielser -115 900 10 575 117 500 10 179 119 300 11257 121700 12 479 124 000 12 009 123 406 11599 123 245 11447 123 175 11722 122 575 12 083 121493 11413 sr XVI. Gie U§lfte Antal Mænd nt,al i Alderen Æfte" 21-40 År vielser- Forholds- Forholds talAr. tal pCt. År. pCt. 1851 9,13 1861 120 857 10 939 120 834 11221 9,05) 1852 8,66 1862 120 834 11221 121 317 11 808 121998 11371 123 288 11593 124 500 11434 125 200 11105 125 800 10 707 126 300 10 635 9,29) I 9,44 18631853 9,73) 1854 10,26 1864 9,32 1855 9,68 1865 9,40) 1856 9,40 1866 9,18 1857 9,29 1867 8,8 75 1858 9,52 1868 8,51I 1859 9,86 1869 8,42) 1860 9,39 1870 126 700 11 176 8,8 2 Tillæg Gjennemsnitsalder ved Indgåen af Ægteskabiiiiæg- _*_vjl. lajennemsnitsaiaer vea mag. Ved samtlige Ægteskaber For s Brudgom Brud *£™j Ungkarle %£e -1841—45 30,58 28,17 -f 2,41 28,37 44,72 1846—50 30,36 27,99 + 2,37 28,45 44,77 1851 —55 30,46 28,06 + 2,40 28,74 43,92 1856-60 30,82 28,12 +2,70 29,12 43,93 1861—65 30,98 28,11 + 2,87 29,22 43,75 1866-70 30,78 27,72 +3,06 -28,89 44,88 1841-70 30,66 28,03 2,63 28,80 44,33 Ved Ægteskaber mellem For samtlige Ungkarle _" 1 Piger Enker6 mænd s 26,83 40,93 41,22) 26,82) 27,09 40,49) 27,25 40,20 27,24 40,37) 26,94 40,01 27,03 40,54 Ved Ægteskaber mellem Ungkarle og Ungkarle og Enkemænd og Enkemænd og Piger. Enker. Piger. Enker. Ar' ~~ a TrZ a 7Z a 71Z a ' . _ o iri S® ° ts 5° ° ts æ ~~g Sr-T &f | Sr-? pq pq "h tu pq pq_ . 1841-45 28,,6 26,02 +2,,4 31,, 0 37,99 -6,89 43,so 33,09 +10,2, 49,2r 46,r2+2,,5 1846-50 28,27 26,2, +2,08 31,84 38,a 8-6,94 43,34 32,48 +10,88 49,M 47,08 +2,44 1851-55 28,60 26,54 +2,06 31,15 37,40 -6,,» 42,34 32,,9 +10,,, 49,,, 46,98~~

~~+2,97 1856—60 28,97 26,68 +2,29 31,68 37,89 — 6,08 42,83 32,50 +10,,3 | 49,06 45,4, +3,6» 1861-65 29,06 26,60 +2,48 32,,8 37,64 -5,46 42,59 32,r, + 9,88 48,88 45,48 +3,so 1841-65 28,81 26,4, +2,48 31,49 37,80 ~6,,, 42,84 32,99 +10,_a 49,29 46,,, +2,98~~ 31 Tillse x:vii. tgteskaber m illem Ungkarle og Piger, Ungkarle g Enker, En emænd og Pii er, Enkemænd og Enker. Antal Ægte- vielser. Ungkarle og Enkexnænd og lalt År. Piger. Enker. Piger. Enker. Ung- karle. Enke- t,. I „ , mænd, Pl^er- Enker- -1839 7 949 6 064 627 956 302 6 691 1 258 7 020 929 1840 8 583 6 697 634 960 292 7 331 1 252 7 657 926 1841 9 596 7 472 654 1 123 347 8 126 1 470 8 595 1 001 1 0021842 9 962 7 891 667 1 069 335 8 558 1 404 8 960 1843 10 173 8 175 638 1 038 322 8 813 1 360 9 213 960 1844 10 290 8 325 617 1 039 309 8 942 1 348 9 364 926 1845 10 570 8 684 631 939 316 9 315 1 255 9 623 947 1846 11 152 9 240 609 959 344 9 849 1 303 10 199 953 1847 9 890 8 234 549 857 250 8 783 1 107 9 091 799 1848 10 187 8 450 510 959 268 8 960 1 227 9 409 778 1849 10 629 8 820 577 971 261 9 397 1 232 9 791 838 1850 10 648 8 809 579 968 292 9 388 1 260 9 777 871 1851 10 575 8 828 540 963 244 9 368 1 207 9 791 784 1852 10 179 8 517 516 916 230 9 033 1 146 9 433 746 1853 11 257 9 561 510 917 269 10 071 1 186 10 478 779 1854 12 479 10 394 609 1 192 284 11 003 1 476 11 586 893 1855 12 009 10 010 606 1 094 299 10615 1 394 11 104 905 1856 11 599 9 684 561 1 066 288 10 245 1 354 10 750 849 1857 11 447 9 550 552 1 053 286 10 108 1 339 10 609 838 1858 11 722 9 859 570 1050 243 10 429 1 293 10 909 813 1859 12 083 10 162 564 1 076 281 10 726 1 357 11 238 845 1860 11413 9 501 584 1 081 247 10 085 1 328 10 582 831 1861 10 939 9 152 488 1 036 263 9 640 1 299 10 188 751 1862 11 221 9 333 489 1 136 263 9 822 1 399 10 469 752 1863 11 808 9 828 518 1 176 286 10 346 1462 11 004 804 1864 11 371 9 555 489 1 080 247 10 044 1 327 10 635 736 1865 11 593 9 697 483 1 150 263 10 180 1413 10 847 746 1866 11434 9 686 461 1 057 230 10 147 1 287 10 743 691 1867 11 105 9 376 423 1 088 218 235 9 799 1 306 10 464 641 1868 10 709 9 023 415 1 036 9 438 1 271 10 059 650 1869 10 635 8 964 421 1 039 211 9 385 1 250 10 003 10 497 632 1870 11 176 9 372 448 1 125 231 9 820 1 356 679 af ver 10 0 Ægt vielser vare ellem 1839—40 772 76 116 36 848 152 888 112 1841—45 802 63 103 32 865 135 905 95 1846 — 50 829 54 90 90 91 98 97 27 24 23 23 21 883 117 919 81 1851—55 837 49 886 114 927 73 1856—60 1861—69 1866—7,0 837 835 49 44 886 879 114 121 928 933 72 67 843 39 882 118 940 60 32 af ægte og uægte levendefødte Børn samlTillæg XVIII. Antal til ugifte Kvinder mellem 20 og 45 År.disses Forhold til gifte og Samtlige levende - Uægte fødte i pCt. heraf Gifte Ægte- Kvinder fødte pCt. 20 -45 År Børn Ugifte Uægte-Kvinder fødte 20—45 År Børn År. pCt. fødte Børn 1836 111 500 112 700 113 700 114 700 1!5 500 117 000 118 700 120 200 121 800 123 500 125 500 127 200 128 700 130 200 132 000 134 000 135 900 137 600 139 500 142 000 144 100 146 100 148 400 151 000 153 600 155 400 156 700 158 700 160 900 163 077 164 700 165 600 166 500 167 000 167 600 32 868 32 459 34 580 30 549 32 074 34 689 35 779 35 543 35 816 37 843 38 072 38 049 37 334 40 586 39 367 40 809 39 909 41 895 45 363 44 855 44 125 46 095 47 392 50 067 48 641 45 473 48 197 49 740 48 937 49 734 50 190 47 357 47 357 45 235 45 852 29,48 92 100 2 499 94 100 2 383 2,71 35 367 7,075 1837 28,88 2 383 2,53 34 842 6,84 1838 30,41 96 100 2 518 2,62 37 098 6,79 1839 26,63 97 900 2 332 2,38 32 881 7,02) 1840 27,77 99 700! 2 474 2,48 34 548 7,16 1841 29,64 101900 2 683 2,63 37 372 7,18) 1842 30,35 104 400 3 277 3,14 39 056 8,39 1843 29,57 106 900 3 257 3,05 38 800 8,39 1844 29,41 109 400 3 157 2,89 38 973 8,10 1845 30,64 112 100 3 357 2.99 41 200 8,15 1846 30,34 114 000 3 456 3,03 41 528 8,32 1847 29,91 115700 3 561 3,08 41 610 8,56 1848 29,01 117 200 3 220 2,75 40 554 7,94 1849 31,16 118 700 3 527 2,97 44 113 8,00 43 0821850 29,82 120 500 3 715 3,08 8,62 1851 30,45 122 400 4 090 3,34 44 899 6,19 1852 39,43 124 300 4 220 3,40 44 219 9,54 1853 30,45 126 000 4 144 3,2 9 46 039 9,00I 1854 32,52 128 000 4 533 3,54 49 896 9,08 1855 31,59 130 300 4 583 3,52 49 438 9,27 1856 30,62 130 800 4 186 3,20 48 311 8,66 1857 31,55 131 000 4 103 3,13 50 198 8,17 1858 31,94 131 500 4 279 3.23 51 671 8.28 1859 33,16 132 200 4 489 3,40 54 556 8,23 1860 31,67 132 800 4 433 3,34 53 074 8,35 1861 29,26 30,76 132 700 4 073 3,07 49 546 8,22 1862 132 200 3 993 3,02 52 190 7,65 1863 132 100 4 165 53 90531,34 3,15 7,73 1864 30,41 132 300 4 221 3,19 53 158 7,94 1865 30,50 132 323 4 205 3,18 53 939 7,80 1866 30.47 133 700 4 320 3,23 54 510 7,93) 1867 28,50 134 400 4 159 3,09 51 348 8,10I 1868 28,44 135 100 4 304 3,19 51 661 8,33 1869 27,09 135 600 4 223 3,11 49 458 8,54 Gjennemsnit 1836—40 af Årene: 1841— 45 1846—50 1851—55 1856-60 1861-65 1866—70 27^36 TnHxH) 4 58^^37pndT 9^ 28, G 3 2,54 6,98 29.88 2,94 8,04 30,05 2,98 8,29 30.89 i 3,42 ! 9,32 31,79 3,26 8,24 30.45 3,12 7,87 28,37 3,20 8,38 1870 33 Tillæg XIX.£. Årligt Forbrug af Næringsmidler. y cd . J> ~S -2 ff a fa ri

ft 2 a 'S §É" <n m CDCO £1 W __æ '43 -fl ff £ -?ife-3 S S fl S r- o*-*-5 » f-i 3 be <_ g £,« 9 cl fl _ S H bfi .sp «s o rS y o ÆMj m 1 61,3 76,1 78,0 100,0 65,0 2.7 6,8 52,0 32,5 8,2 23.6 5,8 — — 2.2 7,2 — 65,0 16,3 7,9 3,6 26,0 26,0 13,0 106',2 26,2 171,0 182,5 234,0 6,0 0,3 — 26,0 — 3,0 2,1 — __ 4j9 2,5 9,7 58,5 39,0 10,6 3.3 9,5 63,1 26,0 9,8 105,3 163,8 — 100,0 136,5 — - 17,1 - — 10,0 — — 6,5 116,6 23,5 - * 298,8 — — — i ' 4.2 5,2 — — 1,6 7.3 5,5 65,0 — — 56.7 ___._. — 0,5 2,5 — — 11,9 4,8 12,8 13,0 — — — — — 2,5 2.8 — 11,5 13,0 5,7 0,2 — 2,8 0,5 0,7 6.9 8,0 — — — — 1,5 4,9 — 0,9 »fl^ ' fl ft § S '8 g - lisra 1-5 & "S i -i Forbrugsartikler. '-g-^g S åg^ I i g£ op PQ H • e 8 fl S w6D •SP Q fl O "«"I o __ Æ M w m Kjød Kilogr. 61,3 76,1 78,0 100,0 65,0 Flesk — 2,7 6,8 52,0 32,5 8,2 Fisk fersk — 23,6 5,8 — — — — tørret eller saltet - 2.2 7,2 — 65,0 16,8 Smør — 7,9 3,6 26,0 26,0 13,0 Ost — 1,7 — — — — Brød 106,2 26,2 171,0 182,5 234,0 Hvedemel — 6,0 0,3 — 26,0 — Ris — 3,0 2,1 — — 4,9 Erter Liter 2,5 9,7 58,5 39,0 10,6 Byggryn — 3,3 9,5 63,1 26,0 9,8 Poteter friske Kilogr. 105,3 163,8 ~~ 100,0 136,5 — tørrede — — — 17,1 — — Rodfrugter, andre — — 10,0 — — 6,5 Melk, nymalket Liter 116,6 23,5 — — i „ — skummet — 298,8 ~~ — -~) ' Saft — 4,2 5,2 — — 1,6 01, bayersk — 7,3 5,5 65,0 — — __ sødt — 56,7 —- —i — — Eddike — — 0,5 2,5 — -— Sukker Kilogr. 11,9 4,8 12,8 13,0 — Sirup — ' , — — — — 2,5 Kaffe — 2,8 — 11,5 13,0 5,7 The — 0,2 — 2,8 0,5 0,7 Salt — 6,9 8,0 ™ — — Svedsker — — 1,5 4,9 — 0,9 å 34 Tillseg XX. Almuskolevæsenet Landdistrikterne Heraf HerafCD _ r 3 i ' © Kn® 'Kr«• . _o i «_i «yj a ~£ ©•jH fl ri' fl°2 P.S "Sii «I® t=> bCOQ c <_ O £fo „_ fl » S.S nCO 5^ IflS j g£ ra «bCfl .Sri ff P,_l y ,© cq o Mco * rT TS % •n o r2rS bO r fl © irS o År. "Så i si Jo rM ._,_Q CO 1826 120 130 405 177 357 179 432 190 401 200 273 201 266 204 139 205 903 210 272 212 136 212,307 213 433 211 922 211 662 212 103 213 968 214 897 215 168 1837 6 971 200 6 771 14 1341153 393 1 624 1 8 206 1840 7 133 222 6911 15 154153 659 1 397 9 222 1853 7 415 291 128 6 996 30 1241149 309 1 799 I 9 169 93 172 98 905!1861 6 189 613 1 956 3 620 1 564 6 632 1862 6 310 706 2 564 3 040 126 683! 66 815 1 716 6 052 1863 6 317 921 2 639 2 757 138 156 58 633 1 953 5 397 1864 6 370 1 119 2 589 2 662 144 547 53 920 1 986 5 450 1865 6 346 1 329 2 519 2 498 153 050 49 356 2 535 5 331 1866 6 344 1 478 2 521 2 345 158 484 45 517 2 621 5 514 1867 6 336 1 593 2 502 2 241 161 423 42 033 2 901 5 950 1868 6 225 1 687 2 483 2 055 165 785 38 981 2 889 5 778 1869 6 345 1 774 2 460 2 111 165 601 38 266 2 659 5 396 1870 6 338 1 822 2 381 2 135 165 591 38 209 2 814 5 048 1871 6 350 1 869 2 350 2 131 166 960 37 449 2 978 |4 716 169 737 36 5771872 6 371 1 922 2 355 2 094 3 235 4 419 1873 6 384 1 980 2 373 2 031 172 061 35 463 3 128 i 4 245 1874 6 381 2 022 2 448 1 911 175 037 32 785 3 345 4 001 Byerne HerafHerat %&ti __fl «I? ts»% &-H &| -3 --13 o ® .2 fl .2 © sfi<(© > © >fl ©CO 'H ri H_ riw bo i& <» y © ,H a rfl^ '—'TS 2 341 1 903 3 674 2 247 2 135 2 711 3 106 7 131 769 3 251 10 433 489 3 058 14 010 760 C< i f Sl QJ "o :/j ff s y Is bOff _ S y r2W o r-iCO Antal Antal Skoler, i KlasserAr. 1837 89 20 048 12 130 19 937 12 844 43 149 32 143 47 132 32 959 51 059 33 231 1840 89 1867 116 702 121 839 116 1024 1870 187535 Almuskolevæsenet. Landdistrikterne. Lærernes Indtægter i Kroner. £ £j i A " " rk 4_ 'SC ti © © © r" A O&TS ©"r 2?., «_t • fl © __]Q^Z)fl tH t_bo I g|_^ MRn _ !_ ila ra fli _. ©©fl fl ra Sl SS co b_fl fl» --Ob rS "h 13i—* o o a y j- flCO » cl H 08 121 000 171000 70 000 132 000 373 000 187 171 75 443 138 000 400 614 256 022 116 659 309 030 681711 446 268 137 472 288 980 872 720 627 096 134 968 289 064 1 051 128 684 548 133 260 294 064 1 111 872 730 704 135 532 303 520 1169 756 814 488 129 560 290 208 1 234 256 1 695 552 841 612 130 724 278 488 1 250 824 1 663 560 868 180 132 576 279 432 1 280 188 908 928 127 336 289 156 1 325 420 939 476 126 572 311 220 1 377 268 956 720 129 228 315 412 1 401 360 2 091 404 971 348 132 740 311 796 1 415 884 2 078 064 1 004 708 139 036 327 312 1 471 056 2 189 140 1 097 880 148 492 324 596 1 570 968 2 292 172 1 291 188 155 364 336 736 1 783 288 2 612 388 Byerne. Lærere fl iH V;co H fl ~* 2 2 Sa ro _ aa _ flg Ar. 1826 1 660 1837 2 043 1840 49 2 063 2 112 1853 275 2 145 2 420 1861 1 737 2 8051 068 1862 1247 1 719 2 966 1863 1 483 1 532 3 015 1864 1710 1 323 3 033 1865 1 921 1 166 3 087 1866 2 108 1 010 3 118 1867 2 263 885 3 148 1868 2 345 819 3 164 1869 2 421 757 3 178 1870 2 498 701 3 199 1871 2 564 647 3 211 1872 2 608 624 3 232 1873 2 677 562 3 239 2 7261874 539 3 265 Antal Lærere og Lærerinders Indtægter i Kroner S?sfl _o.1 . rlrrt fl fe fl ri M,.iO. fl © rfl ©© S -^ © "fl fe ; ff ri © "fl»-2 fl O "r 2 fl ri °_2.2 ° © -. So fl S ra© as 3 Hy S© -fl a -r= t~ a 4) s fl a °° y k_3 fl S A^ hr © © £ fl§W© © CS <-) ri ti «* r d ra r-J i—i 05 ri CO yri S © rfafl -2 flfl -,_l SS CS Wfl oj^O fl W 2S ri H g co^ g- H -< S 118 118 51299 32 490 8 701 92 490 82 116 124 124 54 054 32 512 93 236 346 121 467 293 212 34 211 24 008 351430 425 252 350 174 524 339 660 36 748 22 204 398 612

480 992 358 i 280 638 560 600 48 360 24 000 632 960 991256 År. 1837 1840 1867 1870 1875 B* 36 Tillæg- XXI. Jordegodsets Fordeling i Norge. Samlet Jordegods. Antal Midlere Matr. No. Skyld. Antal Midlere Brugere. Skyld. Antal Husmænd.År. Skylddalere 4a 706 55 213 60 070 67 396 60 492 W^^L. 2,27 ' '• " 2,25 1825 241 142 241 142 241 290 241 112 241 177 241 103 240 840 240 749 240 675 90 385 2,67 103 192 2,341835 1840 109 154 114 657 121 612 127 988 136 630 147 702 149 013 2,21 1845 2,10 102 827 2,35 1850 1,98 1855 1,88 113 204 2,13 1860 1,76 1865 1,63 112725 2,135 1870 1,61 Heraf Selvelergods 1825 59 464 72 6241835 1840 196 351 199 508 206 058 208 853 213 000 215 159 217 296 85 297 91 987 2,30 1845 2,17 77 783 1850 101 224 109 192 120 154 132 029 135 150 2,04 1855 1,91 91 470 1860 1,77 1865 1,68 95 826 1870 1,61 Læiiændingsgods bortfæstet«K 1825 30 921 30 5681835 1840 44 939 41 604 35 119 32 250 27 840 25 590 23 379 23 857 22 670 20 388 18 796 16 476 15 673 13 863 1,89 1845 1,84 25 044 1,66 1850 1,72 1855 1,72 21734 1,49 1860 1,68 1865 1,63 16 899 1,51 1870 1,69 Jordegodsets Fordeling efterr Størrelse, Antal Malriknlnnmere. under 0,, 0,2-l 1-2 2-5 5-10 10—20 Over 20 Skyldd." Skyldd. Skyldd. ! Skyldd. Skyldd. Skyldd. Skyldd. Ar. 1819 4 990 21403 24 120 i 32 710 7 987 2 065 346 1838 8 866 31265 28 652 ' 32 854 7 043 1791 315 1870 26 048 52 067 33 427 29 498 6 012 1617 344 Matrikulskyld, Skylddalere. 474 I 11967 35 459! 99 740 53 976 28 759 10 5471819 1838 836 I 18 040 41778 98 677 47 207 24 748 9 636 2 483 I 28 557 48 487 88 747 40 084 21 850 [10 4671870 37 Tillæg- XXII. Akerbrug og KreaturholdAkerorug og Kreaturnom, 1835. 1845. 1850. 1865. 680 880 2 910 4 970 4 470 5 560 8 41Q 12 200 32 230 40 240 49 140 50 140 17 200 22 070 24 120 19 200 69 480 84 860 94 670 91700 2 560 3 480 3 940 4 000 126 620 157 090 183 190 182 210 29 830 44 510 54 230 31 900 156 400 202 000 237 000 214 000 12 000 17 000 66 400 86 000 93 000 128 000 226 900: 213 100 566 000 814 000 1102 20011065 800 374 000 519 000 636 300 544 800 1 414 000 1 888 000 2 473 000 2 371 100 37 000 57 000 71100 55 400 1 712 000 2 373 000 3 243 000 3 087 000 3 240 000 4 900 000 6 015 000 6 473 000 2 638 000 3 773 000 4 962 000 4 936 000 1831—40 1841—50 1851 — 60 1861—70 1 618 000 1 825 000 2 028 000 2 730 000 1835. 1845. 1850. 1865. 113 163 131894 154 447 149 167 644 414 842 568 949 935 953 036 1 028 945 1 447 274 1 596 199 1 705 394 184 518 290 950 357 102 290 985 79 874 88 637 113 32Q 96 166 82 225 90 273 116 891 101768 1 133 477 1 462 946 1 670 262 1 657 625 1831—40 1841 —50 1851 — 60 1861—70 I 442 006 676 000 1060 000 1670 000 239 000 270 000 345 000 308 000 423 000 463 000 660 000,1 880 000 Ved Folketællingen i Slutningen af Årene. Besået Akervidde med Hvede, Hektar. Rug, Byg, Blandkorn, Havre, Erter og Bønner, Tilsammen med Kornarter, med Poteter, Tilsammen besået Akervidde — Avl efter Fradrag af Udsæd, Hektoliter. Hvede, —A. nm. Reduktionen til Bygværdi er fore taget efter Forholdet 1 Hektoliter Byg=o,rs H. Hvede, Rug eller Erter, == 1,9 H. Bland korn, = 2 H. Havre, —= 3,9 =H, Poteter. Rug, Byg, Blandkorn, — Havre, —- Erter og Bønner Tilsammen Kornavl reduceret til Bygværdi Poteter Tilsammen reduceret til Byg- værdi Midlere årlig Indførsel af Korn varer efter Fradrag af Udfør selen og reduceret til Bygværdi : Hektoliter. Kreaturhold: 'Heste, Antal Anm. Reduktion til Hornkvæg - beregnede Kjør efter Får — Forholdet 1 Ko = * Gj eder Hest = 6 Far eller Gje- - J . der == 2 Svin = 4 Rens- bvin — dyr. Rensdyr — Tilsammen beregnede Kjør Midlere Indførsel af Fedevarer ef ter Fradrag af Udførsel: Smør, Kilogram. Ost, Kjød og Flesk, 38 Tillæg XXIII. Sundhedsvæsen og Redningsvæsen i deres Forhold til Akerbrug og Fædrift. (Meddelt af Landbrugskonsulent Smitt). 1. Midler til Ødelæggelse af skadelige og Beskyttelse af nyttige Dyr: Blandt Dyr, som ere ligefrem skadelige for Akerbruget kan man her i vort Land egentlig kun nævne nogle af de mindste Gnavere: Aker musen, Jordrotten og Lemænen og som de værste Skadedyr flere Insekt arter. Vil man tåge Ordet Akerbrug i en videre Betydning, som "Land brug,, da maa jo blandt skadelige Dyr ogsaa regnes de store Rovdyr: Bjørnen, Ulven, Gaupen, Jerven og Ræven foruden en Del Fugle: Ørne-, Falk- og Høgarter. Til Ødelæggelse af skadelige Dyr har Staten bestemt Skudpræmie for de store Rovdyr undtagen Ræv. Denne Undtagelse kan ansees mindre heldig, da Ræven er et meget skadeligt Dyr, som Aar om andet anretter stort Nederlag paa Lam, Gjetkid og Fjærkræ foruden den Skade, den gjør paa madnyttigt Vildt. Mange Amtskornmuner have derfor udsat Skudpræmie for Ræv, men undertiden kun tåget Skridtet halvt, idet man har indskrænket Præmien til visse Maaneder af Aaret. For Rovfugle ligeledes Skudpræmie af Statskassen. Til Ødelæggelse af Rovdyr bruges for Bjørn, Jerv og Gaupe hoved sagelig Skydevaaben, ofte udlagt som Selvskud, for Gaupe tillige Fald stok og Snare. Ulv og Ræv fældes dels ved Skud, men hyppigst ved Gift — almindeligvis Strychnin. Undertiden har man ogsaa brugt at fange Rovdyr i

Faldgruber. For at ødelægge de smaa Pattedyr, som gjør Skade — Gnaverne —- har man hovedsagelig brugt at holde Katte ligesom de tildels fanges i Fælde af forskjellige Konstruktioner. Rovfugle fældes ved Skud, eller fanges i Bur. De skadelige Insekter bekjæmpes dels ved at opsamle deres Lar ver, dels ved at fange Sommerfuglene. Undertiden har man ogsaa for at bekjæmpe Englarver bragt Myrer i stor Mængde hjem paa Engen, men Resultatet har i Almindelighed ikke været fyldestgjørende. Indirekte søges Insekternes Mængde holdt inden rimelige Grændser ved at beskytte de smaa insektædende Fugle. Dette Formaal har man39 søgt at fremme dels ved at udhænge Rugekasser, dels ved i den strenge Aarstid at give Fuglene nogen Føde og ved at ødelægge Rovfugle og andre Rovdyr. Der er saaledes dannet talrige Foreninger til Smaafug lenes Beskyttelse og der vil sandsynligvis snart i Lovgivningen blive gjort Skridt for at sikre disse Bestræbelser et Resultat. For at hindre et skadeligt Insekts Indførelse er der givet Lov af 22de Mai 1875 der hjemler Kongen Myndighed til at forbyde Indførsel af Poteter m. m. fra Amerika eller andre Lande, som staa i livlig direkte Handelsforbindelse dermed. Ifølge denne Lov er udstedt Plakat af 24de August s. A. der forbyder Indførsel af Poteter fra Amerika og paabyder visse Forsigtigheds regler med Hensyn til Emballage, hvori Poteter have været bragte. Alt for at hindre Indførelse af Colorado-Billen, (Doryphora decemlineata.) 2. Midler til Beskyttelse mod Natfrost vides ikke at have været brugte i nogen Udstrækning med Undtagelse af, at man her og der kan have iværksat Udtapning af Moser og Sumpe, for at gjøre Eg nenes Klima bedre idetheletaget. Derom mere siden. 3. Fremgangsmaade til Opbevarelse afßod fr ugter, Korn varer, Hø og Halm. Rodfrugter opbevares dels i Kjælder (Poteter), dels i Hauge paa Marken, dækkede med Halm og Jord, dels opbevares de i dertil passende Rum hjemme i Husene, (Foderrodfrugter.) Potetkjælde ren anlægges ofte for sig selv, idet man graver en Fordybning — helst i en høi Sandhaug — Fordybningen beklædes med Mur og forsynes med dobbelt Dør, hvis Mellemrum gjerne pakkes med Halm. Tåget tækkes un dertiden med Tagsten; i dette Tilfælde bygges Loft, som dækkes med Halm. Undertiden bygges intet Loft, men de tækkes med Næver og Jord saaledes at Døren altsaa bliver det eneste som udenfra kan sees af at her findes et Bygværk. Har man ikke valgt et meget tørt Sted maa der i Almindelighed lægges en lukket Grøft i Bunden. Ligesaa ofte anlægges Potetkjælder under en anden Bygning. Rodfrugter bestemte til Kvægfoder opbevares i Almindelighed ikke med saamegen Omhu som Poteter. Dertil indrettes derfor som oftest ikke særskilte Kjældere, men disse Rodfrugter opbevares enten i Hauge' paa Ågeren eller i særskilte Rum i Udhusene nær ved Fjøset. Kornvarer opbevares i Almindelighed i aabne Binger paa et Loft i ikke gjerne over \ Meter tykke Lag. Hø opbevares helst i Lader, hvilke nu i Almindelighed bygges af Bindingsværk med Paneling, hvori Bordene ofte lægges med et Mellem40 rum af 6— 7 Millimeter for at der kan findes Lufttræk. Undertiden sætter man Hø i Stak. Halm opbevares som Hø 4. Landbobygninger anlægges nu i Almindelighed saavidt muligt samlede under et Tag. Tidligere brugte man — sandsynligvis af Forsig tighed med Hensyn til Ildsvaade — at sætte de forskjellige Bygninger, Stald, Fjøs, Lade osv. hver for sig med et Mellemrum som antoges at sikkre mod større Ødelæggelse. Med den senere Tids Udvikling af Assurance væsenet har dette Hensyn tabt det væsentligste af sin Betydning og man ser derfor, at Hensigtsmæssighedshensynet mer og mer kommer til sin Ret. Man finder derfor -som nævnt i den senere Tid, at de for Gaardens Økonomi nødvendige Rum^samles i en Bygning, hvori de forskjellige Af delinger ordnes med specielt -Hensyn paa Driftens Krav f. Ex. Rum for Fodrets Opbevaring lægges bekvemt med Hensyn til det Rum, hvor det skal forbruges, altsaa ved Siden af eller over Fjøs, Stald, Faarehus osv. Rum for Korn lægges bekvemst ved Rummet, hvor Tærskning foregaar, fra dette let Adgang til Opbevaringsrum for Halm, dette maa igjen ligge bekvemt for det Sted, hvor Halmen skal opfodres, eller bruges som Strø else, ligesom der maa være bekvemt Rum for Hakkelsemaskinen osv. Alle disse mangeartede Krav, som Driften stiller til en velindrettet Byg ning — og hvoriblandt Hensyn til en rig Forsyning med godt Vand ikke er det mindst vigtige —- søges nu med langt større Omhu fyldestgjorte end tidligere. Hestene sættes gjerne i Rader, men ikke saa, at de kan se hver andre medens de æde. Hornkvæg sædvanlig i Rader i Fjøset saaledes, at de to Rader have fælles Fodergang og de to næste fælles Gjødselgang. For at holde Dyrene rene bruges Strø: Halm, Lyng, Sagflis, Mose osv. Gjødselen udbringes gjerne en eller to Gange daglig. Undertiden bygges Gjødselkjælder under Huset men almindeligvis anlægges Gjødselplads udenfor. Undertiden har man villet paastaa at Gjødselens Opbevaring under Huset har medført usund Luft i Dyrenes Opholdssted. Ligeledes har der været paastaaet at Foder, som opbevares paa Loft over Fjøset skulde blive mindre

sundt, da det skulde beskadiges af Dampe fra Fjøset. At dette kan hænde er klart, men det hidrører da fra at Bygningen ikke er vel bygget. For at vedligeholde Dyrenes Sundhed findes i hvert vel bygget Fjøs og Stald Ventilationsapparater, hyppigt i Form af Luftpiber, der gaa op gjennem Tåget. Disse ere oftest 4-kantede og dens Kanal41 med Tvervægge delt i 4 Rum —j— undertiden udelt. Man har ogsaa for Ventilation brugt at anbringe Glugger i Væggen lige ved Tåget, men dette System forlodes fordi det foraarsager mere Træk i Huset. For at gjøre Rummet tilstrækkelig luftigt har man ogsaa brugt at gjøre det høiere under Tåget, end det deri foregaaende Arbeide absolut kræver. Som passende Høide for Fjøs og Stald har saaledes været anseet 2,5 til 3 Meter og undertiden endog noget mere. Faarehusene ere ofte simplere i sin Indretning. Undertiden holdes disse Dyr i smaa Binger i Fjøset. Hvor man har særskilte Huse for dem, gaa de gjerne løse i et stort Rum. B^oderet gives i Hækker, som er henstillet med et passende Mel lemrum. Gjødselen bringes som oftest ikke ud mere end en Gang om Aaret idet man ved Strøelse søger at holde tilstrækkelig rent og tørt. Dette kan lettere lade sig gjøre hos Faar end hos de andre Dyr, da Faare nes Gjødsel er tør og disse Dyr urinere mindre end de andre. Svin holdes sædvanlig i Binger for at Dyr i forskjellige Aldere kunne stelles og fodres forskjelligt i Overenstemmelse med det Øiemed, som med dem nærmest er tilstede. I den seneste Tid lægges ogsaa i Svinets Røgt an paa nogen Renlighed og Omhu, idet den gamle Fordom, at dette Dyr trives bedst ved „Svinestel" begynder at tabe sig. Med Hensyn til det Rum som beregnes for de forskjellige Husdyr skal her bemærkes at man for Hest beregner Spiltougrum 3,5 til 6 Q Meter og Staldgulv i det hele tåget 6 til 9 Q Meter eller endog mere. Stalden rummer i Al mindelighed 10 til 18 Kubikmeter eller derover pr. Hest. For Hornkvæg regnes Baasrum 2,5 til 3,5 Q Meter og Gulv idet hele tåget 4 til 6 Q Meter eller derover. Rum i Fjøset 6 til 15 Kubikmeter og undertiden mere pr. Dyr, For Faar regnes 1 til 1,5 Q Meter, pr. Svin 2 til 3,5 Meter. 5. Gjødselens Opbevaring sker som oftest ved at lægge den paa et dertil bestemt Rum uden yderligere Foranstaltninger. I den seneste Tid er man dog begyndt mere og mere at bruge dels Gjødselpladse med Tag over, dels Kjældere. For at bevare Gjødselen bruges tildels ogsaa at blande den ikke alene med Strø inde i Stalden, men ogsaa med Muld jord paa Gjødselspladsen. Findes Oplagsstedet i Kjælder da er det vistnok ogsaa af Hensyn til Dyrenes Sundhed af nogen Betydning, at Gjødselen af og til dækkes méd et Lag Muldjord, hvorved mange Gas arter opfanges. Bunden af Gjødselspladsene sættes ofte med Sten eller belægges med et Lag Ler, hvori stampes et Stenlag for at det kan blive42 tæt og stærkt. Ved Bygning af Kjældere gjør man sædvanlig Husets Grundmur saa høi, at den danner Væggene i Kjælderen. Den alminde ligste Feil ved saadan Anlæg er at Kjælderen gjøres for lav, saa at det bliver übekvemt at arbeide med Gjødselens Udjævning og Behandling. Skal en Kjælder være bekvem, da maa en Mand kunne gaa ret ovenpaa Gjødsellaget nåar dette er omtrent paa det høieste. For at opsamle de flydende Exkrementer bruges dels de ovenfor nævnte Strømidler inde i Staldene, dels har man ladet Vædskerne opsuges af Muldjord, som til dette Øiemed anbringes paa et bestemt Sted paa Gjødselpladsen. 6. Maskiner og Redskaber for Landbrug. Redskaber til Jordens Arbeidning, saavelsom til Transporter i Gaardsbrugets Tjeneste f. Ex. Plog, Harv, Spade, Grev, Vogne, Kjærrer o. s. v. ere heri Landet om trent de samme som overalt, hvor et civiliseret Jordbrug finder Sted og antages ikke i nogen sær Grad at tiltrække sig Opmærksomhed , hvor der fornemlig er Tale om den Indflydelse Arbeidet har paa Arbeiderens Sundhed. En anden Sag er det med Maskinerne. Disse bruges fornemlig til Afgrødens Indhøstning, Slaa- og Meiemaskine, og til den indhøstede Afgrødes videre Behandling for at gjøre den færdig til Brug: Tærske maskiner, Rensemaskiner for Korn, Hakkelsesmaskiner , Grøpekværne og Rodfrugtraspere. Hvorvidt disse Maskiner ere farlige eller skadelige at betjene afhænger i væsentlig Grad saavel af Maskinens Konstruktion, som af vedkommende Arbeiders Duelighed og Forsigtighed. Maskinerne ere undertiden konstruerede med omhyggeligt Hensyn til at afvende Fare, idet de under Arbeidet i Bevægelse værende Dele f. Ex. Kamhjul, Driv, Remskiver, Skruetapper o. s. v. saavidt muligt ere dækkede af Kapsler eller anbragte indenfor Maskinens faste Ramme. Undertiden finder man ogsaa særskilte Indretninger, hvorved Maskinens Virksomhed øieblikkelig kan standses, dette er især Tilfældet med Maskiner, der ere forsynede med Valser f. Ex. Hakkelsesmaskiner. Disse kunne endog undertiden gives den modsatte Bevægelse saaledes, at Valserne give fra sig, hvad de allerede have begyndt at drage ind, Dette har en ikke ringe Be tydning, især hvor Maskinen drives ved en Naturkraft (Vand, Damp). Ønskeligt vilde det visselig være om Fabrikanterne mere almindeligt, end nu er Tilfælde, søgte at anbringe beskyttende Indretninger paa Maski nerne, da

Ulykkestilfældene især med Hakkelse- og Tærskemaskinerne ikke ere sjeldne. Med Hensyn til enkelte Arbeiders Skadelighed iog for sig bemærkes, at de Arbeider hvorom her fornemlig kunde blive43 Tale f. Ex. Tærskning, der frembringer Støv, i Almindelighed ikke varer saa længe, at det tillægges stor Indflydelse paa Arbeidernes Sundhed. I denne Henseende er det en Fordel, at man har faaet Maskiner, thi den før brugelige og endnu i enkelte Landsdele almindelige Tærskning med Haandkraft gik saa langsomt, at der da vistnok burde blive Tale om det skadelige ved Ophold i støvet Luft, Behandlingen af enkelte Kornarter f. Ex. Byg er under visse Omstændigheder mindre behagelig end de andre. Nåar Bygget ved den før Indkjøringen nødvendige Tørk ning er blevet stærkt tørt, faar dets Snarper en Haardhed og Stivhed, som gjør, at de let brækker istykker og trænge ind i Øine, Øren, Næse og Mund og kan fremkalde meget übehagelige undertiden endog betæn kelige Tilfælde. Behandlingen af Gjødsel af forskjellige Slags kan ofte være meget übehagelig formedelst de ildelugtende Gasarter, som derved udvikles, men da Arbeidet sjelden foregaar paa egentlig indstængte Steder, antages ikke de giftige Gasarter f. Ex. Svovlvandstof o. a., at kunne blive saa koncentrerede, at der er Tale om ligefrem Fare. De Arbeider, som maa iværksættes for Udtapning af Moser og Sumpe kunne maaske anses som skadelige ligesaavelsom Indhøstningsarbeidet paa Sump-Enge idet disse Arbeider medføre Ophold i en Luft, som ikke alene er raa og kold (avler rheumatiske og Gigttilfælde) men ogsaa ikke sjelden er blandet med ligefrem usunde eller giftige Gasarter (Svovl- og Fosfor vandstof o. fl.) Ved Grundforbedrings og Myrdyrkningsarbeider fore kommer meget almindelig Sprængning, dels af fast Fjeld, dels af større løse Stene. Ved saadanne Tilfælde forekommer ikke sjælden Ulykkes tilfælde, uagtet disse Arbeider som oftest overdrages til Folk, som deri ere oplærte eller øvede istedetfor til den almindelige Landarbeider. 7, Forfalskning af Sædfrø opdages sikkrest ved Spiringsforsøg. Paa denne Maade kan man nemlig ikke alene opdage Tilsætninger af Legemer af en anden Art, men ogsaa hvorvidt gammelt Frø med tabt Spirekraft kan være indblandet. Denne Methode har den Ulæmpe, at den gaar langsomt eller er noget omstændelig og giver ikke Under retning om af hvilken Art den fremmede Indblanding er. Man bruger her i Landet tildels ogsaa at knuse noget Frø (f. Ex. Kløverfrø, Trifolium) af et mistænkt Parti paa en Sten eller Metalplade ; der mærker man øie blikkelig om der er blandet Sand i Frøet. Dette søger man ogsaa at komme efter ved at brænde noget af Prøven. Knusning og Brænding ere ganske praktiske Prøver med Hensyn til Kløver og Græsfrø (For44 nemlig Trifolium pratense, hybridum og repens tilligemed Phleum pra tense) da disse Frøsorter hovedsagelig forfalskes med farvet Sand. Frø til Rodfrugter forfalskes undertiden med Frø af forskjellige Ugræsplan ter, men dette har mindre Betydning, da Ugræsfrøet er saa vanskeligt at erholde i nogen Mængde, at dette Slags Forfalskninger ikke vel gjerne kan drives i nogen særdeles betydelig Maalestok. Man har ogsaa brugt at stege Frø i en Spiseske over en Lampeflamme; de spiredygtige Frø ville, når Skeen bliver varm, om just ikke springe ud ad af Skeen, saa dog sprætte omkring. Den Slags Levnedsmidler for Kvæg, som kan være Gjenstand for nogen egentlig Forfalskning, bruges endnu i forholds vis liden Udstrækning i vort Land og det turde derfor antages, at der ikke har været brugt nogle særegne Midler for at efterspore Forfalsk ninger af disse 8. Midler til at forhindre Sandflugt. Flyvesand findes ikke i nogen stor Udstrækning her i Landet, dog findes paa Vestlandet nogle Steder. Don almindelige Methode her, forsaavidt noget er gjort, er at belægge Strækningen med Lyng, Tang o. 1. foråt at standse Sandflugten indtil en Bevoxning kan finde Sted. Det eneste varige og fuldt hensigts mæssige Middel til at standse Flyvesand ansees nemlig en Bevoxning med levende Planter at være, men for at istandbringe dette er en mid lertidig Dæmpning i de fleste Tilfælde nødvendig, for at Planterne kunne faa Tid at vinde Rodfæste og Kraft til at modstaa Ødelæggelse. Man søger da gjerne først at fremkalde Græsvext. Undertiden beplantes Fly vesand med Skov, dette er vistnok det varigste og mest betryggende, thi, saalænge Skoven da ikke igjen forsætlig ødelægges, er al Fare for Sand flugt borte og, da Egne med Flyvesand tillige i vort Land i Almindelig hed ere skovfattige, ere saadane'|Skovplantninger dobbelt nyttige. 9. Afgrøftning og Draining — dennes Indflydelse paa Sundheds tilstanden. Bortledning af overflødigt, altsaa skadeligt, Vand fra den dy beste Mark udføres her i Landet paa forskjellige Maader, dels efter den regelmæssige Methode (parallel through drainage) hvor Drainene lægges i regelmæssige Systemer med bestemte Afstande mellem hver Rørledning dels bruges det uregelmæssige System (occasional drainage) hvor Grøf terne lægges paa de Steder," hvor man ser, at de kunne opfange det for haandenværende Vand uden Hensyn til indbyrdes Afstande eller Retning. Disse forskjellige Systemer, der hvert

for sig kan anføres som rationalt, anvendes hvert for sig paa de Steder, hvor Jordlagenes Opløsning og45 Beskaffenhed, i Forbindelse med Terainsforholdene og Våndets Forekomst viser, at den ene eller den anden Methode med største Fordel kan iværksættes. Man bruger det regelmæssige System, hvor Jorden er no genlunde ensartet og Våndet forekommer i Form af Grundvand, altsaa hyppigst paa Lerjord og finkornet Sandjord. Det uregelmæssige System bruges, hvor Jordarten er vexlende og Våndet mest forekommer som Kilder eller Opskudvand. Hvor der forekommer Kilder ville nemlig disse bestemme Anlægget, thi enhver Kilde maa oppumpes af en Grøft, paa anden Maade opnaar man ikke Hensigten. Det har vist sig, at om Grøften passerer saa nær som i en Fods Afstand fra Kildevandets Udspring kan det dog hende, at Våndet ikke opsuges og Hensigten med Arbei det bliver altsaa ikke opnaaet. Paa saadanne Steder vil altsaa det re gelmæssige System ikke passe, da dette kun undtagelsesvis vil træffe Kilderne og skal det lempes efter disse taber det i Virkeligheden sin Karak ter som regelmæssigt. Nåar man altsaa har en let Jord, som tilsteder Våndet Gjennemgang, da kan man ofte med et uregelmæssigtt System udrette det samme eller mere end med et regelmæssigt og med langt ringere Omkostninger. Udtapning af Myrer og Moser gjøres i Almindelighed efter det regelmæssige System. Grøfternes Dybde er paa fast Mark almindeligvis 1 til 1,3 Meter, paa Myr undertiden dybere, idet man her gjerne vil have Grøfterne dybere ned i fast Bund. Som oftest kan man imidlertid i Myr ikke komme tilbunds første Gang der graves, men da, Myrjorden ved Våndets Afløb i Almindelighed synker stærkt sammen, vil man efter no gen Tid en f. Ex. 1,3 Meter Grøft findes at være ikke over 0,8 til 1 Meter dyb, saa at den da maa fordybes eller oprenses paany. Man har en dog seet Exempel paa en Synkning indtil 3 Meter. Undertiden lader man her i Landet Grøfterne være aabne, under tiden lukkes de. Nåar man lukker Grøften sørges naturligvis for, at der bliver en aaben Kanal i Bunden, hvorigjennem Våndet kan bortføres. Denne Kanal bygges undertiden af Sten idet der enten sættes af nogeu lunde regelmæssig Sten et Ordentlig Løb eller ogsaa bruges smaa Rul lestene, som uden nogen Ordning kastes i Grøften, Denne maa da være saa bred, at minst tre Sten faar Rum ved Siden af hverandre. Mest almindeligt bruger man nu Rør (dram pipes), der baade ansees som bedre og ere billigere. Sten kan altid bruges til et lidet Anlæg, men er Arbeidet stort kan man paa de fleste Steder ikke skaffe det nødvendige Material til Grøftfyld paa anden Maade end ved at bruge46 Rør. Hvor der er en blød Bund, f. Ex, i Myrer, bruges ofte Træ til Grøftmaterial. Dette kan undertiden være det eneste , som er brugbart, nåar Bunden nemlig ikke er stærk nok til at bære Sten eller Rør. Er faringen har ogsaa vist, at Træ i Myrjord kan være ganske varigt, da det her bestandig ligger vaadt. Afgrøftning er det væsentligste her i Landet kjendte Middel mod Natfrost. Det er et her meget almindelig iagtaget Fænomen, at Temperaturen om Høstnatten er nogle Grader lavere i en vaad Myrdal , end paa tørre Steder, og at Kornet fryser paa Strækningen nærmest Dalbunden , medens det staar sig høiere oppe i Skraaningen Paa saadan Steder har man ved Afgrøftning opnaaet gun stige Resultater, især om Myrene have være meget vaade. Man søger idetheletaget ved Afgrøftning opnaaet en Forbedring i Klimatet, saavel for Planter som for Mennesker og Dyr. Foruden den omhandlede Fordel opnaaes ved Afgrøftning ogsaa at Planterne faa et bedre Voxested, de tinde rigere Næring og udvikle sig kraftigere, sikkere og jævnere, derved yde de en stærkere og værdifuldere Avling. I denne Henseende har den omhandlede Grundforbedring sin største Betydning, idet man i den fuld komnere Plantevæxt faar en rigere og kraftigere Næring for Husdyrene, hvorved disses Udvikling, Sundhed og Trivsel i høi Grad befordres. En rig og kraftig Plantevæxt er Grundbetingelsen for et fordelagtigt Husdyr brug og derved tillige Grundlaget for Landmandens Bedrift, det er derfor øiensynligt, at en Grundforbedring, der, som Afgrøftningen, øver én saa afgjørende Indflydelse paa Afgrødernes Beskaffenhed, maa have en stor Betydning saavel for Menneskenes som Dyrenes Velbefindende. Af grøftning og Udtapning af Myrer har i den senere Tid været udført i ikke ringe Udstrækning, dog har i de to til tre sidste Aar nogen Van skelighed været forhaanden deri, at Arbeidspriserne have været store og man har havt vanskeligt for at faa Rør. Aarsagen hertil har været, at Efterspørgselen efter Mursten har været saa stærk, at Teglværkerne have fundet bedre Regning ved at fabrikere Sten end Rør. Da man ikke har anstillet statistiske Undersøgelser angaaende Mængden og Udstrækningen af de Drainsarbeider , som foretages, er det aldeles umuligt, endog kun tilnærmelsesvis at danne sig noget Begreb om, hvor store Arealer, man saaledes kan have overkommet, men saameget kan siges, at Bortledning af skadeligt Vand er en Grundforbedring, som er i rask Fremgang. 10. Forsyning afVand til Nytte for den kultiverede Jord søges her i Landet altid fra nærliggende Elve og Bække.

Nogen egentlig Opsøg47 ning eller Fremskaffen med kostbare eller kunstige Midler, eller paa anden Maade end Ledning i aabne Kanaler eller Grøfter og undertiden kortere Stykker i Trærender bliver derfor næsten aldrig Tale om. Paa nogle Steder i Landet, hvor man har liden Regnmængde, gjør man stor Anstrængelse for at lede frem Vand fra Elvene og er det i denne Hen seende ret lykkeligt, at disse Bygder i Almindelighed ere nogenlunde vel forsynede med tilstrækkelig vandrige Bække og Elve, der faa sin Forsyning fra den paa Fjeldene smeltede Sne og altsaa er uafhængig af Regnmangelen i Dalen. Vånding af Ager og Eng har saaledes vist ret gode Resultater. Dog tror man sig at have gjort denne Erfaring, at en stærk Vånding paa Engene gjør at Græsset afgiver et mindre kraf tigt Føde. 11. Oversvømmelser anretter sjelden Ødelæggelse af nogen stor Udstrækning i dette Land. Dalene ere her i Almindelighed smale og Skraaningerne stige rask op fra Dalbunden, store Sletter ere ukjendt, derfor kan det visselig hænde, at en og anden mindre Strækning langs Vasdragene oversvømmes maaske næsten hvert Aar, men disse Stræknin ger ere smaa. Paa Grund af Landets bratlændte Natur ere vore Vas drag meget variable i deres Stigning og Fald. Stigning foregaar langt hurtigere og stærkere end i et Sletland, men Flodsengens Dybde er i Almindelighed saa stor, at Oversvømmelse, som nævnt, alligevel kun sjelden forekommer i nogen betydelig Udstrækning. De Strækninger som saale des overstrømmes ere gjerne udsatte derfor temmelig regelmæssigt, saa at man af den Grund undlader at bebygge og dyrke dem. Den eneste eller hovedsagelige Nytte man søger af saadanne Jordstrækninger er, at man høster det Græs som ved Naturens Hjælp alene vil voxe, samt at i de Aarstidcr, de ligge tørre, bruges de undertiden til Havnegang. Det hænder dog ikke sjelden, at det Græs, som voxer paa saadan oversvøm met Mark, ikke er synderlig tjenligt til Kreaturfoder før det ved et godt Regnskyl er vadsket rent for det Slam, som Floden kan have med ført og som har afsat sig paa Græssets Blade_ og Stilke. Dette Slam foraarsager et Støv i Fodret, som ofte har vist skadelige Virkninger paa Dyrenes Sundhed, navnlig tror man at have iagttaget at det hos dræg tige Kjør kan foraarsage Kastning (Abort). Mange Steder tror man at have iagttaget, at Græsset voxer frodigere paa oversvømmende Steder ligesom man, når Vasdraget fører rent Vand, ikke har mærket nogen ufor delagtig Virkning. Når man derfor er tilfreds med at bruge et Stykke Jord48 udelukkende til Eng og Oversvømmelsen ikke varer saa længe, at Jor den bliver sumpig, saa ansees lidt aarlig Oversvømmelse ikke som nogen egentlig Skade. I de Egne af Landet, hvor Jordbruget er naaet frem til en større Grad af Fuldkommenhed, vil man imidlertid helst have en større Raadighed til at bringe sin Jord under den fordelagtigste Kultur og da maa de aarlige Oversvømmelser forebygges. For at opnaa dette foretages i Almindelighed Regulering af Vasdraget d. v. s. man udvider de Indsnevringer i Løbet, som i Flomtiden hindre den større Vandmasse i at strømme bort og søger idetheletaget at gjøre Elveleiet saa regelmæs sigt og rummeligt, at en rask Strøm kan tinde Sted. Undertiden søger man ogsaa ved Volde st holde Flommen inden rimelige Grændser. Denne Methode er sjeldnere brugt af den Grund, at Volden danner en Hindring for Afgrøftning af den Jord, som ligger indenfor, og uden Afgrøftning vil denne Jord i de fleste Tilfælde i kort Tid forvandles til en Sump. 12. Maskiner til at ertsatte Menneskekraft er allerede tildels omhand let ovenfor. De Maskiner, som der her kan blive Tale om, er Tærskemaskiner o, a. d. Af disse bruges her i Landet mange forskjellige og af forskjellige Størrelser, konstruerede for Damp-, for Hestekraft eller til at drives med Vand. Desuden bruges her i Landet temmelig almindeligt Høstemaskiner. Disse forekommer i mange forskjellige Konstruktioner, der dog alle falde i tre Hovedgurpper: 1, Kombinerede Maskiner for Slaat og Skurd, med Af lægningsapparat eller med Aflægning ved Haandarbeide. 2. Enkelte Maski ner for Skurd eller med Aflægningsapparat og kun brugelige ved Kornhøst og 3. Enkelte Maskiner for Slaat kun brugelige ved Høhøst. Endvidere bruges Høriver for Hestekraft og Høvendere. Ved Efteraarsarbeiderne for Afgrødens Tilgodegjørelse bruges Maskiner til Kornets Rensning og Sortering. Disse bruges dog mest i de Egne, hvor Tærskning foregaar ved Haandarbeide eller med de mindre fuldkomne Maskiner. Endvidere har man Maskiner til Hakkelseskjæring, til Deling af Rodfrugter, Grøpning af Korn osv. Samtlige disse Maskiner, der har sin Plads inde i Hus drives dels med Vand eller Damp, dels med Hest eller Haandkraft. Lin og Hamp dyrkes i liden Udstrækning, det tør derfor være tvivlsomt om man tør tilskrive de med disse Planters Tilberedning forbundne Arbeider nogen mærkbar sanitær Indflydelse. Midler til at beskytte Arbeideren mod Skade ved Maskiner er ovenfor omhandlet. 13. Hvilken Indflydelse har den Maade, hvorpaa man be handler Dyrene paa deres Karakter og deres Sundhedstil49 stand? Det er en Sag, som er anhver Opdrætter bekjendt, at man ved Behandlingen kan udvikle det unge Dyrs Anlæg ligesaavel i Retning af den ene

eller den anden Gemytsart, som man kan udvikle de rent le gemlige Anlæg. Den almindelige fysiologiske Lov, at intet Dyr fødes med Egenskaben, men med Anlæg, som ved den fremadskridende Livs virksomhed udvikles til Egenskaber, gjør sig gjældende baade paa det legemlige og det ikke- legemlige Gebet. Hvorvidt Dyrene bliver godmo dige og villige til en fuldstændig Underkastelse under Menneskets Villie, eller om de bliver ondskabsfulde og trodsige, afhænger i overordentlig høi Grad af Behandlingen. En venlig og god Behandling gjør Dyrene godmo dige, medens en haard og grusom Færd gjør dem lumske og arrige. Vistnok er der Dyr, som har et afgjort Anlæg til Ondskabsfuldhed og man tror sig endog at have iagttaget, at dette Anlæg er arveligt, men endog i dette Tilfælde kan en fornuftig Behandling gjøre meget til at rette Feilen. For enkelte Dyr f. Ex. Hesten viser Erfaringen, at en vis Venlighed i Behandlingen maa være forenet med en fornuftig Strenghed og Bestemthed, ifald Dyret skal opdrages paa en fordelagtig Maade. Ved at kjæles formeget for, kan den unge Hest let blive arrig. Ligesaavel, som unge Dyr kunne opdrages og opales saaledes, at de bekomme visse Egenskaber, kan ogsaa et allerede voxent Dyr vænnes af med uheldige eller skadelige Vaner, eller saadanne kan fremkomme ved uforstandig Behandling Lader man f. Ex. den unge Hest staa meget paa Stald og lader den være uden Foder lange Stunder, saa at den intet har at sysselsæte sig med, bliver den utaalmodig og lærer sig snart til Krybbebid, Bjørnetramp, eller andre Unoder, som tildels kan have skadelig Indflydelse paa dens Sundhed. Hesten er paa Grund af den Brug, man gjør af den, hvilken kræver en fuldstændig Dressur, det af vore Husdyr, hvis Karakter og Gemytstilstand har den største Betyd ning for den Nytte man kan have af den. Man har derfor med Hensyn til Hesten flere lagttagelser end for de andre Dyr, maaske med Und tagelse af Hunden. Man ser hos Hestene talrige Exernpler paa, hvorledes Sæletøiets Konstruktion bibringe Dyret bestemte Vaner. Hvorledes f. Ex. et Sæletøi, som trykker eller gnaver, kan gjøre Hesten frygtsom for Berørelsé paa vedkommende Legemsdele, selv flere Aar efter at man er ophørt med at bruge den uheldige Sæle. Mange Heste beholde endog hele sit Liv en saadan Frygt. Den kan endog være saa stærk, at Dyret af yderste Evne modsætter sig enhver Berøring. Sæletøiet kan ogsaa50 give Anledning til Sygdomme, fornemlig ydre Beskadigelsen Hovbesla get har i de fleste Tilfælde en mer eller mindre stærk, skadelig Indfly delse paa Hoven, hyppigst fremkalder det Forsnævring. Da Kyndighed i Hovens Beskjæring meget hyppig mangler hos Beslagsmeden er det og saa meget almindeligt, at feilagtig Behandling fremkalder Sygdomme af Feil. De almindeligste Feil ved Hovenes Beskjæring er, at Saalen og Straalen skjæres og at Hjørnestøtterne ødelægges eller svækkes saale,des, at de berøves Evnen til at opfylde deres Bestemmelse som Støtter for Hovens bagre Del, hvilket oftest har Forsnævring tilfølge. Fodringens Indflydelse paa Dyrenes Sundhed grundes paa Foderor dencn, naturligvis forudsat, at man ikke giver dem ligefrem skadelige Næringsemner. For at Dyrenes Sundhed skal vedligeholdes, er det af stor Betydning, at man fodrer regelmæssigt. Man har Erfaring for, at når man tr uordentlig med Hensyn til Tiden, saa at Dyrene blive meget hungrige, ville de ved næste Fodring let komme til at forsluge sig, op tage større Mængde af Næring end tjenligt, eller sluge Føden for hur tigt uden at tygge den ordentlig. Begge Dele kunne fremkalde Kolik, undertiden Mavebetændelse. Giver man om Vinteren koldt Vand paa en uforsigtig Maade, især til Hest, som er kjørt varm, kan det fremkalde Sygdom, hos drægtig Ko kan det foraarsage Kastning osv. Man har er faret, at jo omhyggeligere alle bratte Overgange i Fodringen undgaaes, desto bedre bevares Dyrenes Sundhed. Ikke heller bør især Heste og Hornkvæg unødig udsættes for Træk eller Kulde. Kjør, som snart skulle kalve, fodres gjerne svagere de sidste Dage, thi om de da fodres lige stærkt, ere de mer udsatte for Kalvningsfeber, og den ender hyppig med Døden. En vigtig Omstændighed ved Behandlingen, hvilken i vort Land endnu ikke overalt er tilstrækkelig paaagtet, er Renligheden eller egentlig Hud pleien. Man bruger vel Strøelse, men lader det ofte mangle paa Omhu i at holde Dyrene fri for Skab, Lus og Urenligheder i Huden. Paa de Ste der, hvor Hudpleien røgtes, bruger man Strigler og Kardask i Forening med Børste. Undertiden bruges Vaskninger med Arsenikopløsning, To baksafkog, Svovlsyre osv. for at faa Huden renset og Utøi ødelagt. 13. Husdyrenes ratio n elle Opfødning maa sætte sig som Maal, at udvikle de Anlæg hos det unge Dyr, som derved ville sætte det istand til at yde det rigeste Maal af den Produktion, som med hvert især er tilsigtet. Man pleier her i Landet for at opnaa dette at opdrætte det unge51 Dyr paa den Maade, som man tror er bedst skikket til at give det en ønskelig Udvikling. Kalven gives Moderens Mælk j de første Dage, siden maaske Mælk af andre Kjør, men i ethvert Fald üblandet Komælk de første Dage, senere tilsættes andre Fødemidler og Mælken afløses under tiden af Linfrøsuppe. Denne faar ogsaa en Tilsætning

med Mælk, eller Mel røres i Vand, indtil det unge Dyr kan begynde at æde fastere Føde, Græs eller Hø. De andre Husdyrs Unger tillades i Almindelighed at patte Moderen til de naa den Alder at de ifølge Naturens Orden skulle kunne ernære sig af anden Føde. Derefter sørger man for at give dem nærende, kraftig, let fordøielig Føde i tilstrækkelig Mængde. Ligeledes drager man Omsorg for, at de unge Dyr har tilstrækkelig Anledning til fri Bevægelse. Dette er især nødvendigt for Hesten. 52 Tillæg- XXIV. Norges Trælastudførsel i årligt Gjennemsnit for Femårene Ira 1815 til 1874. Kubikmeter OD "fl ra f* il £S o •ri t» ofi C6 1 fi R 0) s s 03 U P bi) CQ r, ffiog H3~ co h3~ S « C/3 1815-19 22 420 20 480 45 460 70 440 163 660 30 57 24 650 39 400 1820-24 28 580 184 200 j>29 55 29 60 23 950 54 440 1825—29 43 550 100 220 [169 840 258 560 182 040 114 540 1830-34 35 670 51 420 29 090 1835-39 4! 500 78 850 48 230 112 340 28 160 1840-44 52 020 118 910 54 950 118 260 250 420 33 90 36 870 121 470 1845-49 54 280 129 070 50 570 57 330 95 100 251 330 27 08 33 030 137 710 1850-54 69 090 242 490 126 620 286 950 33 58 33 210 170 910 1855—59 79 290 338 860 61 860 157 310 301490 32 22 45 980 177 630 1860-64 116 830 409 140 58 060 245 590 306 860 38 92 67 640 215 760 1865-69 140 280 506 470 51 810 351 040 299 020 40 27 98 750 211750 1870-74 129 510 509 190 47 520 354 970 338 920 51 62 144 020 249 200 u g (X) TO +-> Sh Sl a> Ti il I fe" 'S o 3 CO 03 0) aa a a> o 3Pl •J 3 o3 .2E Ib» nr c £ o -1-3 ai i--03 Q3 H 1815-19 32 870 41 430 41 360 14 9301 632 46 1820-24 42 500 56 660 54 070 6 98015 800 668 96 1825-29 J 63 750 j, 59 160 83 900 10 14019 720 750 01 1830-34 53 920 114 570 757 29 1835-39 76 080 8 630:18 330 945 74 1840-44 91 740 55 120 86 680 7 770!14 530 11 140,18 210 21460,34 400 18 860;23 730 1 042 88 1845-49 96 240 55 320 92 520 480 1 051 88 1850 54 111 820 64 320 109 690 7 880 10 1 370 65 1855—59 106 520 69 350 119 070 9 450 1 541 63 1860—64 125 120 85 500 98 320 107 010 16 270 25 690 14 100 24 540 13 410 30 250 23 430 310 30 300 9 910 20 200 28 030 1 831 03 1865-69 135 880 110 290 2 131 38 1870-74 157 470 127 600 145 520 2 347 49 53 Tillæg- XXV. Kristiania Brandvæsen. (Meddelt af Brandmajoren, Stadsingeniør Andersen.) I. Forbemærkninger. Under Kristiania Brandvæsen er henlagt: a. Kristiania By med et Areal af 963 Hektarer med 3 065 Gaarde af samlet Assurancesum ca. 96 Millioner Kroner (133 Millioner Franks) og et Indvaanerantal ved Udgangen af 1875 af ca. 76 500. b. Forskjellige omkring Byen i dennes umiddelbare Nærhed beliggende Forstceder med et Areal af 235 Hektarer med 488 Gaarde af Assu- rancesum ca. 3| Million Kroner (5j Million Franks) og et Indvaa- nerantal ved Udgangen af 1875 af ca. 13 500. Bebyggelsen, der i Forstæderne saagodtsom udelukkende bestaar af Træ, er ogsaa indenfor Bygrændsen for den væsentligste Del lidet ild sikker, da der først i Aaret 1858 blev indført Murtvang over det hele Byterritorium. Tidligere var alene visse Dele af den ældre By underka stede hertil sigtende Bestemmelser Antallet af Husenes Etager er ide nye Bydele samt i de Dele af den ældre By, som i den senere Tid have været hjemsøgte af Ildsvaader, som Regel 3 til 4, forøvrigt almindeligvis 2 til 3. Gaclerne have en samlet Længde af ca. 71 Kilometer og som Regel en Bredde af 13 til 17 Meter. De ere enten -brolagte med Sten eller makadamiserede. Efterat Kristiania i Aaret 1858 var blevet hjemsøgt af en større Ildsvaade og efterat Anlægget af et nyt Vandværk paa det nærmeste var færdigt, besluttede Kommunens Bestyrelse i Aaret 1860 tillige at etablere en ny og mere tidsmæssig Ordning af Byens Brandvæsen. Dette havde nemlig tidligere alene bestaaet af et udskrevet og uløn net Korps forsynet med et Snes Haandsprøiter. Dette Korps, der besad forholdsvis liden Øvelse, var selvfølgelig vanskeligt at samle og tungvindt at anvende paa samme Tid som dets Effekt med de Midler, som stode til dets Raadighed, var meget utilfredsstillende. Hvad man nu ved den ovennævnte Reorganisation af Kristiania Brandvæsen hovedsagelig tilsig tede var ved Hjælp af et lønnet og stadigt tjenstgjørende Korps af øvede Brandfolk strax at kunne møde en udbrydende Ildløs og kvæle den i Fødselen ved det til direkte Sprøitning indrettede nye Vandværk. Ved Siden heraf skulde det ældre udskrevne Brandkorps méd det samme til hørende Material bibeholdes som en Reserve, der i mere farefulde Ilds vaader kunde kaldes til Hjælp,54 11. Kristiania Rrandvæsens nuværende Organisation 1. Administration. Den øverste Chef for Kristiania Brandvæsen er Byens Stadsingeniør, som i sin Egenskab af Brandchef (Branddirektør) udnævnes af Kongen. Stadsingeniøren, der lønnes af Kommunen med 8 000 Kroner (11 110 fr.) aarlig, fører med Assistance af en Kontorchef den øverste Administration af Alt vedkommende Byens Brand- og Ingeniørvæsen, hvis Special-Admini stration iøvrigt er fordelt mellem 4 Afdelingschefer. Af disse Afdelings chefer, der saavelsom Kontorchefen antages af Kommunal-Bestyrelsen og lønnes med ca. 4 000 Kroner (5 550 fr) aarlig for hver, er 1 ansat ved Brandvæsenet som Special-Chef for det hvervede Brandkorps

med Ansvar for Administrationen af sammes Personel og Heste samt Brand væsenets samlede Materiel. Han assisteres herunder af 1 Overbrand mester med en aarlig Lønning af 2 400 Kroner (3 330 fr). Det udskrevne Brandkorps's Personale staar derimod under Kom mando af ulønnede Officerer og Underofficerer, som udnævnes efter Brand direktørens Indstilling blandt visse Klasser af Byens værnepligtige Haandværksmestere; Officererne af Kongen og Underofficererne af Magi straten. Antallet af flisse Befalingsmænd er fortiden 3 Kapteiner 35 Lieutenanter og 120 Underofficerer. 2. Personel, dettes Lønning, Beklædning og Udrustning samt Indkvartering. a Bet hvervede Korps bestaar af 2 Brandmestere 1 Overmaskinist 2 Maskinister 12 Formænd 37 Mandskaber og 4 Taarnvægtere, tilsammen altsaa 58 Mand. Disses Lønning udgjør fortiden i Penge For Brandmesterne og Overmaskinisten 1 150 Kr. (1 600 fr.) aarlig - Maskinisterne og Formændene . . 960 - (1 330 -) do. 22 af Mandskaberne 768 - (1 070 -) do. 15 - do. 672 - (930 -) do.55 For Taarnvægterne 480 Kr. (670 fr.) aarlig hvorhos samtlige erholde Beklædning til en Yærdi af 100 - (140 -) do. bestaaende af: En Uniformshue af blaat Klæde med kamoisinrødt Baand forneden og Sølvsnor af forskjellig Tykkelse for Brandmestere og Formænd. En Sommerfrakke af blaat Klæde med karmoisinrødt Passepoils korte Skjøder, en dobbelt Rad forsølvede Knapper hvori Byens Vaaben, liggende Krave hvorpaa Grad og Nummer betegnes ved forsølvede Stjerner og Tal. En Vinterfrakke af blaat Duffild med Lommer paa Siderne og uden Passepoils, men iøvrigt som Sommerfrakker. Disse Frak ker uddeles kun hvert andet Aar. Et Par Uniformsbuxer af mørkt graat Klæde med karmosinrødt Passepoils. Et Par Arbeidsbuxer af graat engelsk Skind. Et Par Læderstøvler med høie Skafter. Et Par do. forsaalet. En Uldtrøie, der kun uddeles hvert andet Aar. Som Udrustning er enhver af de faste Brandmandskaber desuden tildelt: En Hjelm af sort lakkeret Læder med Kam og Korsbeslag af hvidt poleret Metal samt med Byens Vaaben foran paa samme. Et tykt Livbelte af sort Læder ved hvilket er anbragt : En liden Øxe (med Skaft af ca. \ Meters Længde) i Futeral af Læder. Et oprullet Redningstoug af ca. 18 Meters Længde, samt En Lædertaske, hvori diverse Smaa-Rekvisita saasom Kniv, Fil, Hyssing etc. Foruden den ovennævnte Lønning i Penge, samt Beklædning in natura har desuden samtlige af det hvervede Brandkorps's Perso nale med Undtagelse af Taarnvægterea frit Kvarter anvist i de paa eller ved Brandstationerne værende Kaserner, hvor Brandmesterne og Overmaskinisten samt 23 gifte Mandskaber erholde Familebekvem meligheder, de førstnævnte paa 2 til 3 Værelser og Kjøkken og de sidstnævnte paa 1 Værelse og Kjøkken. Af de øvrige Mandskaber, der antages at være ugifte, indkvarteres fra 2 —6 paa 1 Værelse56 efter dettes Størrelse. Efter den i Kristiania fortiden gjældende Husleie kunne disse Kvarterer antages at representere følgende Værdier: for Familiebekvemmeligheder 320 til 400 Kr. (450 å 550 fr.) aarlig Ungkarlekvarterer 120 Kr. (170 fr.) aarlig. Brandmesterne have desuden i sin Egenskab af Chefer for de for- skjellige Brandstationer frit Brænde og Lys, der antages at repræ- sentere for hver ca 144 Kr (200 fr.) Nåar Hensyn tåges til de forskjellige her anførte Emolumenter bliver altsaa de samlede aarlige Indtægter for de forskjellige af det hvervede Brandkorps's Personel omtrent følgende Brandmestere . . . 1 800 Kr. (2 500 fr) .Overmaskinisten 1 600 - (2 220 -) Maskinister og Formænd (gifte) . . .1 400 - (1 940 -) do. do. (ugifte) . .1250 - (1740 -) Mandskaber (gifte) . . . fra 1 100 til 1 200 - (1 550—1 650 fr.) do. (ugifte) . . - 860 - 1 000 - (1 200—1 400 -) Taarnvægtere 576 - (800 fr.) Det udskrevne Korps bestaar af:b Et Sprøitekorps paa 2 Damp-og 14 Haandsprøiter under Kommando af 1 Kaptein 27 Lieutenanter og 90 Underofficierer og med et Antal af . . . . 916 Menige Et Nedbrydningskorps (paa 2 Afdelinger) under Kom mando af 1 Kaptein, 2 Lieutenanter og 11 Un derofficierer og med et Antal af ...... 137 do. Et Vandlangnigskorps paa 4 Afdelinger under Kom mando af 1 Kaptein, 4 Lieutenanter og 19 Under officierer og med et Antal af 236 do. Tilsammen 1 289 Menige der ved en aarlig afholdt Session udskrives til Brandtjenesten blandt visse Klasser af Byens Haandværkssvende og Arbeidere i Henhold til en ved Kgl. Resolution af 24de Februar 1714 fastsat Brandanord- ning for Kristiania. Samtlige ere ulønnede og kunne ingensomhelst Godtgjørelse fordre for den ved en Brand ydede Tjeneste. Det udskrevne Korps's Menige have beller ingen Uniform, hvor- imod de ved sin Udskrivning erholde et Skilt som de i Tjenesten57 bære i et farvet Baand om Halsen og som angiver deres Nummer og den Afdeling ved hvilken de ere ansatte. Korpsets Officierer og Underofficierer have derimod Forpligtelse til i Tjenesten at bære Uniform, som de skulle anskaffe paa egen Bekostning. 3. Heste. Kristiania Brandvæsen har en fast Besætning af 12 Heste fordelt paa de 3 Stationer med 8 paa Hovedstationen og 2 paa hver af de to Bistationer. Af disse Heste er imidlertid kun om Natten det hele Antal

tilstede ved Brandstationerne. Om Dagen, da man ved Brandvæsenets Hovedstation under større Brand med Lethed kan supplere sit Behov af Heste fra en nærliggende offentlig Holdeplads for Droscher, benyttes derimod den ene Halvdel af Brandvæsenets Heste til Arbeider ved de forskjellige Afdelinger af Byens Ingeniørvæsen mod en passende Godt gjørelse fra dette til Brandvæsenet. Som en Følge af dette Arrangerment ved hvilket ogsaa Hestene erholde fornøden Motion, er det muligt at indskrænke de med Brandvæsenets Hestehold og Remontering forbundne Udgifter til ca. 280 Kr. (390 fr.) pr. Hest eller ialt ca. 3 360 Kr. (4 750 fr. 4 Materiel Kristiania Brandvæsens Materiel kan, forsaavidt selve Ildsluknings midlerne angaar, henføres til to forskjellige Klasser, eftersom de ere beregnede paa Vandværkets Anvendelse som direkte Sprøiteapparat, (herom mere nedenfor) eller baserede paa Anvendelsen af særegne Sprøitemaskiner. a Materiel beregnet paa Vandværkets Anvendelse som direkte Sprøi teapparat. Heraf haves: 4 Stangvogne paa 4 Hjul og med Fjedre bestemte for Transport med 1 Hest og med Siddepladse for 5 å 6 Mand. Paa enhver af disse Vogne, af hvilke 2 ere stationerede ved Hoved stationen og 1 ved hver af Bistationerne, føres: ca. 320 Meter Linslanger i 6 forskjellige Længder fra 17—66 Meter forsynede med Metal-Kuplinger for deres Sammenføining, 2 Stkr. Metalstændere bestemte til Anbringelse paa de paa Vand værkets Ledninger værende Brandventiler som Mellemled mellem disse og Slangerne.58 b 4 Stkr. Metal-Straalerør med Mundstykket af 0,03 m Aabning. 1 — Redningsbelte med Toug. 1 — Ilydropult (mindre Haandsprøite) til Anvendelse under Sluk- ning af mindre Ud i Værelser. 1 — Spade. 1 — Øxe. 1 — Hakke. 1 — Stige med Hage (bestemt at benyttes til Entring fra Vindu til Vindu udenpaa Huset) af Længde ca. 4 m, men med Led for at slaaes sammen. 1 — Redningsbelte. 1 — Stanglygte (Lygte med et Skaft af Længde ca, 1,5 m) Diverse mindre Rekvisita saasom Touge, Hyssing, Hammer, Klam mere for Slanger, Kuplingsnøgler, 2 Spand, 1 Hestedækken m. m. (En saadan Slangevogn med Tilbehør koster 1760 Kroner (2450 fr.). 4 Slangeslæder paa hvilke Slangevognens Materiel anbringes under Vinteren, når der er Slædeføre, og hvilke koster ca. 120 Kr. (167 fr) pr. Stk. Sprøite-Materiel. Heraf haves : 1 Damp-Sø-Sprøite leveret i 1870 fra Nylands mekaniske Værk sted i Kristiania. Den bestaar af en Dampbaad af ca. 17 m Længde, største Bredde 4 m og Dybgaaende ca 0,8 m. Maskinen, der har 10 Hestes Kraft, er bestemt saavel for Baadens Fremdrift ved en Pro pel (Fart ca. 7 Knob) som til Drivkraft for et i selve Maskinrummet aubragt Pumpeværk, der kan levere 2 500 a 3 000 Litres Vand pr. Minut gjennem 4å 6 Slanger, Straalehøiden er gjennem 0,02 m Straa lespidser ca. 35 å 40 m. Op fyring fra koldt Vand medtager ca, 12 a 15 Minuter. Sprøiten, der er stationeret paa et centralt Punkt i Byens indre Havnebassin, har ved flere Leiligheder staaet sin Prøve, og gjorde navnlig i en for 4 Aar siden i Havnens Nærhed indtruffen Brand fortrinlig Nytte under en uafbrudt Pumpning i ca. 17 Timer Sprøiten kostede i 1870 ca. 18 000 Kr. (25 000 fr.). 2 Stkr. Damp-Land-Sprøiter (Equilibrium steam fire engines) fra DHrr Shand Mason & Co.'s Fabrik i London, Sprøiterne, der ere stationerede paa Brandvæsenets Hovedstation, have siden deres An skaffelse i 1874 allerede oftere været anvendte ved større Ildebrande59 c d i Byen og dens Forstæder og have herunder vist sig at være fortrin lige. De levere enhver gjennem 2 Slanger 1 200 å 1 800 Litres pr. Minut med en Straalehøide gjennem 0,02 m Straalespidser af 35 a 40 m. Opfyring fra koldt Vand medtager ca. 12 å 15 Minutter. Sprøiterne, hvis Vægt er ca 2 000 Kilogram eller 2 Ton. pr. Stk. trækkes paa de i Kristiania tildels stærke Stigninger med Lethed af 2 Heste. (Sprøiterne kostede med Tilbehør leverede i Kristiania ca. 14 500 Kr. (20 000 fr.) pr. Stk.). 14 Sikr. større og mindre Haandsprøiter, dels af ældre, dels af nyere Konstruktion, stationerede paa de forskjellige Brandstationer og Sprøitehuse. Leverer hver en Vandmængde fra 100 —530 Litres pr. Minut med en Straalehøide, der for de forskjellige Sprøiter va rierer fra 14 til 35 m; Betjeningsmangskab 10 til 30 Mand pr. Sprøite. Værdien af samtlige disse Sprøiter kan ansættes til ca. 25 000 Kr (35 000 fr.). Materiel for Tranport af Personellet. Heraf haves: 1 Vogn for Befalet paa 4 Hjul og med Fjedre bestemt at trækkes som Regel af 1 eller undtagelsesvis af 2 Heste. Vognen, der er stationeret ved Hovedstationen, har Plads for 6 Personer foruden Kudsken og føres der paa samme foruden en Stanglygte med farvet Glas og 1 Flag (bestemt til at angive don Høistkommanderendes Plads under Branden) tillige 1 Raabert, 2 Redningsapparater og 2 Røgapparater, samt Hjelme, Regnkapper og Vandstøvler for Befalet Vognen med Tilbehør koster ca. 1 200 Kr. (1650 fr). 2 Vogne for Mandskaberne paa 4 Hjul og med Fjedre bestemte til at trækkes som Regel af 1 eller undtagelsesvis af 2 Heste. Disse Vogne ere stationede ved Hovedstationen. Enhver af dem har Plads for 8 til 12 Mand, paa samme Tid som der paa dem til lige kan transporteres ca. 700 m Slanger. Vognene med Tilbehør koste ca 380 Kr. (530

fr.) pr. Stk. Redskaber og Redningsmateriel: 1 Vogn for diverse Redskaber paa 4 Hjul og med Fjedre bestemt at trækkes af 1 Hest. Paa Vognen, der er stationeret paa Hoved stationen, transporteres: 6 Stkr. Stiger med Hager, 6 — do. at sammenføie (Skjødestiger),60 12 Stkr. Hager med (ca. 4 m lange Skafter, 12 — do. —(„ 2 m — do. 12 — Øxer, 6 — Hakker, 6 — Spader, 6 — Spet, 2 — Brandseil, 3 — forskjellige Slags Redningsapparater (hvorom mere nedenfor), 1 — Kastekrog for Nedrivning af Bjelker og Lignende, samt Tougværk og Diverse. Denne Vogn med Tilbehør koster ca. 1200 Kr. (1650 fr.) 1 Vogn for Brandspand paa 4 Hjul men uden Fjedre, hvorpaa føres 100 Stkr. Brandspand af Seildug 150 Stkr. do. af Læder, samt diverse mindre Redskab. Vognen med Tilbehør koster ca. 2000 Kr. (2780 fr.) 2 Vogne for Slangebroer, hver paa 4 Hjul og uden Fjedre. Paa disse føres ialt 14 Slangebroer bestemt til Beskyttelse af de i Ga derne liggende Slanger. Disse Vogne koste tilsammenca, 400 Kr. (560 fr.) 2 Vogne for Brandseil paa 4 Hjul, men uden Fjedre. Paa disse Vogne, der saavelsom den ovenfor nævnte Vogne for Brandspand og Slangebroer ere stationerede i et Brandvæsenet tilhørende udenfor Stationerne beliggende Sprøitehus, føres: 4 Stkr. Brandseil af Uld, 2 — do. „ Lin, 8 — Hakker, 14 — Øxer, samt endel Touge m. V. 1 fritstaaende Redningsstige (af Ulmer Konstruktion fra Hr. D. Magiries) af Længde ca. 16 m. Stigen, hvis Transport oprindelig var bestemt at skulle foregaa ved Folk, er senere blevet forsynet med 1 Forstilling med Drag for 1 Hest. Stigen kostede med Fragt til Kristianina ca. 420 Kr. (580 fr.). En lignende Stige af ca. 20 m er bestemt iaar at skulle anskaffes. 4 fritstaaende Stiger (af norske Konstruktioner) af Længde 12 å 13™ samtlige paa transportable Understel og af hvillke de 3 ere bestemte at skulle trækkes hver af 1 Hæst og den 4de ved Haand kraft. Til den sidstnævnte Stige hører ogsaa 1 Redningssæk. Disse Stiger antages at have kostet tilsammen 1200 Kr (1690 fr.61 Af andet Redningsmateriel haves: 2 Redningsslanger hvoraf en 13 m og en anden 20 m lang, hvilken sidste er anbragt paa den forannævnte Vogn for diverse Redskaber. Pris tilsammen 280 Kr. (400 fr.) 1 Redningsstol med Talje og Touge (anbragt paa Redskabsvognen). 2 Redningssække med Touge, hvoraf den ene er anbragt paa Be falets Vogn. 1 Springseil anbragt paa den forannævnte Redskabsvogn 4 Redningsbelter med Touge, hvoraf 1 er anbragt paa hver af de 3 Stationers Slangevogne og 1 paa Befalets Vogn. e. Reserve Materiel. Foruden ovennævnte Materiel haves desuden i Reserve: ca. 7 800 m Slanger, dels af Lin og dels .af Hamp med Metalkuplinger. - 18 Stkr. Metalstændere. - 12 — Metalstraalerør med Mundstykker af forskjellige Dimen sioner. 60 — Læderspand. 50 •— Seildugsspand. 4 —- Straalemesterskjærme. 3 — Vandkar, hvoraf 1 paa Slæde samt, diverse Stanglygter, Tougstiger, almindelige Stiger, store Brandhager, Kastekroge, Brand seil, Pressenninger m. m. ni. Ifølge den for Kristiania endnu gjældende Brandanordning af 1714 er desuden Eieren af enhver Gaard forpligtet til at anskaffe og vedli geholde i sin Gaard efter dennes større eller mindre Assuransesum fra 1 til 5 Stkr. Brandstiger af Længde svarende til Gaardens Høide, et til svarende Antal lange Brandhager, samt fra 1 til 60 Stkr. Brandspand. At disse Brandredskaber til enhver Tid forefindes og ere i god Stand, undersøges ved en Gang aarlig i hver Gaard af det Offentlige afholden des Brandvisitation, som tillige har at anstille Undersøgelser angaaende Overholdelsen af de øvrige i Brandanordningen og Bygningsloven paa budte Bestemmelser for lldssikkerhed. 5. Øvelser. Disse beståa i Gymnastik og Exercitie, hvortil som Regel anvendes 4 Timer, 2 Gange ugentlig. Gymnastikken fortages i et dertil leiet Lo kale med fornødne Apparater og under Ledelse af en egen Lærer, som lønnes med 1 Kr. 80 0. (2± fr.) pr. Time. Exercitien foretages som Regel paa62 eller ved en 4etages (ca. 20 m høi) fritstaaende Øvelsesvæg opført paa en aaben Plads i Nærheden af det ovennævnte Gymnastiklokale. Øvelserne, der som Regel ledes af Overbrandmesteren, beståa hovedsaglig i Klat ring og Manøvrering med Hagestiger, Redningsstiger og øvrige Rednings apparater, samt Øvelser i Brugen af Vandværket som Slukningsapparat. 6. Brandvæsenets Telegrafer. Disse bestaar af 2 særskilte, af hinanden uafhængige Systemer, nem lig et for Korrespondancc og et alene for Brandsignaler. Den førstnævnte Telegraf, den fortiden har 7 Stationer hver med et magneto-elektrisk Skriveapparat, forbinder samtlige Byens Brand- og Politistationer, samt Vandværkets Indtag og dets Reservoir. Paa det samme System er anbragt særegne Ledninger fra Hovedbrandvagten til dennes Kasserne (der ligger i ca. 350 meters Afstand fra Vagten) og til Branddirektørens og de øvrige Befalendes Boliger i Byen, samt til Akershus Fæstnings Hovedvagt og Millitær-Kasernerne, hvor der paa samtlige Steder tindes Allarmklokker. Nåar de nævnte Ledninger sættes i Forbindelse med Systemet (hvilket under almindelig Korrespondance ikke er Tilfældet) meddeler disse Klokker Vedkommende fornødent Varsel om enhver Brandallarm. Den til Fæstningens Hovedvagt førende Linje aabnes

alene paa Branddirektørens specielle Ordre og for det Til fælde, han gjennem Brandskud ønsker at samle hele det forannævnte udskrevne Brandkorps. Signaltelegrafen, der som ovennævnt har sit eget System af Linjer, bestaar fortiden af 37 offentlige og 8 private, rundt om i Byen og dens Forstæder anbragte Signalapparater (fra Siemens & Halske i Beilin), samt et i Hovedbrandvagten anbragt Aflæsningsapparat, hvor de fra de forskjellige Stationer indløbne Anmodninger om Brandvæsenets Assi stance modtages. En Telegrafledning fører sluttelig ogsaa fra et i Taarnet af Byens Hovedkirke indrettet Udkiksværelse ned til den nærliggende Hovedbrand vagt, hvor man paa denne Maade samt gjennem et Talerør kan korre spondere med Taarnvagten. 111. Yandværkerue. Af de i Kristiania og Forstæder forefindendes Vandværker er der alene 2, der kunne anvendes som direkte Brandslukningsapparater,63 nemlig Byens i 1859 —61 anlagte Vandværk, fra hvilket saagodtsom den hele Bye fortiden forsynes med Vand, og et af et privat Interessentskab eiet Vandværk, der er af forholdsvis liden Betydning og som kun forsy ner en mindre Del af Byens vestre Del og dens paa denne Kant belig gende Forstæder. 1. Byens Vandværk. Dette forsynes fra det omtrent 4 Kilometer nordenfor Byens nord vestligeste Grændse og paa en Høide af ca. 156 Meter over Havet be liggende Maridalsvand. Ved dette Vands Udløb er opført en solid Stendæmning, der regulerer Vandtilløbet til den fra Våndet udgaaende Akerselv. Ved høieste Vand bliver Vandstanden 7 Fod 8 Tommer over Dammens Bundsvil. Vandslipningen besørges af 2 af Byen lønnede Damvogtere under Stadsingeniørens Bestyrelse. Paa den østre Side af Oset er opført et Indtagshus med 2 murede Kamre og Overbygning af Træ. Våndet føres til dette gjennen 2 Stkr. 100 Meter lange Ledninger af Lerrør af 0,36 Meters Diameter, hvis Munding ligger 1,26 Meter under Dammens Bundsvil. Foruden disse 1,26 Meter af Våndet, som alene kan udtages gjennem Vandledningen, har Kommunen ifølge Over enskomst med Eieren af Brække Brug, som tidligere udelukkende har raadet over Vandafløbet, sammen med de nedenfor ved Akerselven lig gende Brug Benyttelse af en Vandhøide af 1,61 Meter over Bundsvillen, saaledes at Kommunen bestemmer, hvormeget der indtil et fastsat Maxi mum til enhver Tid skal slippes. Maridalsvandets Fladeindhold er omtrent 400 Hektarer. Regner man Middelfladen for de angivne l,26»Meter under Dammens Bundsvil til omtrent 300 Hektarer, indeholder denne Del af Våndet omtrent 3 780 000 Kubikmeter. Da det daglige Forbrug ved anstillede Observationer er fundet at opgaa til henved 0,5 Kubikmeter pr. Individ og Byens Indvaanerantal for Tiden er omtrent 76 000 vil denne Beholdning alene uden noget Tilløb for Tiden strække til for ca. 100 Dage. Fra hvert af Kamrene i det nævnte Indtagshus udgaa Ledninger af 0,47 Meters Jernrør, som strax nedenfor forene sig i en Ledning af samme Dimension. I Kamrene findes Silerammer afZink, Hængeventiler til Stængning af Ledningen, samt Jernsluser til Lukning af Tilløbene fra Våndet. Den 0,47 Meters Ledning fører ned gjennem Akerselvens Dal føre, snart paa østre, snart paa vestre Side og paa enkelte Steder i selve64 Elveleiet og udmunder i et strax ved Byens nordligste Grændse opført muret Indtagshus som ligger 90 Meter over Kristianiafjordens Middel vandstand. For Tilfælde af Reparation paa det øvre Indtag eller Dele af den 0,47 Meter Rørledning er der paa 2 forskjellige Steder indrettet Reserve indtag fra Elven. Strax ovenfor det nedre Indtagshus udgaar fra den beskrevne Linje et eget Ledningssystem til Forsyning af de høistliggende Bydele, samt af et Reservoir, der er anlagt paa en i Byens nordvestlige Del, og ca. 85 Meter over Havet beliggende Høide (den saakaldte St. Hanshaug). Fra dette Reservoir, der rummer 9265 Kubikmeter, fører en 0,314 Meters Ledninger, der udgaar fra det ovennævnte nedre Indtag. Dette har i Lighed med det øvre Indtag ved Maridalsvandet 2 murede Kamre, som har sit Tilløb fra den 0,47 Metei'3 Hovedledning. Disse Tilløb reguleres ved selvvirkende Flotteurventiler og kunne desuden gan ske afstænges ved almindelige Skydeventiler. Fra hvert af Kamrene udgaar 2 Hovedledninger af 0,314 Meters Jernrør, som strax nedenfor igjen samle sig til 2 enkelte Ledninger af samme Dimension. Ved Samlingspunktet er paa samtlige Rør anbragt Skydeventiler til Lukning. I Nærheden af samme Sted findes ogsaa et Indtagshus, som tidligere var Hovedindtag, da Ledningen fra Maridalen endnu ikke var anlagt, og nu tjener som Reserveindtag fra Akerselven. De nævnte 2 Stkr. 0,314 Meters Ledninger, af hvilke den ene fører ned til Byens vestre og den anden til den østre Del, ere forbundne med flere Forbindelsesledninger, af hvilke 2 Stkr. 0,314 Meters, nemlig en saadan i den nordre og en i den søndre Bydel. Ved Enderne af de direkte fra Maridalsvandet udgaaende Hovedled ninger, er igjennem 0,15 7 Meters Ventiler tilveiebragt Forbindelse med de fra det nedre Indtagshus udgaaende Hovedredninger. Disse Forbin delser holdes til dagligt Brug noget aabne, hvorved det absolute Tryk nedenfor egentlig ikke bliver større, saalænge Ledningerne ikke ere

aflukkede ved det nedre Indtag, men Vandføringen bliver mere konstant og Tryktabet under Konsumtionen mindre. Ved Afstængninger med Stop peventiler har man det imidlertid i sin Magt, nåar det maatte ønskes, at sætte -Trykket paa lige fra Maridalsvandet. Fra Hovedlinjerne udgaar Rørnettet bestaaende dels af 0,265, dels65 0,210, 0,183, 0,151, 0,131 og 0,105 Meters Rør. Gjennem disse ere ogsaa Hovedledningerne, som nævnt, paa flere Steder satte i Forbindelse med hverandre, og i det Hele er Systemet saagodtsom overalt stærkt cirkulerende. Der er paa Ledningerne anbragt 480 Brandventiler (med Guttaperchakugler) inden Byens. og Fæstningens Grændser og 6 paa Lan dets Grund. Disse Brandventiler ere anbragte i mindre Kummer med Jernlaag i Granitrammer og indrettede for tranportable Brandstændere med 2 Halser for Paaskruning af Slanger. Afstanden mellem disse Brandkummer er i Gjennemsnit omtrent 100 å 150 Meter, hvorved dog maa bemærkes, at længere Strækninger ere medregnede, hvor ingen Brandventiler findes eller behøves, fordi der in gen Bebyggelse er. Derhos er paa mange Steder anbragt Stoppeventiler. Den samlede Længde af Ledningerne inden Byen er fortiden ca. 70,7 Kilometer og af Ledningen fra Maridalsvandet til det nedre - Ind tagshus ca. 4,3 do. tilsammen ca. 75,0 Kilometer Trykket i Ledningerne varierer fra 30 til 70 Meter hvilket svarer til en Straalehøide fra de paa Ledningerne anbragte Slanger af 15 til 30 Meter. Rørene ere i Regelen lagte i en Dybde af mindst 2 Meter under Terrainet. Dette Byens Vandværk har til Dato kostet ca. 1 180 000 Kr. (1 640 000 fr.) 2. Det private Vandværk paa Byens Vestkant forsynes fra en mindre fra det saakaldte Sogns vand kommende Elv i hvilken er opført en Dæmning og anbragt et Indtag i ca. 100 Meters Høide over Havet og i ca. 30 å 70 Meters Høide over de Strøg, som forsynes af dette Vandværk. Indtaget bestaar af en mu ret Indtagskum, hvortil Våndet føres fra Elven gjennem 2 i dens ene Væg anbragte Aabninger med Silerammer. Kummen er ogsaa indvendig ved lignende Rammer delt i 2 Rum. Fra det ene af disse udgaar en 0,151 Meter Hovedledningen, der i en Afstand af ca 2 Kilometer fra Indtaget forgrener sig i flere Ledninger med Dimensioner fra 0,131 —0,053 Meter. Paa disse Ledninger er ialt anbragt 20 Brandkummer med i det Væsentlige samme Indretning som de paa Byens Vandværk og med en indbyrdes Afstand af 150 å 200 Meter. Trykket i Ledningerne va rierer fra 12—20 Meter. Dette Vandværk har antagelig til Dato Kostet ca, 100 000 Kr (140 000 fr.) 566 IV. Tjenesten ved Brandvæsenet 1. Daglig Tjeneste. Byen er i Henseende til Brandvæsenet delt i 3 Distrikter hvert med sin Brandstation. Paa disse Brandstationer, hvoraf enhver staar under Kommando af en Brandmester som Stationschef er der følgende Besætning : paa Hovedstationen (beliggende i Byens Centrum) 6 Formænd, 25 Mand og 8 Heste, hver af Bistationerne (hvoraf 1 er beligguede i Byens østre og 1 i dens nordre Del) 3 Formænd, 6 Mand og 2 Heste, Af denne Styrke er | af Mandskabet og \ af Hestene stadig paa Vagt nemlig: paa Hovedstationen 2 Formænd, 8 Mand og 4 Heste og paa hver af Bistationerne 1 do. 2 do. - 1 do. Den Del af Stationens Besætning, saavel af Folk som Heste der ikke er paa Vagt eller beskjæftiget med Øvelser, anvendes til Arbeider for Brandvæsenet eller for de øvrige af Byens offentlige Arbeidsbrancher, navnlig for Vandværket, hvis Ledninger og øvrige for Brandvæsenet vigtige Indretninger de paa denne Maade have Anledning til at lære at kjende. Arbeiderne for Brandvæsenet beståa for den væsentligste Del i Tilsyn med og Vedligeholdelse af Materiellet, hvilket sidste som Regel repareres af Brandvæsenets egne Mandskaber ved de paa Hovedbrandsta tionen indrettede Værksteder for Smede, Dreiere, Snedkere, Sadelmagere og Malere. Da der om Dagen altid findes et Antal af fra 10 — 15 Brandmandskaber i Arbeide paa disse Værksteder, vil man altsaa i Til fælde af større Ildebrande foruden den ovennævnte Vagtstyrke tillige kunne paaregne at disponere over et ligesaa stort Antal af de arbei dende Mandskaber til øieblikkelig Deltagelse ien Udrykning. Da desu den, som ovennævnt, de til enhver af Stationerne hørende Mandskaber, saavel gifte som ugifte, ere anviste Kvarterer paa eller i Nærheden af Stationen, vil om Dagen de af Folkene, der er hjemme og om Natten det hele Korps inden nogle faa Minutter være færdige til Udrykning. Det skal sluttelig bemærkes, at der allerede er bragt paa Bane Oprettelse af endnu 2 Bistationer for Brandvæsenet, nemlig 1 i den vestre og 1 i den nordøstre Bydel, med Besætninger af respektive 1 Brandme ster, 3 Formænd, 9 Mand og 4 Heste og 1 Brandmester, 3 Formænd, 6 Mand og 2 Heste.67 2. Tjeneste under Brand. Der skjelnes mellem „Stor Brand" og „Liden Brand". Som „Stor Brand" ansees strax enhver Ildløs, når Taarnvagten i Vor Frelsers Kirkes Taarn melder, at han ser Luen, eller nåar det ved mundtlig eller tele grafisk Melding udtrykkelig angives, at Branden er af større Betydning. Meldes derimod Branden alene gjennem Signaltelegrafen forudsættes den altid indtil videre at være „Liden Brand". I Tilfælde af „Stor Brand" allarmeres

og rykkes ud fra alle 3 Sta tioner under de respektive Stationschefers (Brandmesteres) Kommando. I denne første Udrykning, som i Regelen sker i Løbet af et Par Minutter efter at Melding er modtaget og som efter Omstændighederne (Brandste dets Beliggenhed og Vandværkets Effekt sammesteds) foretages med Slangevogne, Damp- og Haandsprøiter eller begge Dele i Forening, del tager fra Hovedstationen 1 Formand og 4 å 5 Mand og fra hver af Bistationerne 2 Mand, medens Resten af Styrken bliver "tilbage paa Vag terne som Reserve. Samtidig tilkaldes uden Ophold og pr. Telegraf Branddirektøren, samt Afdelingscheferne for Brandvæsenet og Vandvær ket, ligesom de i Kasernerne værende Mandskaber allarmeres. Efterhvert som disse indfinde sig ved Vagterne, atgaa de hurtigst muligt pr. Vogn til Brandstedet, hvorhen der fra Hovedstationen strax efter Slangevognen ogsaa afsendes 1 Vogn med Redskaber, 1 Redningsstige, samt forskjelligt andet Materiel, saasom Slanger, Brandstændere og Straalerør m, m. til Supplering af hvad der medfulgte den første Udrykning. Fra den ka sernerede Del af Hovedstadens Garnison (som under „Stor Brand" strax allarmeres pr. Telegraf) afgives der en Styrke paa 20 Mand til Afspær ring af de til Brandsteder førende Gader. Skulde det vise sig, at man ikke kan magte Ilden ved Hjælp af det hvervede Brandkorps, rekvirerer Branddirektøren pr. Telegraf Brandskud fra Akershus Fæstning, paa hvilket Signal det udskrevne Brandkorps hurtigst muligt har at samle sig paa sine Allarmpladse og deretter med sit Befal og med sine Sprøiter og andet Materiel at fremmøde paa Brandstedet, Man har dog i Løbet af de 15 Aar, som ere hengaaede siden Oprettelsen af det hvervede Brandkorps, kun ved nogle ganske faa Leiligheder tyet til denne Reserve, som imidlertid uanseet den mindre Øvelse yder en væsentlig Garanti paa Grund af dens betydelige Styrke. I Tilfælde af «Liden Brand" rykkes alene ud fra Hovedstationens Vagt samt, forsaavidt Brandstedet er beliggende inden en af Bistationernes68 Distrikter, da tillige fra den vedkommende Bistations Vagt. Alle Vagter, samt de Overbefalende og Kasernerne allarmeres paa samme Maade som ovenfor under Stor Brand" anført, men Mandskaberne, der samles ved Vagterne begive sig først til Brandstedet paa nærmere Ordre. Hvis den til Brandstedet først ankommende Styrke ikke tror selv at kunne magte Ilden, afsendes strax 1 Mand til nærmeste Signaltelegrafstation, og, nåar det af ham expederede Signal ankommer til Hovedstationen, gives uop- holdelig Ordre som for „Stor Brand", hvoretter Udrykning foregaar fra alle Stationer, saaledes som ovenfor nævnt. V. Brandvæsenets aarlige Budget. De til Brandvæsenet udfordrendes aarlige Udgifter — Administra- tionen heri ikke medregnet — stiller sig fortiden saaledes: Lønninger 45 992 Kr. (63 900 fr.) Heraf udreder Byens Vandværk som Erstatning for de Arbeider, som Brandvæsenets hvervede Mandskaber udfører for samme 8 000 - (11 110 -) Til Udgift for Brandvæsenet Resten .... 37 992 Kr. (52 790 fr.) Beklædning 4 480 - (6 422 -) Husleie for 1 af Bistationerne med den til samme hørende Kaserne, samt Vedligehohdelse af de af Brandvæsenet benyttede, Byen tilhø- rende Eiendomme 2 830 - (3 930 -) Lys og Brænde for Brandvæsenets Stationer 3 200 - (4 440 -) Hestehold og Remontering . . . 8 170 Kr. Heraf udreder Byens offentlige Ar beider, som Erstatning for de Ar beider, Brandvæsenets Heste udfører for samme 4 770 Til Udgift for Brandvæsenet Resten .... 3 400 - (4 720 -) Materiellets Vedligeholdelse og Komplettering 3 570 - (4 960 -) Øvelser og Apparater for samme 400 - (560 -) Telegraferne 400 - (560 -) Tilfældige og diverse Udgifter 2 028 - (2 820 -) Tilsammen ca. 58 300 Kr. (81 000 fr.) Heraf bidrage de Byens Brandvæsen under- lagte Forstæder paa Landets Grund .... 4 800 - (6 700 -) Til Udgift for Byen 53 500 Kr. (74 300 fr.)69 VI. Slutningsbemærkninger. Antallet af Husilde i Kristiania har i Løbet af de 15 Aar, som ere forløbne siden det hvervede Brandkorps's Oprettelse og Vandværkets Anlæg, udgjort ca. 600 eller ca. 40 i Gjennemsnit pr. Aar. Værdien af de ødelagte Bygninger har i Løbet af de sidste 10 Aar udgjort ca. 144 000 Kr. (200 000 fr.) årlig. Aarsagen er i ca. 20 pCt. af samtlige de i de sidste 15 Aar indtrufne Brandtilfælde forbleven übekjendt, forøvrigt er ca. 4 pCt. af Brandene bevist at være paasatte, ca. 10 pCt. ere foraarsagede ved mislig Bygningskonstruktion, ca. 6 pCt. ved Uforsigtighed med Fyr stikker ca. 20 pCt. ved Gnister eller glødende Aske og Sod, ca. 7 pCt. ved Uforsigtighed med bart Lys, ca. 15 pCt. ved at brændbare Gjenstande have været bragte fornær til Ildste derne og Resten ca. 18 pCt. ved Uforsigtighed af andet og forskjellig Slags. t 70 Tillæg- XXVI. Den almindelige Brandforsikrings-lndretning for Bygninger Kj øbstadafdelingen Landafdelingen År. Forsikrings sum. Forsikrings sum.Brandskader Brandskader p. m. p. m. Kroner. Kroner. Kroner. Kroner. 1845 86 677 700 90 958 780 94 491 600 95 377 100 96 814 700 96 079 340 97 934 460 99 906 400 102 426 000 106 408 060 110 312 820 122 562 620 140 801 640 147 606-440 156 079 240 161 811 920 167 635 080 172 876 000 177 295 420 182 149 480 186

776 840 191 292 880 193 311 120 202 854 780 210 712 480 214 569 420 217 154 860 223 800 740 233 024 780 251 857 320 32 978 450 000 223 012 0,38 33 868 080 33 570 420 33 676 100 36 394 460 38 748 520 41 170 420 44 247 480 47 628 500 . 50 215 880 52 980 300 55 114 760 60 594 170 66 532 320 70 678 120 71 556 060 74 665 480 77 989 620 81 318 900 84 593 280 90 402 160 92 180 080 95 552 340 101 422 460 109 317 640 114 569 820 119 153 180 123 034 420 128 464 560 135 915 200 145 380 860 68 192 44 877 45 223 50 670 39 565 49 565 37 295 2,01) 1846 4,95 1,34 1847 2,36 1,34 1848 91 382 163 663 0,96 1,39J 1849 1,69 1,02> 1450 190 540 123 165 221 138 244 161 413 908 813 366 216 533 868 425 1,98 1,20 1851 1,26 0,84 1852 217 769 165 797 81 794 43 695 29 173 53 949 131 287 114 538 60 167 108 956 96 819 177 260 87 184 84 712 170 708 151 044 136 708 139 292 233 380 150 173 148 947 211 751 255 369 4,572,21 1853 2,38 3,301 1854 3,89 1,541 1855 7,37 0,791 1 1856 1,77 0,48) 1857 6,17 0,81 1858 2 351 879 892 501 1 324 316 1 257 310 15,93 1,861 1859 5,72 1,60 1860 8,18 0,81)) 1861 7,50 1,40J 1862 326 532 734 546 290 348 628 572 1,88 1,19> J 1863 4,14 2,09t 1864 1,59 0,96 1865 3,37 23,27 0,92 1866 4 452 524 405 528 1,7 9 1867 2,09 1,495 1868 1 272 372 353 756 6,27 1,25 1869 1,68 1,225 1870 1 795 140 273 911 803 882 256 908 500 998 8,37 1,963 5 1871 1,25 1,22 1872 3,59 1,16) 1 1873 1,10 1,56) J 1874 1,99 1,76? 1845-49 1850-54 1855—59 1860—64 1865—69 1870—74 92 863 976 100 550 852 135 472 552 172 353 580 196 989 620 228 081 424 192 207 238 582 1 028 541 786 610 2,07 35 251 516 47 248 516 64 901 084 81 793 888 102 608 468 130 389 644 49 705 110 444 74 528 106 077 136 493 199 924 1,41? 2,37 2,34 7,59 1,15J) 4,56 1,30J 1 422 550 7,22 1,335 726 168 3,19 1,53> 71 Tillæg XXVII. Norges Saltvands Fiskerier og Sælfangst. A. Torskefiskerierne. (Dagfiske til Husbehov ikke medregnet). 72 Kr. = 100 fr. De store Fiskerier efter Opgave fra Op- 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. synet. Fiskemængde Tussinder Romsdalen — 4 838 4 888 3 044 6 841 6143 4 690 Fosen — 1 056 1 728 650 1 042 911 867 Namdalen -- 450 732 478 468 156 251 Lofoten — 20 400 21500 17 500 20 000 19 500 20 000 Finmarken 11563 14 608 13 835 11 854 _ 16834 17843 Tils. Torsk, Tusinder 38 307 43 4~56 35 507 40 205 43 544 43 651 Værdi på Fiskeplad sen Kr 5 292 000 8 045 600 8 164 000 8 716 000 9 060 000 9 400 000 Gjennemsnitlig pr. 1000 Torsk Kr. 138 185 230 217 208 215 Levermængde, Tønder å 116 L. 72 876 117 993 108 536 115 057 115 260 107 978 Do.pr.lOOOTorskLit. 221 315 355 332 307 287 Værdi på Fiskeplad sen Kr. 1709 700 3 000 000 2 792 000 2 828 000 2 900 000 2 436 000 — pr. Tønde å116L.— 23 25 26 25 25 23 Værdi af 1000 Torsk— 45 69 78 70 67 56 Rognmængde Tønder å 116 L. 28 506 35 793 23 532 35 400 32 487 25 670 Do. pr. 1000 Torsk Liter. 72 96 » 77 88 75 59 Værdi på Fiskeplad sen Kr. 790 300 1 275 800 629 600 860 800 1 178 800 1 149 600 Værdi pr. Tønde — 28 36 27 24 36 45 Værdi af1000 Torsk— 21 29 18 21 27 26 Samlet Udbytte for Fiskerne Kr. 7 792 00012.321,40011585 60012 404 80013138 80012 985 600 Udbytte af 1000 Torsk _ — 204 283 326 311 302 297 Samtlige Torske fiskerier, efter Lens mændenes Opgaver. Fiskemængde i Tus. 41902 49 345 40 782 47 011 49 968 47 687 Udbytte på Fiskeplad sene Kr. 8 428 000 13 980 000 13 384 000 14 884 000 15 276 000 14 656 000 Udbytte pr. 1000 Torsk — 201 283 328 317 306 307 Udførsel af Tor skeprodukter. Tørfisk Ton. 17 649 18,963 15 785 17 449 18 331 19 202 Klipfisk — 23 615 24 741 25 040 ' 30 863 27 869 29 867 Tran Tønder å 116 L. 81 600 100 600 89 500 107 700 105 100 103 400 Rogn — 35 100 42 600 31000 45 700 45 300 32 400 Fiskeguano Ton. J366 663 408 U3l _ 1938 _ 2 715 Værdi på Udførsel stedet. Tørfisk Kr. 5 594 000 5 267 000 5 840 000 5 647 000 6 034 000 6115 000 Klepfisk — 7 774 000 8 614 000 8 391000 9 420 000 9 551000 10 757 000 Tran — 4 732 000 5 633 000 5 540 000 6136 000 5 742 000 5 320 000 Rogn — 1403 000 1705 000 991000 1591000 2 210 000 1827 000 Fiskeguano —_ 132 000 133 000 82 000 82 000 389 000 502 000 Tilsammen Udførsel af Torskpfiskpi^ipi^TiPS Produkter 19 635 000 21 352 000 20 844 000 22 876 000 23 926 000 24 521 00072 B. Sildefiskerierne. Udbytte Fiskerier i Tønder å 139 Liter. (Herved ikke medregnet de mindre til dagligt Forbrug som fersk Siid). Vårsiia. Blån- Sommer. Tilsammen — Storsild, dmgs- -i-, ,-. '&._+-* Søndre Nordre Sønd- Nordland, sild. Å?atv- . -i , -n- . -, . „ r> ledsild. bud. Distrikt. Distrikt. møre. Bergen. 582 000 71 000 7 000 660 000 300 000 286 000 4 000 590 000 100 000 250 000 215 000 565 000 480 000 200 000 60 000 184 000 914 000 500 000 230 000 184 000 924 000 270 000 240 000 80 000 225 000 815 000 330 000 315 000 40 000 _- . 210 000 895 000 390 000 330 000 30 000^53 000 146 000 949 000 170 000 160 000 100 000 50 000 250 000 730 000 520 000 70 000 10 000 321000 179 000 1100 000 355 000 255 000 70 000 279 000 395 000 1354 000 55 000 80 000 25 000 204 000 150 000 193 000 707 000 ITOOO 61000 8 000 760 000 10 000 464 000 1317 000

14 000 66 000 115 000 167 000 346 000 708 000 14000 '45 000 " 6 000 322 000 15000 284 000 686 000 4 000 5 000 "8 000 000 582 000 874 000 Værdi på Fiskepladsene i Kroner, 72 Kr. = 100 fr. 6 264 000 244 000 1012 000 7 520 000 5 304 000 268 000 2 404 000 7 976 000 6 632 000 1452 000 . 1248 000 9 332 000 1 976 000|1 324 0001376 000 908 000 3 324 000 7 908 000 704 000 704 000|200 000 1 412 000 180 000 1 276 000 4 476 000 220 000 800 000 112 000 4 992 000 68 000 3 028 000 9 220 000 120 000 500 000 604 000 1 336 000 2 508 000 5 068 000 212 000 612 000 92 000 2 432 000 104 000 2 936 000 6 388 000 72 000 80 000 136 000 1925 000 3 652 000 5 892 000 Gjennemsnitlig Værdi pr. Tønde i Kroner. 7,3 10,2 7,0 5,6 5,2 5,4 3,4 9,3 5,9 12,8 8,8 8,0 7,3 1,3 6,6 7,0 15,7 13,1 14,0 6,6 6,8 6,5 7,0 8,6 7,6 5,7 8,0 7,2 7,2 15,1 13,6 15,3 7,6 6,9 10,3 9,3 18,0 16,0 17,0 7,1 6,3 6,7 År. 1851-55 1856-60 1861 1862 1863 1864 1865 18661 1867 1868 1869 1870 1871 1872 14 000 A l"873 14 000 CJB7£ 4 000 Va 1866 6 1867 5 1868 6 1869 1870 1871 1872 1873 1874 Gjennemsnitlig i 1866 1867 1868 1869 5,6 5,2 5,4 1870 12,8 8,8 8,0 1871 15,7 13,1 14,0 1872 8,6 7,6 5,7 1873 15,1 13,6 15,3 1874 18,0 16,0 17,0 I 7,3 U0,2 7,0 3,4 9,3 5,9 7,3 1,3 6,6 7,0 6,6 6,8 6,5 7,0 8.0 7,2 7,2 7,6 6,9 10,3 9,3 7.1 6,3 6,773 a S ite © o © © © © © © © © © © © CO CO CM as © 00 © CO © © CO I—l 00 ^ CO © iO co ia © OS © CM co 00 ao co t—l CM © CO © © © CM i—i CM © CM 00 r—l © CM ia cm CM CM CM co CM © CM CM CM CM S a s © a -w fø © oo CO ia CM CO © © CM © ia ei ia co CO ia Cl ia ia CM CO ia CM o«8 © o T—) © © © ia a © © o co co © © © © ao i—i © © © co ia © © © CO © © © © © © © © © © © 00 © © © © kn co © © © co i « © © © ia © co © © © co s- e •M E« « -w os EÉ» æ> su b 08 ti <w fl o t~ feT cv fl o S-i "2 Ja © © © co CO © © © © © © © 00 © © © © © CO © © © —I i—l i—l r—l r-1 I—l I—l I—l I—l be . 11 .© o ,*© © © © ©©© © © ©©© © © ©©© © © © © o © © o © © © © © © o • © © CO o CM ia ia TH 00 © "tf *<# ©? CS 00 00 00 CO TH OS CO 00 CO cm CO © © c* c? ia —I 00 00 CO CO Tf I—l T—l I—l ia T^ O Tt< CO 00 00 00 I—l I—l I—l74 D. Håtjærningsfiske fra I Drægtig _kede Abne Tilsm. hed i Re rtøier. Både. Antal. gister Tons. 67 54 121 1 800 56 61 117 1430 36 48 84 840 50 22 72 1 120 55 56 111 1260 49 38 87 1 170 42 37 79 1010 E. Sælfangst fra det syd .-S 2 c • rS-2 . fl Far r-i y <J 2 oo» a "fla -w *. .-2 43 Sd 2 43 g< m Uo° „ i ® 1 æ g W S Ungsæl. O °° £ Q- M 21 21 4 895 48 620 20 20 4 681 9 334 18 18 4 334 29 134 19 19 4 563 32 842 16 16 3 568 714 23 364 16 16 3 568 714 41 758 2 14 16 3 702! 728 39 576 2 13 15 3 446 j 688 59 931 2 13 15 3 446! 684 49 533 1 14 15 3 4841 681 33 300 3 15 18 4 458 j 843 55 375 3 16 19 4 719 886 58 540 10 16 26 6 842 1 211 28 449 16 16 32 8 728 1 522 69 271 16 19 35 9 164 1 602 45 009 18,8 18,8 4 408 28 659 1,4 14 15,4 3 529 699 44 820 9,6 16,4 26 I 6 782 1 213 51 329 I 3d Beregningen af Gevinst eller Tab 5 °/o Renter af Skibenes Værdi og 3 de stedfindende Vedligeholdelses- oj Tønder Værdi ål39eLiter. Kroner -7 768 185 896 7 277 175 516 5 567 133 936 6 835 168 536 6 380 154 404 6 363 154 040 5 346 125 368 rge. Gevinst eller Værdi Tab for Re- Kroner. derierne. Kroner. : 696 000 + 13 000 , 488 000 — 132 000 i 545 000 — 47 000 i 501 000 — 110 000 i 608 000 + 96 000 : 688 000 + 165 000 i 576 000 + 54 000 l 988 000 + 426 000 737 000 + 219 000 i 734 000 + 217 000 i 990 000 +330 000 898 000 + 217 000 ! 759 000 — 188 000 il 342 000 + 26 000 il 150 000 — 170 000 ! 568 000 — 36 000 ' 745 000 + 216 000 ! 1 028 000 + 43 000 derierne ere til Udgifter deres Værdiforringelse inings-Udgifter. fra Finmarken. Dækkede Fartøier. Besæt ning. Ar. 1868 67 54 121 1800 613 7 768 185 1869 56 61 117 1430 558 7 277 175 1870 36 48 84 840 401 5 567 133 1871 50 22 72 1120 365 6 835 168 1872 55 56 111 1260 525 6 380 154 1873 49 38 87 1170 389 6 363 154 1874 42 37 79 1010 369 5 346 , 125 E. Sælfangst fra det sydlige Norge. Fangst, Ar. Gam melsæl. 1860 19 193 1861 25 825 1862 17 320 1863 13 249 1864 24 723 1865 18 724 1866 8 106 1867 23 292 1868 14 224 1869 29 240 1870 30 390 1871 23 654 1872 31 003 1873 51 500 1874 45 566 1860—64 1865—69 1877-74 28 659 20 062 44 820 18 717 51 329 36 423 Ved Beregningen af Gevinst eller Tab for Rederierne ere til Udgifter regnet 5 % Renter af Skibenes Værdi og 3 °/0 for deres Værdiforringelse foruden de stedfindende Vedligeholdelses- og Udrustnings-Udgifter,75 CD s 2 in H ©© © © ©© © © OOOh © © (M CO © © CO CO © rH CO © ', i—(i—i co rH j ©©©©©©©©©©©© ©©©©©©©©©©©© ©©©©©©©©©©©© WT>t-©rH©t»COCOOsrHcMCvJ ©CMOOOOrH—IOJt^aOCOCOCO COOscMI>cOcOiOJ>OOrHrHOS © © © © © i—l O? i—l OJ !> O? CM aerauinjj i—i i—l i—l rH (M © O CO CD t- OS co co rH © © © © cm o; I—l lO O3 i—i Os -i ot © © © © %a cD««oco«mcooo!>« rH rHrH»OOOCMiOcoiOt~OS xo Hi>coco!>a)iniojcoo'1 9TT « aapuøx •uSoy 00 C?i—li

—((MCJOOOOi—ICOOO «««««MOJCOCOCO ei fe —I <* ^ CO COiOooooorHrHl>©J>i-HOst~ OSCOiOCOCO©C?©i—IiOi-1© H«T)lTjll000501tOHCDH r—l i-H O © I—4 © © © © © UT»irr 9iT b jopuø^ OSJ>©t~OOOSCOC«O3CO>Oi—I HISTfWCO^COiOiOtDOOO II CO 00 OS CO* ™ ix - 76 •Bjap -taqjy o co in os <M tH CM <# O OS r—l OO O OS 00 00 CO CO 00 in CO , ia i—t I 9JBp -teqay o .—i co t- o <M O o <* o os o io co I (M ev. J> | ev. o r * 00 iO T—l t- 1-4 er BO O aaep -taqay O o «# oo os r—l OP CM CO O in o <M oo I o I co 1^ CO CO I æ "ti u. o 00 i—i •røuv CO CO CM 00 CO CO T—l CM iO »-< (M I r co I 1> ! •BlBp -pqay o o o o T—l CM H O5 I ! O5 1^ [(X) <** en o> ja> *> in 0D I—< •jß^uy co t- o OT cc iO i I I I 09 a o CO I—4 -pqjy 'ji^uy I—l CM 00 T—l in CO 00 I—l •9JBp -laqay co I—t CO •^B^uy bi I s 3 •s * 60 « © "a © M 3 •e fø I -*J I I '4 "i 'S'•'• '.'B.©,.08 QJ -tJ '« • ' ' ((• • 'fl . 'c? . . © . © . . ® .* J3.3 3 1 S .fi .5 . Ilirlillliillflllil IPl.|i|i|iii|i|.|ii||HPM Oc» S cet^fø Pm Pm W£iHP< O H77 o 00 rH •9J9P -xgqjy OOMHNOtOISfOKiOintOtO cocscscoaacDrHcooooOi-iJaooo h cd ot io-<* loaiooi CO O rH r-l I •jß^uy COrHj>COCOCOrHOCOCOrH©JO" 78 Tillæg- ____!__. Håndværkere i Byerne. Håndværk. 1840. 1845. 1850. 1855. 1860. 1865. 1870. Forædling af Mine ralier. Pottemagere 29 36 64 36 33 75 39 Forædling af Me taller. Smede og Mekani kere 620 689 803 910 874 1 112 1 652 Blikkenslagere Kobberslagere Gjørtlere . . 138 161 189 161 255 335 359 100 113 120 132 101 121 120 41 41 7054 52 49 51 Guldsmede og Sølv arbeidere . . . 297258 304 256 278 298 309 Kandestøbere 2 2 2 1 1 2 Skjærslibere ogFil huggere . . . . 1 4 7 Nålemagere Anglemagere Bøssemagere. Uhrm agere . 2 3 5 1 4 2 31 33 33 29 35 32 35 33 56 34 50 36 42 71 136 148 166 214 234 274 283 Tilsammen 2 286 2 8961 361 1 563 1 660 1 816 1 885 Kemiske Produkter. Farvere 116 155 172 190 196 190 204 Tilvirkning ai For tæringsgjenstande, Slagtere og Pølse- magere Bågere . Konditore 153 195 253 230 275 351 336 645 759 972 1 386 1 597936 1 243 33 40 65 76 47 95 89 Tilsammen 831 1 254 1 278 1 565 1 832 2 022 Forædling af Spin destoffe. See Fabrik ker.Rebslagere 259 231 266 309 356 394 Possementmagere Knapmagere . . 7 5 5 2 1 3 6 1 3 6 9 9 18 Tilsammen 267 239 277 320 366 415 6 Forfærdigeise af Klæder og Skotøi. Skræddere . Skomagere . Hattemagere Bundtmagere 1 096 2 002 1214 2 251 1 251 2 250 1 383 2 426 1 360 2 624 1482 2 922 1 557 3 311 176 189 170 145 191 215 184 56 116 126 176 161 190 173 Handskemagere . 20 14 13 19 12 115 579 Håndværk. 1840. 1845. 1850. 1855. 1860. 1865. 1870. 'arykmagere . 10 14 21 12 19 13 6 luxesælmagere og 1 1 2Beltemagere trømpevævere 'araplymagere 4 4 7 4 12 17 17 36 15 Tilsammen 3 367 3 802 3 843 4 178 4 385 4 978 5 257 Forædling af dyri- ske Stoffe. See 398 428 497 453 .494 Fabrik- Garvere Børstebindere . . 271 ker. 1 4 6 1 1 4 8 Kammagere . . . Feldberedere . . . 9 12 16 10 7 14 10 2 2 2 1 3 2 Sæbesydere . . . 1 4 Se Fabrikker 20Tilsammen 283 416 452 509 462 519 Forædling af Træ- varer. 1 444 1 694 1932 2 629Snedkere .... 1 106 1 303 1 795 Kurvemagere . . . 2 2 2 6 16 39 46 Bødkere . . . 676 664 645 649 631 1 066 1 077 Dreiere ..... 46 61 59 74 84 101 87 Blokmagere . . . 28 44 64 44 71 74 105 Stolmagere . . . 55 39 28 29 28 26 17 Læstemagere . . . 1 1 3 Tilsammen 1 913 2 113 2 242 2 496 2 626 3 239 3 964 Bygningsarbeide o. desl. 238 550 474 701 906Murere 217 261 Tømmermænd . . 115 126 129 328 319 469 1242 Malere . . . . . 343 407 432 553 745 887 1 005 Glasmestere . . . 112 117 129 138 150 133 86 Tagtækkere . . . Gibs- og Stukka- turarbeidere . . Forgyldere og La- -2 6 3 1 1 14 kerere . . . . 3 4 9 9 25 Feiere 8 20 28 123 Tilsammen 788 911 931 1 581 1 719 2 234 3 404 Bygning af Yogne, Maskiner, Instru- menter. See Fabrik- Vognmagere . . .' Sadelmagere . , . 79 80 91 120 258 124 142 ker. 302166 205 195 285 283 Instrnmentmagere . 15 27 36 41 71 73 81 Kardemagere . . . 8 4 4 1 2 1 Kompasmagere . . 3 Tilsammen 268 316 326 419 481 503 38480 1840. 1845. 1850. 1855. 1860. 1865. 1870.Håndværk. Vedkommende Skibsbyggeriet. Seilmagere 148 162 218 244 267 346 363 Vedkommende Lit teratur og Kunst. Bogtrykktre . . . 207 259 309 365 345166 253 Bogbindere, Papar beidere,ogPorte- feuillefabrikanter 147 202 165 226 248 280 271 Litografer Fotografer 6 6 16 25 27 2 98 77 Billedskjærere og Træskjærere . . 7 18 Tilsammen 775313 409 424 491 575 738 Rekauitulalion af Håndværk. Pottemagere 7529 36 64 36 33 39 Forædling af Metal ler ..... . 1 361 1 563 1 660 1 816 1 885 2 286 2 896 Kemiske Håndværk 116 155 172 190 196 190 204 Tilvirkning af For tæringsgjenstande 831 994 1 254 1 278 1 565 1 832 2 022 Forædling af Spin destoffe . . . . 267 277 320 415239 366 6 Forfærdigelse af Klæder og Skotøi 3 367 3 802 3 843 4 178 4 385 4 978 5 257 Forædling af dyriske Stoffe 283 416 452 509 462 519 20 Forædling af Træ varer 1913 2113 2 242 2 496 1 581 2 626 1 719 3 239 2 234 3 964 3 404Bygningsarbeide 788 911 931 Bygning af Vogne, Maskiner, Instru menter . . . . 268 316 326 419 481 503 384 Seilmageri 148 162 218 244 267

346 363 Vedkommende Lit teratur og Kunst 313 409 424 491 575 775 738 Forskjellige andre 487 Tilsammen Hånd værkere i Byerne 9 684 11 116 11 863 13 558 14 560 17 392 19 784 81 Tillæg _____ S r-l 2 r? •8 +- • j-jtj - S_l -S "jfr, _;< fl &.gy "^ se .2 © <=* h Sc_> Q -> r> Ph 1767 53 000 1792 860 94 700 1800 1156 121072 1815 1673 147 871 1820 1672 124 792 1825 1761 119 763 1830 2 031 135 358 1835 2 272 148 312 1840 3 166 221 462 1845 3 401 248 294 1850 4 287 309 172 1851 4 496 325 790 1852 4 742 345 074 1853 4 893 367 382 1854 5 129 405 348 1855 5 246 435 382 1856 5 509 487 808 1857 5 776 527 062 1858 5 842 544 116 1859 5 944 557 230 1860 5 960 563 453 1861 6 016 582 130 1862 6 109 598 239 1863 6 083 634 604 1864 6 296 677 028 1865 6 331 749 780 1866 6 215 827 711 1867 6 457 870 052 1868 6 909 939 756 1869 6 833 968 928 1870 6 993 1 012 777 1871 7 063 1052 158 1872 7 189 1 109 780 1873 7 447 1 233 434 1874 7 664 1 326 110 _______ Den norske Handeisflådes Størrelse. 03 V !> r-i Vi be O o <» y y tii C y S s CD Heraf Dampskibe «_ 5 be bC æ • ' £,- _ g eS bb *Sh S.S fl fi W Ste Ol l . •S -£ _ a 02 •"» r^K^ S æu fi 110 105 88 75 64 67 2 65 53 000 94 700 121 072 147 871 124 792 119 763 135 358 148 312 221 462 248 294 309 172 325 790 345 074 367 382 405 348 435 382 487 808 527 062 544 116 557 230 563 453 582 130 598 239 634 604 677 028 749 780 827 711 870 052 939 756 968 928 70 13 471 16 516 20 956 24 057 25 388 26 545 28 063 28 560 30 773 32 606 33 671 34 439 34 737 35 465 36 580 37 209 38 575 41 120 42 366 43 924 47 570 47 008 49 337 50 616 52 632 56 147 58 554 73 66 16 72 68 72 74 73 74 7275 79 69 83 60 89 63 91 62 93 62 94 60 95 62 97 61 98 61 104 59 108 57 118 55 133 51 60 6 639 8 297135 50 76 823 3 032 136 51 98 10 379 11 288 13 584 19 824 30 093 38 921 41 328 966 3 624 142 49 106 1 023 3 895 48 118 1267 4 367145 149 48 140 1 809 5 336 154 47 170 2411 7 143 166 46 199 2 828 8 835 211173 44 2 938 9 450 82 Tillæg XXXI. Den norske Handelsflådes Nybygning Norge. År. < 1861 136 1862 164 1863 163 1864 178 1865 170 1866 183 1867 301 1868 348 1869 1870 1871 1872 1873 1874 1851-55 1856-60 1861-65 1866-70 1871-74 1866 1867 8 1868 6 1869 3 1870 9 161871 1,872 22 1873 20 1874 6 1866-70 5 466 5 1871-74 16 3 343 11 285 224 184 223 222 200 231 20 530 220 21 206 162 16 468 268 45 341 207 43 820 Tilgang og Afgang. gning i Kjøbte fra Ud- Solgte til Forlik Oi rge. landet. Udlandet. forliste. U] rr} ""S TS TS 03 i _> i _> i 03 _ra© • ra^. _]*•* __ ra _ bfl-g 00 lg bCS JO -H 50® _ {jd4_ CO „ tg .3 a „ --J- » S -Ei ' £ « a -g -43.3 a -3 60 Sft? _3 « "«'bcrS ja mSi_ « „rSH 8 a?H -< B©H <1 æ«H y JhPH fHQ-» fH__j fnf-l Q Q__] Q2 12 214 46 13 409 94 11 315 12 12 237 66 19 596 128 16 132 11 17 626 91 31 242 111 15 710 35 22 481 64 24 051 117 18 314 10 17 784 145 58 242 115 16 394 41 35 957 180 63 034 3 655 111 17 070 29 49 302 126 40 520 0 1412 194 44 138 19 48 364 96 31295 6 235 149 18 799 13 48 127 168 16 392 8 1358 195 31631 24 44 957 76 23 797 7 971 150 23 810 25 35 462 101 32 641 10 1803 142 24 950 40 39 609 208 82 152 22 5 093 253 62 712 35 48 135 273 110 602 2.1 3 334 155 33 738 56 52 073 210 81977 15 2 090 173 29 651 29 ! ! Gjennemsnitlig for Åarene. 20 530 46 10 073 7 844 76 8 773 17 21206 35 10 398 11 1832 82 11588 16 16 468 82 29 308 9 1683 113 15 573 22 45 341 129 35 007 6 926 160 27 090 22 43 820 198 76 843 17 3 080 145 32 210 40 Heraf Dampskibe. — 1 46 _-_-_. _- 832 6 742 — — — - 426 8 1 132 1 41 — — 237 4 1 190 — - — — 836 6 1 591 — - — — 3 224 8 3 058 3 408 -— - 4 832 16 6 604 7 1 204 1 256 4 208 12 6 581 3 114 2 2 114 1 109 7 1 427 1 110 — — Gjennemsnitlig for Årene. 466 5 940 0,2 8 — — 3 343 11 4 418 4,5 459 0,8 592 Ophugne. w rS © . bO-u oa •ri oo fl bc*ber° 318 92 824 557 959 1 219 1 277 349 1 003 869 1 626 753 1 108 1 108 17 543 16 905 22 550 22 943 40 1 149 83 Tillæg XXXII. Skibsfarten. Gjennemsnitlig Antal og Drægtighed af samtlige til Norge fra Udlandet ankomne Fartøier, såvel lastede som ballastede. Samtlige Skibe. Heraf Norske. Fremmede. I Gjennem snit af Årene. Drægtig- Antal. hed, Regi ster-Tons. Drægtig- Drægtig- i Antal. hed, Regi- pCt. Antal. hed, Regi-J pCt. ster-Tons. ster-Tons, | 10 090 805 28016 448 601345 74,7 3 642 203.935 25,31851—55 1856—60 1861—65 1866—70 1871—74 10 464 964 486 11745 1 241 325 12 024 1 487 489 12 711 1 738 140 6 548 737 083 76,4 3 916 227 403 23,6 6 917 911914 73,5 4 828 329 411 26,5 6 884 1052 994 70,8 5 140 434 495 29,2 7 138 1207 053 69,4 5 573 531087 30,6 Fra Norge til Udlandet afgåede Fartøier, såvel lastede som ballastede. 1851 —55 10 154 815 165 1856—60 10 560 984 262 1861-65 11 603 1 206 032 1866—70 12 157 1 519 155 1871—74 12 999 1 758 630 6 527 614 280 75,4 6 655 757 557 77,0 6 775 877 629 72,8 7 032 1086 873 71,5 7 227 1 228 527 69,9 3 627 200 885 24,6 3 905 226 705 23,0 4 828 328 403 27,2 5 125 432 282 28,5 5 772 530 103 30,1 Til Norge fra Udlandet med Ladning ankomne Fartøier. 1851—55 4 334 244 37512 641 1856—60 4 622 322 731 2 659 169 185 69,2 1 692 75 190 | 30,8 227 400 70,5 1 963 95 330 29,4100o—ou *orø dzz-iai '6 ooy ;_/ 4uu /u,& x yod yo

dau 3y,_ 1861—65 5 424 398 405 3 077 269 712 67,7 2 347 128 694 32,3 1866—70 5 169 473 747 2 644 301 202 63,6 2 525 172 544 36,4 1871—74 5 433 666 736 2 765 394 120 59,1 2 668 272 615 41,9 Fra Norge til Udlandet med Ladning afgåede Fartøier. 1851—55 9 568 723 018 6 148 535 74174,1 3 420 187 287 25,9 1856—60 9 562 796 097 5 996 593 746 74,6 3 566 202 350 25,4 1861—65 10 480 999 446 6 104 703 710 70,4 4 376 295 636 29,6 1866—70 10 747 1238 935 6 289 861839 69,6 4 458 377 096 30,4 1871—74 118311507 234 6 576 1007 650 69,6 5 255 499 624 | 30,4 Norske Fartøier i Fragtfart mellem fremmede Steder. il - II I I "" _ ' —- " I Hill.——ll.-.. I ! II 1 I- —_ —— ! _ Ankomne. Afgåede. -i-i _ Heraf med —-i Heraf med Ar. Tllsammen- Ladning. Tilsammen. Ladning. Drægtig- Drægtig- Drægtig- Drægtig- Antal. hed, Regi- Antal. hed, Regi- Antal. hed, Regi- Antal. hed, Regi- ster-Tons. ster-Tons. ster-Tons. ster-Tons. 1851-55 3 327 656 716 1956 391135 3 202 635 762 1936 383 804 1856-60 4 893 1131593 2 846 682 130 4 7911117 145 2 810 666 625 1861-65 6 620 1691304 3 890 1007 556 6 595 1682 335 3 908 988 246 1866-70 8 673 2 526 645 5 426 1588 546 8 665 2 494 510 5 522 1597 463 1871-74 12 189 3 849 044 7 558 2 399 818 12 286 3 875 214 7 648 2 399 43084 Tillæ^ XX:XIII. Strandinger og or IS på dcii norske Ktvsi. ystens Inddeling, f"1 ° rS a) bov, g gSo •Sæ^-3 I—l O o "f 00 o »ra 6 •-"SIS QJ OD TO *r i—t <i o os ai 111 r? CD U <D OJrrt flg1 . r , 03 H SbPn «ai*2 w fl _ æ «^ O T-l cl S s 8* en Cf a-- År. 4) 0 o r* g o 1864 9 16 13 11 1 3 53 83 1865 3 11 3 7 -7 3 34 37 1866 7 10 6 8 12 4 47 22 1867 9 6 6 11 10 4 46 42 1868 9 13 13 5 24 9 73 20 1869 3 5 12 15 8 10 53 51 1870 6 10 6 4 3 7 36 5 1871 5 2 6 14 8 3 38 6 1872 18 9 7 8 3 7 52 10 1873 4 3 6 11 5 7 36 24 1874 20 6 15 9 8 1 1 69 34 Gjennem- snitlig. 8,5 8,3 8,5 9,4 8, 6,2 48,8 33 Strand ngeriie efter Nationali et. År. U o æ C/5 II Ph &E o ai H 00 fl 'o <3J Al l fe «3 — co 03 at Tr a5 fl 1864 26 2 2 2 12 3 4 2 1865 20 55 2 1 v 5 2 4 1 » » « » 1866 30 1 7 1 3 5» 1 2 3 n 5) I »1867 28 1 4 2 5 2 2 5J 2 1 ! » 1868 49 51 1 8 2 6 2 2 I " » 11869 39 3 1 4 1 3 » 1 i " '1870 27 1 1 2 1 3 1 » 1871 25 3 1 1 1 2 3 » » 1 1872 1873 34 3 4 2 6 » 3 » » » » 25 4 53 2 1 6 2 5 2 » 1 » .1874 41 1 6 9 » » Gjenaiein- snitlig. ; 31,3 1,6 2,5 M 5,4 1,7 2,9 0,7 0,5 0,1 0,7 85 .xxiv. Norges Handeisomsætning 1866 X) T-l oo co cm Np co«ON«ooæTf aoNooo«wo«æco NH co æio 'tosæcowTjiæ-* cocooco-^cnoj^os-Hn O (M in COW NOSCOOCi®f(SIX) TfNM^inNCOOCCOOO (M CO CO «O JJO COtfiONOJOICON 0500-^C^COIMCiIOOCOOOCO t-(00 00 OJM IOI>"*O21O COt-I «v» tHMt-I O«<4t>oo»> CO J>l; M T-(T-l 00 00 CO COjtO ODXCMCOCOGOCvtO cvj00C<l<»Cv»C0O00C0CO00 co oi T-i oSm o-^mojæcoN-* NONæinmæoonjæx 00 C3CO 02|35 QOO-*OSCONIO'* OsinCO-*N"*T-iæ)O3O3QO !> !> O co»j|M aooocoooiMcoino iCO Tt< CO^M COr>COC<»>o CO-H Ci rin OJNIOIOO co 1^ CM iM o o m * n« io oo o -h ao t-l O O200'fOO TfWMW)O 0!OO N N 00 !D * <)< M CO O tO !> io r- c^ t»|i> coiMio^rococoo mf Ndooo^æcoffiON in oo ac*H MNMffi'* w tH t^ tH os tH io in COCOOOOcM •*)O -* CO.JSS OOt-ICMCOCOOOOO© inO©COCOOOOOCMCMCOCO CO-<*lasoS'^»<COC3sosooCCD CMCOCncDIO -*t-(Os©cM tp o m.irt MtotH th n T-* T-i th cothw* 1* CO T-l -T-l tj<' tj< >*~©*Éd"os~cd co"'* cq 00 cM^ cb © -* co -*1 co oo oo oo ^•©cM-^^osco^cMt^oOJ^-in QOT-icoj>|ncv»æ©ini>coinoo ©•<-it>.cococ2i>oooOco'*1 -* © in -^'ko conniococjthoj j>-"*ininco-*fcococo(Mc» CO © CO CO STO THCf3COCB!>i>æCB CTSQOOOCOCt-O-ft^CTH NNiO^WMOco^nmTf^ c*lcMtr»Ttco t-icoosmi-i ^ CO fiSjfr-l NlOri m N T-l T-l rlrl CCr-NWIO CO «H| tH •«* co c* © obod -*c<» ©oo"*cooococooo© -«st* od ©© © T-iffo oiCt-cocMco-^t-. tf^coinoowmcoiNooo t-i co t la^a TicoTHMOiot»m cocM-^osT-i-^-^æco-^T-t 00 cm i> !>>iN ©oocM^osoooco cooOQO©t>-cococoin-«*T-i 00 CM m ©%M COiO-«*I>COCOCMOO COiO-^QOOOI^^Cf-CO-^ cm co co «ri 1 «H ' CO 65 00 ©!"* CXI©CO©CO-s-<*icoi>t-i-<*<coooooco Nioce cmSoo co-«*i(-viricj3oo'*© cecDiowmooTjooooin CM 00 CO COICO T-l ri Ol * CO TflO CO rICOHIOIO t^CO^T-110 •^ * lo|t-I NXr<-*M T-l TH t-ItH iOthCOt}00 1-1 o o CM iM 1^ co 00 T-l r» co co o t-l r "wco s co «* 00 CM CO co co -ti © CM lO T-f CO co co co os co in in co CM IO o T-l Cm © Em U3 5-i $-1 O5 co ao •PM Cm "a bC o 02 oo co oo T-l 1^ CO oo T-< "«3 -3 £ s OD a CO 00 H ai u I fl 0 s i te86 oc t*^l f^l ("T <^^ (^1 ("*) C^l t^> C*^*l f^l -*CMOCMCMOCOCMOOOOOeMiM ^ISinOOINNNOCONOIM CM 00 O th T-I !> CO CO iH •* 00 COHN CO lO lO co 00000000000 N^rfOOOQCITMMONæ COOCOCM-*COCMCOO 10 05 COCMICCM^CMOCOt-eM-* T-I TP I>T-I tHCOiOOOOO CO lO Ti o 00 CO O5 H o CM -r-(co oo tCN^COTfODO^NOCO^CO THIONO3NNIOQONMN-*'* ^« rtNHæWCOOH * CO 1-1 -r-l CM CO COco oo * N •* * o cq od o æ «o * (DHN»tOOiOOO)N XTCCONNmCOIOIOHN mcoi-iooco cotooio» CO * CM o o o lO os o CM T-f 00 -

*iooocM-*ocMe»i»ooGOCMOoo 00"*COO500CMlOCO00^>O"*CM iOCONNNiOCOiOCDt^ 1> »n i-i t-i ic co co 00000000000 00000000000 OCMOOOCOCOCOOOCOOOOO OOWOOCOOJN-HOOOJOOO rIffIOæCOWOOIOHM OOCM-H-^t-I. l>inOlON cx» co cm t-« o o co)O 00 os o rH «fa .<4-< o o I—l I! u1 J bo « a t* '*OOOOQOON^XXNN'* OOONNNIiNæ NNN cooooo-^-^cMioocMaOT-ft^cM c3si>coioioi>co-^oo>n coco NOæært«H(DO)»cß mONÆW^NtD«O3 t-I O CM !>C* lO CM •> CO CO Qoi« i-i « co (M Cs -*«^i c-co-rfifoo-HioosiOirfæ) riæQOtoæcoiotoæifl i mm 00-*tfl e mwm sl 0J $-1 c3 "id o !^ <D g a o onthncscomtiooooOth lONceoo^iointOTH^co 05C0CCX)t5(MNO«Q0M50N NIOCC*mæcOCCCONO COIONt-i CO-^1 -* OJ lO lO OrilM CO 00 CO -t 1 * cm T-i CM co 1O co 00 T-t- -«3 s to O5 CD co t-< L"- OS co cc Bm £8 w a C© co 00 OCOOOiMOOcoOOOOOO-tfOOC© «THtOlOffflfflOOCOTlH O CS t> oo ion'* th t-icmo >n »O CO lO (M 00 C TP N CO 00 * CO 00 * f-.^CM-^l>!>.Co->*il>O"-rHeOCOOC oo co o "tf 00 iM y-i CM • • • • £-»• • DS OD CC # . . c *+3 i_~ j . * r-i . il |1 iflMfi i iillil^l JiiJfliilS#ii§yf| 1 PPi cv I te 87 Tillæg: XXXV. Telegrafvæsenet. Ved Udgangen af Året. o.^ « ©^«^n^g.SPa_*J OJ etf 03 H m , O o B 2 O~ s ;—— ts æ a ye a yaa _So r» fI S03 5 _r-i cSr-jfl 03 £ B SS B »i »H æ 03kJ «D ,_, !å -a n- 2 «j, » 15 r-iaa _.s a nfig æ_cy f.æt> w 2_h_ g)« g_4 *a „ is 3^§ _| -sg «»a - ln ii ii ii ii in in ni ti flj $t^i ! co I H i_ H i>! Hpj 747 844' 22 19 253 3 663 761 990| 23 47 973 10 839 81021109 814 1306 1997! 39 57 273 16 402 113 259 160 770 2 328 2 927 38 131 57 73 848 16 860 137 810 232 910 2 489 3 096 48 137 57 95 505 21745 174 675 276 402 2 489 3 096 48 136 57 106 665 26 611 221170 273 426 2 489 3 096 49 138 58 98 165 29 662 235 878 267 875 2 502 3 141 49 143 58 106 060 32 650 251181262 580 2 491 3 130 49 144 61130 218 36 918 258 505 312 273 2 893 3 551 53 171 65 159 968 39 766 280 2 17J304 582 2 893 3 5511 53 175 63 169 386 51608 3019481313 571 2 996 3 80l! 53 190 67 191564 77 813 343 033 338 203 3 715 4 850' 56 210 70 214 844 94 763 393 993 399 084 3994 5 677 j 59 228 78 240 639 113 980 420447511063 4 515 6 618 64 275 88 255 790 140 226 477 337 481490 5 501 7 990*71295 96 280 441167 926 18 332 567 737 475 337 5 800 8 619:77 251 95 296 513 170 577 22 247 595 572 544 112 5 918 9 238 78 269 97 338 839 207 316 22 330 688 112 599 008 6 134 9 495 ; 83! 290 110 387 704 227 682 21 402 769 308 643 984 6 413 1 10 276107J251 95 444 643 243 129 3 457 832 507|739 541 6 473 1 11 581109 353 126 469 034 245 877 2 579 860 295 891 786 År 1855 1856 1857 1858 1859 1860 1861 1862 1863 1864 1865 1866 1867 1868 1869 1870 1871 1872 1873 1874 1875 88 Tillæg XXXV_. Statskassens Aktiva ved Udgangen af 1875 efter Opgave fra Finants-Departementets Bogholderkontor. « 72 Kroner = 100 Frank. Aktiva. Kroner Frank 1. Statskassens almindelige Fordringer . 2. Udlån af Statslånet af 1820 . . . . 1 339 440 1 860 330 15 840 22 000 3. — - — - 1848 4. — til Myrers Opdyrkning 1108 980 1540 250 51 120 71 000 5. — af det ved Salg af Statens Gods dannede Lånefond 1476 120 2 050 170 6. Bankaktier, Pålydende 4 182 200 Kr. å 200 % 7. Hypothekbankens Grundfond . . . . 8. Kongsbergs Sølvværks Driftsfond . . 9. Tilgodehavende Bidrag til de i Drift 8 364 400 5 240 000 4 000 000 11617 220 7 277 780 5 555 560 værende Jernbaner 10. Jernbaneaktier: B? 446 060 11 884 060 I 1 494 930 695 340 1759 680 20 840 320 i 1 261 390 Kristiania—Eidsvold Banen: Præfereneeaktie £ 122 450 å 18, 16 Kr. og 110% 3 397 300 uprioriterede Aktier, 2 093 400 Kr. a 90 °/0 Lillestrøm — Grændsen 6 658 400 Kr. 2 616 750 a 30 % Hamar—Grundset 960 700 Kr. å 30 % Drammen—Randsfjord med Sidelinier 2 774 330 400 290 1 409 620 2 076 2904 983 100 Kr. å 30 °/0 Kristiania — Drammen 997 600 Kr, å 30 % Throndhjem — Støren 2 317 800 Kr, 415 670 å 30 % 11. Restaneer 965 750 2 444 000 12. Kassebeholdning: Bankerne og i Kasse 28 944 890 Sum Aktiva 55 224 430 76 700 590 89 Tillæg XXXVII. Kommunernes Skatter og Gjæld 1866-1871 i Kroner, 72 Kroner = 100 Frank. Skatter. Ar. 1866 1867 1868 1869 1870 1871 Landdistrikterne Amtskatter 1453 084 1486 116' 1478 992 1544 444 1515 800 1511060 Heredskatter .... 718 808 681 1481 650 076 ,581 396 552 488 549 924 Kirkeskatter .... 106076 107424 125748 138200 116888 116488 Skoleskatter .... 1 220 760 1 220 9881 1 238 656 1 231 812 1 237 652 1 264 332 Fattigskatter ..... 2 497 952 2 573 100 2 782 980 3 077 796 3 157 348 3 219 884 Natural-Veiarbeide - 1237 560 1237 560 1237 560 1237 560 1237 560 1237 560 Byerne Byskatter. ..... 2036220 2179764 2 336 596 2 516 464 2541552 2548284 Fattigskatter .... 832604 900744 1 023 788j1131964 1133544 1118372 Andre Afgifter . . . 737 304 861 952 865 808 849 540 968 624 1 040 752 Havneafgifter .... 293716 290268 325988 350148 319324 346268 Samlede Skatter og Af gifter i Landdistrikterne . 7 234 240 7 306 336 7 514 012 7 811 208 7 817 736 7 899 248 i Byerne 3 899 844 4 232 728 4 552 180 j 4 848 116 4 963 044 5 053 6/6 Tilsammen 11 134 084 11 539 064 12 066 192 12

659 324 12 780 780 12 952 924 i I f For hver Indvåner i Landdistrikterne • 5,0a 5,0r 5,20 5,4i 5,4i 5,49 i Byerne 14,29 15,, 4 15,90 16,S 6 16,r 8 16,7,, i hele Riget j 6,50 6,rl 6.98 7,30 7,36 7,41 Kumuiial Gjæld. Landdistrikternes • • 6 323 300 Byernes Gjæld , . . 9 534 44810 253 50011577 896 12 359 396 12 830 292 12 907 036 Tilsammen • 19 230 336 For hver Indvåner i Landdistrikterne • 4,89 i Byerne 35,06 36,TS 40,62 42,69 43,88 42,00 i hele Riget ll,oi 1 011 060 549 924 116 488 1 264 332 3 219 884 1 237 560 2 548 284 1118 372 1 040 752 346 268 7 899 248 5 053 6/6 5)49 16,™ 7)41 6 323 300 10 253 500 11 577 896 12 359 396 12 830 292 12 907 036 19 230 336 4,89 36,75 40,62 42,69 43,88 42,00 ll,oi 90 Tillæg- XXXVIII. Norges Bank. Beholdning af ædle Metaller i myntet Tilstand, i Barrer og tilgode havende i Udlandet, samt Seddeleirkulation. Beløbene ere angivne i den nye Regneenhed Kroner, 1 Spd. _=_ 4 Kr., 72 Kroner = 100 frc. Cirkulation eller Vær-Ved Udgan gen af . , , Værdi i Sølv Metal- Cirkulerende efter midlereNorges Fol kemængde. Beholdning. Bedler. dien pr. Indvåner. Årene. Kurs. 1819 1820 963 839 977 500 12 459 728 13 303 672 9 081 004 9,29 1821 991 446 13 977 984 14 034 076 14 034 928 14 473 692 15 876 256 7 987 420 6 999 540 8 429 388 9 879 652 8,06 1822 1 004 801 1 021 125 1 035 439 1 053 000 6,97 1823 7 400 000 8,26 1824 9,54 1825 14 238 796 13,52 1826 1 070 784 1 086 318 1 100 255 1 116 466 1 131 000 8 504 000 16 073 048 16 325 108 17 050 604 17 669 076 19 305 336 12 411 620 12 048 052 12 445 696 13 039 904 14 247 480 11,59 11,091827 1828 11,31 1829 9 332 000 11,68 1830 12,60 1831 1 143 834 1 157 091 1 169 264 1 180 259 1 196 000 19 346 052 18 993 128 19 913 448 20 408 652 20 847 136 14 172 932 13 664 116 14 965 000 16 936 640 18 286 960 12,39 1832 10 680 000 11,81 1833 12,83 1834 14,35 15,291835 12 228 000 1836 1 208 808 1 219 007 1 229 319 1 235 924 1 246 35^ 21 574 792 21 024 076 20 279 660 22 248 744 22 142 752 19 270 352 15,94i 1837 18 688 064 15,33) 1838 17 789 172 14,48 1839 16 589 172 13,42 19 864 952 15,94184091 Ved Udgangen af Året Norges Folkemængde. Metalbe holdning. Cirkulerende Seddelmasse. Cirkulation pr. Indvåner 1841 1 262 454 1 278 739 1 293 646 1 309 898 1 328 471 12 120 000 12 206 604 11 354 076 11 289 340 12 188 544 22 480 000 23 282 624 22 505 128 32 288 180 23 162 712 17,815 1842 18,21) 17,401843) 1844 17,02 17,441845 17,321846 1 344 984 1 357 678 1 369 089 1 384 149 1 399 733 11 537 472 9 441 256 8 535 380 9 034 744 9 467 316 23 290 068 22 095 560 18 890 988 18 830 012 19 729 068) 1847 16,28, 13,801848 , 1849 13,60, 14,091850 9 900 956 9 326 776 20 735 388 21 083 224 27 187 568 39 709 424 30 961 064 1851 1418 073 1432 870 1 446 641 1 467 398 1 490 047 14,62 1852 14,71 1853 16 092 892 19 696 596 18 364 020 18,79 1854 20,93 1855 20,785 1856 1 511 175 1 530 312 1 556 076 1 583 525 1 608 653 16 343 112 11 857 991 16 835 777 13 277 941 14461 111 29 221 332 26 677 779 26 323 353 24 206 986 25 847 042 19,34, 1857 17,43 1858 16,99> 1859 15,29 1860 16,07 1861 1 619 102 1 634 869 1 657 997 1 678 510 1701 756 13 289 834 14 379 541 14 559 299 15 311 574 20 020 609 24 648 795 27 819 232 26 643 343 25 596 641 28 524 225 15,22 1862 17,02) 1863 16,07r 15,251864 1865 16,76 1866 1 712 628 1 720 474 1 729 691 1 733 121 1 741 621 15 392 798 17 851 578 13 491 558 14 992 707 16 608 440 27 944 841 29 094 554 26 436 881 27 162 573 28 387 944 16,32, 1867 16,91, 1868 15,28) 1869 15,67 1870 16,30 1871 1 753 000 1 760 000 1 773 000 1 796 000 1 817 000 26 740 006 30 245 238 34 711068 34 996 306 25 262 226 33 982 179 38 515 892 47 178 534 45 869 684 37 229 535 19,39 1872 21,88 1873 26,61 1874 25,54 1875 20,49 92 Tillæg- XXXIX. Kongeriget Norges Hypothekbank. 72 Kroner = 100 Frank. Hypothekbankens samlede Ved Ud gangen a1 Året. 1- Hypothek- Heraf eiede Hypothek af bankens Obli- Hypothek- bankens Pan- Passiva, gationer. banken selv. tedebitorer. Grundfond [Aktiva, ikke meregnet. 1852 2 367 000 3 934 000 4 912 100 5 794 100 445 600 666 260 707 620 808 060 2 350 436 3 841 588 4 728 972 5 518 468 1853 4 020 465 5 016 563 5 912 295 6 040 495 7 039 087 7 936 380 1854 1855 1856 7 417 800 8 317 000 1 819 020 1 690 140 1475 760 2 119 100 2 970 160 7 097 704 7 976 284 7 557 079 6 489 665 12 567 035 16 253 334 22 273 586 9 563 466 10 514 550 14 661 282 18 406 464 25 593 567 1857 1858 12 353 400 15 989 400 20 149 800 12 020 512 15 591 216 17 835 352 1859 1860 1861 23 969 400 25 106 600 28 499 800 27 525 800 31 849 800 2 031 160 20 002 288 25 875 168 31737 208 30 772 444 30 112 652 20 038 730 23 27 023 906 30 32 287 051 36 32 300 839 36 33 370 286 38 23 311 536 30 389 138 36 855 500 36 938 209 3 2001862 1863 1 034 400 940 8001864 1865 4 611 200 007 100 1866 30 681 800 31 343 800 33 691 800 35 246 600 36 418 200 3 330 000 3 386 080 3 915 600 3 838 400 3 992 333 30 427 812 30 383 732 32 550 852 34 048 723 35 210 412 32 144 602 32 223 950 34 597 971 36 179 770 37 392 176 36 870 433 37 280 808 39 724 615 41 381 276 42 690 263 1867 1868 1869 1870 1871 37 642

200 38 177 000 39 475 800 37' 688 600 39 797 800 3 236 800 3 334 400 4 686 000 3 200 400 4 036 800 36 156 839 36 668 013 36 822 534 36 803 763 39 074 893 38 694 098 I 44 176 010 1872 40 192 280 41 377 241 42 560 265 45 135 050 45 816 541 47 114 702 48 640 265 50 775 511 1873 1874 1875 93 Tillæg XL. Sparebanker 72 Kroner 100 Frank Ved Ud gangen af Aaret. Indskydernes Tilgode havende Kroner. Egen Formue Kroner. Indskydernes Samlet Kapital Kroner. Antal. Antal. 1840 24 588 000 6 686 568 13 496 644 16 721 340 35 212 096 43 903 488 7 266 568 14 593 632 18 557 352 38 078 320 48 559 196 52 167 972 57 635 500 64 514 686 69 835 416 74 955 336 78 529 596 82 619 936 85 675 684 87 319 520 87 007 258 99 295 188 97 402 780 103 473 428 1845 59 1 056 988 1 836 012 2 866 234 4 655 708 40 000 1850 90 1855 115 1860 174 1861 1862 1863 1864 1865 233 6 667 372 168 715 68 287 964 1866 1867 1868 1869 1870 26D 9 088 854 9 628 584 10 345 124 10 923 548 190 664 195 289 209 337 220 429 77 918 404 81 666 604 87 057 656 92 549 880 1871 260 1872 262 1873 262 XLI. Aktiebanker. ' Bankerne, __ Indskydernes _^ -«* Grtdtn^og £££ til Disposition. ReKrrone°r. d- Kro-r K— 1 293 324 1 486 340 4 3 560 584 15 387 892 6 6 556 000 32 326 000 12 12 639 724 2 017 403 70 449 855 85 106 982 Ved Ud gangen af Året. 1855 1860 1865 1875 93 Tillæg XL. Sparebanker 72 Kroner 100 Frank Ved Ud gangen af Aaret. Indskydernes Tilgode havende Kroner. Egen Formue Kroner. Indskydernes Samlet Kapital Kroner. Antal. Antal. 1840 24 588 000 6 686 568 13 496 644 16 721 340 35 212 096 43 903 488 7 266 568 14 593 632 18 557 352 38 078 320 48 559 196 52 167 972 57 635 500 64 514 686 69 835 416 74 955 336 78 529 596 82 619 936 85 675 684 87 319 520 87 007 258 99 295 188 97 402 780 103 473 428 1845 59 1 056 988 1 836 012 2 866 234 4 655 708 40 000 1850 90 1855 115 1860 174 1861 1862 1863 1864 1865 233 6 667 372 168 715 68 287 964 1866 1867 1868 1869 1870 26D 9 088 854 9 628 584 10 345 124 10 923 548 190 664 195 289 209 337 220 429 77 918 404 81 666 604 87 057 656 92 549 880 1871 260 1872 262 1873 262 XLI. Aktiebanker. ' Bankerne, __ Indskydernes _^ -«* Grtdtn^og £££ til Disposition. ReKrrone°r. d- Kro-r K— 1 293 324 1 486 340 4 3 560 584 15 387 892 6 6 556 000 32 326 000 12 12 639 724 2 017 403 70 449 855 85 106 982 Ved Ud gangen af Året. 1855 1860 1865 1875

Rettelser.

Side 27, Medicinske Kandidater 1815—69, 1815—48, 1849—69 læs: 1814—73, 1814—44, 1845—73 — 30, nederste Linie: 2,46, læs: 2,20.

Tillæg I—XLI trykte hos Carl C. Werner & Co.

Den norske Armes og Marines Sanitetsindretninger. (Af Brigadelæge W. Preus). Forat opnaa en større Hensigtsmæssighed og Fuldkommenhed i Forhold til Forandringerne i Krigsførelsen, de nyere Vaaben og Lægevidenskabens Fremskridt maa ogsaa Sanitetsindretningerne og Materiellet gjennemgaa en gradvis Udvikling bygget dels paa sammenlignende Studier, dels paa Prøver og Erfaringer fra Krigen selv. Dette er skeet ved flere af Europas Armeer i de sidste Par Decennier, især fra den Amerikanske Krig, men har ikke været Tilfældet ved den norske Arme, af hvi3 Sanitets materiale vi har tilladt os at udstille en Del. Norge begyndte sin Uafhængighedsperiode ved Foreningen med Sverige under stor Fattigdom, med lidet udviklede Hjælpekilder og langt tilbagesat i Næringsveiene og i alle Retninger. De forløbne 60 Aar har derfor lagt store Byrder paa den bortgaaende Generation under Arbeidet først for at tilveiebringe Livets Fornødenheder og senere for Udviklingen af Landets Kræfter for at kunne hævde en Plads ved Siden af vort Broderland og Europas øvrige Kulturnationer* De store Anstrængelser, som i denne Periode har maattet lægges paa Landets oeconomiske Udvikling, og selv de gunstige Omstændigheder, som har bidraget til de uventet heldige vundne Resultater, — til hvilke Fac torer vi især henregne en frisindet folkelig Styrelse, en lang Fredstid i Broderskab med Sverige og en fornuftig Sparsomhed i Statshusholdningen, — har som sædvanligt under lang Fred været en Hindring for Udviklingen af Krigens Indretninger. Armeen og dens Organisation har den hele Tid befundet sig i en provisorisk Overgangstilstand, og den ved Grundloven af 1814 paabudne almindelige Værnepligt, til hvis Indførelse de første Skridt2 gjordes i 1854, kan først siges at være fuldstændig indført ved de i Værne pligtsloven d. A. 1876

tagne Bestemmelser. Sygemateriellet har naturligvis delt Skjæbne med Armeen i det Hele, og dets Udvikling er kun stødvis bleven paaskyndet ved det mere truende Udseende, som de europæiske Begivenheder periodevis have antaget, og især ved vort Naboland Danmarks i Aarene 1848—49 og 1864. Uagtet saaledes intet af vort Sanitetsmateriel er anskaffet efter sidstnævnte Aar, har Kommissionen dog troet, at det i sin Simpelhed kunde have nogen Interesse ved at vise, at man ogsaa her har havt for Øie den Pligt saavidt muligt at lette Krigens Onder og komme dens Offere til Hjælp, og at der tillige er stræbt efter en organisk Sammenhæng i det hele Apparat. Endelig ogsaa fordi vi af Mangel paa passende Modeller paa de Tider, da Nødvendigheden leilighedsvis har paaskyndet Udviklingen, har været nødte til at følge egne Indskydelser og rette os efter det øvrige KrigsmaterieKog vort Lands Naturforhold, hvorved Formerne tildels ere blevne afvigende fra de ellers hyppigst antagne. Da vi ikke have havt Midler til at udstille Exemplarer af hvert enkelt Led af Apparatet, have vi ved Photographier søgt at sammenbinde dem, og tillade os at henvise til det udstillede Album. Norges Landvæbning har ifølge Lov af 12te Mai 1866 bestaaet af Linietropper med Reserve, Landeværn og Træn. Lin i en, hvis opsatte Styrke i Fred skulde udgjøre 12000 Mand Korporaler og Menige og som i Krig ikke uden Storthingets Samtykke maatte forøges over 18000, var dannet af ca. 2000 hvervede Frivillige og forresten af de udskrcvne Værnepligtige. Udskrivningsalderen er 23de Aar og Antallet af de Udskrevne har i de senere Aar været omtrent 6000 Mand. Tjenestepligtens Varighed er hidtil 7 Aar med Forkortelse for de Frivillige, og de 5 første Aarsklasser udgjorde Fredsstyrken. De Mandskaber, som fortiden ikke tiltrængtes for at holde Limen fuldtallig, dannede dens Reserve, som ligeledes stod i 7 Aar, men havde i Regelen kun at gjennemgaa Rekrutøvelser. Valget bestemtes ved Lod trækning. Ifølge Forandringer sanctionerede ved Lov af 3die Juni 1876 er Re seiven fremtidig ophævet og alle Udskrevne af tilstrækkelig Dygtighed3 blive indlemmede i Linien. Tjenestetidens Varighed bliver for alle Vaaben og alle Klasser 7 Aar. Landeværnet, som ikke maa bruges udenfor Landets Grændser, bestaar af Bde, 9de og 10de Aarsklasse af Linietropperne, Reserven og Trænet. . Hidtil var Kavalleriets Tjenestepligt afgjort med 7 Aars Tjeneste i Linien. De Værnepligtige, som ikke i Høide holde 61 Tommer eller som paa Grund af Svaghed eller Legemsfeil ere uskikkede som Kombattanter, men som dog kunne gjøre anden Militærtjeneste f. Ex. som Kudske, Sygepas sere &c, henføres til en egen Klasse, Trænet, som ligeledes har 10 Aars Tjenestepligt, hvoraf de 3 sidste inden Riget. Efter sidstnævnte Lov kunne imidlertid Alle, uden Hensyn til deres Kombattantdygtighed anbringes efter deres specielle Uddannelse og Fagdyg tighed i Linien eller Trænet uden Forskjel. Ligeledes kan til Fagposter ved Søvæbningen overføres Mandskaber, som deres Uddannelse dertil gjøre særlig skikkede. Søvæbningen bestaaer af en fast Styrke Frivillige og de ud s kre vne Søfarende, som til enhver Tid udskrives til Krigsskibenes Bemanding. Hertil regnes Helbefarne — som efter 15de Aar har været i udenlandsk Fart i %x/2 Aar — Yærnepligten varer fra 23de til fyldte 35 Aar; og Halvbefarne — som have faret i 1 Aar —. Bliver en saadan ikke helbefaren inden 27 Aar føres han over til Landvæbningen. Distriktssøtropperne for saadan Tjeneste, hvortil Befarenheds grad er ufornøden. Deres Antal har været bestemt til 2000 i Fred og 3500 i Krig med Reserve og 7 Aars Tjeneste, hvoraf 5 Aarsklasser som Fredsstyrke ligesom Landvæbningens Linie, med hvilken den skulde opøves. Af Bde, 9de og 10de Aarsklasse dannes Kystværnet til Forsvar af Kysterne med Tjeneste blot inden Riget. Fra nu af skulle Distriktssøtropperne og deres Reserve kun udskrives i Nordland og Tromsø Amter. I de 5 sydlige Stifter kunne de nødven dige Mandskaber til denne Tjeneste i Sødistrikterne udtages af de Værne pligtige til Linien. Hovedprincipet ved Ordningen af Udskrivningen har været at søge opuaaet en saavidt muligt ligelig Fordeling af Værnepligtsbyrden paa de enkelte Landsdele og de enkelte Indvaanere.4 Enhver Indfødt og enhver Udlænding, som har faaet Borgerret i Riget, er værnepligtig, naar han har den fornødne Tjenstdygtighed. Efter Loven af ia/s 66 vare forskjellige Embeds- og Bestillingsmænd fritagne; efter den sidste Lov kun geistlige Embedsmænd og Lodse. Landet er inddelt i 20 Udskrivningsdistrikter, hvert tildelt en Infan teribataillon til Rekrutering. I nogle af dem er tillige Dele af Artilleri eller Kavalleri anviste Heste-Qvarterer og faa derfra ogsaa sine Mandska ber. Hvert Udskrivningsdistrikt indbefatter flere Lodtrækningsdistrikter, som igjen ere delte i mindre Dele (Roder). I hvert Lodtrækningsdistrikt fører en Kommission Mandskabsrulle over alle Confirmerede eller fra 19 Aars Alderen, hvilken gjennemgaaes i aarlige Møder om Vaaren og lægges til Grund for Udskrivningen. Kommissionen bestaaer af to af Formandskabet eller Magistraten valgte Medlemmer og en Officer. Behandlingen af

Værnepligtsforholdene ledes af Sessionsbestyrelsenj som for Landtropperne bestaaer af Amtmanden og en Krigskommissær, hvoraf gives 6 ; for Sømandskaberne af Amtmanden og en Indrulleringsehef, som fører Søfartsrullerne i det bestemte Distrikt. Overbestyrelsen har Generalkrigskommissæren. Sessionsbestyrelsen for Landvæbningen afholder hvert Aar i hvert Lodtrækningsdistrikt offentlige Sessioner, hvor Lodtrækning foretages. Ved disse møde foruden Distriktskommissionen en Lensmand eller Politimand fra Distriktet og' Alle, hvis Værnepligt skal undersøges. 1 å 2 Offieerer kunne tilforordnes, samt hidtil 2 Læger. Aarsklassen af Værnepligtigej nemlig de som fylde 22 Aars Alderen, underkastes Maaling og Læge undersøgelse, de Tjenstdygtige trække Lod og indføres i Armeen fra Iste Januar næste Aar. Det tillades herefter at underkaste sig Udskrivning 2 Aar før den sædvanlige Alder. Paa den anden Side kan i Fredstid ske Udsættelse af indtil 3 Aar. Udvandring kan tillades ogsaa efter Udskrivningen. Er Nogen uden egen Skyld ikke bleven udskreven før han er 32 Aar, bliver han fri for Udskrivning, men den, som har unddraget sig Værne pligten, udskrives forlods indtil det 47de Aar. Til Artillerie, Kavallerie og Ingeniørtropper udtages i de dertil bestemte Distrikter, foruden Frivillige, de, der trække de laveste Nummere, naar de ere skikkede. Lodtrækningen, som hidtil bestemte Fordelingen til Linien5 og Reserven, afgjør herefter, da Reserven som anmærket bortfalder, kun Valget til disse Vaabenarter, samt Ordenen for Indkaldelsen til Garnison og til Træntjenesten. Mandskaber, som ville uddannes til Underbefalingsmænd, kunne antages som Elever ved Garnisonernes Skoler, naar de ere 18 Aar, og fra denne Alder regnes ogsaa Spillemændenes Tjenestetid, om de end antages tidligere. Sessionerne til Gjennemgaaelse af Søfartsrullerne afholdes paa beqvem meste Tider og Steder, naar det paafordres og af Kongen bestemmes. Til Søvæbningen udskrives da blandt de søfarende Værnepligtige det Mandskab, som tiltrænges udenfor den faste Styrke og Distriktssøtropperne. Ved Sø sessionerne er Dygtighedsbedømmelsen hidtil udført af kun 1 Læge. Søfarende Værnepligtige, der have opnaaet 30 Aars Alderen fritages i Fred fra at fremmøde, naar de engang have deltaget i Lodtrækningen. Ved Landsessionerne har der hidtil været medgivet 2 for det meste militære Læger for at bedømme Tjenstdygtigheden, men kun som consu lerende Assistenter. Afgjørelsen med Hensyn til Udskrivningen var Sessions bestyrelsens. Ved Loven af 3/6 76 afgjøres herefter alle Spørgsmaal om militær Tjenstdygtighed ved et Skjøn ordentligvis af 3 samlede Militær læger; undtagen i Tilfælde, hvor Udygtighedeu er iøinefaldende. Skjønnet deler de Værnepligtige i følgende Hovedklasser: Dygtige til Linien, Dygtige til Trænet og Udygtige til al militær Tjeneste. Midlertidig udygtige erklæres de, der lider af Onder, som antages overgaaende inden næste Session, hvortil de henvises. Som Følge af sidste Lovs Bestemmelser, vil Skjønnet herefter tillige maatte tåge Hensyn til Specialvaabnene eller Underafdelingerne af Linie og Træn, hvortil Mandskabet ved sine specielle Egenskaber kan ansees særlig skikket. For at lette Adgangen til i Tilfælde af Udygtighed at faa den constateret naarsomhelst førend Indkaldelsen til Sessionen, er ifølge Kgl. Resol. af 9de September 1875 faste Bedømmelseskommissioner, bestaaende af 3 Militærlæger, fra dette Aars Begyndelse traadte i Virksomhed i Garnisonsstederne.6 Mandskaber, hvis Feil ere tvivlsomme og ikke ved Sessionen kan afgjøres, henvises til 14 Dages Prøve ved Rekrutskolen, hvor en ny Undersøgelse regelmæssig finder Sted ved en Kommission bestaaende af Rekrutskolens Chef og Læge samt en tilbeordret ældre Læge. Mandskaber, som antages ndygtige, kunne ogsaa enten ved Skolens Begyndelse eller senerehen under samme kasseres ved lignende for Leiligheden dannet Kommission ved Tilkaldelse af en anden Læge. Herefter vil som sagt alle disse Spørgsmaal blive afgjorte ved Kommis sioner af Militærlæger. Til Veiledning ved Bedømmelsen tjener en af Armeens Lægekommission udarbeidet Instrux. Efter gjennemgaaet Rekrutskole havde hidtil under Fred enhver til Linien Udskreven Ret til at stille en anden ligesaa qvalificeret i sit Sted ved samme og træde tilbage til Landeværnet eller Reserven, Fra nu af indlemmes Alle i Linien uden Stillingsret med 7 Aars Tjeneste, hvorefter 3 Aar i Landeværnet, forsaavidt man ikke er over 40 Aar, Samme Tjenestetid fordres nu af Frivillige, Underbefalingsmænd og i Trænet. Kongen har efter Grundloven Befalingen over Armeen. Dens Bestyrelse er paa hans Vegne i hans Fravær delt mellem Arme- Departementet for oeconomiske og administrative Anliggender og Arme-Kommandoen for Kommandosager. Generalstaben, hvis Officerer udgjør Arme-Kommandoens Personale, er tillige videnskabelig Consulent i hvad der ikke henhører under Ingeniør væsenet eller Artilleriet. Kan Arme-Departementets Chef ikke tillige føre Kommandoen over Armeen, bestemmer Kongen en Generalsperson dertil. I dennes Forfald bestyrer Generalstabschefen Forretningerne. Armeens faste

Officerer rekruteres fra Krigsskolen og Høiskolen. Den første, som netop har undergaaet en Forandring ved Oprettelsen af en Forberedelsesafdeling, hvor Indtrædelsen kan ske i Alder af 15 Aar, dimitterer direkte til Infanteriet og Kavalleriet. Til Generalstaben, Ingeniørvæsenet og Artilleriet fordres en fortaat 3aarig Uddannelse ved Høiskolen. Begge Skoler skulle sortere under en Chef. Unge Mænd med nogen Dannelse kunne udtjene deres Værnepligt som Officerer uden fast Løn" efter et Forberedelseskursns af 10 Maaneder7 med Forpligtelse til at tjene under Øvelserne efter Ordre i 6 Aar i Linien og 4 Aar i Landeværnet. Infanteriet bestaar af et Jægerkorps og 5 Brigader. Jægerkorpset, stationeret i Christiania og dannet af Frivillige, er til lige organiseret som Skole for Underbefalingsmænd i Armeen, afgiver des uden et Gardekompagni for Hs. Maj. Kongen i Stockholm og forretter Garnisonstjeneste ved Hovedstationen. Det har 6 Kompagnier. Hver af Brigaderne, hvis Chefer have deres Hovedqvarter i de 5 sydlige Stifters Hovedstæder, bestaar af en Depotafdeling paa 2 Kompagnier Frivillige, der er indrettet til Underofficersskoler og forretter Vagttjenesten i Garnisonen, 4 Liniebatailloner af Udskrevne, hver paa 4 Kompagnier samt af 8 Landeværnsdivisioner, 2 pr. Bataillon. Alle Vaabenarter og Fæstninger — ialt 11 — ere fordelte i Kommando distrikter efter Infanteribrigaderne foruden Hovedstationen under den Høist befalende. Bataillonen er den administrative og taktiske Enhed. (NB. Ved Artilleriet har Batteriet tildels sin egen Administration.) Den benævnes efter sit Udskrivningsdistrikt. Noget Bataillons-Kommandodistrikt findes dog ikke, men Bataillonschefen ved Infanteriet har Kommando over det til denne Vaabenart udskrevne Personel og ligesaa ved de andre Vaaben, Derimod findes inden hver Bataillons Udskrivnings- Distrikt 4 Kompagni- og 2 Divisions-Kommandodistrikter for Linie, Træn og Landeværn. Ingeniørbrigadens Officerer ere fordelte i. 6 Detachementer, nemlig et ved Hovedstatiorsen med Oscarsborg og et for hvert af de 5 Brigade distrikter. Af Ingeniørtropper har hidtil kun været bevilget til enkelte Assistenter, men de skulle efter sidste Lov nu organiseres. Artilleribrigaden indeholder 5 Batailloner, hvoraf 2 kjørende, 1 ridende og 1 Fodartilleri, hver paa 2 Batterier — undtagen 1 paa 3 — å 6 Kanoner, hvert bestaaende af en garnisonerende frivillig og en national udskreven Del. Dertil et Fyr- og Haandværkerkompagni. Generalfelttøim esteren er Chef med en Felttøimester under sig som Chef for Arsenalerne. Kavalleri brigaden har 3 Korpser og indbefatter ialt 1 Esquadron Frivillige, garnisonerende i Christiania med Underofficersskple og Manege og 10 Esquadroner Udskrevne.8 Intendanturen har under Arme-Intendanten 8 Brigadeintendanter og endel underordnede Funktionærer ved Depoterne og Værkstederne. Retsvæsenet bestaar af 7 Brigadeauditører under en Generalauditør, som Armeen har fælles med Marinen. Læge-Etaten danner et civilt-militært Korps med Generalchirurgen som Chef med Rang som Generaladjutant. Gage 1500 Spd. Under ham sortere: 7 Brigadelæger med Majors Grad. Gage 700 Spd. 34 Korpslæger med Kapteins Grad, hvoraf 11 garnisonerende med 450 Spd. og 23 nationale med 400 Spd. 14 Kompagnichirurger med Premierløitnants Grad og 300 Spd. i Gage.' De 2 sidste Klasser have Alderstillæg efter sog 10 Aar. Fortiden ere alle Klasser tildelte 75—100 Spd. Dyrtidstillæg. Lægerne ere i Fredstid ansatte i Brigadekommandodistrikterne, Brigade lægerne 1 ved hvert og 2 ved Hovedstationen. Af Korpslægerne besørge de garnisonerende den stadige Tjeneste i Garnisonerne og de nationale den periodiske under de Udskrevnes Øvelser, almindeligt 1 ved hver Bataillon. Kompagnichirurgen har ogsaa stadig Tjeneste i Garnison og suplerer Korpslægerne ved Bortkommando paa Sessioner. 1å 2 ere til Tjeneste paa Generalchirurgens Kontor. Alle Læger kunne af Arme-Kommandoen beordres udenfor deres Distrikt til Tjeneste specielt ved Sessionerne, herefter 3 til hver Session. Brigadelægen fungerer gjerne ved et helt Krigskommissærdistrikts Sessioner. Til Forberedelse af vigtigere Sager vedkommende Lægevæsenet og Sundhedspleien dannes en „Armeens Lægecommission" i Hovedstationen, bestaaende af en Brigadelæge, Garnisonssygehusets Overlæge, en anden garnisonerende Korpslæge samt en national Korpslæge. Lægernes Stilling er som Chefernes Consulenter uden Kommando eller Initiativ. I de sidste Aar har Storthinget to Gange antaget en Sanitetslov, hvorved de gaves militær Stilling lig de øvrige Officerers med uafhængigere Virksomhed, Kommando inden deres Afdeling samt med Oprettelse af Sanitetstropper. Disse Love ere dog ikke blevne sanktionerede. Ansættelsen af Kompagnichirurger sker ved sædvanlig Konkurrence af Læger, som have bestaaet den for jus practicandi her fordrede Stats examen og efter Forslag fra Generalchirurgen ; af de øvrige under Fred ved Avancement fra de lavere, forsaavidt de ønske det og9 findes skikkede. I Krigstid kunne ogsaa civile Læger ansættes i nye høiere Lægeposter. De frivillige garnisonerende Tropper ere, da Storthinget stadigt mod sætter sig

ordnet Indkasernering, indkvarterede dels i Afdelinger og dels enkeltvis i private Boliger. Deres Forpleining besørges af deres Aflønning, som fortiden udgjør samlet 30 Sk., foruden til Qvarter, enten af dem selv eller fælles ved Afdelingens Foranstaltning. Ved Depotafdelingen i Christi ania og Gardekompagniet i Stockholm benyttes hertil Dahlers udstillede Kogeapparat. De ere tilligemed deres Familier under Sygdom stedse berettigede til fri Lægebehandling og Medicin. Hver Bataillon og Depotafdeling er derfor tildelt sin Korpslæge, undertiden og en Kompagnichirurg, og Mandskaberne behandles dels i deres Qvarterer, dels i betydeligere Tilfælde paa Sygehus. Enkelte Garnisonsstæder have deres særegne militære Sygehuse, i andre benyttes Kommunens civile mod en fastsat Betaling. De übetydelige Garni soner, som forstørstedelen kun bestaar af Skoleelever og undertiden af nogle faa udskrevne Mandskaber indkommanderede til den nødvendige Vagttjeneste, gjøre dog kun mindre Sygehuse behov. Paa de Tider alene, da disse ogsaa modtage Syge fra de nærliggende Exercerpladse, kan Belægget blive noget større, og da dette almindeligvis kun finder Sted i den bedste, men hos os korte Sommertid, faaer Luftrummet ialfald noget mindre Betydning, end det kan ved store og stadigt belagte Hospitaler især i tæt bebyggede Byer. Af saadanne Sygehuse håves Christiania Garnisonssygehus (se Photogr.) er indrettet ved Ombygning af en meget gammel Murbygning (fra 1626, 2 Aar efter Byens Anlæggelse) som fra 1817 havde været benyttet til Universitetets Bibliothek. Det har en heldig Plads med fri og ophøiet Beliggenhed og støder til Akershus Fæstnings Glacie. Med Sygehuset blev i 1870 forenet en Instruktionsskole for Under befalingsmænd ved Sanitetsvæsenet. Af Bataillonerne udtages aarligt Fri villige efter passeret Rekrutskole og indkaldes quartalsvis til et halvt Aars Oplærelse. Det aarlige Antal har været bestemt til 20. De faa Under-' visning i elementære Dannelsesfag, i Sygepleien, Sygehustjenesten og Kokke^ tjeneste, i tekniske Fag med Indøvning af praktiske Færdigheder, Kjend-* skab til Materiellet og dets Behandling samt de første Regler for Rap10 porter og Administrationen ved Korpset. Øiemedet er, at de sknlle kunne overtage Underfalingsmænds Funktioner ikke alene ved Sygehuse men og ved Ambulanceafdelingerne. I de første Aar fik de efter Skolen endnu 24 Dages praktiske Øvelser paa en Exercerplads. Hidtil gjøre de senere Tjeneste under Øvelserne som Lægernes Assistenter. Underste Etage indeholder, foruden Kontor, Kjøkken og Bolig for Underbefalet, Rum for 12 å 13 Elever. I 2den Etage kunne Sygeværelserne optage 27 Syge. Rummet for hver Syg beregnes til 7- -900 Cj3] Fods Luft i 4 store og 2 mindre, ven tilerede Rum, Ved Benyttelsen af en Sidebygning kan Belægget forøges til 40 Syge. Begge Indretninger bestyres af en garnisonerende Korpslæge som Overlæge under en Inspektør og med Assistence af en Underlæge, en Sergeant som Vagtmester og en udexamineret Korporal. Sygevogter- og Kokketjenesten besørges tourvis af Eleverne. Christiansands Garnisonssygehus (Photogr.) har tidligere været privat Bolig, og er som de fleste Huse i Christiansand fra tidligere Tid bygget af Træ og med stor Have, ligger frit og luftigt paa en ophøiet Landgrund omtrent 50 Fod fjernet fra en stor forbiflydende Flod (Otteren). Det kan rumme 40 Patienter beregnet til ca. 550 tg] Luft til hver i store letventilerede Rum, men Belægget er den største Del af Aaret kun enkelte Syge, i Gjennemsnit 4—5 daglig. Ved smitsomme Sygdomme kunne 2å 3 Sygetelte å 10 Syge anbringes i Haugen. Sygehuset bestyres af en garnisonerende Korpslæge med Assistance af 2 Sygevogtere, der tillige besørge Kokketjenesten. Det er forsynet med varmt Bad, Styrt og Dampbad, som regelmæssig ligesom om Sommeren Søbade benyttes saavel til Garnisonens Tropper som til de udskrevne Rekrutter, der have Øvelsesplads i Nærheden. Endnu håves Fredrikstads Garnisonssygehus, som indtager en Fløi paa 2 Etager af en Arsenalsbygning, Det er beregnet for 15 Syge med ca. 600 Cg] Luft paa hver, men er almindeligt kun belagt under de aarlige Vaabenøvelser. Vaabenøvelserne for de udskrevne Rekruter ere ved den sidste Lov forlængede fra 40 til 50 Dage; for de andre Vaaben vedblive de som før i 90 Dage. Til andre aarlige Øvelser anvendes mindst 30 Dage istedetfor før 24 foruden Marschdagene, Til disse^Bataillionsøvelser jnd»11 kaldes af Kavalleriet de 5 yngste Aarsklasser, af Artilleriet og Ingeniø rerne de 4 og af Infanteriet de 3 yngste. Infanteri-Bataillonens høieste Styrke* er sat til 752 Mand. Gaar de 3 Aarsklasser op derover, indkaldes kun de mindre dygtige af 3die Aarsklasse. De øvrige Aarsklasser ere frie for Tjeneste i Fred og ligesaa de Frivilliges. I Krig indkaldes først 2den, 3 die og 4de Aarsklasse og Iste Aarsklasse sidst. Trænets Øvelser be stemmes af Kongen, forsaavidt Pengemidler bevilges. Bataillonerne og Korpserne opbevare paa deres egne Depoter (Telt huse) i Nærheden af Øvelsespladsene den nødvendige Felt- og Exercer beklædning samt Udrustning og Vaaben, hvormed Rekrutterne forsynes ved Fremmødet efter at være blevne mønstrede, undersøgte af Lægen og den

omtalte Kassation af de øiensynlig udygtige foretagen. Paa Pladsen til deles desuden hver Soldat 1 å 2 uldne Tepper og 14 Pund Leirhalm, som fornyes hver 15de Dag; desuden faar han Tilskud hver ste Dag af 4 Pund. Exercerpladsene, hvoraf findes 21 fordelte paa forskjellige Steder af Landet, ere i Regelen bestemte for 1 å 2 Batailloner. Gardermoen alene, 5 Mile fra Christiania, afgiver Plads for Tropper baade af Iste og 2den Akershusiske Brigade og for større Samlinger. Under Øvelseme anbringes Soldater og Officerer forskjelligt, i Barakker, i Telte eller paa enkelte Steder i Qvarter hos omkringboende Bønder. Bespisningen er heraf afhængig, men gives dog mest in natura og samlet ved Foranstaltning af Afdelingens Officerer; i Leire og større Samlinger af Armestyrelsen ved Intendanturen. Dagsportionen bestaar da af: Fersk Kjød 373)5 Gm. eller Salt Kjød 124,5 Gm. Byggryn, halve .. . o,es Liter Flesk . . 220,0 — Salt .... 50,0 Gm. /Erter . . 25 Liter. Ost eller Smør ... 60 — 60 Gm. Blødt Brød 747 — 747 — Kaffe, malet . . . . 12,0 — 12,0 — Sukker 15.5 — 15,5 — Ærter kan ombyttes med Poteter eller andre Grønsager. Disse Por tioner afvexle almindeligt hver anden Dag. Høistbefalende kan istedet bestemme Tørmad, nemlig Spegeflæsk 249 Gm. Ost eller Smør 124,5 Gm, Kaffe malet 12,0 — Sukker 15,0 —-12 Han kan forøge Portionerne og som Extraforpleining lade uddele Brændevin og Eddike. Ved stærk Vinterkulde tildeles Vagtmandskaber paa Post en Pot varmt 01 pr. Døgn. Sygeforpleiningen, hvortil den indskrevne Soldat kun er berettiget under Øvelserne eller anden Tjeneste, besørges af Afdelingens Læge med Assistance af en af de oplærte Korporaler eller en Soldat udtagen af Af delingen og foregaar ved de lettere Tilfælde i Barakkerne eller Sygeteltene. Ved betydeligere Sygdomme transporteres de Syge til et Garnisonssygehus, naar det er i Nærheden, eller skaffes Plads i privat Qvarter. Kun paa Gardermoen etableres under Øvelsestiden aarligt permanent Sygehus i Barakker og Telte, anlagt som et Feltsygehus for 60 Syge, men kan ved større Troppesamlinger let udvides; paa Helgelandsmoen er der opbygget et lidet Sygehus for de 2 der exercerende Batailloner og til Brug ved det praktiske Kursus, som de udexaminerede Sanitetskorporaler har havt at gjennemgaa. Armeens Sygemateriel opbevares paa et særeget Medicinaldepot under en Forvalter, som tillige hidtil har været Sanitetselevernes Lærer. Han udleverer efter Arme-Departementets Ordre det Nødvendige til Af delingerne og kontrollerer Tilbageleveringen. Det for de enkelte Afdelinger bestemte Materiel er følgende ; Compagniet har Infanteri Kartouch (udstillet) med Indhold Sax Glas til Edikke (i Sidevæskerne) Detrusor Skaalpund Stry \ Blyant. Plade Bomuldsvat J-i Penne 2 Skaalpund Charpi £• 1 50-Grams-Glas med Korke 4 Do. slidt Linned J 1 5-Grams-Glas do. do 4 Knappenaale 100 io-Grams-Glas do. do. (nedpakkede Synaale 4 i Blikdaaserne) 18 Par Skinner 4 Medicinske af Tin 1 Plade Pap x Tinbæger 1 Ark Skrivpapir 6 Middels Injectionsspr&ite med Rør ... 1 Fouteral med Fyrstikker 1 Svamp 1 Voxstabel 1 Blikdaaser (hvori io-Gramsglassene ere Aarelads-Compresser 20 t. nedpakkede . . . , , 6 Compresser — 6 Tommers 50 Bundt Bændler (10 Alen) 1 Do. — 8 do 50 Felttourniquetter, neml. I Morells, 1 dansk 2 Do. — 12 do 50 Traad (Lod) 2 Longuetter (1^ Alen og 2\ Tomme) . 10 Red Silke — £ 1 3 fundæ capitis og 1 Nathue 4 Knusk — 1 Betræk til Skinner 8 Glas til Brændevin (i Sidevæskerne) . . j 5u5pen50rier ,,..,,,,,,,,..,..,.,.. 213 Haandklæde i Sexalensbind — 2 Tommer brede ... lb Ottealensbind — 2 Tommer brede ... 5 Firealensbind — 2 do. do. ... 10 1 et Læderhylster kan ovenpaa samme lægges et mindre Amputations- bestik som det i Rytterkårtouch, Væsken B tilføiede. Infanterikartouchen er overtrukken med ugarvet Sælskind, er 50 Ct.meter lang, 40 Ct.meter høi og 18 Ct.meter tyk og veier med Am- putationsbestik 11,5 Kilogrammer og uden samme 9,Q5 Kilogrammer. Den bæres af en af Compagniet udtagen Soldat, som tillige er Lægens Haandlanger og Sygepasser* Batteriet og Esqvadronen. Rytter-Kartouch (udstillet), bestaaende af 2 stærke Lædervædsker A og B, som ved Remme kunne fæstes til Sadlens Sider og føres af den Rytter, der fungerer som Lægens Assistent. Hver Vædske er 47 Ct.meter tyk* De veie tilsammen og uden do, 11,5 Kilogrammer. I Væsken A* Tinbæger ' »...*... I Fouteral med Fyrstikker ....^. . . 1 Voxstabel 1 Middels Injectionssprøite med Rør ... 1 Medicinske af Tin , I Svamp 1 50-Grams-Glas med Korke .... 4 1 5-Grams-Glas - do 4 Blikdaaser 4 io-Grams-Glas (nedpakkede i Blikdaa^ serne) < . . ; 12 Detrusor t .'. . i i ... 1 Bundt Bændler (10 A1en) .;..;...., \ i Lod Knusk ; 1 Lod Traad .4 < , £ 1 Lod rød Silke *...;.. i Knappenaale ....;..... 100 Synaale 4 Blyant 1 Sax I Penne (en til nitras argenticus) 2 Skaalpund slidt Linned \1 Reserve-Korke 20 Stykker Aarelads-Compresser 50 Firealensbind 2 Tommer brede 5 Haandklæde 1 Felttourniquetter, 1 Morells, 1 dansk . 2 Charpie @ i Stry # Ct.meter lang, 26 Ct.meter bred og 17 tilligemed Amputationsbestik 13,19 Kilogr. Indholdet er følgende: Plade Bomuldsvat i Par Træskinner 2 I

Væsken B. Ottealensbind, 2 Tommer brede 5 Firealensbind, 2 do. do 5 Compresser, 12 Tommers 20 Do. 8 do. 20 Longuetter, 1^ Alen lange, 2\ Tomme brede 20 Longuetter, I Alen lange, 2\ Tomme brede ; 10 Betræk til Skinner 8 3 fundæ eapitis og 1 Nathue 4 Suspensoriet 4 Par Træskinner i 2 Mindre Amputationsbestikj hvori: Amputationsknive 2 Skalpeller 2 Pincetter .....;.;;...;.. 2 Underbindingsnaal i . . i . . i Afbider , 1 Kugletang 1 Amputationssaug, større 1 Do. mindre i Sølvcatheter 1 Sax 1 Suturnaale 6 Vindsel Silke 1 Stk. Vox 114 Man kan endnu tilføie en Vædske med Tandinstrumenter. De nævnte Afdelinger have i Fred egen Læge og Materiel kun, naar de ere detacherede. Bata il lonen har ellers Kartouchen. Sygebaarerne beståa kun i en Seildugsbund, enkelt eller dobbelt for at opstoppes med Halm, med Indlæg paa begge Sider til Indbringelse af runde Bærestænger. Paa Enderne af disse kan igjen efter Behag ind skydes to Træfødder. Vægten er 6—B Kilogrammer. 2 runde Ambulancetelte, koniske med Ventilationsaabninger. Diameteren er 5 Meter, Høiden 4,09 Meter og Vægten 48,75 Kilogrammer. For at kunne benytte disse til Sygehusbehandling medføres: En Bataillons-Ambulancevogn (Photogr.) for 2 Heste, hvis Bagvogn indeholder de nødvendige Sygehusreqvisiter for 20 Syge. Alle Sanitetsvæsenets Vogne, naar undtages den nyere Gods og Syge transportvogn, beståa af to Dele, Forstilling og Bagvogn, som kan fraprot ses, befordres og benyttes særskildt i Lighed med Kanonmonteringen og Ar tilleriets Vogne, hvormed de have Hjulmaal tilfælles. Vognens Bredde eller Hjulaxen, maalt fra Hjulenes Yderside, er l,e4 Meter og Hjulenes Diameter I,qB M. Forvognens Længde er 0,9aM., Bredde 0,97 M. og Høide 0,79 M. udvendig. Dens forreste Del, hvori ogsaa Bataillonslægen kan befordres, har under Kudskesædet Rum for hans Kuffert. Bagentil findes et andet Rum, der optager : 3 Ambulancekasser I, B og M (Photogr). med den fornødne For syning af Instrumenter, Bandager og Medicin for Sygebehandlingen. Hver Kasse har i Længde 41 Ctmeter, i Bredde 28,5 og Høide 48,5 Ct meter, og de veie tilsammen 74,25 Kilogrammer. Indholdet er : Instrumentkassen I. Under Laaget: i» Et Amputationsbestik med enkelt Laas, hvori : Større Saug med Reserveblad Mindre Saug Stiksaug . Sølv-Mandscatheter . EnæggedeAmputationsknive (i stump og 1 spids) 2 Tveæggede Amputationsknive 2 Arteriepincet Pincet 1 Kugletang j Sax : 1 1 Skruejern j 1 Bryne 1 1 Kugletrækker I 1 Skruetourniquet 1 Afbider t Skarp Hage j Skalpeller. , a I Suturnaale 2O15 Carlsbadernaale 100 Vindsel Silkesuturer . . . ." i Vindsel Silke 1 Stk. Vox 1 2. Et Dissectionsbestik, hvori: Skalpeller 5 Pincet 1 Dobbelthage 1 Messingtubus 1 Sax 1 Suturnaale 4 3. Et Bestik, hvori: Pincet 1 Simpsons Naale til Metalsuturer ... 2 Vrider til do 1 Vindsel Se-lvtraad 1 Snelle Jerntraad I Smiths Naale med Tintraad 2 Troisquarter med Rør 2 Stumpe Hager 2 Dobbelt do [1 Underbindingsnaal 1 Barbeerkniv I Tincathetere. 2 Serresflnes IO Ophtalmostat 1 Øienbestik, hvori; 1 Stærkniv .• 1 Lige Stærnaal I Krum Stærnaal 1 Øienpincet 1 4, En Blikdaase, hvori: Tinbæger 1 Større Medicinske af Tin, 1 Mindre Medicinske af Tin 1 Stk. engelsk Heftplaster 1 Voxstabel 1 Brev Knappenaale 1 Større Svampe 2 Lod Knusk 2 Vindsel Silke '. 1 5 . En mindre Blikdaase, hvori ; Sneppert med. 2 Reserveblade i Etui 1 Lancetter i Etui 1 Fortil : I . En stor Blikdaase, hvori : Komplet Flaschenzug 1 Salmons Brokbind 1 Elastiske Brokbind til hoire Side 2 Flanels Brokbind 1 Suspensorier 6 Haandklæder 3 2. En mindre Blikdaase, hvori; a. Brændjernsvæske, hvori: Konisk Jern 1 Firkantet Jern 1 Kugletænger 2 Krum Polyptang 1 b. Haandklæder 7 3. En Blikskuffe, hvori a. i Papetui med : Koppesneppert 1 Koppeglas 4 b. Bestik med 6 store Skalpeller og Liiers Pincet 1 c. 1 Væske, hvori: Tandnø-gle med 3 Hager 1 Lige Tandtænger 2 Krum Tandtang 1 Geisfuss 1 Gingivakniv , I d. Nøster Linligatur 2 Bagtil: 1 . En Kasse, hvori : Større Tinspreite 1 Mindre Tinspreiter 2 Tinrør 4 Trærør 2 2. En Blikdaase fyldt med Bomuld Bandagekassen B. Under Laaget: i. Forreste Rum: Fouteral med Fyrstikker I Stearinlys få 2 Felttourniquetter 3 Liiers do. 1 Blyanter 2 Bundt Seilgarn 1 Alen Voxdug, 12" bred 2 Lod Vox 2 Snelle Bomuldsgarn 1 2. Bagerste Rum : Gammelt Linned få 2 3. Mellemste Rum; Plade Pap I Bog Skrivpapir 1 do. Postpapir i Octav. 1 Lineal I16 Træskinner, nemlig: Større, krumme, hule 4 Mindre, hule 6 Flade, convexe 8 Jernskinner 2 Baand med Spænder 10 1 stort, krumt Blikfouteral, hvori Detrusor 1 Oesophagussonder 2 I Papfouteral, hvori : Elastiske Cathetere 6 do. Bougier 6 NB. Fouteralet maa have Stry i Bunden. Større Svampe 2 Liden Lyseplade af Blik 1 Compressorium 1 Chloroformtut 1 Fortil: Tolvalensbind 10 Ottealensbind 30 Sexalensbind 20 Firealensbind 10 Trealensbind 5 Toalensbind 5 Charpie.» ® £1 Compresser, 6" . * 30 Aareladscompresser 30 Bagtil: Charpie ® %1 Aareladscompresser 60 Compresser, 6" ..... i 60 Compresser, 8" 50 Compresser, 12" 50 Longuetter, i^- Alen, i\" 20 Longuetter, 1 Alen, 2\" 20 Lod Traad ...... 4 Brev Synaale 1 Stkr. Bomuldsbaand 5 Bundt grove Bændler I Vindsel Bomuldsgarn ... * 1 Mediciokassen

M. a. Under Laaget: Blikdaase, hvori Ungv, basilic. nigr,, 150 Gr I Blikdaase, hvori Ungv. ceræ, 150 Gr. 1 Plastersax I Jernspatel I Centimetermaal 1 Alen Linlserred 3 Pakke, hvori: Empl. adhæsiv., 150 Gr. 1 Pakke, hvori : Empl. gummi resinos,, 150 Gr 1 Pakke, hvori : Empl. sinapeos, 5 Styk ker • 1 Pakke, hvori : Sericum adhæsiv. 10 Ct.metr. in 1 Krukker, tomme, å 1 5 Gr 5 Bouteille, hvori : Spiritus tenuis, 300 Gr. 1 do. — Acetum, s°° Gr 1 do. — Tinctura amara, 500 Gr, 1 do. — Æther spirit, camph, 300 Gr 1 b. Paa den ene Side: Flaske, hvori: Æther spirituos, 150 Gr, 1 do. — Æther, 100 Gr 1 do. — Oleum ricini, 130 Gr. 1 do. — Sol. subacet. plumb. conc,, 150 Gr 1 Flaske, hvori : Tinet, rhei amar, 1 50 Gr. 1 do. — do, asæ foetidæ, 150 Gr , I Flaske, hvori: Tinet, thebaica 150 Gr. 1 do. — Vinum opii crocat. iooGr, 1 do. — Tinet, opii benzoic,, 150 Gr. 1 Flaske, hvori: Acid. sulphur. dilut., 150 Gr 1 Flaske, hvori : Liniment. ammon. camph,, 150 Gr 1 Flaske, hvori : 01. olivar. commun, 150 Gr. 1 Flaske, hvori : Solut. iodi spirituos, 100 Gr 1 Flaske, hvori : Ætherol. terebinth. crud, , * 150 Gr I Flaske, hvori: Solut. chloret. ferrici, 100 Gr 1 c. Paa den anden Side. Flaske, hvori : Nitr. kalic. pulv. 100 Gr, 1 do. — • Chlor, ammon. pulv, 100 Gr, 1 do. — Sulph, magnes., 150 Gr. 1 do. — Pulv. eccoprotic, 100 Gr. 1 do. — Hydrascarbon.magn,, 50 Gr, 1 2 Blikstativer, hvori: Tomme Glas å 15 Gr . . . 4 Glas, i hvert Collodium, 15 Gr. ... 3 — Chloroform, 15 Gr 617 Massa pilul. de cynogl., 0,25 Gr. Sacchar. lactis pulv., 0,50 Gr. in Glas, Nitras argent. fus., 10 Gr. . . . i — Solut. ammoniaci, 15 Gr. ... I 1 større Blikdaase, hvori : XXXplo. Medicinvægt med Skaa]e af Horn . 1 Sæt Medicinlodder fr mindre Blikdaase, hvori Opii pulv.Korke 50 Tomme Glas å 100 Gr 2 Rad. ipecacuanhæ pulv. aa °>°5 Gr. Sacchar. lactis pulv. 0,50 in Xpl°.1 større Blikdaase, hvori: Mensurglas 1 Haandklæde 1 Sulph. zincic. 0,25 Gr. in Xplo. Glas, tomme, a. 15 Gr 4 do. do, å25 Gr 2 Blikdaase, hvori Skrivesager, nemlig: do. do. å5q Gr 2 Blækhus 1 1 større Blikdaase, hvori : Æske Oblater 1 Medicinglas 2 do. hvori 20 Penne 1Porcelainsmorter med Støder I Stænger Lak 31 mindre Blikdaase, hvori : Blyant I Tart. stib. kalic. pulv., 0,25 Gr. in Xplo. Penneholdere 2 Glas, tomme, a 15 Gr Blikdaase, hvori : Tart. stib. kalic. pulv., 0,05 Gr. Rad. ipecacuanhæ pulv., 1,25 Gr. in Svamp 1 Porcelains-Medicinske 1 XVpIo. Hornske 1 Glas, tomme, a 15 Gr 4 Bagvognen er kun en stor beslaaet Kasse 1,44 M. lang, 0,95 M. bred og 0,76 M. høi, indeholdende : Uldtepper St. 20 Lyseplader St. 2 Madrasvar for Stråa, hvoraf IO for Stol med Ryg - 1 Bærebaarer - 20 Stol uden Ryg - 1 Hovedpudevar for Stråa - 20 Sygebord med Tilbehør - 1 Lagener - 10 Natpotte af Blik - 1 Skjorter (hvoraf 2 aabne) - 10 Stikbækken af Tin - 1 Haandklæder - 10 Bærebaarer af Seildug, 1 for Sid' Tøfler Par 1 dende og 1 for Liggende - 2 Kogekjædel med Laag og Kroge St. 1 Skuldrevæske - 1 Blikøse - 1 Hængelaas - 1 Blikbægere - 5 Pap Plader 2 Madskaale - 5 Skinner af Pap St. 12 Papmodeller - 4Tallerkener - 5 Spiseskeer - 5 Jernskinner - 4 Knive og Gafler Par 5 Bandageremme - 12 Foldekniv med Korketrækker .... St. 1 Bomuldsvat Plader 4 Krukke Bouillon - 1 Stry ® 3 Bataillonsambulancevognen veier Ved Udmarscher og Feltmanøvr bepakket 951 Kilogram Feltmanøvrer medgives Bataillonen istedet en18 Gods- og Sygetransportvogn for at optage og medføre mulige Marodører eller lette enkelte Marschereude paa Oppakningen. Denne Vogn er 4-hjulet. Hjulbredden og Diameteren af Baglijulene som de andres. Længden er 2,90 M., Bredde 1,28 M. udvendig og 1/13 indvcndig, Høide 1,60 M. Dens Vægt er 592 Kilogr. Langs Siderne kan indvendig opslaaes Bænke med Plads for 10—12 Siddende. Bunden, som holdes paa sin Plads ved et Tverjern, kan istedet slaaes op til begge Sider og derved give Plads for to Liggende. Paa For siden af Rammen er et let Kudskesæde ; Bagrammen kan slaaes ned og tjene til Stige bagfra. Paa Siderne er fæstet Sække til Bagage og Armatur, og et Dække af Voxdug er udspændt over Vognen paa Jernbøiler. Brigaden har : Brigade-Ambulancevogn. Dennes Forstilling er i Form, Størrelse og Indhold fuldkommen lig Bataillons-Ambulancevognens. Bagvognen har fortil en Skabindretning med Skuffer og bagtil et større firkantet Rum. Begge indeholde en Forsyning af Instrumenter og Forbindingssager, omtrent som Feltsygehusets, Hensigten med Fordelingen har været at gjøre da nødvendigste Forbindingssager let tilgjængelige for mange paa engang, hvor for de ere ligelig nedlagte i Skufferne No. I—B,1—8, No. 9 indeholder Skrive og Expeditionssager, No. 10 mindre Instrumenter og den nødvendigste Me dicin ved Operationer og No. 11 Vadske- og Belysningsmidler etc. I Bagrummet findes i Kurve nedlagte alle Slags Forbindingssager som et supplerende Depot og de større Oper&tionsbestik, Bærebøre, Restaurantia og et rundt Ambulancetelt med nødvendige Redskaber. Brigadeambulance vognen veier belastet 994 Kilogr. Desuden . tilhører her endnu en Pakvogn med to Pakkasser indehol dende blandt andre større Gjenstande et Forbinderitelt og et Operations bord. Forbinderiteltet (Photogr). er aflangt ottekantet med stor dækket Aabning fra For og

Bagsiden. Det har en Længde af 6,3 Meter, Bredde 4,04 M. og Høide 3M. Væggens Høide er l,s M. Teltet med Tilbehør veier 84,95 Kilogr. Operationsbordet (Photogr. og udstillet) er 1,20 Meter langt, 0,60 Meter bredt, 0,82 Meter høit og veier 34,38 Kilogrammer. Skraa planet for den Syges Ryg kan stilles i forskjellig Vinkel og i forskjellig19 Afstand fra Bordranden. Foden kan slaaes sammen og lægges ved Bord pladen ved Transporten. Divisionen. Foruden Brigadernqs ForsyniDg til Dannelse af sær skilte eller fælles Forbindingspladse og Ambulancer har den Sygetransportvogne (Photogr.) for 2 Heste. Forvognen af samme Bredde som de foregaaende og Længde 1,35 Meter, har Kalesche og Sæde foruden til Kudsken for en Letsaaret. Bagenpaa Sædet findes et mindre Rum for at anbringe Restaurationsmidler. Bagvognen er 1,94 Meter lang, 1,10 Meter bred og 1,16 Meter høi med Kalesche af Voxdug, baaret af Jernbøiler, optages af 2 Krølhaarsmadrasser paa Ruller for 2 Haardtsaarede. Sygetransportvognen veier 780 Kilogrammer. Bevægelige Feltsygehuse, hidtil bestemte for 60 Syge. Til disse høre: Sygetelte (Photogr.) for 10 Mand ere aflange ottekantede, dobbelte med dækket Indgang paa den ene Ende og et Privét i den anden. Længden er 9,4 -f- Latrinet 1,6 Meter, tilsammen 11,0 Meter, Bredden 5,0 Meter og Høiden 3,4 Meter. Væggenes Høide 1,77 Meter. Telt med Tilbehør veier 288 Kilogrammer. Ventilationen sker rigelig ved en Tagrytter langs over hele Tagmønet. Jernsenge, om de ansees nødvendige, som ved Forsendelsen sam menlægges tredobbelt, er 2,10 Meter lang, sammenslaaet 1,14 Meter, 0,77 bred og 0,47 Meter høi, sammenslaaet 9 Ct.meter tyk, med Vægt 22,45 Kilogr. Ved at tilsætte Bærestænger med Kalesche, vægtig 16,75 Kilogr., benyttes en saadan Jernseng hensigtmæssig som Bærebør (Photogr.) Feltsygehus kiste, et jernbeslaaet Skab med Udfaldsklaf og Skuffer, 0,89 Meter langt, 52 bredt, 56 Meter høit, vægtigt 109 Kilogr., med Kon torsager, Instrumenter og Forbindingssager samt Supplement deraf i en større Kasse med Kurve som ved Brigadeambulancen. Begge kunne føres paa en Gods- og Sygetransportvogn. Skabet. Skuffe No. I. Skrivpapir Ris i/2 Postpapir — '/a Blanketter — Convolutter Pakker 6 Lineal i Papirsax I Indholdet er: Blyanter 6 Lakstænger 2 Skuffe No. 2. Lyseplader 2 Vadskeboller af Blik 3 Stor Svamp i Haandklæder 420 Børste I Sæbe Stang i Medicinglas , 2 Medicinskeer 2 Blikbæger 4 Cirkulærbind 12 Alen 4 do. 8 — 4 do. 6 — 4 do. 4 — 4 Felttourniquetter , 10 Flonelsbrokbind 2 Pungbind 2 Armbind 2 Lagener, gamle I Strøget Heftplaster i Bliketui 1 Skuffe No. 3 og 4, Cirkulærbind (3 af 12, 8, 6 og 4 Alens) 12 Compresser 20 Longuetter 20 Forbindingshuer 10 Blikbægere 1 Vadskesvamp 1 Fyrsvamp Lod 1 Medicinske 1 Medicinglas „ 1 Suturnaale 4 Ligatursilke Vindsel 1 Ligaturtraad, fin og grovere . do. 2 Knappenaale Gros 1 Engelsk Plaster Rul 1 Brede Baand med Spænder 12 Charpi og Bomuld til Fylding Skuffe No. 5 Korketrækker 1 Stearinlys ® 1 Blikæske med Fyrstikker 1 Tollekniv 1 Tollekniv med Skede . . „• 1 Papkniv » do I Sytraad, sort og hvid Nøster 3 Naalehus med Synaale 1 Sax 1 Bændler Bundter 2 Mærkebændler, røde og hvide, af hen ved Alen 100 Knappenaale Brev 4 Medicinglas 2 Medicinskeer af Porcelain 2 Medicinflasker 50 Gm 9 Chloroformtut I Smergelpude I Skuffe No. 6. Skalpelbestik, hvori store Skalpeller . . 6 » » UnderbindingsjHncet ... 1 Skalpelbestik, hvori mindre Skalpeller 6 Blikæske, hvori Tincathetere 8 Papetui, hvori elastiske Cathetere ... 12 » elastiske Bougier 6 Tandtaske, hvori Tandnøgle med 3 Hager 1 Lige Tandtænger . . 2 Krumme — . . 2 Geisfuss 1 Gingivakniv 1 Taske, hvori Brændjern 1 » » Kugleinstrumenter 4 Kunstig Igle i Etui 1 Glascylindre 2 Etui med Suturnaale 20 Serresfmer i Æske 20 Carlsbadernaale i do .' 200 Compressorium 1 Taske, hvori Barberkniv 1 Børste 1 Coopers Sax . . , 1 Plastersax 1 Spatel 1 Tinligatur Vindsler 3 Ligatursilke do. 5 Færdige Silkesuturer do. 1 Silkesnore do. 1 Metaltraad do. 1 Gummiringe 2 Skuffe No. 7, Blækhuse , 2 Oblatæske med Oblater 1 Staalpenne Gros 'j2 Penneholdere St-$ 6 Vidskelæder do. 1 Nø-gler til Amputationsbestik 1 » Obductionsbestik 1 » » Instrumentkasse 1 Obductionsbestik i Mahognikasse, hvori : Skalpeller 5 Pincet 121 Dobbelthage i Kugletang i Enkelt skarp Hage . . i Selvkatheter med Udtræk (som Messingtubus I Sonde) i Sax i Suturnaale 25 Suturnaale 4 Carlsbadernaale 300 Obductionssaug 1 Serresfiner 20 Tarmsax 1 Sølvtraad Vindsel 2 Afbider . . . 1 Jerntraad do. I Hjernekniv 1 Tintraad do. I Ligatursilke do. 1Rhachiotom I Meisel 1 Vox St# 1 15. Instrumentbestik i Mahognikasse,Hammer 1 Koppeapparat, hvori : hvori : Koppesneppcrt 1 Trephinskaft 1 Koppeglas 10 » kroner 2 Messinglampe I Dobbeltsaug 1 Bomuldsvæger, Bundt 1 Heys-Saug 1 Bomuld Liiers Benafbider 1 Kugletrækker 1 I Siderummene : Ecrasseur 1 Ligaturstav 1A. Amputationsbestik i Mahognikasse, hvori : Krum Troisquart I Skruetourniquet I Trachearør, dobbelt I Enægget budt Amputationskniv . . 1 Diktator I spids — 2 Bellochs Ror 1 Messingsprøite 1Tveægget 2 Stumpe Hager 2 Glassprøite med Nysølvbeslag ... 2

Sprøite til subcutan Injection,dobbelte do 2 Spids Arteriehage 2 i Etui 1 Arendts Underbindingsnaal 1 Stivelse-Bandagesax 1 Déchamps do. 1 Skrujern I Naal til Metalsuturer 1 Sneppert med 2 Jern, i Etui .... 1 Vrider til do. 2 Øienbestik, hvori : Smiths Naal til do 7 Ophtalmostat .... 1 Elevatorium 1Lige Bisturier 2 Convexe do 1 Fixationspincet I Pott's Bistouri 1 Stærkniv I Lancetter i Etui 6 Beiet Landsekniv .... 1 Tenotomer 3 Lige Stærnaal med Da- Pilsonde af Sølv I wiels Ske i Afbider 1 Krum do 1 Resectionstang I Bøiet Irispincet 1 Kjædesaug I Coopers Sax, fin .... 1 Stor Amputationssaug 1 Stiksaug 1 Kassen. Lige Sax 1 Stor nedre Kurv. Coopers do 1 Dissectionspincet 1 Cirkulærbind 12 Alens 50 Torsionspincet 2 8 » 50 Arterie-Klybe 1 6 » : . . 5022 x Cirkulærbind 4 Alens 10 Compresser 12" 100 8" 100 Longuetter 1 !/a Alens 100 1 » 100 Træskinner til Laaret 8 Benet 8 Overarmen 10 » Underarmen 10 Færdige Papskinner 4 Slags .... Sæt 4 Forbindingsremme do 50 Bomuld og Vat til Fyldning Lid en nedre Kurv Nyt Lærred Alen 12 Flonel » 12 Flonelsbrokbind 10 Cirkulærbind 12 Alens 20 8 » 20 6 » 20 Armbind , IO Haandklæder 6 Bændler Bundter 2 Bomuldsgarn Nøster 2 Snore U '/.. Tinligatur Nøster 3 Sytraad, sort og hvid do. 2 Brede Bannd Rul (36 Alen) 1 Spænder 40 Charpi <$ 5 Blikfouteral, hvori Detrusor 1 Oesophagussonde . . 1 Grønt Papir Bog '/-2 Bred øvre Kurv. Cirkulærbind 12 Alens 20 » , 20 6 » 20 4 » 5 Compresser 200 Longuetter . 200 Kautschukvandpuder 4 Krandse 2 Gamle Lagener 2 Forklæder til Lægerne 2 Charpi @ 5 Smal øvre Kurv. Sprøiteapparat, hvori: Større Tinspreite .... 1 Mindre Tinsprøite ... 2 Flaschenzug 1 Salmons Brokbind 2 Extensionsbælte 1 Krykkepuder 4 Vadskesvamp få ilt Fyrsvamp Lod J/ , Stivelse ® 2 Jerntraadskinner Sæt (6) 2 Gamle Lagener til Fyldning Ældre Instrumentkasse, hvori : Enæggede Amputationsknive 3 Tveæggede do. 2 Skalpeller 6 Skruetourniquet 1 Stor Armsaug med 2 Blade 1 Mindre do 1 Benafbider 1 Skarpe Arteriehager 1 Torsionspincet 1 Richters Sax 1 Cqopers do 1 Lige do i Bistouri I Suturnaale 12 Lancetter 6 Kugletrækker 1 Kugletang 1 Barberkniv 1 Trephinskaft 1 — kroner 3 Børste 1 Elevatorium 1 Landsekniv , 1 Skavjern 1 Bentang 1 Setaceumnaale 2 Troiquarter 2 Tandnøgel 1 Tandtænger 2 Geisfuss 1 Detrusor 1 Sølv-Mandscatheter 2 Elastiske do. 2 Over Kurven, Læderflaske 1 Tilskaarne Papirmodeller 423 Papskinner 12 Guttapercaplader 2 Gummitøi Alen 6 Charpi, langt og kort fft 10 Boniuld, Linned og Vat til Fyldning . Feltstole 2 Iste Pakkasse. Zinkplader 4 Papplader 10 Operationsbord 1 Puder til samme 3 Bandagedukke til do I Klodse til Benet . 5 Hertil hører endnu 3 Pakkasser Badekar. Sygehusrequisiter for 60 A. Sengeinventarium. Senge af Jern 66 Fractursenge af Jern 2 Reserveskruer til Jernsenge 5° Madrasser af Strie 120 Hovedpudevar af do., afrundede 120 Teppenovertræk 90 Uldtepper 168 Sække for do 7 Lagener af Bomuldslærred 264 Krølhaars Ruller Do. Madrasser (4 Alen i Kvadrat) 12 Sengetavler 66 B. Inventarium for Sygestuer. Sygcborde med Skruer 30 Skrucvinder til Sygebordene 2 Stole uden Ryg 21 Do. med do 8 Lyseplader af Messing 10 Varmelamper af Blik < . 6 Ildskufler 6 Ildtænger 6 Haandklæder af Strie 162 Madskaale af Blik 66 Bægere af do 66 Tallerkener af do 60 Tallerkener af Slentøi, dybe og flade 12 Knive og Gafler, Par 70 Spiseskeer af Tin 80 Skraaplaner 2 Stry til Fyldning 2den Pakkasse. Forbinderitelt I Haandværkskiste I Gibs Kasser 2 Teltstole (1 med Ryg) 2 I Badekarrets Kasse. Extensionsmaskine 2 Krykker Par 2 Klodse til Laaret 5 med Forbinderitelt, Operationsbord og nemlig :Syge, Theskeer af do 6 Kamme 10 Speile (Haandspeil) 6 Klædesbars/er „ 3 Spyttekopper af Blik 20 Spyttebakker af Jern 6 Natpotter af Blik 30 Uringlas af do 2 Natstole med Zink- og Stenbækken . . 5 Ganglamper 2vjcuj^iaujp<~i £ i Kjøkkenlamper af Messing 2 Haandlygter 2 Thermometere 5 Støvekoste 6 Skrubbere 6 Feiebrette 6 Forbindingsbækken 6 Stueuhre 3 Spytteklude af Lærred 10 Krandse, Luftpuder 3 Badekar af Zink 1 Vadskevandsfade af Blik 22 Vinduesventiler 4 Vinduesbeslag 14 Pressenninger 10 Madbrette Thekopper, Par , 12 Thekander af Britaniametal 5 Vandglas . . 624 Dørslag af do 2Vinglas Vandkarafler . , Hængelaase . . Borde, større Klystersprøiter 6 Brandjern 2 6 Sauge 1 6 Øxer 2 3 Spader 2 Aareladskøpper af Tin Stikbækken af Tin . . . Kjekkenknive 33 Kjødgafler 23 io Blikmaal (Øser) 2Medicinskeer af Tin, større Voxdug, Alen Pottemaal af Blik, i Sæt, fra Vs til 5 Potter 5Benbrudspuder Stry, Pd.^.,.. 6 Bierhaner af Tin 1IO Mortere af Messing med Stødere 1Bomuld, Pd. TO Sække (Proviantsække,) 10 C. Beklædningsstykker. Skjeppemaal 1 Fjerdingkarmaal 1Nathuer So Vandbøtter 4 Skjorter af Bomuldslærred Veste af Strie 132 Vandsaaer 1 Baljer, større 3 Kitler af Bolster Do. af Klæde . Ravendugsbuxer Uldtrøier Melkeringer 6 Thekjedler af Jern 2 Blikfade, større 2 Suppeterriner af Blik 2 Uldsokker, Par Tøfler, Par . . . Sleve af Træ 4 Kaffekværne 1 Sko, Par Flødemugger , 1 Halstørklæder Slaabrokke . . Sukkerkoppe 1 Hammere 1 Knibetænger I D. Kjøkkeninventarimn. Bor 1 Komfurer Rivjern I Gryder, større Spiger af forskjellige Størrelser

..... 300 Skaalvægte med Lodder Foldeknive 1 Jernvægt, 4 Lispd. Tragter af Blik . . . .Stenkrukker 3 Gammelt Linned, Pd 40 Lazaret-Reservevogne (Photogr.) til forskjelligt Brug. Feltapotheket paa Apothekvognen (Photogr.); den sidstes For» vogu er 0,88 Meter lang, 1 Meter bred og 0,57 Meter høi og indeholder Reolerne med Instrumenter og Utensilier. Bagvognen er 1,68 Meter lang, 1,07 bred og 0,68 Meter høi og optager to jernbeslagne Pakkasser, som ere Apotheket selv (se Photogr.) Ved at aabne og tilbageslaa Fordørene, faar man frem et Skab med Skuffer, hvori hvert Glas har sin Plads under Transporten, og ved at aabne Laaget og udfolde de i samme indlagte Sidedele, forandres det til Hylderne, hvorpaa Glassene i Apotheket opstilles. Apothekervognen alene veier 500 og belastet 1026 Kilogram. Og endelig25 Ap othek er teltet af Form og Størrelse omtrent som Forbinderiteltet, men med dobbelt Tag. Det veier 91,5 Kilogr. Det er forudsat, at Lægerne medføre hver sit Forbindtøi. Dog har Depotet Forsyning for mulige Uheld. løvrigt kan Lægen ogsaa fra Vognene forsynes med en let Skuldervædske af Læder for selv paa Sygebesøg at kunne medføre det Nødvendige. Armeen besidder allerede fra tidligere Tid Hjælpefond, nemlig: Krigshospitalskassen, grundlagt for 200 Aar siden. Dens Fond var i 1873 106,363 Spd., og den udbetaler med Bidrag af Statskassen Pen sioner omtrent til Beløb af 7000 Spd. til Underbefal, Menige og Arsenals haandverkere samt deres Enker og Børn. Understø ttelsesfondet for Blesserede og Faldnes Efter ladte oprettedes i Krigsaaret 1808 ved frivillige Sammenskud, forvaltes ved Arme-Departementet og besad i 1873 en Formue af 125,344 Spd. Belø bet af Pensionerne var s. A. 283 Spd. Foreningen for Pleie af Syge og Saarede i Felt og for Un derstøttelse af Saarede og Faldnes Efterladte stiftedes ved Plan af 4de Novbr. 1865 som den norske Afdeling af Genferselskabet. Den har hidtil indskrænket sig til at samle frivillige Pengebidrag, og Formuen udgjør for Tiden . omtrent 4,200 Spd. I den Fransk-Tydske Krig 1870—71 bidrog Foreningen, hvis Statuter ikke tillade Anvendelsen af Grundfondet, til Indsamlingen af det ikke übe tydelig tilveiebragte Pengebidrag, Norges Søvæbning besidder endnu endel ældre Træ-Krigsskibe, men har i den senere Tid mest lagt Vind paa Udviklingen af Kystforsvaret ved Anskaffelse af Monitorer og Dampkanonbaade. Plan for den fremtidige Udvikling er endnu ikke opgjort og vil for en stor Del afhænge af den bevilgende Myndighed. Søofficerkorpset, som staar under en Kontreadmiral som Chef, faar sin Uddannelse ved en til Marinens Hovedstation Carl-Johansværn henlagt Sø krigsskole; denne har ligesom Landkrigsskolen i den allerseneste Tid undergaaet en Forandring ved Oprettelse af en Forberedelsesklasse, hvortil Adgangen er aaben fra 15de Aar. Hensigten er baade at gjøre Skolens nederste Af26 deling nyttig for den civile Sømandsstand og ved Kundskaber, som i Krig ogsaa kunne komme Marinen til Nytte, og ved den sidste Afdeling at ud danne Elever, som, forsaavidt de ikke gaar over i den faste Officerstand, bliver staaende som Reserveofficerer, fri for Tjeneste i Fred, men forpligtede i Krig indtil deres fyldte 35 Aar. Ligeledes findes sammesteds en Konstabel- og Underofficerskole. Marinens faste Mandskaber inddeles i det sømilitære Korps (176 Mand) og Haandværkerkorpset (69 Mand.) Ved Værftet findes desuden et større eller mindre Antal private Arbeidere, fortiden 700 Mand, De værnepligtige Søfarendes Indrullering forestaaes af 6 Indrullerings chefer, hver i sit Kystdistrikt. Antallet af de Indrullerede er omtrent 20,000. Hvormange der af disse udskrives til Togterne, retter sig efter Udrustningernes Størrelse, men har i de senere Aar kun udgjort ca. 300 Mand. Distriktssøtropperne (ikke befarne) have hidtil ikke været organiserede. Ifølge sidste Lov 1876 skulle de kun udskrives i Nordlands og Tromsø Amter og forøvrigt udtages af Sødistrikternes Værnepligtige til Linien. Forinden Mandskaberne optages i Kompagnierne, undergaa de Visitation (hidtil kun af 1 Læge), Haarklipning og Badning. Skoleeleverne bor i Træbarakker, som ere inddelte i Klasser efter de forskjellige Charger, (de Kaserneredes Antal er 59); de gifte bo ogsaa i deres egne Huse, hvor det paaligger dem selv at sørge for Orden og Ren lighed; Barakkerne besørges af Værftet. Ved Priveterne, som overalt ere indrettede med Kasseapparat, der tømmes paa Bagsiden af Udhusene, an vendes, naar det er varmt, Kalk og Karbolsyre til Desinfection. Kasernen med fri, isoleret Beliggeuhed, med udmærkede Tilbygninger med Bolig for Funktionærerne og stort Gaardsrum. Skolerammene i Ba rakkerne ere ca. 4730 Cj3]' og Soverummene ca. 4398 Cg]'. Eleverne opholde sig i Soverummene, med Vandledning og Kran ind lagt, ca. 16V2 Time daglig, høist 12 Elever i hvert Rum. I Skoleværel serne findes indtil 25, men kun 1å 2 Timer ad Gangen. Alle Værelser oplyses af Gas. Luftning sker jævnlig til forskjellige Tider. Renlighed overholdes ved : daglige Feininger, ugentlig Vadskning (om Lørdagen), Vadsk af Linnedsager hver 14de Dag; Haandklæder skiftes hver Uge,27 Køie 2 Gange om Vinteren. Eleverne skifte rent Tøi to Gange ugentlig. Hver

2den og 3die Uge Visitation af dem og deres Uldtøi. Hver Maaned 1 varmt Karbad. For Beklædning og Bespisning findes Reglementer og Spisetaxt; Bespis ningen for Dagen koster 26 '/2 Skill. Sanitetsvæsenet bestyres af Marinens Overlæge med 4 faste ansatte Læger, 2 Marinelæger og 2 Underlæger. Da dette Antal ikke er tilstrække ligt f. Ex. ved Togterne, engageres private Læger. Hand besørges Tjene sten af Overlægen, Korpslægen og en Underlæge. Alle faste Mandskaber med Familier, de ved Værftet ansatte private Arbeidere og de til Togterne udskrevne Søfolk erholde i Sygdomstilfælde fri Lægebehandling ; de Gifte kunne behandles hjemme, hvilket besørges af Korpslægen og Underlægen, forøvrigt paa Sygehuset af Overlægen med Assistance af Underlægen, som bor der. Carl-Johansværns Sygehus (Tegning udstillet), som toges i Brug 1848, er en grundmuret 2 Etages Bygning med Forside mod Syd og to Fløie, som ved lukkede Corridorer staa i Forbindelse med Udhusene, Ba dene og Priveterne. Det er frit beliggende, paa 3 Sider omgivet af Ha ver, beskyttede ved Mur, til Afbenyttelse af Reconvalescenterne, og med et Parkanlæg mod Syd. I Kjelderetagen findes foruden 6 store Kjelderrum og Iskjelder, Rum for Betjening, Komfur, Kjøkken og Bryggerhus. I Iste Etage findes 5 store og 8 mindre Værelser og i 2den Etage 5 store og 10 mindre, hvoraf 6 optages af Underlægen. Portnerkammeret i Nærheden af de store Syge- Værelser er forsynet med Komfur med Tilbehør til Gangkonens Afbenyttelse. Ved Siden af det store Loftrum og i Udhusene findes flere Værelser skik kede til Isoleringsrum, Værelserne ventileres ved 2 Rør, hvoraf det ene fører Luften fra Væ relsets Gulv ind i Ovnspiben, det andet Luften udenfra ind i Værelset og udmunder ovenfor Kakkelovnen. Dertil Ventil øverst paa Væggen og Trækrude. De store Værelser have desuden et stort tredelt Vindu modsat den dobbelte Dør og et tilsvarende Vindu paa Gangen udenfor tjenligt til Luftning. Opvarmningen sker ved almindelige Jernovne, i de store Værel-28 ser ved Erarupske Magasinovce. Oplysningen sker med Parafin i Værel serne og Gas i Gangen. Inventarium findes rigeligt for 100 Syge, opbevaret i Værftets Maga siner. Sengene ere af Jern med Seildugsbund, — naar de benyttes til Ben brud med Træbund. Dertil Halmmadras, Krølhaars do., Krølliaarshoved pude, Uldtæpper og Lagener. De store Værelser belægges med 5å 6 Syge med Luftrum af ca. 30,5 Kubikmeter, de mindre med 1 å 2. Gangklæder skiftes ugentlig, Sengklæder 2 Gange maanedlig. 1å 2 Gange ugentlig lunket Bad. Sygehusets Badindretning indeholder Kar og Dampbad med Dousch og Styrt og kan ogsaa afbenyttes af Private mod Betaling. De Syge bespises efter medfølgende Spisereglement.29 -UI I 1 m i i P (^ K w « -U4J M "> m 1^ 1 18 -I .2 i IJll .:tf f « $ i W Ph « "m ."ot N H'siiCOE«-o J-u-_J COX30 Betalingen for hel Kost beløber sig paa almindelig Forpleining til 28 Sk., paa bedre Forpleining til 48 Sk. Den hele Forpleining med Medicin anslaaes til 44 Sk. daglig paa alm. og 108 Sk., paa bedre Forpleining. De faste Mandskaber tilkomme frit Ophold, indtil de ere helbredede; de udskrevne Søfolk og de private Arbeidere kuns i 12 Uger. Sygehuset kan i Regelen ikke optage mere end 80 Syge, som har vist sig tilstrækkeligt. Belæget varierer meget, kan om Vinteren gaa ned til nogle faa, men gaar om Foraar og Høst, ved Fartøiernes Udrustuing og Desarmering, ofte op til 30. Sygehuset bestyres af en Kommission, bestaaende af Overlægen og 2 af Værftets Embedsmænd eller Funktionærer. Der er ansat en Inspektør, som tillige er Regnskabsfører for Værftets hele Sygevæsen, Oeconom, en Sygepasser og Portner, Gangkone og Vaagekone. Det aarlige Antal Syge, som behandles for Værftets Regning, anslaaes til omtr. 2000, og det aarlige Budget for Værftets Sygevæsen har været i de senere Aar tilsammen 3,240. Spd. 40 Sk. En Forbindingsstue for Værftet paa to Værelser fmdes strax indenfor dets Port, hvor Underlægen daglig modtager og behandler de lettere Til fælde. For de faste Mandskabers Familier er der oprettet en Strømbad austalt, som ogsaa andre private übemidlede Fruentimmer kan benytte mod en billig Godtgjørelse. Bilag 11. Udskrevne Mandskaber erholde frit udleveret, fra den Tid deres Tjeneste begynde: 1 Klædeshue, 1 blaa Uldskjorte, 1 Par blaa Buxer, 1 Par Sko. Endvidere er foreslaaet, at hvert af Mandskaberne ved Indkaldélse til Tjeneste skulle medbringe følgende Beklædningsgjenstande m. m., nemlig: Buxer af blaat Klæde .... 1 do. af Ravndug . -. . 2; medtages ei paa Vintertogt i nordlige Farvande. — For saadanne Togter medbringes istedetfor 2 Par Ravndugsbuxer 1 af Klæde.31 Skjorter af Lærred 2 do. blaa Uldskjorter * Uldue Underbuxer Halstørklæde af sort Orleans eller Silkø * Skjærf, uldent . . .. • • • • * Strømper - . • • • ar 3 Sko do. 1 Støvler ';;.,, do. 1 o? Busserul af Ravndug ....•••••! / Buxer af do L 1 Blaa Klædes rund Hue uden Skygge . . . 1-5 I Søtrøie 1 Olietrøie 1 Oliebuxer 1 Sydvest 1 Foldekniv 1 Ske 1 Gaffel 1 Klædesbørste 1 Blikdaase t\\ Skosværte 1 En Daase, hvori Sax, Synaale, Knapper, et lidet Speil og en Kam, For Vintertogt bør foruden nævnte Sager endvidere medbringes: 1 Helsingørs

Skindhue. 1 Islands Uldtrøie. 1 Par Vandstøvler. Sundhedstilsynet tilsøs besørges af Flaadens Læger. Paa ethvert Or logsfartøi ansættes 1 eller flere, som efter Overlægens Anordning forsynes med, hvad der behøves for Sygebehandlingen og Hygiænen ombord. (Se Reglementet paa Inventarium til Sygevæsenet ombord i d. Kgl. Norske Krigsfartøier.) Ethvert søgaaende Fartøi er forsynet med et Lazaret, som i Nøds- fald kan suppleres med et Rum paa Banierne, afsondret ved Seil fra det32 øvrige Lokale. Farlige Syge ville, naar Fartøiet er i Nærheden af Land, søges bragte i Land og paa Hospital. Paa de store Orlogsfartøier, som gaa over Oceanet, håves i Forbin delse med Dampkjedlen et Destillerapparat, som er tilstrækkeligt til at for syne med ferskt Vand, ligeledes Bagerovn for at skaffe ferskt Brød. Ved Landstigninger forsynes Tropperne om nødvendigt med Telte, Medicin, Instrumenter og Bandager. Enhver som kommer alvorligt til skade, bringes snarest muligt atter ombord. Om Sundhedstilstanden ombord paa vore Orlogsfartøier udtaler Mari nens Overlæge Dr. Rønne sig særdeles gunstigt ifølge de for en lang Aar række indkomne Rapporter og Journaler fra Skibslægerne. Det samme gjælder i fuldt Maal Sundhedstilstanden paa Marinens Hovedstation, hvorom han har 39 Aars Erfaring. Carl-Johansværn ligger paa en Halvø udsat for alle Vinde paa en skarp porøs Grund, som ikke tillader Regnvandet at samle sig eller blive staaende. Vinteren er gjerne mild; laveste Thermometerstand gjennemsnit lig 12° R., høieste + 19°. Middeltemperatur for de 3 Vintermaaneder December, Januar og Februar 2° og for de 3 Sommermaaneder Juni, Juli og August -f- 12°. Typhøse Sygdomme, Diphtherit, ondartet Lungebetæn delse og Ledderheumatisme ere sjeldne. Enkelte Gange indplantede T|l fælde af Cholera og Variolæ have ikke forplantet sig. De herskende akute Former ere de catarrhalske ; af de chroniske ere Scrophulose, Tuberculose og Chlorosis de vigtigste; ogsaa Lungesvindsot forekommer hyppigere end før.

Digitaliserad av Projekt Runeberg och publicerad på http://runeberg.org/norge76/.

Konverterad till .pdf, .epub, .mobi och .txt av Arkivkopia och publicerad på https://arkivkopia.se/sak/runeberg-norge76.

Filen skapad 2018-12-17 13:03:42.656239